

**ДОНИШГОҲИ АГРАРИИ ТОҶИКИСТОН БА НОМИ
ШИРИНШОҲ ШОҲТЕМУР**

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 32:329.7 (575.3)

ТКБ: 66.01+66.6 (2 тоҷик)

А -14

АБДУЕВ ХУРШЕД НАРЗАЛИЕВИЧ

**ХУСУСИЯТҲОИ ҶАҶОЛНОКИИ СИЁСИИ ҶАВОНОН ДАР
ШАРОИТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

ДИССЕРТАТСИЯ

**барои дарёфти дараҷаи илмӣ
номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯи ихтисоси
23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ**

**Роҳбари илмӣ:
доктори илмҳои фалсафа,
Ҷаттоҳзода С. С.**

**Мушовири илмӣ:
доктори илмҳои фалсафа,
профессор, узви вобастаи АМИТ
Усмонзода Х. У.**

ДУШАНБЕ – 2025

МУНДАРИЧА

ФЕҲРИСТИ ИХТИСОРАҶО.....	3
МУҚАДДИМА.....	4
ТАВСИФИ УМУМИ ТАҲҚИҚОТ.....	15
 БОБИ I. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ – МЕТОДОЛОГИИ	
ТАҲҚИҚИ ФАӢОЛНОКИИ СИЁСИИ ҶАВОНОН..	22
1.1. ФаӢолнокии сиёсии ҷавонон: моҳият ва хусусиятҳои он	22
1.2. Омӯзиши асосҳои назариявии фаӢолнокии сиёсии ҷавонон дар илмҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ.....	49
1.3. Ҷавонон ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ дар ҷомеа: ҳолат ва тамоюлҳои инкишоф.....	66
 БОБИ II. ХУСУСИЯТҲОИ ЗУӢУРИ ФАӢОЛНОКИИ СИЁСИИ ҶАВОНОН ДАР ҶУМӢУРИИ ТОҶИКИСТОН.....	93
2.1. Ниҳодигардони иштироки ҷавонон дар сиёсат ва хусусияти он дар шароити Тоҷикистон.....	93
2.2. Таъсири маданияти сиёсӣ ба зуӢури фаӢолнокии сиёсии ҷавонон.....	116
2.3. Таъсири технологияҳои иттилоотӣ кумуникатсионӣ ба фаӢолнокии сиёсии ҷавонон дар замони соҳибистиклӯӣ	135
ХУЛОСА.....	151
Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот.....	157
Рӯйхати адабиёт.....	159
Феҳристи интишороти довталаб.....	174

ФЕҲРИСТИ ИҲТИСОРАҲО

ВАО – Васоити ахбори омма

ҚҚТ – Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон

ҲҚТ – Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

СММ – Созмони Миллали Мутаҳид

РДГ – Республикаи демократии Германия

ИДМ – Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил

ҲХДТ – Ҳизби Халқи Демократии Тоҷикистон

ҲИИТ – Ҳизби Ислоҳоти Иқтисодии Тоҷикистон

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар шароити мураккаб ва зиддиятноки муосир аксарияти мамлакатҳо ба масоили фаълнокии сиёсии ҷавонон таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир менамоянд. Афзоиши ҷунин таваҷҷуҳ сабабҳои гуногун дорад ва он дар кишварҳои олам вобаста ба шароит ва ҳадафҳои рушдашон аз ҳамдигар қомилан фарқ мекунад. Дар баъзе аз кишварҳо бо така ба фаҳми ҷавонон дар идомаёбии бозтавлиди ҷомеа ба масъалаҳои тарзу воситаҳои муносибати таъмини ҷойгоҳи онҳо дар системаи сиёсии ҷомеа бештар аҳамият медиҳанд. Вобаста ба ҷунин шаклгирии масъала таваҷҷуҳ ба фаълнокии сиёсии ҷавонон, талош барои таъмини иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсии ҷомеа ва равандҳои сиёсӣ мубрамият пайдо мекунад. Аз ҷониби дигар, афзоиши таваҷҷуҳ ба фаълнокии сиёсии ҷавонон ба авҷгирии иштироки онҳо дар соҳаҳои охир дар ҷорабиниҳо намоишҳои эътирозӣ алайҳи системаҳои сиёсӣ, ҷалби онҳо ба созмону ташкилотҳои мамнуъи таҳрибкор ва монанди инҳо алоқаманд аст. Айни замон нуқтаи умумии ин ду ҷанбаро ба якдигар наздиксозанда аз он бармеояд, ки ҷавонон майли бештар ба дигаргун кардани мақоми сиёсии худ, аз худ кардани нақшаҳои нав ба нав мебошанд ва дар ин роҳ самту роҳҳои гуногуни ба ҳадаф расиданро интихоб мекунанд. Ҷавонон дар таркиби иҷтимоии аксари кишварҳо аз нигоҳи бартарияти ғоизӣ баланди иқтисодию меҳнатӣ доштан нисбат ба дигар қишрҳои ҷомеа аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Тибқи баъзе маълумотҳо ҷавонон дар кишварҳои пешрафтаи саноатӣ ва рушдбанда 20-35% қисми ташаббускор ва аз ҷумла 40 % аҳолии қобилияти фаъоли меҳнатидоштаро ташкил медиҳанд.

Бинобар ин, масъалаи ҷустуҷӯи роҳҳои ба фазои муносибатҳои сиёсӣ ворид кардани ин табақаи ҷомеа метавонад ҳам ба рушди истеҳсолот ва ҳам таъмини суботу оромии ҳаёти сиёсӣ мусоидат намояд. Аз ҷумла, онҳо дар заминаи эътибордиҳию дастгирии ғояҳои муайяни сиёсӣ, аз як тараф ва бетаваҷҷуҳию муқобилият ба арзишу афкори доираҳои дигари сиёсӣ

иҷтимоӣ, аз тарафи дигар пайваста барои мазмуну мундариҷаи нав пайдо кардани диду мавқеъгирии онҳо ва умуман, ташаккули динамикии системаи сиёсӣ шароит фароҳам меоранд.

Яъне, ташаккул ва зухури ғаъолнокии сиёсии ҷавонон дар шароити имрӯзаи Тоҷикистон низ бо падидаҳои хеле зиддиятнок алоқаманд буда, сифати онҳо ба мавҷудияту инкишофи системаи сиёсии ҷомеа таъсиргуздор мебошад. Бинобар ин, системаи сиёсии ҷомеа низ дар навбати худ кӯшиш менамояд, ки на танҳо барои муназзамии диду арзишҳои аз ҷониби ҷавонон пайгиришаванда, ҷаҳонбинии онҳо, балки дар сохти эҷодии ниҳодҳои ғаъолнокии онҳоро татбиқу мусоидаткунанда ҷорабинии амалӣ андешад. Чунин ниҳодҳо барои фароҳам овардани шароити мусоид барои дарёфти мақоми ҷавонон ва ҷойгоҳи шоистаи онҳо дар ҷомеа сабъу талош варзида, барои татбиқу ҳифзи манфиатҳои онҳо, нишон додани ташаббусҳои созандаи худ дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа имконияти васеъ фароҳам меоранд. Ҳамзамон дар шароити имрӯза таъсири воситаҳои фишороварии нав ба зухури ғаъолнокии сиёсии ҷавонон маҷрои пешрафти он меафзояд. Ин тамоюл дар баробари ҷиҳатҳои мусбат, инчунин, аз ҷанбаҳои манфӣ низ ҳолӣ нест. Бинобар ин, таҳқиқи масъалаҳои мазкур дар маҷмӯъ барои таъмини суботи сиёсии ҷомеа нақши муҳим дорад. Муҳимияти мавзӯи мазкурро бо пешниҳоди нуктаҳои зерин асоснок намудан мумкин аст.

Якум, дар шароити Тоҷикистон қисми зиёди аҳолии кишварро ҷавонон ташкил менамоянд, ки онҳо дар равандҳои сиёсии ҷомеа бо шаклҳои мухталиф ғаъолият менамоянд ва дар шаклгирии системаи сиёсӣ нақши асосӣ доранд;

Дуюм, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо таҳияи як қатор санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ барои ин қишри ғаъоли ҷомеа шароити мусоидро фароҳам овардааст ва онҳо метавонанд дар равандҳои сиёсӣ бевосита иштирок намуда, иродашонро мустақилона нишон диҳанд. Ҳамзамон Сарвари давлат

низ ба ин қишри ҷомеа, яъне ҷавонон, таваҷҷуҳи бевосита зоҳир менамоянд ва онҳоро ояндаи давлат меҳисобанд;

Сеюм, равандҳои ҷаҳонишавӣ башиддат шакл гирифта истодаанд ва онҳо бештар ба ҷавонон таъсиргуздор мебошанд. Яъне, рушд ва ояндаи ҷомеа аз дараҷаи шуур ва ғаъолнокии ҷавонон вобастагии калон дорад;

Чорум, технологияҳои иттилоотӣ батадриҷ рушд карда истодаанд ва ин ба тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа таъсири худро мерасонад. Истифодабарандагони асосии технологияи муосир асосан ҷавонон мебошанд ва онҳо бо таъсири худ боиси пайдоиши шаклҳои нави рафтор мегардад, ки ба ҳаёти сиёсӣ ва ғаъолияти ҷавонон низ таъсиргуздор аст.

Масъалаҳои зикргардида муҳимияти ғаъолнокии сиёсии ҷавонро исбот менамоянд. Дар шароити амалинамоии ғаъолнокии сиёсии ҷавонон заминаҳои зарурӣ ҷой доранд, ки ин барои рушди онҳо мусоидат менамояд. Махсусан, Паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон яке аз заминаҳои асосӣ барои самтгирии ғаъолияти ҷавонон мебошад. Пешвои миллат дар паёмҳои худ ҳамасола ба масоили марбут ба ҷавонон таваҷҷуҳ зоҳир намуда, рушди минбаъдаи кишварро аз онҳо вобаста медонанд. Ҳамзамон пайваста таъкид менамоянд, ки ҷавонони мо бояд бо илму фарҳанг бошанд ва зиракии сиёсиро аз даст надиханд. Эълон намудани соли 2017 чун “Соли ҷавонон” аз ҷониби Пешвои миллат ин нишонаи эътимод ва боварӣ ба ин қишри ҷомеа мебошад. Инчунин як қатор санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва барномаҳои давлатие, ки дар ин самт қабул карда шудаанд, барои дастгирӣ ва боз ҳам баланд бардоштани шароити ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ равона карда шудаанд.

Дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Ғаъолнокии сиёсии ҷавонон барои системаҳои сиёсии мухталиф дар шароити муосири инкишоф яке аз масоили муҳим маҳсуб меёбад. Зеро ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ ба шаклҳои гуногун амал намуда, ба он таъсири мухталиф мерасонанд. Инро як қатор ҳаводиси

дар кишварҳои гуногуни олам рухдода, масалан, дар кишварҳои Африқои Шимолӣ, Шарқи Наздик, Украина ва дигарон исбот мекунад.

Қор бо ҷавонони аз лиҳози сиёсӣ ғайр дар системаҳои ташаккули сиёсӣ ҳам барои нигоҳдории эътидоли раванди сиёсӣ дар мамлакат ва ҳам барои таҷдиди он муҳим аст. Миёни ғайриҳои гуногуни ташкили ғайримандии ҷавонон, таълими сиёсӣ ва ҷалби ҷавонон ба иштирок дар ҷорабиниҳо, равандиҳои сиёсӣ, ғайрияти ҳизбҳои сиёсӣ ва монанди инҳо яке аз муҳимтарин ҳадафҳост.

Иштироки ғайриҳои ҷавонон дар ҳамоишҳои гуногуни сиёсӣ ва ҷонибдорӣ аз равандиҳои сиёсӣ ҳангоми муносибат барои пешрафти ҷавонон дар ташаккули мансабҳои идоракунии мақоми муҳим дорад. Ҳолати мазкур барои расидан ба ҳадафҳои сиёсӣ барои ҷавонон шароити хубро ба миён меорад. Аммо имрӯз мавзӯи ғайриҳои сиёсии ҷавонон дар равандиҳои сиёсӣ муҳим боқӣ мемонад, ки боиси мубрамияти мавзӯи пажӯҳиши диссертатсионӣ мегардад.

Дар ин диссертатсия ғайриҳои сиёсӣ ҳамчун «маҷмуи амалияҳои хос ва қонуни мавриди баррасӣ қарор мегирад, ки дар вазъияти муайян, такроршаванда, саҳнаҳои ҳамкории устувор бозтавлид мешаванд, ки сатҳи гуногуни ниҳодишавӣ дошта метавонанд». Истилоҳи «иштироки сиёсӣ» ва «ғайриҳои сиёсӣ» дар диссертатсия на ҳамчун муродиф истифода шудаанд, балки таносуби байни том ва махсус мебошад. Яъне, ғайриҳои сиёсӣ мафҳуми васеътар буда, дар шаклҳои гуногун зоҳир мешавад. Ғайриҳои сиёсӣ ҳамчун зуҳури ғайриҳои субъектҳои ақлоние муаррифӣ мегардад, ки дар сиёсат, аз ҷумла дар амалигардонии талошҳои шахсӣ дар болоравии мансабӣ ба воқеият мепайвандад.

Таҷқиқотҳои аз ҷониби донишмандон вобаста ба масъалаи ғайриҳои сиёсии ҷавонон анҷомдодаро шартан ба якчанд гурӯҳ ҷудо намудан мумкин аст:

Гурӯҳи якумро асарҳои олимоне ташкил медиҳад, ки ҷанбаҳои назариявии ҷаҳоншиносии сиёсӣ ҷавобгӯро дар шароити рушди ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ ба таври васеъ мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор додаанд. Онҳо ҳангоми таҳлили масъалаи ҷаҳоншиносии сиёсӣ ҷавобгӯ назарияҳои пунарзишро пешниҳод намудаанд. Чунин дидагоҳро метавон аз назарияҳои Э. Даунс, М. Олсон, М. Лавер¹ – дарёфт кард, ки онҳо бештар ба коркарди назарияи интихоби ақлонӣ дар қарорҳои назарияи сиёсӣ таваҷҷуҳ зоҳир намудаанд. Ба омӯзиши мушкилоти маданияти сиёсӣ ҷавобгӯ бештар донишмандон В.Т. Лисовский, И. Кон, И.М. Илинский² таваҷҷуҳ зоҳир кардаанд. Сабабҳо ва роҳҳои иштироки сиёсӣ ҷавобгӯ бештар дар таълифоти Е. Слутский, Е.Б.Шестопа, В.В.Инютин, Д.В.Макаров, Д.В.Гончаров, В.И.Чупров, Ю.А. Зубок, В.В. Павловский, В.А.Луков, Ю.Р.Вишневский, А.И.Ковалева, А.В.Шаронова, Г.В.Куприянова ба назар мерасад.³

Гурӯҳи дуюм доираи муҳаққиқоне мебошанд, ки бештар ба омӯзиши таҷрибаҳои масоили муҳталифи марбут ба ҷавобгӯ машғул гардидаанд.

¹ Anthony, D. Urban Problems and Prospects. – Chicago: Markham Publishing Co., 1970. – 293 p.; Олсон, М. Логика коллективных действий: общественные блага и теория групп [Текст] / Пер. с англ. – М., 1996. 165 с.; Laver, M. Playing Politics: The Nightmare Continues. Oxford University Press, 1997. – 192 p.

² Лисовский, В.Т. Личность студента [Текст] / В.Т. Лисовский. – М., 1976. –184 с.; Лисовский, В.Т. Социология молодежи [Текст] / В.Т. Лисовский. – Минск, 1998. –361 с.; Лисовский, В.Т. Духовный мир и ценностные ориентации молодежи России [Текст] / В.Т. Лисовский. – СПб, 2000. –508 с.; Кон, И.С. Психология юношеского возраста [Текст] / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1979. –226 с.; Кон, И.С. Молодежь [Текст] / И.С. Кон // Большая Советская энциклопедия. 3-е изд. Т.16. –М., 1990.

³ Слутский, Е.Г. Основы ювенологии и региональной политики: история становления, проблемы и перспективы [Текст] / Е.Г. Слутский. – СПб., 2000. –299 с.; Шестопа, Е.Б. Психологический профиль российской политики 1990-х [Текст] / Е.Б. Шестопа. – М., 2000. –430 с.; Инютин, В.В. Политическое участие российской молодежи второй половины 80-х-нач.90-х годов: формы, тенденции, противоречия [Текст]: дисс. ... д-ра ист. наук. – Воронеж, 1999. –242 с.; Макаров, Д.В. Проблема политического участия: историко-теоретический анализ [Текст]: дисс. ... канд. полит. наук. – М., 1995. –160 с.; Гончаров, Д.В. теория политического участия [Текст] / Д.В. Гончаров. – М., 1997. –208 с.; Чупров, В.И. Социология молодежи на рубеже своего 30-летия [Текст] / В.И. Чупров // Социс. – 1994. – №6. – С.50-57; Чупров, В.И. Молодежь в области риска [Текст] / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок, К. Уильямс. – М., 2001. –230 с.; Зубок, Ю.А. Социальная интеграция молодежи в условиях нестабильного общества [Текст] / Ю.А. Зубок. – М.: Социум, 1998. –142 с.; Павловский, В.В. Ювенология: проект интегративной науки о молодежи [Текст] / В.В. Павловский. – М., 2001. –188 с.; Луков, В.А. Особенности молодежных субкультур в России [Текст] / В.А. Луков // Социологические исследования. – 2002. –№10. – С.79-88; Вишневский, Ю.Р. Практикум по социологии молодежи [Текст] / Ю.Р. Вишневский, А.И. Ковалева и др. – М., 2000. –296 с.

Омӯзишҳои таҷрибавӣ низ нақши сиёсатро чун воситаи дигаргунсозии ҳаёти сиёсӣ тасдиқ мекунанд. Ба назари Д. Кормье¹ фаъолнокии сиёсӣ аз омилҳои фарҳангӣ сарчашма мегирад. Фаъолнокии сиёсӣ дар заминаи ҷойивазкуниҳои уфуқӣ низ тадқиқ шудааст. Дар таълифоти М. Черниш² ва дигарон афкори тамоюлоти фаъолнокии сиёсӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Ба таҳқиқи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон бештар В.Г. Новиков, Т.Е. Петрова, В.В. Фещенко, В.И. Скоробогатова, В.К. Криворученко, В.А. Чернов, С.В. Тетерский, А.В. Волохов, Л.У. Звонарева таваҷҷуҳ зоҳир кардаанд³.

Пажӯҳишҳои мақоми иҷтимоии ҷавононе, ки ба фаъолияти сиёсӣ ҷалб шудаанд, дар ҷорҷӯбаи рӯйкардҳои захиравӣ гузаронида шуданд. Дар қарарди ин масъала П. Бурде, Ҷ. Коулманд, Р. Патнэм, О. Шкаратан, В. Радаев, Н. Тихонов⁴ саҳми бештар гузоштанд. Онҳо як қатор нишондиҳандаҳоро ҷудо карданд, ки муайянкунандаи мақоми сиёсии фард мебошанд.

¹ Cormier, J.J. Blocked Mobility and the Rise of Cultural Nationalism // International Journal of Politics, Culture, and Society. – June 2003. – Volume 16. – Issue 4. – P. 525-549.

² Черныш, М. Социальные институты и мобильность в трансформирующемся обществе [Текст]: дисс. ... д-ра соц. наук. – М., 2005. – 314 с.

³ Новиков, В.Г. Проблемы формирования молодежных общественных объединений в Российской Федерации [Текст] / В.Г. Новиков, Т.Э. Петрова, В.В. Фещенко. – М., 2001. – 78 с.; Криворученко, В.К. Эволюция молодежного движения в России: позитивное и негативное [Текст] / В.К. Криворученко // Ценностный мир современной молодежи: на пути к мировой интеграции. – М., 1994. – С.94-99; Скоробогатова, В.И. Молодежное движение в России: проблемы развития гражданского общества [Текст] / В.И. Скоробогатова // Россия на рубеже веков: политические партии и молодежь. – М., 2003. – С.36-44; Тетерский, С.В. Социальные инициативы детей и молодежи: поддержка общества и государства [Текст] / С.В. Тетерский. – М.: РЕГЛАНТ, 2003. – 214 с.; Волохов, А.В. Анализ федерального и регионального законодательства, нормативной правовой базы поддержки молодежных и детских общественных объединений [Текст] / А.В. Волохов, Л.У. Звонарева // Состояние и перспективы развития детского и молодежного общественного движения в Российской Федерации. – М.: Логос, 2005. – С.19-44.

⁴ Бурдье, П. Социология социального пространства [Текст] / Пер. с фр. – СПб.: Алетейя, 2005. – 288 с.; Коулман, Дж. Капитал социальный и человеческий [Текст] / Дж. Коулман // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 122–139; Патнем, Р. Чтобы демократия сработала: гражданские традиции в современной Италии [Текст] / Пер. с англ. – М., 1996. – 287 с.; Шкаратан, О.И. Социальная стратификация России и Восточной Европы: сравнительный анализ [Текст] / О.И. Шкаратан. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. – 468 с.; Радаев, В.В. Социология рынков: к формированию нового направления [Текст] / В.В. Радаев. – М.: ГУ ВШЭ, 2003. – 328 с.; Тихонов, В.Г. Социально-политическая активность Российской студенческой молодежи: социологический анализ [Текст]: дисс. ... канд. соц. наук. – Краснодар, 2011. – 177 с.

Ба омӯзиши масъалаҳои ба амалияи ҷамъиятӣ воридгардии мафҳумҳои «рафтори сиёсӣ», «иштироки сиёсӣ» ва «фаъолнокии сиёсӣ» таълифоти Д. Гончаров, Э. Ключенко, Е. Мелешкина, С. Пфетсер, М. Холмская, Е. Шестопа¹ ва ба методологияи таҳлили иштироки сиёсӣ таълифоти Г. Пушкарева² бахшида шудаанд. Масъалаи иштироки сиёсӣро шаҳрвандӣ дар режимҳои демократӣ дар осори классикони илми сиёсӣ Г. Алмонд, С. Верба, К. Пейтман, Р. Дал, Д. Истон ва Г. Лассуэл³ тавзеҳ ёфтаанд.

Гуруҳи сеюм, таҳлилгаронро фаро мегирад, ки дар рафти омӯзиши масоили мухталифи фаъолияти ҷавонон бештар ба таснифоти онҳо диққат додаанд. Дар таснифоти шаклҳои фаъолнокии сиёсӣ олимони амрикоӣ Л. Милбрейт, С. Хантингтон, С. Верба, Н. Най ва М. Каазе⁴ саҳми муносиб гузоштаанд. Тафриқаи шаклҳои фаъолнокии сиёсӣро ҷавонон дар ҷомеаҳои муосир дар осори Л. Барбоза, Б. Сан⁵ ва дигарон мавриди омӯзиш қарор дода

¹ Гончаров, Д.В. Теория политического участия [Текст] / Д.В. Гончарова. – М., 1997. – 208 с.; Мелешкина, Е.Ю. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа [Текст] / Е.Ю. Мелешкина. – М.: «Весь мир», 2001. – 304 с.; Пфетцер, С.А. Политическое участие молодежи российской провинции: структурно-содержательные характеристики и ценностные доминанты [Текст]: автореф. дис. ... канд. полит. наук. – Нижний Новгород, 2013. – 184 с.; Холмская, М.Р. Политическое участие как объект исследования (обзор отечественной литературы) [Текст] / М.Р. Холмская // Полис. – 1999. – №5. – С.170-176.; Шестопа¹, Е.Б. Личность и политика. Критический очерк современных западных концепций социализации личности [Текст] / Е.Б. Шестопа¹. – М.: Мысль, 1988. – 203 с.; Ключенко, Э. Политическое участие: теория, методология и измерение с применением метода шкалограммирования по Гуттману [Текст] / Э. Ключенко // Социология: теории методы, маркетинг. – 2005. – №4. – С.46-72.

² Пушкарева, Г.В. Политическое поведение: теоретико-методологические проблемы политологического анализа [Текст] / Г.В. Пушкарева. – М.: Унив. гуманит. лицей, 2003. – 223 с.

³ Алмонд, Г. Гражданская культура и стабильность демократии [Текст] / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. – 1992. – №4. – С.122-135.; Даль, Р. Демократия и ее критики [Текст] / Пер. с англ. – М.: РОССПЭН, 2003. – 576 с.; Истон, Д. Категория системного анализа политики [Текст] / Д. Истон // Антология мировой политической мысли. В 5 томах. ТII. Зарубежная политическая мысль. XX в. – М.: Мысль, 1997; Лассуэлл, Г. Принцип тройного воздействия: ключ к анализусоциальных процессов [Текст] / Г. Лассуэлл // Социологические исследования. – 1994. – №1. – С.133-145.; Шенли М.Л., Пейтмен К. Феминистская критика и ревизия истории политической философии [Текст] / Пер. с англ. – М.: Росспэн, 2005. – 400 с.

⁴ Верба, С. Гражданская культура и стабильность демократии [Текст] / С. Верба, Г. Алмонд // Политические исследования. – 1992. – № 4. – С.122-134.; Хантингтон, С. Политический порядок в меняющихся обществах [Текст] / Пер. с англ. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.; Verba S., Nie N.H. Participation in America. N.Y., 1972.; Каазе, М. Партиципация // Политология. Краткий тематический словарь: пер. с нем. и англ. Вып. 3. – М., 1993.; Milbrath L.W, Goel M.L. Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics. 1977. 273 p.

⁵ Barbosa, L. Trust, participation and political consumerism among Brazilian youth / L. Barbosa, F. Portilho, J. Wilkinson, V. Dubeux // Journal of Cleaner Production. – 15 January 2014. – Volume 63. – P. 93–101; Zani, B. Engaged citizens? Political participation and social engagement among youth, women,

шудааст. Шаклҳои муосири ғаёлияти сиёсӣ аз ҷониби П. Козирева, В. Петухов, Л. Поляков, Н. Смакотина, А. Смирнов¹ ва дигарон тадқиқ шудаанд.

Имрӯз дигар шаклҳои иштироки сиёсӣ ба мисли онлайн - ғаёлноқӣ, ба шумули шабакаю блогҳои иҷтимоӣ, имзои арзномаи муштарақ, иштирок дар намоишҳо ва монанди инҳо бештар густариш меёбад. Таҳқиқоти донишмандон Т.Р. Амбарян, А.А.Киселева, П.И. Коваленко, С.В. Коновченко, Ю.А. Кудряшова, фарогири мушкилоти таъсири технологияи муосири иттилоотӣ ба иштироки сиёсӣ мебошад².

Гуруҳи чорум муҳаққиқони ватанӣ мебошанд. Онҳо ҷанбаҳои ҳам назариявӣ ва ҳам амалии ғаёлноқии сиёсии ҷавононро дар таълифоти худ мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор додаанд. Дар асоси тадқиқи иштироки сиёсии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор рисолаҳои номзадӣ докторӣ ҳимоя карда шудаанд. Масъалаҳои намоишҳои ҷавонон ва таъсири онҳо ба раванди сиёсӣ инчунин иштироки ҷавонон дар созмонҳои сиёсӣ якҷанд таълифот ба таъъ расидаанд. Оид ба иштироки сиёсии ҷавонон дар ҷорҷӯбаи ҳамоишҳои ҷавонон низ таҳлилҳои амиқ ба анҷом расонида шудааст. Зимнан дар таълифоти ишорашуда ба коркарди абзори амалӣ барои таснифоти ғаёлони сиёсӣ, инчунин, ошкор кардани нобаробарии иҷтимоӣ байни онҳо таваҷҷуҳи ғайриқофӣ зоҳир гардидааст.

minorities, and migrants / B. Zani, M. Barrett // Human Affairs. – July 2012. – Volume 22. – Issue 3. – P. 273–282

¹ Петухов, В.В. Политическое участие и гражданская самоорганизация в России [Текст] / В.В. Петухов // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – №8. – С.26-35.; Смирнов, В.А. Демократия и участие в политике. Критические очерки истории и теории [Текст] / В.А. Смирнов. – М.: Наука, 1986. –192 с.; Поляков, Л. Основы политического консультирования. Теория и практика [Текст] / Л. Поляков. – М., 2004. –240 с.; Козырева, П. Процессы социальной адаптации россиян в трансформирующемся обществе [Текст]: дис. ... д-ра соц. наук. – М., 2004. – 380 с.; Смакотина, Н.Л. Основы социологии нестабильности и риска. Философский, социологический и социально-психологический аспекты [Текст] / Н.Л. Смакотина. – М., 2009. – 242 с.

² Амбарян, Т.Р. Общественный информационный портал: задачи и принципы функционирования [Текст] // Т.Р. Амбарян // Технологии информационного общества - Интернет и современное общество. – СПб., 2005. – С.124-126.; Амбарян, Т.Р. Роль независимых сайтов в жизни муниципального образования на примере Информационного портала www.krasnoeselo.ru [Текст] / Т.Р. Амбарян // Технологии информационного общества - Интернет и современное общество. –СПб., 2004. –С.156-157.; Киселев, А.А. Интернет: модель и практика политического участия [Текст] / А.А. Киселев. – Краснодар, 2007. –220 с.; Коваленко, П.И. Политические Интернет-форумы как форма альтернативной публичной сферы в современной России [Текст] / П.И. Коваленко, Ю.А. Кудряшова // Технологии информационного общества - Интернет и современное общество. – СПб., 2005. –С.127-136.; Коновченко, С.В. Власть, общество и печать в России [Текст] / С.В. Коновченко. Монография. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Книга», 2003. –400 с.

Сиёсатмадорону донишмандони зерини ватанӣ масъалаҳои гуногуни марбут ба ҷавононро дар шароити Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор додаанд: Э. Раҳмон¹, Г.Н. Зокиров², Х.У. Усмонзода³, А.Н. Маҳмадов⁴, Ш. Шоисматуллоев⁵, Н.Д. Маҳмадизода⁶, Н. Шаъбонов⁷, Қ. Миралиев⁸, А. Ш. Қурбанов⁹, З.Ш. Шоисматуллоева¹⁰, Б. А. Насурова¹¹, М.Д. Комилова¹², Р.Н. Асадуллоев¹³ ва дигарон.

¹ Эмомалӣ, Р. Ҷавонон – ояндаи миллат [Матн] / Р. Эмомалӣ. – Душанбе: «Ирфон», 1998. – 96 с.; Эмомалӣ, Р. Уфқҳои истиқлол [Матн] / Р. Эмомалӣ. – Душанбе: «Ганҷ - наприёт», 2018. – 433 с.; Эмомалӣ Р. Молодёжь будущего суверенного Таджикистана [Матн] / Р. Эмомалӣ. – Душанбе: «Ирфон», 1997. – 48 с.

² Зокиров, Г.Н. Сиёсатшиносӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «ЭР-граф», 2010. – 520 с.; Зокиров, Г.Н. Системаи сиёсӣ: масъалаҳои рӯз ва дурнамои инкишоф [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Истеъдод», 2011. – 352 с.; Зокиров, Г.Н. Истиқлолияти сиёсӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: Деваштич, 2006; Зокиров, Г.Н. Терроризм [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе, 2004. – 56 с.; Зокиров, Г.Н. Донишномаи сиёсӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Деваштич», 2007. – 602 с.; Зокиров, Г.Н. Давлат [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Истеъдод», 2012. – 384 с.

³ Идиев, Х.У. Фалсафаи иҷтимоӣ [Матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе: «Дониш», 2013. – 378 с.; Идиев, Х.У. Сотсиология [Матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе: «Дониш», 2006. – 320 с.; Идиев Х.У. Тоҷикистон дар масири тағйиротҳои иҷтимоӣ [Матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе: «Дониш», 2016. – 119 с.; Усмонзода, Х.У. Амалияи ҷомеасозӣ ва муосирӣ [Матн] / Х.У. Усмонзода. – Душанбе: «Дониш», 2020. – 211 с.

⁴ Муҳаммад, А.Н. Сиёсатшиносӣ [Матн] / А.Н. Муҳаммад, М.У. Хидирзода, Х.Қ. Сафарализода. – Душанбе: «Паёми ошно», 2018. – 416 с.; Маҳмадов А.Н. Сиёсатшиносӣ [Матн] / А.Н. Маҳмадов. – Душанбе: «Ирфон», 2010. – 442 с.; Маҳмадов А.Н. Риторика ва баҳси сиёсӣ [Матн] / А.Н. Маҳмадов. – Душанбе: «Ирфон», 2011. – 192 с.

⁵ Шоисматуллоев, Ш. Таджикистан в зеркале преемственности и смены поколений [Текст] / Ш. Шоисматуллоев. – Душанбе: Ирфон, 2008. – 320 с.

⁶ Маҳмадизода, Н.Д. Зоҳиршавии ифротгарии динӣ-сиёсӣ дар шароити инкишофи ҷомеаи тоҷик ва роҳҳои пешгирии он [Матн] / Н.Д. Маҳмадизода. – Душанбе: «ЭР-граф», 2022. – 324 с.

⁷ Шаъбонов, Н.Н. Ташаккули падидаи маданияти сиёсӣ ҳамчун раванди сиёсӣ дар шароити дигаргуншавии ҷомеа [Матн] / Шаъбонов Н.Н. – Душанбе, 2014. – 126 с.

⁸ Миралиев, Қ. Молодежь и 20 лет независимости [Текст] / Қ. Миралиев. – Душанбе, 2012. – 272 с.; Миралиев, Қ. Қадамҳои нав дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / Қ. Миралиев. – Душанбе, 2014. – 112 с.; Миралиён, Қ.А. Идеологияи миллии ва ҷавонон [Матн] / Қ.А. Миралиён. – Душанбе, 2016. – 165 с.

⁹ Курбанов, А.Ш. Обрӯзавӣ дар шароити трансформатсияи тоҷикӣ ҷомеа [Текст] / А.Ш. Курбанов. – Душанбе, 2009. – 320 с.

¹⁰ Шоисматуллоева, З.Ш. Социальная интеграция молодежи в условиях трансформирующегося таҷикистонӣ ҷомеа [Текст]: автореф. дис. ... канд. филос. наук. – Душанбе, 2010. – 156 с.

¹¹ Насурова, Б.А. Молодежь в трансформирующемся таҷикистонӣ ҷомеа [Текст] / Б.А. Насурова. – Душанбе, 2016. – 154 с.

¹² Комилова, М.Д. Гражданская социализация молодежи в условиях трансформирующегося таҷикистонӣ ҷомеа [Текст] / М.Д. Комилова. – Душанбе, 2018. – 157 с.

¹³ Асадуллоев, Р.Н. Молодёжь в процессах демократизации общественной жизни страны (на примере Республики Таджикистан) [Текст] / Р.Н. Асадуллоев. – Душанбе: «Сарпараст», 2004. – 142 с.

Фаъолнокии сиёсӣ дар ҳамоишҳои ҷавонон дар заминаи рушди инноватсионӣ ва илмӣ - техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди тадқиқи ҳамаҷониба қарор нагирифтааст. Дар таълифоти номбаршуда асосан тарафҳои расмӣ созмонҳо ва кори ҳамоишҳо баён шудаанд. Усулҳои истифодашудаи таҳлили маълумотҳо дар бештари ҳолатҳо аз ҷорҷӯбаи таҳлили одии тақсимои такроршаванда намебароянд, абзори мураккаби таҳлили омории имрӯза амалан истифода намегардад. Ҳамин тариқ, таълифоти дар боло зикршуда иртиботи тарафайни нақши фаъолнокии сиёсиро тавзеҳ намедиханд.

Ҳамин тариқ, тадқиқи фаъолнокии сиёсии ҷавононе, ки дар ҳамоишҳои муҳими кишвар ва дигар ниҳодҳои сиёсӣ иштирок меварзанд, дар шароити муосир кам омӯхта шудааст, ки баррасии иловагиро тақозо мекунад.

Фаъолнокии сиёсии ҷавонон ифодаи худро дар ҷорҷӯбаи ин ё он умумият меёбад. Дар иртибот ба ин таҳлили таъсири сохтори иҷтимоӣ ва ниҳодҳои гуногуни ҷомеа ба иштироки сиёсӣ қобили қабул аст. Дар адабиёти муосир таъсири нобаробарии иҷтимоӣ ба дараҷаи фаъолнокии сиёсӣ, инчунин, таъсири он ба иштироки сиёсӣ, вазъияти демографӣ, эътирози сиёсӣ, навъи низоми интиҳоботӣ ва амалияҳои фарҳангӣ ошкор карда шудаанд. Таъсири ниҳодҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ ба иштироки сиёсӣ низ бузург аст, зимнан ба ҷавонон оила, маълумот, давлат ва ҳизбҳои сиёсӣ таъсири зиёд мерасонанд. Инчунин муҳаққиқон ба омӯзиши масъалаҳои таъсири мансубияти этникӣ, боварҳои динӣ ва тафовутҳои ҷинсӣ низ камтар таваҷҷуҳ зоҳир намудаанд. Омилҳои зикргардида низ дар рафти фаъолият дар равандҳои муҳими сиёсӣ ҷамъиятӣ таъсиргузор мебошанд. Ба зами ин, ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон мақомҳои бадастоварда, ба монанди неқӯаҳволии моддӣ ва сармояи иҷтимоӣ низ таъсир мерасонанд.

Вале ба фаъолнокии сиёсӣ ба ғайр аз омилҳои берунӣ, ҳамзамон омилҳои дохилии раванӣ низ таъсири бузург мерасонанд. Исбот шудааст, ки ҷавонон фаъолнокиро дар сиёсат зоҳир мекунанд, агар дар онҳо навъи

ботинии назорат мавҷуд бошад, инчунин онҳое, ки барои таҷриба кӯшидаанд, чунин меҳисобанд, ки субъекти дигаргуниҳои сиёсӣ шахсият аст. Ангезаҳои сиёсӣ омили дигари таъсиррасон барои фаъолнокии сиёсии ҷавонон ва иштироки онҳо дар раванди сиёсӣ махсуб меёбад. Дар адабиёти гуногуни илмӣ ангезаҳои иштироки сиёсии ҷавонон низ тадқиқ гардидаанд. Ба ҷавонон бештар фаъолнокии сиёсии эътирозӣ хос мебошад. Олимон миёни омилҳои фаъолнокии сиёсии эътирозӣ дараҷаи дастрасии маълумот, нобаробарии иҷтимоӣ, дараҷаи рушди фарҳангӣ ва мубоҳисоти оммавино номбар мекунанд, ҳарчанд ки ба андешаи мо фарҳанги мубоҳисоти оммавӣ натиҷаи рушди фарҳанги сиёсӣ, на ин ки баръакс. Ба замири ин, баъзе муҳаққиқон аз ҳуқуқи иштирок накардани ҷавонон дар сиёсат ҷонибдорӣ мекунанд.

Иштироки фаъолнокии ҷавонон дар сиёсат дар баъзе ҷомеаҳо, аз як тараф, ба ниҳодишавии ин раванд, аз дигар тараф, ба бунёди сохторҳои махсуси ба ном ҷамъияти оварда мерасонад, ки аз ҷониби давлат барои раवонакунии фаъолнокии ҷавонон ба маҷрои зарури дастгирӣ карда мешавад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Диссертатсияи мазкур дар ҷорҷӯбаи мавзуи тадқиқоти кафедраи фалсафа ва сиёсатшиносии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншох Шохтемур таҳти унвони “Омилҳо ва паёмадҳои тағйирёбии муҳити ҳаёти ҷамъиятӣ дар ҷаҳони муосир” барои солҳои 2021 – 2026 анҷом дода шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Муайян намудани моҳияти ғаълонокии сиёсии ҷавонон ва хусусиятҳои он дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мақсади таҳқиқот мебошад.

Барои расидан ба ҳадафи зикршуда иҷрои **вазифаҳои зерини таҳқиқотӣ** муайян карда шуданд:

– дар заминаи адабиёти илмӣ соҳавӣ мавриди таҳлили амиқ қарор додани мафҳум, моҳият ва хусусиятҳои ғаълонокии сиёсии ҷавонон дар шароити муосир;

- мавриди омӯзиш ва баррасии ҳамаҷониба қарор додани асосҳои назариявии ғаълонокии сиёсии ҷавонон ва хусусиятҳои он дар доираи илмҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ;

– мавриди омӯзиш қарор додани ҷавонон ба сифати субъект дар низоми муносибатҳои сиёсӣ;

– муайян намудани омилҳои асосии ғаълонокии сиёсии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва хусусияти онҳо ҳангоми ниҳодигардонӣ;

– дақиқ кардани дараҷаи таъсири маданияти сиёсӣ ба ғаълонокии сиёсии ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аҳамияти он барои рушди минбаъдаи кишвар;

– баррасии таъсири технологияҳои иттилоотӣ кумуникатсионӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ ба ғаълонокии сиёсии ҷавонон ва оқибатҳои он.

Объекти таҳқиқот. Ғаълонокии сиёсии ҷавонони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва хусусиятҳои он.

Предмети таҳқиқот – раванди ғаълонокии сиёсии ҷавонон ва таъсири ниҳодишавӣ, маданияти сиёсӣ ва технологияҳои иттилоотӣ муосир ба он.

Фарзияи таҳқиқот. Ғаълонокии сиёсии ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ шаклҳо ва хусусиятҳои махсуси зоҳиршавӣ худро дорад. Шаклҳои зоҳиршавӣ онҳо вобаста ба давраи инкишоф ва шакли системаи сиёсӣ

аз ҳамдигар дар тафовут мебошад. Аз ин хотир, омӯзиши ҷавонон ва масоили марбут ба онҳо дар ҳамаи давраҳо зарурат ба таҳқиқро дорад. Эҳтимолияти шаклҳои нави ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон дар он ҳолат муайян карда мешавад, ки оид ба пайдоиш ва махсусиятҳои он маълумот ҷой дошта бошад. Ҷавонон иштирокчиҳои ҷаҳоли равандҳо мебошанд ва натиҷаҳои рушди ҷомеа аз шакли ҷаҳолнокии онҳо вобастагӣ дорад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Дар рафти таҳқиқоти анҷомдодашуда асарҳои донишмандони ватанию хориҷӣ, маводи илмӣ - амалӣ ва илмию назариявии дар конференсияҳо пешниҳодгардидаи марбут ба ҷаҳолнокии ҷавонон ва махсусан ҷаҳолнокии сиёсии онҳо истифода гардидааст.

Назарияи интихоби ратсионалӣ, ки дар доираи он ҷаҳолони сиёсӣ ҳамчун субъектҳои ақлонии дар сиёсат иштироккунанда, аз ҷумла барои амалигардонии ҳадафҳои шахсӣ барои пешрафт дар мансаб баромад мекунанд, асоси назариявӣ - методологии таҳқиқоти дисертационӣ ба шумор меравад.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Дар рафти таҳқиқот усулҳои таърихӣ, ҳуқуқӣ, таҳлилӣ, муқоисавӣ ва монанди инҳо истифода гардидаанд. Бо истифода аз усулҳои мазкур имконият пайдо гардиданд, ки хусусиятҳои ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон ба таври мушаххас мавриди омӯзиш қарор дода шавад.

Пойгоҳи таҳқиқот. Ҳангоми таҳқиқи мавзуи интихобгардида як қатор сарчашмаҳо ҳамчун асоси таҳқиқ истифода карда шуданд, ки онҳоро вобаста ба хусусияташон чунин гурӯҳбанди намудан мумкин мебошад:

Гурӯҳи якумро асарҳо ва паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ташкил медиҳанд¹. Пешвои миллат дар асарҳо ва паёмҳои худ

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 20.01.2016. ш. Душанбе. [Матн] / [Манбаи электронӣ] URL: <http://www.president.tj/node/27417>. (санаи мурочиат 25.10.2019); Паёми Президенти Ҷумҳурии

хамасола ба масоили марбут ба ҷавонон таваҷҷуҳ зоҳир намуда, рушди минбаъдаи кишварро аз онҳо вобаста медонанд. Ҳамзамон пайваста таъкид менамоянд, ки ҷавонони мо бояд бо илму фарҳанг бошанд ва зиракии сиёсиро аз даст надиханд.

Гуруҳи дуюм маҷмуи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва барномаҳои давлатие мебошанд, ки барои дастгирӣ ва боз ҳам баланд бардоштани шароитҳои ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ равона карда шудаанд¹.

Навгонии илмӣ таҳқиқот аз он иборат мебошад, ки фаъолнокии сиёсии ҷавонон ва хусусиятҳои он ба таври васеъ мавриди таҳлил қарор гирифта, ба сифати навгонӣ бандҳои зерин пешниҳод карда мешаванд:

– дар асоси таҳлил ва хулосабарориҳои аниқӣ илмӣ, мафҳум, моҳият ва хусусиятҳои фаъолнокии сиёсии ҷавонон мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор дода шудааст;

– асосҳои назариявии фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, таъсири онҳо ба ҷавонон муайян гардидааст;

– фаъолияти ҷавонон ба сифати субъект дар муносибатҳои сиёсӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Ҳолати таъсиррасонии онҳо ба тамоюлҳои инкишофи ҷомеа нишон дода шудааст;

Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 23.12.2022. ш. Душанбе. [Матн] / [Манбаи электронӣ] URL: <http://president.tj/node/29823>. (санаи мурочиат 03.02.2023); Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22.12.2017 [манбаи электронӣ]. URL: <http://president.tj/node/16771>. (санаи мурочиат 27.11.2021)

¹ Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] // Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 июни соли 2014, №760; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «дар бораи фаъолияти волонтерӣ». [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2013, № 8 -9, мод. 652. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25. 12. 2015 сол №1268; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон». [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2004, №7, мод. 459; соли 2011, № 6, мод. 429; Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «дар бораи барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016 - 2018» [Матн] // аз 13 январи соли 2016, № 4; Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «дар бораи барномаи низомномаи грантҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи тарбияи ватанпарастии ҷавонон». [Матн] // аз 10 майи соли 2005, № 167; Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «дар бораи стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020». [Матн] // аз 04 октябри соли 2011, № 480; Низомнома «дар бораи Шурои миллии кор бо ҷавонон дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон». [Матн] // Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18 июни соли 2015, № 526.

– раванди ниҳодигардони иштироки ҷавонон ва таъсири он ба ҳаёти сиёсӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Раванди ниҳодишавӣ дар шароити Тоҷикистон ва таъсири он ба рушди минбаъдаи давлат ошкор карда шудааст;

– мафҳум ва моҳияти маданияти сиёсӣ аз ҷиҳати назариявӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Таъсири маданияти сиёсӣ ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар шароити Тоҷикистон ҳангоми иштироки онҳо дар равандҳо муайян карда шудааст;

– истифодаи самараноки технологияҳои нави иттилоотӣ бо мақсади баланд бардоштани фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар давраи муосири инкишоф нишон дода шудааст. Таъсири иродаи сиёси барои истифодаи мақсадноки технологияи иттилоотӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Дар шароити муосир омӯзиши хусусиятҳои зоҳиршавии фаъолнокии сиёсии ҷавонон яке аз масъалаҳои актуалӣ барои аксари кишварҳо ва махсусан Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Он категорияи маркази дар илми сиёсӣ ба шумор меравад. Таваҷҷуҳ ба ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ барои рушди ҷомеа аҳамияти муҳимро доро мебошад ва ин ҳолатро амалияи аксарияти кишварҳо нишон медиҳад.

2. Дар равандҳои сиёсӣ бидуни мавҷудияти асосҳо ва захираҳои зарурӣ фаъолият намудан ғайриимкон мебошад. Маҳз ҳамин асосҳо ва захираҳо шароитро барои амал намудан дар ҳаёти сиёсӣ ба миён меоранд. Махсусан барои ҷавонон ҳангоми фаъолнокии сиёсӣ зарурияти мавҷудияти асосҳо ва захираҳо бештар эҳсос мегардад. Асосҳо ва захираҳои фаъолнокии сиёсӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ҷавонон дар шакли зарурӣ мавҷуд мебошад. Мавҷудияти як қатор санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ ва барномаҳои мушахаси давлатӣ барои ҷавонон имконияти фаъолият дар равандҳоро фароҳам овардааст.

3. Ҷавонон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа ба ҳайси субъекти муносибатҳои сиёсӣ амал менамоянд ва иштироки онҳо дар равандҳо яке аз масъалаҳои марказии илми сиёсӣ ба шумор меравад. Иштироки онҳо дар равандҳо барои рушди ҷомеаҳо бисёр муҳим арзёбӣ мегардад, зеро онҳо аксари аҳолии кишварҳоро ташкил менамоянд ва ояндасозони ҷомеа мебошанд. Дар шароити кишвари мо низ ҷавонон пайваста иштирокчиҳои равандҳо мебошанд ва фаъолнокии сиёсии босамар анҷом медиҳанд, ки ин барои ояндаи давлат аҳамияти муҳим дорад.

4. Ниҳодигардони иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ яке аз масъалаҳои омӯзиши илми сиёсатшиносӣ ба шумор рафта, тавачҷуҳи ҳарчӣ бештарро меҷӯяд. Зеро тавассути ниҳодигардонӣ метавон иштироки самараноки ҷавононро дар раванди сиёсӣ таъмин намуд. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ташаккул додани раванди ниҳодишавии ҷавонон дар сиёсат бояд ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳарчӣ бештар фаъол гардонида шавад. Ҷавонон ибтидои фаъолияти худро дар раванди сиёсӣ тавассути ҳамин ташкилотҳо ба роҳ мемонанд. Ҳамзамон зарур аст, ки фаъолияти ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ тавассути ВАО ҳарчӣ бештар таълиф карда шавад. Ин ҳолат ба ҷалби онҳо ба сиёсат ва равандҳои сиёсӣ мусоидат менамояд.

5. Таҳлили равандҳои сиёсӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки маданияти сиёсии ҷавонон дар сатҳи қаноатбахш ташаккул ёфтааст. Ин ҳолат ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон таъсири калон мерасонад. Сатҳи нокифояи ташаккули маданияти сиёсӣ аксар вақт боиси он мегардад, ки онҳо фаъолияти наҷандон баланди сиёсӣ нишон медиҳанд. Бо мақсади баланд бардоштани маданияти сиёсии ҷавонон барои беҳтар намудани фаъолияти сиёсии ҷавонон бояд аз воситаҳои гуногуни илмӣ истифода карда шавад, то ки ҷавонон ҳарчӣ бештар фаъолияти назаррас анҷом диҳанд. Баланд бардоштани маданияти сиёсӣ яке аз воситаҳои асосӣ барои ташаккули низоми демократӣ мебошад.

6. Технологияи иттилоотии муосир ба дараҷае ташаккул ва инкишоф ёфта истодааст, ки таъсири он ба тамоми қишрҳои ҷомеа ва соҳаҳои ҳаёт ба назар мерасад. Дар шароити муосири инкишоф таъсири он бештар ба ҷавонон мушоҳида мешавад. Махсусан истифодаи бемахдуди он дар байни ин қишри ҷомеа масоили истифодаи самараноки онро рӯзмара гардонидаст. Дар ҳоле ки дар ҷаҳони муосир аксари технологияҳо бо мақсадҳои мухталиф, ки дар асоси манфиати ашхоси гуногун бунёд гардидааст, истифода мегардад, мақсаднок истифода намудани он ба манфиати аҳли ҷомеа мебошад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот. Таҳқиқоти илмӣ анҷомдодашуда ва натиҷаҳои бадастомадаи он метавонанд дар соҳаи сиёсатшиносӣ бо мақсади баланд бардоштани ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон мавриди истифода қарор гирад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот. Аҳамияти амалии тадқиқот аз байнифанӣ будани он бармеояд, зеро предмети тадқиқот бо назарияи сиёсат, сотсиологияи сиёсӣ ва психологияи сиёсӣ алоқаи зич дорад, ки ин ба коркарди таснифоти амалан истифодашавандаи ҷаҳолнокии сиёсӣ имкон медиҳад. Натиҷа ва хулосаҳои дар диссертатсия пешниҳодгардида метавонад дар самти қабули барномаҳои марбут ба самти ҷавонон истифода гардад.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ - дар рафти таҳлили мавзӯи таҳқиқотӣ маълумоти мушаххас истифода карда шудааст, ҳамзамон ҳаҷми маводи тадқиқотӣ ба талабот ҷавобгӯ мебошад. Тавсияҳои пешниҳодгардида дар асоси натиҷаҳои илман асоснокшуда пешниҳод карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ.

Диссертатсия дар мавзӯи “Хусусиятҳои ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои сиёсӣ ба шиносномаи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионии

назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияҳои сиёсӣ мувофиқат менамояд.

Саҳми шахсии докталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Омодаҳои мавзӯи таҳқиқотӣ маҳсули фаъолияти кории муаллиф буда, корҳои илмӣ – таҳқиқотӣ бо фаъолияти худ муаллиф анҷом дода шудааст. Дар таҳқиқоти анҷомдодашуда муаллиф нақши қавонро дар ҳаёти сиёсӣ нишон додааст, ҳамзамон роҳҳои самараноки фаъолнокии сиёсии онҳоро низ мавриди баррасӣ қарор додааст.

Тасвир ва амалиҳои натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар мақолаҳои муаллиф нишон дода шудаанд. Рисолаи диссертатсионӣ дар ҷаласаи васеи кафедраи фалсафа ва сиёсатшиносии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншох Шохтемур мавриди муҳокима қарор гирифта, барои ҳимоя тавсия гардидааст.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Аз рӯйи мавзӯи диссертатсия муаллиф шаш мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таърифи расонидааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия дар ҳаҷми 176 саҳифаи матни компютерӣ таълиф гардида, аз мундариҷа, феҳристи ихтисораҳо, муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, ду боб, шаш зербоб, хулоса, тавсияҳо, рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда иборат мебошад.

БОБИ I. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВӢ – МЕТОДОЛОГИИ ТАҲҚИҚИ ФАЪОЛНОКИИ СИЁСИИ ҶАВОНОН

1.1. Фаъолнокии сиёсии ҷавонон: моҳият ва хусусиятҳои он

Дар шароити муосир ҷомеаи ҷаҳониро тағйиротҳои бузурге фаро гирифтааст, ки ба фаъолият ва амали аксари инсонҳо таъсиргузор мебошад. Бо таъсири ин дигаргуниҳо ҳаёти сиёсӣ низ марҳила ба марҳила мураккабтар гардида истодааст. Дар натиҷаи чунин ҳолат инсоният ба ҳаводиси нав ба наве рӯ ба рӯ шуда истодааст, ки тарзи ҳаёти онро боз ҳам мураккабтар мегардонад. Аз ин хотир, дарки моҳияти дигаргуниҳое, ки дар фазои сиёсӣ ба миён меоянд, барои инсонҳое, ки ба омӯзиши масъалаҳои сиёсӣ машғул нестанд, басо душвор ва мураккаб мебошад. Инсон ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи ҷомеа ҳамеша иштирокчии равандҳои сиёсӣ ва аъзои институтҳои сиёсии ҷомеа мебошад. Онҳо пайваста кӯшиш менамоянд, ки ҳодисаҳои сиёсии баамаломадаро таҳлил ва баррасӣ намоянд. Аммо, бинобар сабаби мураккаб будани ҳаёти сиёсӣ ва махсусан фаъолнокии сиёсӣ на ҳама вақт ҳангоми таҳлилнамояӣ ба натиҷаҳои хуб дастрас мегарданд.

Барои дарки мафҳумҳои фаъолият, фаъолнокии сиёсӣ ва хосса фаъолнокии сиёсии ҷавонон омӯзиши моҳият ва хусусиятҳои он аҳмияти муҳим дорад. Дарки моҳият ва хусусияти мафҳумҳои зикршуда барои боз ҳам хубтар фаҳмидани масъалаи шароитҳоро фароҳам меорад. Инсон мавҷуди дорои шуур буда, бо фаъолияти рафтори хосааш ба ҳаёти ҷомеа таъсири гуногун мерасонад. Он дар ҷомеа ба шаклҳои гуногуни фаъолият машғул мебошад, ки ҳар яки он ҳадафу мақсади муайянро доро мебошанд. Дарки мафҳуми фаъолият барои ошкор ва таҳлил намудани масоили дигари фаъолнокии шахс шароитро бунёд мегузорад, зеро тамоми шаклҳои фаъолнокии инсон аз фаъолияти он дар ҷомеа вобастагии калон дорад.

Аз ин хотир, бо таъкид ба заминаҳои илмӣ мавҷуда, аз ҷумла луғатҳои гуногуни соҳавӣ, шарҳи моҳият ва хусусиятҳои мафҳумҳои

мазкур аз аҳмият холӣ намебошад. Зеро мафҳуми фаъолият дар луғатҳо ба таври мухталиф шарҳу эзоҳ дода шудааст.

Мафҳуми «фаъолият» дар луғати педагогии илмҳои Русия ҳамчун муносибати фаъоли инсон ба ҷаҳон ва қобилияти он барои ба вучуд овардани дигаргуниҳои иҷтимоӣ муҳим маънидод карда шудааст.¹

Ба назари донишманди дигар Зорин В.И. фаъолият ин як шакли махсуси муносибати инсон ба олами воқеӣ мебошад, ки дар он инсон ҳамчун субъекти фаъол баромад менамояд ва ба ҳаёти ҷамъиятӣ таъсир мерасонад.²

Фролова М.Е. вобаста ба шарҳи мафҳуми фаъолият андешарони намуда, онро сифати хосаи шахс унвон кардааст, ки баробари он ташаббускорӣ, мақсаднокӣ ва мустақилиятро таъмин менамояд.³

Фаъолнокии сиёсӣ яке аз шаклҳои асосии фаъолияти шахс дар ҷомеа мебошад. Он асосан муносибати шахс ба ҳаёти сиёсӣ, ҳолати иштироки он дар равандҳои сиёсӣ, баҳодихӣ ба ҳаёти сиёсӣ ва натиҷагирӣ аз онро ифода мекунад. Он асосан падидаи мураккаб буда, бештар ҳолати дар амалияи сиёсӣ ширкат намудани субъектҳоро инъикос менамояд. Аз ин хотир таваҷҷуҳи бештар намудан ба моҳият ва хусусиятҳои он имкони дарки бештари маъаларо ба вучуд меорад.

Ба назари Абдрашев А. Б. Фаъолнокии сиёсӣ – ин ифодаи маҷмуи фаъолияти шахс дар доираи манфиатҳои шахсӣ, гурӯҳӣ, ҳизбӣ, ҳаракатҳои ҷамъиятӣ ва муносибати он бо ҳокимият мебошад.⁴

Муҳаққиқи дигар Санжаревский И.И дар зери мафҳуми фаъолнокии сиёсӣ, тарзи рафтори шахсони алоҳида, гурӯҳҳои иҷтимоӣ, тағйир додани мақоми сиёсӣ, муносибати сиёсӣ, таҷрибаи сиёсӣ, робитаи

¹ Российская педагогическая энциклопедия [Текст] / гл. ред. В.В. Давыдов. – М., 1993. – 608 с.

² Зорин В. И. Евразийская мудрость от А до Я. Толковый словарь [Текст] / - Алматы: Создик-Словарь. В.И. Зорин. 2002. – 642 с.

³ Фролова, М.Е. Формирование гражданской активности будущих учителей в системе воспитательной работы педагогического университета [Текст]: дис. ... канд. пед. наук. – М., 2005. – 164 с.

⁴ Абдрашев, А.Б. Политико-терминологический словарь [Текст] / А.Б. Абдрашев, А.К. Эшиев. – Джалал-абад, 2012. – 32 с.

байни ниҳодҳои сиёсӣ, шакли иштироки интихобкунандагон, гузариш ба шакли навӣ ҷомеа ва монанди инҳоро ифода кардааст.¹

Фаъолнокии сиёсӣ – фаъолияти гурӯҳҳои иҷтимоӣ ё шахси алоҳида бо мақсади тағйир додан ё ташкил намудани тартиботи сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ дар ҷомеа мебошад.²

Фаъолнокии сиёсӣ низ аз ҷониби донишмандон ба таври васеъ мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифтааст. Ҳангоми омӯзиш муҳаққиқон нуктаи назарҳои мухталифро пешниҳод намуданд. Гуногунии таҳлилҳои анҷомдодашуда вобаста ба масъалаи фаъолнокии сиёсӣ фаҳмиши онро мураккаб гардонидаст. Ҳолати мазкур барои тасаввуроти ягонро пайдо кардан оид ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон душвориро ба бор меорад. Ба омӯзиши масъалаи фаъолнокии сиёсӣ Г.Алмонд, С.Верба, Д.Олшанский, Л.Милбрас, М.Каазе, А.Марш ва дигарон бештар машғул гардидаанд. Ба назари Д.В. Олшанский, фаъолнокии сиёсӣ ин фаъолияти гурӯҳҳои иҷтимоӣ ё шахсони алоҳидае мебошад, ки барои қонеъ сохтани эҳтиёҷот ва манфиатҳои худ, системаи мавҷудаи сиёсиро тағйир додан мецоҳанд.³

Мушкили асосӣ дар шарҳи мафҳуми “фаъолнокии сиёсӣ” дар он мебошад, ки дар аксарияти ҳолатҳо бо дигар истилоҳот – аз ҷумла иштироки сиёсӣ, рафтори сиёсӣ ва монанди инҳо ҳаммаъно дониста мешавад. Аммо бархе аз муҳаққиқон бар ин назаранд, ки фаъолнокии сиёсӣ мафҳуми васеъ буда, иштироки сиёсӣ ва рафтори сиёсӣ қисмҳои он мебошанд.⁴ Ба гуфтаи О.В. Охотникова, фаъолнокии сиёсӣ ин иштироки бошууронаи шахрванд дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ, бо мақсади расидан ба ҳадафҳои муайяни сиёсӣ ва

¹Санжаревский И.И. Политическая наука: Словарь справочник. [Текст] / сост. проф. пол. наук И.И. Санжаревский 2010.

²Энциклопедический словарь политологических терминов [Текст]. – СПб.: Изд-во «Петрополис», 2013. – 552 с.

³Ольшанский, Д.В. Политико-психологический словарь [Текст] / Д.В. Ольшанский. – Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – 573 с.

⁴Волкова, О.В. Особенности общественно-политического участия молодежи РФ в условиях модернизационных перемен [Текст] / О.В. Волкова, О.С. Городнина // Записки философского факультета орловского государственного университета. – 2015. – №4. – С.36-46.

ташаққули низоми сиёсии чомае мебошад.¹ Ба андешае, ки иштироки сиёсӣ ҳамчун як шакли фаъолияти сиёсӣ аст, на ҳама донишмандон розианд. Масалан, ба назари муҳаққиқон В.Ф. Ницевич ва Т.В. Игнатова, фаъолнокии сиёсӣ ҳамчун нишондиҳандаи шиддатнокии иштироки субъект дар раванди сиёсӣ мебошад. Аз ин хотир, фаъолнокии сиёсӣ мафҳуми бисёрчанба ва хеле васеъ мебошад, ки барои муайян кардани хусусиятҳои он муҳаққиқон мафҳумҳои бо ҳам алоқамандро истифода мебаранд.

Фаъолнокии сиёсӣ – яке аз шаклҳои шомил шудани субъектҳо ба сиёсат, маҷмуи амалиёти онҳо барои расидан ба ҳадафҳои гурӯҳӣ мебошад.

Масъалаи фаъолнокии сиёсиро муҳаққиқон Г.Алмонд ва С.Верба ба таври васеъ мавриди омӯзиш қарор додаанд. Донишмандони мазкур дар рафти таҳқиқоти худ фарҳанги сиёсии кишварҳои гуногунро бо мақсади муайян кардани фаъолнокии сиёсии онҳо мавриди омӯзиш қарор додаанд.

Донишманди дигар В. Минников фаъолнокии сиёсиро ҳамчун аксуламали шахс ба амалҳои мақомоти давлатӣ, институтҳои сиёсӣ ё намояндагони онҳо маънидод намудааст.² Вобаста ба ин ду шакли асосии аксуламал дар ҳаёти сиёсӣ чой дорад, ки ин ҳам бошад аксуламали мусбат ва манфӣ аст. Асоси пайдоиши аксуламал, пеш аз ҳама, ҳолати равонии шахс мебошад, ки ўро ба фаъолият ё бефаъолияти сиёсӣ водор мекунад. Ба шарофати фаъолнокии сиёсӣ, шахс имкон дорад, ки созмонҳоеро, ки идеалҳои ўро дастгирӣ мекунанд, фаъолона тарафдорӣ кунад ва ба ин васила ба ҳаёти сиёсӣ таъсир расонад.

Яке аз масъалаҳои асосиро дар доираи таҳқиқи масъалаи фаъолнокии сиёсӣ тақсим намудани он ба шаклҳои мухталиф ташкил менамояд. Чунки дар шароити муосир фаъолнокии сиёсӣ вобаста ба хусусиятҳо ва шакли зоҳиршавии худ дар шаклҳои гуногун намуддор

¹ Охотникова, О.В. Политическая активность молодежи как отражение конституционного права на участие в управлении делами государства [Текст] / О.В. Охотникова // Материалы ежегод. регион. форума молод. учен. – Екатеринбург: УрГИ, 2013. – С.156-165.

² Минников, В.К. Политическая активность представителей различных социальных групп [Текст]: автореф. дисс. ... канд. псих. наук. – Кострома, 2006. – 26 с.

мегардад. Муҳаққиқон низ хангоми таҳлили фаъолнокии сиёсӣ ба масъалаи ба шаклҳо чудо намудани он диққат додаанд. Ба андешаи Л. Милберс асосан се шакли фаъолнокии сиёсӣ ҷой дорад.

- фаъолнокии тамошобинона - шахс вобаста ба маъалаҳои сиёсии ҳаёти ҷомеа танҳо маълумот ба даст меорад, аммо дар амалияи сиёсат чандон фаъолият нишон намедихад. Чунин сатҳи фаъолнокии чандон натиҷаи самаранокро ба миён намеорад, зеро асоси фаъолнокии сиёсиро амал ташкил менамояд.

– фаъолнокии даврагӣ – дар чунин шакли фаъолнокии шахс иштирокчии бевосита ва фаъол дар равандҳои сиёсӣ мебошад. Ин шакл бештар хосияти амалиро дар худ касб менамояд.

- фаъолнокии гладиаторӣ - шахс дар алоҳидагӣ узви ташкилотҳои сиёсӣ гардида, дар равандҳои сиёсӣ иштирок мекунад ва ҳамзамон нақши пешвои ҳар гуна ҳаракати ҷамъиятию сиёсиро мебозад.

Шакли дигари фаъолнокии сиёсӣ ин шакли пассивӣ он мебошад. Сабабҳои асосии пайдоиши ин шакл, пеш аз ҳама, дараҷаи пасти тараққиёт ба шумор меравад. Ҳамзамон ноумедии аҳоли аз институтҳои сиёсӣ ба вучуд меояд. Шахсе, ки самаранокӣ пасти сохторҳои қудратӣ ва беталабии ҳудро эҳсос мекунад, аз ҷиҳати сиёсӣ фаъол будан намехоҳад ва нисбат ба низоми мавҷудаи сиёсӣ, бепарвой зоҳир мекунад.

Таснифоти дигаре, ки барои дарки моҳияти фаъолнокии сиёсӣ имконият фароҳам меорад, аз ҷониби донишмандон А.Марш ва М.Каазе пешниҳод гардидааст. Муҳаққиқони мазкур панҷ навъи фаъолнокии сиёсии шахрвандонро вобаста ба эътироф ё инкор намудани воқеияти сиёсии мавҷуда чудо карданд:

- ғайрифаъол - ба ин гурӯҳ асосан афроде шомил мешаванд, ки нисбат ба равандҳои сиёсӣ бепарвой зоҳир намуда, дар амалияи сиёсӣ ширкат наменамоянд;

- конформистҳо – шахсоне ба ин гурӯҳ шомиланд, ки асосан мавқеи ғайрифайолдоранд, аммо дар баъзе мавридҳо вобаста ба зарурат мавқеи худро тағйир медиҳанд ва амали онҳо дар ҳомае намуддор мегардад.

- ислохотчиён – бештар ин шахсон шаклҳои анъанавии фayoлиятро тарафдорӣ мекунанд;

- фayoлон - нафарони фayoлтарин дар ҳаёти сиёсӣ ба ҳисоб мераванд, ки иштирокчиҳои бевоситаи равандро сиёсӣ мебошанд;

- эътирозгарон - бештар шаклҳои ғайримутаррафиро истифода мебаранд;

Ба шаклҳо ҳудо намудани фayoлнокиҳои сиёсӣ имконият медиҳад, ки моҳият ва хусусиятҳои он дар ҳомае, муносибати ҳавонон ба равандро ва амалии сиёсӣ муайян карда шавад. Бидуни тақсимот ба шаклҳо имкони таҳлили дақиқи фayoлнокиҳои сиёсӣ ғайримумкин мебошад, зеро аҳли ҳомае ва махсусан ҳавонон бо таъсири омилҳои мухталиф ба гурӯҳҳо ҳудо шуда, шаклҳои гуногуни фayoлиятро нишон медиҳанд.

Яке аз шаклҳои асосии фayoлнокиҳои сиёсӣ ин фayoлнокиҳои сиёсии ҳавонон ба шумор меравад. Дар илмҳои ҳомашиносии муосир, махсусан сиёсатшиносӣ омӯзиши масъалаҳои назариявӣ ва амалии вобаста ба фayoлнокиҳои сиёсии ҳавонон аҳамияти муҳимро касб намудааст. Доираи васеи донишмандони соҳаҳои гуногун ба ин масъала изҳори назар намудаанд, ки ин ҳолати актуалӣ будани омӯзиши масъалаҳои фayoлнокиҳои сиёсии ҳавононро исбот менамояд. Дар ҳақиқат омӯзиши масъалаҳои гуногуну серпахлӯи марбут ба ҳавонон ва махсусан ҳалб ва иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсӣ яке аз мавзӯҳои доғи рӯз ва баҳсталаби замони муосир мебошад. Зеро то ҳол тадқиқоти анҷомдодашуда тамоми самтҳои фayoлнокиҳои сиёсии ҳавононро фаро нагирифтааст ва аз ҳониби дигар вобаста ба тағйирёбии босуръати ҳази ҳази имрӯза ин мавзӯ баҳсҳои навро ба миён оварда истодааст. Сабаби ин ҳолат ин, пеш аз ҳама, тафовутҳои сиёсӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва гуногунии фayoлнокиҳои сиёсии ин

кишри чомеа ба ҳисоб меравад. Дар ҳеҷ як давра, ягон кишвари олам натавонистааст, ки рушди сиёсии чомеаи худро бидуни дастгирии табақаи мазкур дар сатҳи хуб ташаккул диҳад. Ҳамин ҳолат дар бисёр мавридҳо баҳси муҳимияти объекти тадқиқотҳоро оид ба хусусияти ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон ташкил медиҳад.

Ҳар як давра вобаста ба дараҷаи тараққиёти худ шаклҳои омӯзиши махсуси мушкилоти худро роҳандозӣ менамояд. Имрӯзҳо зарурате пеш омадааст, ки омӯзиши масъалаҳои ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон аз нигоҳи давраи муосир мавриди омӯзиш қарор гирад. Давраи муосир вобаста ба арзишҳои худ аз давраҳои қаблӣ ба кулӣ фарқ менамояд, ки ин ба ҷаҳолияти иҷтимоӣ сиёсии аҳли чомеа ва махсусан ҷаҳолнокии сиёсии насли ҷавон таъсиргуздор мебошад. Хосиятҳои асосии давраи навро, пеш аз ҳама, зудтағйирёбандагӣ, пайдоиши масъалаҳои куллан дигар дар ҳаёти сиёсӣ ва аз ҳад зиёд будани масъалаҳои фарогиру алоқаманд бо ҳаёти сиёсӣ ташкил медиҳад. Дар чунин маврид ҷавонро зарур аст, ки дар асоси донишҳои мукаммали сиёсӣ барои дарёфти мақоми шоистаашон дар чомеа ҷаҳолияти пурсамар намоянд. Дигар хосияти давраи навро ин зиёд будани иштирокчиёни равандҳои сиёсӣ ташкил медиҳад. Ҳар қадар иштирокчиёни равандҳои сиёсӣ дар чомеа зиёд бошанд, ҳамон қадар мушкилиҳои нав ба нав бунёд мегардад, зеро ҳар як гурӯҳ манфиатҳои махсуси даркнамудаи худро доранд ва барои расидан ба онҳо кӯшиш менамоянд. Ҳолати зикргардида метавонад ба ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон таъсири гуногун расонад. Бештари мавридҳо таҷриба нишон медиҳад, ки чунин муносибат ҷавонро ба дараҷаи ифротгарой бурда мерасонад, ки ин ҳолат аз дараҷаи ҷаҳонбинӣ ва дониши сиёсии онҳо низ вобаста мебошад. Вобаста ба масъалаи мазкур сиёсатшиноси ватанӣ Шабонов Н. қайд намудааст, ки фазои сиёсии ҳолӣ аз ҷаҳонбинии хосияти ифротгароидошта торафт пур мегардад ва чомеаро ба бӯхрони идеявӣ дучор мегардонад.¹ Дар ҳақиқат фазои ҳолӣ боиси он мегардад, ки

¹ Шабонов, Н.Н. Ташаккули падидаи маданияти сиёсӣ ҳамчун раванди сиёсӣ дар шароити дигаргуншавии чомеа [Матн] / Н.Н. Шабонов. – Душанбе, 2014. – С.118.

ҷавонон майл ба ғаёлиятҳои хатарнок намоянд. Аз ин хотир, бояд фазои сиёсии ҷомеа бо арзишҳои созанда пура карда шавад.

Вақте ки насли ҷавон ҳангоми ғаёлнокии сиёсӣ манфиатҳои худро дар равандҳои сиёсӣ қонеъ карда наметавонад, эҳтимолияти даст задан ба амалҳои манфӣ дар байни онҳо афзоиш меёбад. Ба андешаи муҳаққиқи рус Илинский И.М., баъзе ҷавонон дар давраи ғаёлият худро барои ҷомеа нолозим ҳисобида, ба амалҳои манфӣ, аз қабилӣ нашъамандӣ, майзадагӣ ва монанди инҳо даст зада, ба ҳолатҳои бухрони равонӣ низ гирифта мешаванд.¹ Ҳақиқатан дар шароити ғайрибарорӣ ҷаҳони муосир яке аз сабабҳои асосии қонунвайронкуни дар байни ҷавонон ҳолати зикргардида буда метавонад. Бештари маврид ҷавонон дар асоси манфиатҳои сиёсӣ ба чунин амалҳо даст наметавонанд. Сабабҳои даст задани ҷавонон ба чунин амалҳо, пеш аз ҳама, омилҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва равонӣ мебошанд. Ҳолати зикргардида боиси он мегардад, ки гурӯҳи муайяни ҷавонон худро аз ғаёлият намудан дар равандҳои сиёсӣ ва масъалаҳои сиёсӣ дар қанор мегиранд. Чунин тарзи муносибат, яъне ғаёлияти бемақсад дар ягон маврид ба манфиати давлати соҳибистиқлол муносиб буда наметавонад, баръакс барои давлати миллии он омили манфӣ ва зараровар мебошад. Махсусан барои давлате, ки давраи муҳими инкишофро аз сар мегузаронад, ҷавонон як гурӯҳи асосӣ баҳри ташаккули соҳаҳои мухталифи он ба шумор мераванд. Зеро онҳо бо ғаёлияти худ ба равандҳои сиёсӣ таъсири амиқ гузошта, шакли онро низ муайян месозанд. Рушди марҳилаи минбаъдаи давлат аз шакли ғаёлнокии онҳо дар ҳаёти сиёсӣ вобастагии калон дорад. Гурӯҳҳои алоҳидаи манфиатдор, ки аксари ҳолатҳо ба равандҳои сиёсии ғайриқонунӣ манфиатҳои худро ҳимоят кардан мехоҳанд, онҳо гурӯҳи аз ҷиҳати равонӣ осебдидаро ба манфиати худ истифода мебаранд. Барои пешгирӣ намудани ҷавонон ва гаравиш накардани онҳо ба амалҳои ғайриқонунӣ бояд тамоми аҳли ҷомеа ва мақомоти расмӣ

¹ Ильинский, И.М. Молодежь и молодежная политика: Философия. История. Теория [Текст] / И.М. Ильинский. – М.: Голос, 2001. – 696 с.

давлатӣ дар якҷоягӣ фаъолият намоянд. Пеш аз ҳама, барои ин кишри ҷомеа шароити мусоиди иҷтимоӣ ва имконияти васеъ баҳри фаъолнокии сиёсӣ муҳайё карда шавад. Чунин ҳолат яке аз омилҳои асосии мусоидаткунанда баҳри фаъолияти самараноки ҷавонон мегардад.

Рафти таҳқиқи масъалаи мазкур, яъне омӯзиши фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар тамоми олам якранг сурат нагирифтааст ва дар ягон давра чунин ҳолат ба амал нахоҳад омад. Зеро омӯзиши масъалаҳои мазкур вобаста ба минтақаҳо ва дар доираи давлатҳои муайян низ куллан хосияти фарқкунандаро соҳиб мебошад. Ҳатто дар доираи ҳар як кишвар вобаста ба минтақаҳо низ омӯзиши масъалаҳои марбут ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Ҳар як кишвар вобаста ба манфиатҳои худ дар доираи масъалаи зикргардида фаъолиятро мақсаднок ва бо таҳияи санадҳои муҳими меъёрӣ – ҳуқуқӣ ба роҳ мемонад. Барои мисол, омӯзиши масъалаҳои ҷавонон дар шароити кишварҳои дорои режимҳои демократидошта аз кишварҳои ғайридемократӣ фарқ менамояд. Дар кишварҳои дорои низоми демократӣ барои ин табақаи иҷтимоӣ имкониятҳои зиёдтар ва шароити хуб барои фаъолнокии сиёсӣ дар равандҳои сиёсӣ муҳайё карда шудаанд. Махсусан, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавонон ва масъалаҳои марбут ба онҳо бештар диққат дода мешавад, ки ҳолати мазкур барои иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсии ҷомеа шароитҳои арзандаро бунёд кардааст. Давлат низ ҳангоми таҳияи сиёсати дохилию хориҷӣ ва қабули барномаҳою қонунҳо ҷавонро сарфи назар накарда, бештар имкониятҳои татбиқи фаъолиятро баҳри онҳо фароҳам меорад. Низомҳои сиёсии ғайридемократӣ ба масъалаҳои фаъолнокии сиёсии ҷавонон камтар диққат додаанд. Онҳо бештар фаъолнокии сиёсии ҷавонро дар доираи манфиатҳои гурӯҳи ҳукмрон амалӣ менамоянд. Барои фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар шароити Тоҷикистон имкониятҳои зиёде фароҳам оварда шудааст. Аммо амалияи ҷамъиятӣ нишон медиҳад, ки як қисми ҷавонон нисбати равандҳои сиёсӣ бепарвой зоҳир менамоянд.

Фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ яке аз масъалаҳои баҳсталаби давраи муосир буда, муҳаққиқони зиёде ҳангоми таҳқиқот назарияҳои мухталифиро пешниҳод намудаанд. Дар воқеъ, масъалаи мазкур актуалӣ буда, дар шаклҳои гуногун намудор мегардад. Равандҳои сиёсии ҷомеаро бидуни фаъолнокии сиёсии насли ҷавон тасаввур намудан ғайриимкон мебошад. Мо шояди ҳол ҳастем, ки ҷавонон дар аксарияти мавридҳо иштирокчиҳои асосӣ дар равандҳои сиёсӣ ҳастанд. Аммо масъалаи асосӣ танҳо иштирок набуда, натиҷаҳои ниҳони он асос мебошанд. Ҷавонон бояд дар равандҳои сиёсӣ мақсаднок фаъолият намуда, барои амалӣ намудани ҳадафҳои сиёсии худ кӯшиш намоянд.

Дар адабиёти илмӣ бештари мавридҳо танҳо ба ҷанбаҳои фаъолнокии сиёсӣ ва иштироки сиёсии ҷавонон диққат равона карда шудааст. Муҳаққиқон ҳангоми таҳлил ва омӯзиши масъалаҳои фаъолнокии сиёсии ҷавонон бештар ба унсурҳои сохторӣ, типологияи иштироки сиёсии ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ ҳангоми фаъолнокии сиёсии онҳо диққат додаанд. Масъалаи типологияи иштироки сиёсии ҷавонон дар бисёр ҳолатҳо муҳим шуморида мешавад. Ҳамзамон дар баробари таҳлили шаклҳои анъанавӣ муҳаққиқон дар рафти таҳлил ба шаклҳои муосири фаъолнокии сиёсии ҷавонон таваҷҷуҳ намудаанд. Омӯзиши масъалаҳои фаъолнокии ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ дар давраҳои муайяни инкишоф аз ҷониби донишмандон ба таври васеъ таҳлил гардидааст. Зеро ин давра барои ҳар як кишвар марҳилаи асоситарин ба шумор меравад, он заминаҳоро барои рушди оянда ба миён меорад. Дар чунин давра мавқеи ҷавононро нодида гирифтани иштибоҳи бузург барои давлатсозӣ мебошад, чунки онҳо қисми ҷудонашаванда ва ояндаи ҳар як давлат мебошанд. Ба инобат гирифтани мавқеи ҷавонон барои рушди минбаъдаи давлат заминаи асоситарин ба шумор меравад.

Шакли фаъолнокии иҷтимоӣ - сиёсии ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ ҳам дар давраи ғайриосоишта ва ҳам дар давраи ошоишта аҳамияти муҳимро соҳиб аст. Амалияи сиёсӣ нишон дода истодааст, ки ҷавонон дар бисёри

чомеаҳо сабабгори ба вучуд овардани дигаргуниҳои кулӣ мегарданд. Сабаби асосии тағйироти иҷтимоӣ - сиёсӣ дар чомеа ин, пеш аз ҳама, мувофиқ наомадани манфиатҳои гурӯҳҳои иҷтимоӣ дар ҳаёти сиёсӣ мебошанд. Вақте ки арзишҳои пешина манфиатҳои ҷавонони муосирро қонеъ сохта наметавонанд, онҳо кӯшиш менамоянд, ки арзишҳоро тағйир дода, вобаста ба талаботи худ чомеаро бунёд созанд. Оқибати тағйирот дар чомеа дар аксарияти ҳолатҳо аз шакли иштироки ҷавонон вобаста аст, зеро онҳо бунёдгузор ва идомадиҳандаи модели нави сохтори сиёсӣ ва арзишҳои сиёсӣ мебошанд. Модели иштироки сиёсии ҷавонро С. Верба ва Н. Най пешниҳод намуданд, ки он ҳамчун модели классикии ҷаҳлокии сиёсӣ эътироф карда мешавад.¹

Имрӯзҳо якчанд шаклҳои ҷаҳлокии сиёсӣ баҳри расидан ба ҳадафҳо аз ҷониби ҷавонон ба мушоҳида мерасанд. Дар аксарияти мавридҳо ҷавонон бо ду шакли ҷаҳлоқӣ, инфиродӣ ва дастаҷамъона худро ҳамчун иштирокчиҳои равшанҳои сиёсӣ нишон медиҳанд. Дар ҳамаи шаклҳои ҷаҳлоқӣ манфиат нақши асосиро мебозад. Дар ягон маврид инсон бидуни манфиат амал намекунад. Тамоми шаклҳои ҷаҳлоқии сиёсӣ барои қонеъ соختани манфиатҳо ва ё дигаргунсозӣ дар чомеа равона мегарданд. Ба андешаи Д. В. Олшанский, ҷаҳлоқии иҷтимоӣ – сиёсӣ ин пеш аз ҳама «ҷаҳлоқии гурӯҳҳои иҷтимоӣ ё шахсони алоҳида бо таҳия ва ифодаи талаботи худ баҳри ҳимояи манфиатҳо, бо мақсади тағйир додани сохтори мавҷудбудаи ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва институтҳои дахлдори давлатӣ мебошад».²

Дар воқеъ вақте ки дар чомеа ҷаҳлоқии иҷтимоӣ сиёсӣ ба амал меояд, он дар пасманзари худ тағйироти бузургро дорад. Натиҷаи ҷаҳлоқии иҷтимоӣ – сиёсӣ аз шакли он низ вобастагӣ дорад. Он асосан дар шаклҳои инфиродӣ ва дастаҷамъӣ, қонунӣ ва ғайриқонунӣ ба амал меояд. Натиҷаи

¹ Verba S., Nie N.H. Participation in America. – N.Y., 1972. –P.79.

² Олшанский, Д.В. Политико-психологический словарь [Текст] / Д.В. Олшанский. – М., 2002. – С.21.

фаъолияти инфиродӣ чандон самараи хуб намедихад, зеро вақте ки шахс дар танҳой фаъолият менамояд, ҳатман манфиатҳои шахсии худро дар ҷои аввал гузошта, баҳри ҳимояи он кӯшиш мекунад. Фаъолияти дастаҷамъӣ бошад натиҷаи назаррасро ба бор меорад. Дар ин шакли фаъолият асосан одамон дар заминаи манфиатҳои гурӯҳӣ ва ё ҷамъиятӣ фаъолият менамоянд. Фаъолияти озоишта ҳолате мебошад, ки иштироки одамонро дар раванди сиёсӣ расман иҷозат додааст ва ҳар як шахс метавонад дар онҳо озодона иштирок намояд. Фаъолияти ғайриқонунӣ ин ҳолати берун аз доираи қонунҳои амалкунандаи расмӣ фаъолият намудани аъзоёни ҷомеа мебошад, ки ин ҳолат асосан дар шаклҳои ғайриозоишта ба амал меояд. Ҷомеа дар ҳоле рушд мекунад ва ба пешравиҳои назаррас даст меёбад, ки агар аъзоёни он ба фаъолияти қонунии озоишта дар асоси манфиатҳои ҷамъиятӣ амал намоянд.

Муҳаққиқони соҳаи психологияи сиёсӣ низ ба омӯзиши масъалаҳои ҷавонон назари хосро пешниҳод намудаанд. Аз нуқтаи назари психологияи сиёсӣ фаъолияти сиёсии ҳар як ҷавон дар сиёсат ва ҳаёти сиёсӣ ба он имконият медиҳад, ки эътибори худро дар ҷомеа баланд бардошта, манфиатҳояшро ҳимоят намояд. Ин ҳолат боиси баланд гардидани руҳияи ин кишри ҷомеа мегардад, ки дар марҳилаҳои минбаъдаи рушди худ онҳо ва ҷомеа мусоидат менамояд.¹ Ҳолати руҳӣ барои фаъолият намудан дар ҷомеа омили асосӣ ба шумор рафта, натиҷаи аксарияти равандҳо аз ҳамин ҳолат вобастагии калон дорад. Агар шахс махсусан ҷавонон бо руҳияи баланди сиёсӣ ва бо боварӣ ба оянда фаъолияти сиёсӣ намоянд, он ҷомеа пеш меравад ва агар баръакс ҷавонон нобоварона ба равандҳои сиёсӣ муносибат кунанд, ин ба рушди минбаъдаи давлат хатари ҷиддӣ эҷод мекунад.

Ҳолатҳои баамалоии фаъолнокии сиёсии ҷавонон низ аз аҳамият ҳолӣ набуда, мавқеи муайяно дар шаклگیری равандҳои сиёсӣ касб намудаанд. Иштироки сиёсии ҷавонон дар як шакл ба вучуд наомада, аз маҳорат ва шакли даркнамоии онҳо вобастагии калон дорад. Муҳаққиқони шинохта

¹ Lane R.A. Political Life and How People Get involved in Politics. – N.Y., 1965. – P.118.

О.М. Карпенко ва И.А. Ломанов оиди фаъолнокии сиёсии ҷавонон аз ин нигоҳ назарияҳои ҷолиберо пешниҳод намудаанд. Ба андешаи ин муҳаққиқон ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон ҳолатҳои зерин таъсир мерасонанд: ақлӣ, интихоботӣ, сохторӣ ва касбӣ.¹ Иштирокчиҳои раванди сиёсӣ, пеш аз ҳама, бояд дар асоси ақл ва дониши худ фаъолият намояд, зеро ҳолатҳои иштироки рӯякӣ ва ё таваққули он ҳатман бидуни дарки манфиатҳо ба амал меояд, ки барои иштирокчиҳо ва рушди ҷомеа беманфиат ва дар баъзе ҳолатҳо хатарнок аст. Дар ин шакли иштирок бештар гурӯҳҳои манфиатдор ҷавононро дар асоси манфиатҳои худ воридаи равандҳо месозанд ва онҳоро ҳамчун воситаи татбиқи ҳимояи манфиатҳои худ истифода мекунанд.

Ба ҷуз ҳолатҳои дар боло зикргардида, ҳамзамон шаклҳои дигари фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ ҷой дорад, ки боиси ташаккули ин қишри ҷомеа мегардад. Асосан ду шакли фаъолияти сиёсӣ: инфиродӣ ва дастаҷамъӣ ҷой дорад. Ин ҳолат барои ҷавонон имконият медиҳад, ки ҳам дар алоҳидагӣ ва ҳам дар шакли гурӯҳӣ амал намоянд. Имрӯзҳо бо назардошти фаъолияти ҷавонон дар равандҳо се шакли иштироки онҳоро дар ҳаёти сиёсӣ эътироф менамоянд. Дар сатҳи аввал ҷавонон дар сатҳи гурӯҳҳои хурди ибтидоӣ фаъолият менамоянд, дар сатҳи дуюм онҳо дар доираи ташкилотҳои ҷавонон амал менамоянд, баъдан онҳо дар шакли ҳаракатҳои оммавӣ амал мекунанд.²

Фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ дар илмҳои ҷомеашиносӣ ва махсусан сиёсатшиносӣ бо категория ва мафҳумҳои гуногун ифода карда мешавад. Дар аксарияти мавридҳо баҳри ифодаи фаъолияти сиёсӣ мафҳуми «иштироки сиёсӣ» истифода карда мешавад. Иштироки сиёсӣ метавонад тамоми самтҳои фаъолияти ҷавононро ифода кунад. Ба гуфтаи О. Г. Шенина, иштироки сиёсӣ дар ҷомеа метавонад ҳамагуна фаъолияти шахсӣ ва

¹ Карпенко, О.М. Молодёжь в современном политическом процессе в России [Текст] / О.М. Карпенко, И.А. Ламанов. – М.: Изд-во СГУ, 2006. – С.135-143.

² Карпенко, О.М. Молодёжь в современном политическом процессе в России [Текст] / О.М. Карпенко, И.А. Ламанов. – М.: Изд-во СГУ, 2006. – С.144.

чамбиятии одамонро фаро гирад.¹ Аз ин мавқеъ масъалаи мазкурро ба таври хеле густурда сиёсатшиноси тоҷик М. Абдурахмон таҳқиқ кардааст.²

Фаъолнокии сиёсии ҷавонон яке аз қисмати фаъолияти чамбиятии онҳо ба шумор меравад, ки барои рушди минбаъдаи ҷомеа мусоидат менамояд. Сухан сари фаъолиятҳои сиёсии ҷавонон меравад, ки дар ташкилотҳои сиёсӣ, бахусус хизбҳои сиёсӣ ба таври инфиродӣ ва дастаҷамъӣ амал менамоянд. Ҷавонон дар доираи фаъолияти худ ба ҳаёти сиёсӣ таъсири гуногун мерасонанд. Дарачаи таъсиррасонии ҷавонон аз омилҳои зиёде ба монанди шароитҳои иҷтимоӣ, ҳолатҳои иқтисодӣ, равандҳои сиёсӣ ва монанди инҳо вобастагӣ дорад. Он ҳамчунин аз шаклҳои иштироки онҳо низ вобаста мебошад. Низоми сиёсӣ ва сиёсати давлатии ҷавонон ҳам ба фаъолнокии онҳо таъсиргузор аст. Ҳар қадар системаи сиёсӣ имконияти васеъро барои фаъолнокии сиёсӣ ҷавонон муҳайё намояд, он ба таври воқеӣ дар доираи манфиатҳои миллӣ амалӣ карда шавад, ҳамон андоза боварии ташаккули ҷавонон ва системаи сиёсӣ заминаҳои муносиби рушд пайдо мегардад.

Назарияи дигаре, ки аз ҷониби олимони соҳа пешниҳод гардидааст, ин интиҳоби оқилона мебошад. Моҳияти назарияи мазкур ҳолати фаъолияти мақсадноки ҷавононро дар ҳаёти сиёсӣ ифода менамояд. Мувофиқи назарияи мазкур ҷавон ба ин ё он номзад ё хизби сиёсӣ афзалият медиҳад ва онро барои худ ҳамчун гурӯҳи судманд интиҳоб менамояд. Ҳолатҳое ба назар мерасад, ки назария аз амалия ба кулӣ фарқ намуда, тамоман хосияти дигарро касб менамояд. Ба андешаи муҳақиқон Сисоева Н.А., Новокрешенов А.В., Фахрутдинова А.З инсон наметавонад дар ягон маврид комилан бидуни иштибоҳ интиҳоб намояд.³

Иштирок дар интиҳобот яке аз шаклҳои асосии фаъолияти сиёсии ҷавонон доништа мешавад. Аммо якчанд омилҳои таъсиррасон ба раванди

¹ Шенина, О.Г. Формы участия молодежи в политическом процессе современной России [Текст]: дис. ... канд. полит. наук. – М., 2005. – С.78.

² Махмадов, А.Н. Сиёсатшиносӣ [Матн] / А.Н. Махмадов. – Душанбе, 2010. – 442 с.

³ Сисоева, Н.А. Электоральное поведение: американские теории и российская практика [Текст] / Н.А. Сисоева, А.В. Новокрешенов, А.З. Фахрутдинова. – Красноярск, 2001. – С.21.

интиҳобот боиси шубҳанокии оқибатҳои он мегардад. Пеш аз ҳама, ҳолатҳои тақаллубкорӣ дар рафти интиҳобот, назорати инҳисорӣ аз болои ҳизбҳои ғайриҳоким ва танг намудани мавқеи ҳизбҳои дигари сиёсӣ, фишорҳои сиёсӣ ба ҳизбҳои рақиб ва номзадҳои онҳо, набудани нозирон дар давраи интиҳобот ва монанди инҳо. Ин ҳолатҳо боиси он мегардад, ки ҷавонон ба қонунӣ будани равандҳои сиёсӣ шубҳанок назар мекунанд. Ҳамзамон фаъолияти интиҳоботии ҷавонон қоҳиш меёбад ва онҳо ба шаклҳои дигари фаъолият машғул мегарданд, ки ин ба рафти инкишофи ҷомеа ҳалал ворид менамояд. Ба андешаи як қатор сиёсатшиносон ҳолати мазкур боиси он мегардад, ки иштироки воқеии ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ ва идораи корҳои давлатӣ қоҳиш ёбад¹. Дар рафти инкишофи давлат барои рушди фаъолнокии сиёсии ҷавонон новобаста аз мавқеашон бояд шароити яхела бунёд карда шавад. Набудани имконияти фаъолияти сиёсӣ барои гурӯҳи муайяни ҷавонон боиси он мегардад, ки дар ҷомеа миёни ҳамин қишр табақабандӣ ба миён ояд. Ҳолати мазкур, яъне набудани шароит барои фаъолият баҳри табақабандии шадид шароитро ба вуҷуд меорад, ки дар натиҷа гурӯҳҳои манфиатдор онҳоро ба манфиати худ истифода мебаранд. Олими ҷавони Бритониё П. Алларт ин гурӯҳро ҳамчун як гурӯҳи ҷавононе медонад, ки аз ҳудуди ҷомеа берун андохта шудаанд². Мавҷудияти чунин гурӯҳ дар дохили давлат хатарнок мебошад, зеро онҳо метавонанд фаъолияти сиёсии ғайриосоиштаро ба миён оранд.

Сиёсатшиносони рус низ ба омӯзиши масъалаҳои сиёсии ҷавонон ва иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсӣ назарияҳои махсусро пешниҳод намудаанд. Муҳаққиқон А.И. Коврел ва В.В. Смирнов масъалаи иштироки сиёсии ҷавононро тадқиқ намуда, қайд менамоянд, ки иштироки сиёсӣ ин иштироки бевоситаи аҳли ҷомеа дар шаклҳои инфиродӣ ва дастаҷамъӣ дар

¹ Щенина, О.Г. Формы участия молодежи в политическом процессе современной России [Текст]: дис. ... канд. полит. наук. – М., 2005. – С.85.

² Cote J.E., Allahar A.L. Generation and Hold. Coming of Age in the Late Twentieth Century. – N.Y.: University Press, 1996. – P.74.

муносибатҳои сиёсӣ ва рафти қабули қарор мебошад¹. Қабули қарор барои ҷомеаи демократӣ яке аз масъалаҳои асосӣ ба ҳисоб рафта, ҳамзамон нишонаи асосии демократия мебошад. Рушди тамоми соҳаҳои ҷомеа аз натиҷаи қарорҳои қабулшуда вобаста мебошад. Қарори сиёсӣ ин воситае мебошад, ки ҳангоми таҳия ва қабули он шахрвандон бавосита ва ё бевосита иштирок менамоянд.

Системаи сиёсии ҷомеа яке аз сохторҳои муҳими ҷамъиятӣ мебошад, ки дар он равандҳои гуногуни ҳаёти сиёсӣ мегузаранд. Дар ин равандҳо ҷавонон ҳамеша иштирокчиҳои фаъол буда, барои шаклгирии он ҳиссагузоранд. Қудратҳои сиёсӣ ҳамеша мехоҳанд, ки ҳокимияти худро тавассути воситаҳои гуногун қонунӣ гардонида, идораи низоми сиёсии ҷомеа ва таъмини онро дар ихтиёри худ қарор диҳанд. Дар чунин маврид мавқеи ҷавонро нодида гирифта намешавад, зеро онҳо дар аксарияти кишварҳои олам аксарияти аҳолии ҷомеаро ташкил дода, иштирокчиҳои бевоситаи равандҳои сиёсӣ мебошанд. Ҳолати мазкур хоси ҷомеаи муосири Тоҷикистон низ мебошад, ки аксарияти аҳолии кишварро ҷавонон ташкил медиҳанд ва онҳо иштирокчиҳои бевоситаи равандҳои сиёсӣ ва пешбарандаи сиёсати давлат мебошанд.

Мутобиқшавии сиёсии насли наврас ба равандҳо дар шароити муосир падидаи асосӣ ва мураккаб мебошад. Дар рафти навсозии ҷомеа бояд шароитҳои мушаххаси давраи мавҷудбуда ба назар гирифта шавад. Зеро дар чунин ҷомеа ҳадафҳои сиёсӣ махсусиятҳои худро доранд ва ҷавонон яке аз объектҳои асосӣ мебошанд. Ҳолати мутобиқшавии онҳо ба давраи мазкур нисбатан осонтар ба амал меояд, аммо аз мушкилиҳо холи буда наметавонад. Мушкилоти асосӣ дар ин марҳила номувофиқии ақидавӣ дар байни онҳо мебошад, ки замина баҳри пайдоиши бухронҳои сиёсӣ дар марҳилаи оянда мегардад.

¹ Ковлер, А.И. Демократия и участие и политике. Критические очерки истории и теории [Текст] / А.И. Ковлер, В.А. Смирнов. – М., 1986. – С.192.

Қобили зикр аст, ки ба масъалаи омӯзиши ҷавонон дар шароити Россия бештар О. В. Сурова таваҷҷуҳ намудааст. Ӯ мушкилоти иштироки сиёсии ҷавононро дар шароити ин кишвар баррасӣ кардааст.¹

Илмҳои сиёсӣ шаклҳои гуногуни фаъолнокии сиёсии аҳли ҷомеа ва махсусан ҷавононро фарқ мегузорад. Аз ҷумла шаклҳои анъанавӣ ва ғайримуқаррарии фаъолнокии сиёсӣ низ ҷой дорад. Омилҳои зиёде мавҷуд мебошад, ки боиси ҳавасмандгардии ҷавонон дар раванди сиёсӣ мегардад. Ба андешаи Липсет С. фаъолнокии сиёсӣ аз хосиятҳои режими сиёсии мавҷудбуда низ вобаста мебошад.² Мушкилоти иштироки сиёсиро бидуни заминаҳои ҳуқуқӣ баррасӣ намудан ғайриимкон аст, зеро асоси фаъолияти сиёсии ҷавононро қонунҳои амалкунандаи вобаста ба масъалаҳои фарогири онҳо ташкил медиҳад. Системаи ҳуқуқие, ки дар ҷомеа амал менамояд, меъёрҳои асосии фаъолияти сиёсии аҳли ҷомеаро муайян мекунад.

Шакли дигари иштироки сиёсӣ, ки дар асри ХХI ба вучуд омадааст, модели муқовимати зӯрварона мебошад. Ин модел асосан дар заминаи принципи гуманистӣ асос ёфтааст. Ин шакли фаъолият заминаҳои геополитикиро доро мебошад. Модели мазкур ҳамчун технологияи инқилобҳои маҳмалӣ шинохта шудааст. Тибқи технологияи сиёсии мазкур ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ ҳамчун бозингари асосӣ иштирок менамоянд.

Ҷавонон ҳамчун қишри фаъол вобаста ба манфиатҳои онҳо дар равандҳои сиёсӣ амал менамоянд. Ҳолатҳои ба миён меояд, ки ҷавонон дар баъзе равандҳо чандон фаъолияти хуб нишон намедиханд, аммо дар баъзе равандҳои дигар фаъолияти хуб нишон медиҳанд. Дар бисёри ҳолатҳо ҷавонон якбора ба равандҳои сиёсӣ рӯ оварда, иштирокчиҳои фаъоли он мегарданд. Инқилобҳои ранга дар Қирғизистон ва Украина нишон доданд, ки ҷавононе, ки дар интиҳобот чандон фаъол набуданд, яку якбора иштирокчиҳои

¹ Сурова, О.В. Политическая социализация Российской молодежи в условиях трансформации общества [Текст]: дис. ... д-ра полит. наук. – Саратов, 2006. – 405 с.

² Липсет, С. Политический человек. Социальные основы политики [Текст] / Пер. с англ. – М., 1998. – С.21-28.

фаъоли ҳаракатҳои оммавӣ гардиданд. Сабаби асосии ҳолати мазкур, пеш аз ҳама, манфиатҳои онҳо мебошад. Омили асосии иштироки ҷавонон дар равандҳои мазкур ин манфиатҳои онҳо мебошанд. Ҳизбу ҳаракатҳои манфиатдор кӯшиш менамоянд, ки аз ҳолати мазкур истифода баранд ва ҷавононро ҳамчун иштирокчии асосии равандҳои сиёсӣ ба манфиати худ истифода баранд. Ноогоҳии ҷавононро онҳо ба манфиати худ ва гурӯҳашон истифода менамоянд. Тавре ки таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ҷавонон дар аксарияти ҳолатҳо иштирокчии фаъоли муқовиматҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ мебошанд.

Дар шароити асри XXI дар бораи шабакаҳои иҷтимоӣ ва таъсири иттилоот ба сатҳи зуҳури фаъолнокии сиёсии ҷавонон хомӯш истодан номумкин аст. Дар ин давра кам нафароне ҳастанд, ки бо шабакаҳои иҷтимоӣ сару кор нагиранд. Хоса ҷавонон нисбат ба масъалаи мазкур бештар диққаташонро равона месозанд. Рӯоварӣ ба шабакаҳои иҷтимоӣ имрӯз дар байни ҷавонон як амали маъмулӣ ва дар назари аввал соддаю оддӣ менамояд. Шабакаҳои иҷтимоӣ ва иттилоот метавонанд ҳам таъсири манфӣ ва ҳам таъсири мусбатро дошта бошанд, ки ин ҳолат аз дараҷаи маданияти истифодабарии он вобаста аст. Имрӯзҳо яке аз шаклҳои дигари фаъолияти сиёсии ҷавонон маъмул гардидааст. Ин ҳам бошад иштироки сиёсӣ тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ ба ҳисоб меравад. Иштироки сиёсии шабакавӣ нисбат ба шаклҳои дигари иштироки сиёсӣ комилан фарқ мекунад. Хусусиятҳои асосии иштироки шабакавии ҷавононро дастрасии ғаврии иттилоот, табодули босуръати иттилоот ва бемахдуд паҳн намудани иттилоот ташкил медиҳад. Ба андешаи як гурӯҳ муҳаққиқон, дар шароити муосир ташаккули модели ҷомеаи шабакавӣ амри зарурӣ мебошад. Зеро дар ҷомеаи муосир мавқеи иттилоот бениҳоят муҳим аст. Ба андешаи М. Кастелс, ба инобат гирифтани ҳолати ҷомеаи шабакавӣ дар шароити давлатҳои муосир мувофиқи мақсад мебошад. Ин ҳолат бо намунаи як фазои иқтисодӣ муаррифӣ шуда, ҳамзамон

соҳибхитиёрии расмии сиёсии кишварҳоро нигоҳ медорад.¹ Дар ҷомеаҳои посмодернистӣ шабакаҳои иҷтимоӣ як фазои иттилоотие мебошанд, ки дар асоси он стратегияҳои иштироки сиёсии ҷавонон ташаккул меёбанд ва ҳадафҳоиашон амалӣ карда мешаванд. Инчунин рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ баҳри ташаккули иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ низ шароит фароҳам меорад. Ба андешаи Тетерский С.В., ташкилотҳои муосирӣ ҷавонон дар заминаи шабакаҳои иттилоотии корпоративӣ ба таври самаранок ғайолият менамоянд.² Барои иштироки шабакавӣ дониши сиёсӣ муҳимтарин восита мебошад, зеро бидуни он иштирокчиёни он наметавонанд манфиатҳои худро ҳимоят намоянд. Яке аз сабабҳои иштироки сиёсӣ ва таваҷҷуҳ намудан ба равандҳои сиёсӣ ин дониши сиёсӣ оиди равандҳои сиёсӣ ва боварӣ доштан ба оқибатҳои он мебошад.³

Масъалаи омӯзиши ғайолияти сиёсии ҷавонон дар шароити муосир дар доираи аксарияти илмҳои ҷомеашиносӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Ҷавонон ҳамчун як неруи пешбарандаи давраи муосир ҳисобида мешаванд, ки баҳри ҳифз ва рушди кишвари худ масъулияти махсус доранд. Сиёсати давлатии ҷавонон дар маънои васеаи он худ сиёсати дохилии давлат аз нуқтаи назари манфиатҳои худӣ ҷавонон мебошад. Дар навбати худ ин қисми сиёсати иҷтимоии давлат аст.

Иттиҳоди Шуравӣ яке аз субъектони асосии низоми байналхалқӣ дар асри гузашта ба шумор мерафт, ки донишмандони он ба омӯзиши аксарияти масоили ҷаҳонӣ пардохта буданд. Он ҳамчун субъекти низоми муносибатҳои байналхалқӣ бо ғайолияти махсуси худ дар ҷаҳон таъсири назаррасро гузоштааст. Омӯзиши масъалаҳои ҷавонон дар шароити собиқ Иттиҳоди Шуравӣ низ аз назари муҳаққиқон дур намондааст. Мушкилоти омӯзиши масъалаҳои ҷавонон дар шароити ин кишвар бештар аз ҳуҷҷатҳои иҷлосияи

¹ Кастельс, М. Глобальный капитализм [Текст] / М. Кастельс // Экономические стратегии. – М., 2000. – С.22.

² Тетерский, С.В. Международный опыт государственно-общественной поддержки социальных инициатив детей и молодежи [Текст] / С.В. Тетерский. – М.: Реглант, 2003. – С.13.

³ Almond G., Powell G. Comparative Politics. – Boston: Toronto, 1968. – P.36.

XX комсомол бармеояд. Дикқати олимони чомеашинос бештар ба омӯзиш ва пешгӯии равандҳое, ки дар муҳити ҷавонон рух медиҳанд равона шуда буданд. Дар шароити ин кишвар, ки мақсади асосии онро бунёди чомеаи аз ҷиҳати иҷтимоӣ якхела ташкил меод, ба омӯзиш ва фаъолнокии ҷавонон бештар диққат дода мешуданд. Ба омӯзиши масъалаҳои ҷавонон бештар институтҳои пешқадами давлатӣ ҷалб карда шуда буданд. Ҳамзамон марказҳои махсус баҳри омӯзиши мушкилоти ҷавонон таъсис дода шуда буданд. Дар натиҷаи тадқиқотҳо принципҳои нави тарбияи ҷавонон коркард карда шуданд. Бештар ба нақши коллективи меҳнатии ҷавонон диққат равона шуда буд.

Омӯзиши масъалаи фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар шароити тамоми кишварҳо давраи тӯлониро фаро мегирад, зеро ин омӯзиш тарафҳои гуногунро доро мебошад ва дар муддати кӯтоҳ таҳлил намудани онҳо ғайриимкон мебошад. Ҳангоми омӯзиш донишмандон бештар ба табақаҳои иҷтимоӣ, дараҷаи касбият, вазъи иҷтимоӣ сиёсии онҳо диққат намудаанд.

Дар давраҳои гузариши чомеа ҷавонон ҳамеша мавқеи муайянро соҳибанд ва иштирокчиҳои фаъоли равандҳои сиёсӣ дар тамоми кишварҳо мебошанд. Озодии ҷавонон дар солҳои 90 – уми асри XX боиси тағйирот ва ҳамгироӣ дар байни ҷавонон гардид. Дар натиҷаи ба вуҷуд омадани чунин ҳолатҳо, яъне дохил шудан ба ҳизбҳои сиёсӣ созмонҳои гуногуни ҷавонон ба вуҷуд омаданд. Дар айни замон ҷавонони муосир аз ҷавонони давраи қаблӣ бо шаклҳои фаъолиятшон фарқ мекунанд. Рафтори сиёсии шаҳрвандони ҷавон, дараҷаи фаъолнокии онҳо дар равандҳои сиёсӣ аз омилҳои беруна ва шароитҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва вазъияти сиёсии кишвар вобастагӣ дорад. Ҳамзамон фарҳанги сиёсии ҷавонон низ ба рафти иштироки онҳо дар чомеа таъсиргузор аст. Омилҳои дохилӣ низ ба хусусиятҳои рафтори ҷавонон таъсир мерасонанд ва имкони ташаккул ёфтани ҷавонон ҳамчун як гурӯҳи демографиро ба вуҷуд меоранд. Ин омилҳо метавонад ҳам ба рушди

фаъолияти сиёсии ҷавонон мусоидат намоянд ва ҳамзамон метавонанд бо таъсири баъзе омилҳо рафтори сиёсии онҳоро боздоранд.

Барои муайян намудани мавқеи ҷавонон дар ҷомеа ва иштироки онҳо дар маърақаҳои сиёсӣ омилҳои гуногун таъсиргузор буда метавонад. Дар бештари ҳолатҳо фаъолнокии ҷавонро аз рӯи шакли иштирокашон дар равандҳои сиёсӣ таҳлил намуда, баҳогузорӣ менамоянд. Раванди асосӣ ва осоиштае, ки иштирокчиҳои асосии он ҷавонон ба шумор мераванд, интиҳобот мебошад. Ин раванди сиёсӣ муайянкунандаи дараҷаи маданият ва дониши сиёсии онҳо мебошад. Ҳамзамон шакли рафтори сиёсии ҷавонон бештар ба хусусиятҳои муносибати онҳо ба ҳаёти сиёсӣ, дараҷаи дониши сиёсии онҳо, дараҷаи тараққиёти мамлакат, фаъолнокии онҳо дар равандҳои сиёсӣ, фарҳанги сиёсӣ ва монанди инҳо вобаста мебошад.

Таваҷҷуҳи ҷавонон асосан дар давраи нав ба масъалаҳои ҳаёти сиёсӣ бештар ҳосияти иттилоотиро доро мебошад. Мувофиқи маълумоти омӯрӣ аксарияти ҷавонон маълумоти сиёсиро аз воситаҳои ахбори омма дастрас намуда, самти фаъолиятшонро муайян менамоянд. Дар баъзе мавридҳо ҷавонон нисбати равандҳои сиёсӣ бепарвой зоҳир менамоянд, ки ин аз омилҳои таъсиррасон ба онҳо вобаста мебошад. Ҳолатҳои зиёде қой дорад, ки ҷавонон аз рӯи эҳсосот дар равандҳои сиёсӣ иштирок менамоянд, аммо чунин шакли иштирок натиҷаҳои хубро надорад. Нобоварӣ ба равандҳои сиёсӣ, сиёсатмадорон, сатҳи пасти огоҳӣ аз равандҳои сиёсӣ, мушкилиҳои иҷтимоӣ, қой надоштани манфиат аз равандҳо, набудани вақтҳои холигӣ ва монанди инҳо боиси камаҳмиятии ҷавонон ба масъалаҳои сиёсӣ гардидааст.¹ Номуайянии мавқеи ҷавонон дар равандҳо мушкили дигари давраи муосир мебошад. Яке аз сабабҳои асосӣ ва роҳи самараноки ҳифзи манфиатҳои ҷавонон ин таъсиси кумитаҳои ҷавонон ва ташкилотҳои мансуб ба онҳо мебошад. Иштирок дар интиҳобот воситаи асосии фаъолияти ҷавонон ба шумор меравад. Интиҳобот нишондиҳандаи равшантарини фаъолияти сиёсии

¹ Вишневский, Ю.Р. Гражданская культура студентов. Тенденции и проблемы формирования [Текст] / Ю.Р. Вишневский // Социологические исследования. – 2009. – № 4. – С.116.

ҷавонон мебошад. Интиҳоботи озоду шаффоф шароит фароҳам меорад, ки ҷавонон ҳамчун субъекти фаъоли ҳаёти ҷомеа ташаккул ёбанд ва иштирокчи бевоситаи равандҳои сиёсӣ гарданд. Бояд қайд намуд, ки солҳои охир технологияи гузаронидани интиҳоботҳо ба кулӣ тағйири шакл кардааст ва ин ҳолат ба интиҳобкунандагони ҷавон низ таъсири худро гузоштааст.

Ба рушди ҷавонон ҳамчун яке аз гурӯҳҳои асосӣ ва фаъоли ҷомеа шароитҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии замон низ таъсир мерасонад. Шароитҳои зикргардида баҳри муваффақият ва ҳамгироии ҷавонон мусоидати фаъол менамояд. Ин ҳолат талаб мекунад, ки баҳри танзими сиёсати давлатии ҷавонон шароитҳои беҳтарро роҳандозӣ намоянд.

Ба омӯзиши масъалаҳои насли ҷавон аз нигоҳи таъсири омилҳои иқтисодӣ муҳаққиқони зиёде таваҷҷуҳ намудаанд. Ба андешаи донишмандон С.В.Тетерский ва Т.К.Ростовская насли ҷавон дар ҳар даври замон нақши пешбаранда ва таъмини мудофияи тартиботи давлатиро доранд.¹

То нимаи дууми асри XX ҷавонон ҳамчун як гурӯҳи алоҳида дар ҳаёти сиёсӣ эътироф намешуданд, баъдан баҳри ҳифзи ҳуқуқҳои худ ва озодӣ фаъолияти назаррас намуданд. Ташаббусҳои ҷавононро дар аксарияти мавридҳо насли калонсол кӯшиш менамоянд, ки тавассути воситаҳои гуногун ба танзим дароранд. Ба андешаи насли калонсол, дар ҷомеаҳои суннатӣ ҷавонон эҳтимол дар интиҳоб ва иштирок дар равандҳои сиёсӣ иштибоҳ намоянд. Раванди сиёсӣ ҳолате мебошад, ки шахс дар он бояд масъулиятнок иштирок намояд ва ба иштибоҳ роҳ надихад. Мақсади насли калонсол, пеш аз ҳама, баланд бардоштани малакаи насли ҷавон мебошад. Бештари мавридҳо ҷавонон қурбони бозигҳои сиёсӣ гардида, аз фаъолияти худ натиҷаеро ба даст оварда наметавонанд. Мақсади сиёсати давлатии ҷавонон, ки аз ҷониби давлат ва насли нисбатан калонсол муқаррар гардидааст, дар

¹ Теория и практика устойчивого ценностно-позитивного развития молодёжи [Текст] / Коллективная монография под ред. С.В.Тетерского, Т.К.Ростовской. – М.: ПЕРСПЕКТИВА, 2016. – 280 с.

ҳама ҳолатҳо нигоҳ доштани суботи ҳокимият ва танзими равандҳои сиёсӣ мебошад.

Омӯзиши ҷавонон ҳамчун як гурӯҳи демографӣ аз мадди назари донишмандон низ дар канор намондааст. Ба андешаи С.В.Тетерский ва Т.К.Ростовская ҷавонон як гурӯҳи иҷтимоии демографӣ мебошанд, ки дар ҷомеа ғайрифаъолият намуда, бештар се шакли хусусиятро соҳиб мебошанд:

- таҷрибаи насли калонсол ва гузаштара қабул менамоянд (таваҷҷути таълим, тарбия, муошират ва ғайра);
- идеяҳои навро ба вуҷуд меоранд ва кӯшиш менамоянд, ки онҳоро татбиқ кунанд;
- муттасилии демографӣ наслҳоро таъмин менамоянд.¹

Вобаста ба хусусиятҳои иҷтимоӣ ва демографӣ ҷавонон аз ҳамдигар ба кулӣ фарқ мекунанд. Онҳо, пеш аз ҳама, аз рӯи синну сол, табақаи иҷтимоӣ, сатҳи касбият, шароитҳои иқтисодӣ ва монанди инҳо аз ҳам фарқ мекунанд. Муносибат ва мавқеи ҷавонон дар ҷомеа, инчунин ҳолати иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсӣ аз ҳамин омилҳо низ вобаста мебошанд. Манфиатҳо низ баҳри ташаккули ин гурӯҳ мусоидат менамоянд. Сифати хоси дигари ҷавонон ин ба он алоқаманд аст, ки онҳо қобилияти ба мерос гирифтани дубора афзоиш додан, сифатҳои навро асос гузоштан ва онҳоро ба наслҳои оянда интиқол додани доранд. Дар амал татбиқ намудани ҳадафҳои ҷавонон омили асосӣ баҳри баланд бардоштани худидоракунии ва худшиносии насли ҷавон ва умуман аҳли ҷомеа мегардад. Масъалаи асосӣ, ки имрӯз дар назди ин насл истодааст, пеш аз ҳама, рушди кишвар ва ҳифзи мероси фарҳангӣ мебошад.

Дар мактабҳои илмӣ Россия бештар ба хусусияти илмӣ масъалаи мазкур таваҷҷуҳ зоҳир шудааст. Ба андешаи муҳаққиқон Зубок Ю.А., Ростовская Т.К. ва Смакотина Н.Л., аз сабабе, ки ҷавонон захираи минбаъда баҳри рушди ҷомеа мебошанд, бояд мавриди таваҷҷуҳи махсуси сиёсати

¹ Теория и практика устойчивого ценностно-позитивного развития молодёжи [Текст] / Коллективная монография под ред. С.В.Тетерского, Т.К.Ростовской. – М.: ПЕРСПЕКТИВА, 2016. – С.26.

давлатӣ карор дошта бошад.¹ Олимони рус В.Н. Архангелский, Л.Л. Рибакowski ва С.В.Рязантсев бар он назаранд, ки меъёри демографӣ нишондиҳандаи асосии муайян намудани мафҳуми мазкур мебошад. Одатан ҳудуди поёнии синну соли ҷавонро 14 – 16 ва синни болоиро 25- 30 муқаррар намудаанд.² Маҳз ҳамин марзҳои синнусолӣ асосан мафҳуми ҷавонро муайян мекунад. Ҳолати мазкурро қонунгузори аксарияти кишварҳо низ дар шакли расмӣ дар ҳуҷҷатҳои сиёсашон муайян намудаанд. Онҳо ҳамчун як объекти асосии давлати миллӣ баромад намуда, баҳри ҳифзи манфиатҳои миллӣ нақши калидиро соҳиб мебошанд.

Яке аз принципҳои асосӣ баҳри муносибат бо ҷавонон аз ҷониби давлат ин гуманизм мебошад. Татбиқи он дар сиёсати давлатии ҷавонон имконият медиҳад, ки онҳо ҳамчун як нафарони ғамхор баҳри ҷомеа ташаккул ёбанд. Принципи гуманизм дар сиёсати давлатии ҷавонон бояд ба таври расмӣ баҳри ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ иҷтимоӣ ва баланд бардоштани худшиносии онҳо равона карда шавад. Тибқи тадқиқоти анҷомдодаи сотсиологӣ муайян карда шудааст, ки то ҳол мушкилоти асосие, ки дар байни ҷавонон боқӣ мондааст, ин худмуайянкунии аксарияти онҳо мебошад.

Иштироки сиёсии ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятӣ яке аз мушкилоти асосии давраи муосир то ҳол боқӣ мондааст. Он ба муносибатҳои ҷамъиятӣ сиёсӣ ба таври объективӣ таъсир мерасонад. Вобаста ба омӯзиши масъалаи ҷавонон ва сабабҳои пайдоиши норозигии онҳо муҳаққиқон андешаҳои зиёд пешниҳод намудаанд. Муҳаққиқон Зубок Ю.А., Ростовская Т.К. ва Смакотина Н.Л. чунин пешниҳод намудаанд, ки сабабҳои асосии норозигӣ дар байни ҷавонон, пеш аз ҳама, тафовутҳои иҷтимоӣ, бекорӣ, ҳолатҳои бӯҳрони иқтисодӣ ва камбизоатӣ мебошад.³

¹ Зубок, Ю.А. Молодежь и молодежная политика в современном российском обществе [Текст] / Ю.А. Зубок, Т.К. Ростовская, Н.Л. Смакотина. – М.: ПЕРСПЕКТИВА, 2016. – 166 с.

² Ростовская, Т.К. Социально-демографические характеристики молодежи в современном российском обществе [Текст] / Т.К. Ростовская, С.В. Рязанцев // Государственный советник. – 2015. – №2. – С.66-75.

³ Зубок, Ю.А. Молодежь и молодежная политика в современном российском обществе [Текст] / Ю.А. Зубок, Т.К. Ростовская, Н.Л. Смакотина. – М.: ПЕРСПЕКТИВА, 2016. – С.33-39.

Дар марҳилаи муосир иштироки ҷавонон дар равандҳои ҳаёти сиёсӣ, ки онҳоро ҳамчун субъект муаррифӣ менамоянд, дар се сатҳи асосӣ зоҳир мешавад:

- сатҳи шуури сиёсӣ, ки боиси ташаккули арзишҳои мусбат дар мафкураи ҷавонон нисбат ба ҳаёти сиёсиро такмил медиҳад. Якчанд омил ба нақшгирии шуури сиёсии ҷавонон мусоидат намуда, мавқеи онҳоро ба равандҳои сиёсӣ муқаррар менамояд;

- маълумотнокии сиёсӣ, ки аз шакли иштироки ҷавонон, маълумотнокии сиёсӣ, синну сол ва табақабандии онҳо вобаста мебошад;

- рафтори сиёсӣ ба андешаи Князкова Е.А. аз баланд бардоштани неқӯаҳволии ҷавонон ва таъмини имкониятҳои мавҷудбуда вобаста мебошад¹. Фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ шакли махсуси муттаҳидсозии манфиатҳои гурӯҳӣ ва ҳимояи бошууронаи онҳо мебошад. Ба ҳамин восита онҳо мавқеи худро дар ҷомеа пайдо менамоянд. Иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа ҳамчун раванди доимӣ ба вучуд омада, боиси рушди ҷомеа мегардад.

Дар бештари мавридҳо мониторинги фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар равандҳои ҳаёти сиёсӣ пешакӣ муқаррар карда мешавад. Ин ҳолат аз ташаббус ва иштироки сиёсии онҳо маълум мегардад. Тавре, ки таҳлилҳои сиёсӣ вобаста ба мушкилоти мониторинги ҷавонон нишон медиҳад, қалби онҳо ба соҳаҳои муҳими сиёсӣ имконият медиҳад, ки маҷмуи мушкилоти онҳо вобаста ба идоракунии сиёсӣ ҳал карда шавад. Ҳамзамон масъалаҳои дигари зерин роҳи ҳалли худро пайдо намоянд:

- ҳавасмандкунии ҷавонон баҳри ба роҳ мондани фаъолияти сиёсӣ роҳандозӣ карда шавад;

- саҳми воқеии ҷавонон дар дигаргунсозии равандҳо ба таври мушаххас арзёбӣ гардад;

¹ Князкова, Е.А. Муниципальная молодежная политика на современном этапе: тенденции, противоречия, механизм реализации [Текст]: дисс. ... канд. полит. наук. – М., 2013. – С.124.

- дараҷаи мутобиқати ҷавононро ба мушкилоти воқеии ҷомеа муайян менамояд;

- натиҷаҳои фаъолияти сиёсиро дар асоси ҳавасмандкунӣ ҷамъбаст менамояд;

Бояд гуфт, ки дар ҳолати ноустувории вазъияти иҷтимоию иқтисодӣ, огоҳии пасти ҷавонон дар бораи шароитҳои давлат нисбат ба самти сиёсати давлатии ҷавонон, эҳтимолияти дар шакли эътирозӣ фаъолият намудани онҳо пайдо мегардад. Ҳолати мазкурро таҷрибаи ҳам давраи гузашта ва ҳам дар солҳои охир бамиёномада исбот менамояд.

Омӯзиши ҷавонон ва масоили марбут ба онҳо дар шароити кишвари мо низ аз мадди назари донишмандон дар қанор намондааст. Ҳукумати кишвар низ масъалаи мазкурро аз мадди назари худ дур намондааст ва ба он диққати махсус равона месозад. Ҳангоми таҳияи барномаҳои махсуси давлатӣ мавқеи онҳоро ҳамеша дар назар мегирад. Ҳамзамон ҳамасола аз ҷониби мақомоти дахлдор чорабиниҳои зиёде баргузор карда мешавад, ки баҳри рушди ҳамаҷонибаи ин табақа мусоидати фаъол менамояд. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиши масъалаи ҷавонон, ки захираи муҳимтарини кишвар ба шумор мераванд, аз ҳарвақта дида рӯзмарра гардидааст. Онҳо муайянкунандаи дараҷаи рушди сиёсии давлат, шароитҳои иҷтимоӣ ва устувории он мебошанд. Ҳолати мазкурро ба инобат гирифта, дар кишвари мо ба ин масъала бештар таваҷҷуҳ менамоянд, ки ин ба манфиати давлат ва аҳли ҷомеа мебошад.

Аз таҳлилҳои болозикр ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки ҷавонон яке аз гурӯҳҳои асосии демографӣ дар ҳар як давра барои тамоми ҷомеаҳо буданд ва имрӯз низ ҳастанд. Аз ҳамин хотир дар тамоми марҳилаҳо аз аҳди қадим сар карда, то давраи муосир донишмандон ин гурӯҳро вобаста ба фаъолиятшон мавриди омӯзиши васеъ қарор додаанд.

Омӯзиши фаъолнокии сиёсии ҷавонон яке аз самтҳои омӯзиши ин гурӯҳро ташкил медиҳад, ки махсусиятҳои худро соҳиб аст. Ҳангоми

омӯзиши масъалаҳои сиёсӣ ва шакли иштироки ҷавонон дар равандҳои ҳаёти сиёсӣ донишмандон бештар ба маданияти сиёсӣ, фаъолияти сиёсӣ, ҳимояи манфиатҳо ва дигар ҷанбаҳои он диққат додаанд.

Дар рафти омӯзиш ва таҳлили мавзӯи фаъолнокии сиёсии ҷавонон ошкор гардид, ки мафҳуми фаъолнокии сиёсӣ аз ҷониби донишманони ватанию хориҷӣ ба таври мухталиф шарҳу тавзеҳ дода шудааст. Ҳамзамон фаъолнокии сиёсии ҷавонон масъалаи муҳим буда, барои рушди минбаъдаи давлат ва низоми сиёсӣ нақши амиқ мегузорад. Дар асоси омӯзиши ҷанбаҳои назариявии фаъолнокии сиёсии ҷавонон мо ба чунин хулосаҳо расидем:

Фаъолнокии сиёсии ҷавонон ба рушди минбаъдаи давлат таъсир мерасонад, зеро ҷавонон қисми асосии иштирокчиён дар ҷараёни раванди сиёсӣ мебошанд, давлат бояд ҳангоми қабули барнома ва қонунҳо шакли фаъолнокии сиёсии онҳоро ба инобат гирад.

Ҳангоми таҳлили мафҳуми фаъолнокии сиёсии ҷавонон олимони назарияҳои мухталифро пешниҳод намуда, мафҳуми фаъолнокиро ба таври гуногун шарҳ додаанд. Донишмандон ҳангоми маънидоднамоӣ ба хулосаи ягона нарасидаанд. Аз ин хотир мафҳуми мазкур то охир коркардношуда боқӣ мондааст.

Дар рафти таҳлил маълум гардид, ки сабабҳои фаъолнокии сиёсӣ дар байни ҷавонон аз омилҳои мухталиф вобаста мебошад. Бештари донишмандон омилҳои иҷтимоӣ ва иқтисодиро асоси фаъолнокии ҷавонон донистаанд. Ба назари мо омилҳои асосӣ барои фаъолнокии сиёсӣ дар байни ҷавонон, пеш аз ҳама, ҳолатҳои раванӣ ва манфиатҳои онҳо мебошад.

Дар аҷаи фаъолнокии сиёсии ҷавонон аз режими сиёсӣ ва муносибати ҳокимият ба ҷавонон вобаста мебошад. Режими сиёсӣ бояд манфиатҳои ҷавононро дар худ ба пуррагӣ инъикос намояд.

Дар раванди ҷаҳонишавӣ шаклҳои нави фаъолнокии сиёсии ҷавонон аз худ дарак дода истодааст. Махсусан фаъолият тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ бештар ба назар мерасад, ки ин аз шаклҳои анъанавӣ қишлоқ тафовут дорад. Давлат ҳангоми амалинамоии барномаҳо ва баргузориҳои ҷорабинҳои мухталиф инро бояд ҳатман ба инобат гирад.

1.2 Омӯзиши асосҳои назариявии ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон дар илмҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ

Яке аз масъалаҳои марказии ҷаҳолнокии сиёсии ҷавононро омӯзиши ҳамаҷонибаи асосҳои назариявии ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон ташкил менамояд. Зеро бидуни омӯзиш ва дарки падидаҳои мазкур, муайян намудани рушди минбаъдаи ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон басо мушкил мебошад. Омӯзиши асосҳои ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон дар доираи илмҳои сиёсӣ масъалаи рӯзмарра ба шумор меравад ва вобаста ба он назарҳои зиёди илмӣ пешниҳод карда шудаанд. Бидуни дарки ҷанбаҳои назариявии ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон дарки масоили дигари ба он алоқаманд, хосса самти хусусиятҳои амалишавии он мушкил мебошад. Омӯзиши самти назариявии масъала имконият медиҳад, ки мушкилоти ҷойдоштаи марбут ба ҷаҳолияти сиёсии ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ муайян карда шуда, ҳамзамон роҳҳои ҳалли он низ асоснок карда шаванд.

Ҷаҳолнокии сиёсӣ дар аксари таҳқиқотҳо мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Таҳқиқоти муосир дар асоси таҳқиқоти қаблӣ бо назардошти рушди ҷомеаҳои муосир ва муносибати ҷавонон ба равандҳои сиёсӣ анҷом дода мешавад. Заминаи асосӣ барои ҷаҳолнокии сиёсӣ дар ҷомеа, ин режими сиёсии дар давлат амалкунанда мебошад. Ҳар қадар режими амалкунанда имкониятҳои васеъро баҳри ҷаҳолият фароҳам оварад, ҳамон андоза ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон боло меравад.

Аксари таҳлилгарон бар он назаранд, ки ҷаҳолнокии сиёсӣ аз режими амалкунанда дар ҷомеа, махсусан режими демократӣ ва ҳолати амалишавии он дар ҳаёти сиёсӣ вобастагии бештар дорад. Ҳамин робитаи байниҳамдигарии режими демократӣ бо ҷаҳолнокии сиёсӣ омӯзиши мавзӯро барои давраи нави инкишоф рӯзмара намудааст. Сабаби ба режими демократӣ диққати бештар равона намудани таҳлилгарон дар он мебошад, ки дар доираи арзишҳои ин режим имконияти ҷаҳолият намудан дар ҳаёти сиёсӣ бештар ба миён меояд. Дар адабиёти илмӣ масоили марбут ба ҷавонон, махсусан ҷаҳолнокии

сиёсии онҳо дар равандҳои сиёсӣ аз нигоҳи назариявӣ ба риштаи таҳлил ва баррасӣ кашида шудааст. Ба андешаи Ж.Ж. Руссо ва Р. Милл ҳар қадар шаҳрвандон ба равандҳои сиёсӣ бештар ҷалб карда шаванд, ҳамон андоза манфиатбор аст, зеро ин ҳолат барои ташаккули дониши сиёсӣ ва маҳорати онҳо мусоидат менамояд. Чунин шароитро барои шаҳрвандон танҳо режими демократӣ фароҳам оварда метавонад. Дар режимҳои сиёсии ғайридемократӣ имконияти ғайриқонунии сиёсӣ барои тамоми қишрҳои ҷомеа маҳдуд мебошад. Сабаби асоси дар он аст, ки режимҳои мазкур ғайриқонунии сиёсии аҳли ҷомеа ва махсусан ҷавононро дар асоси меъёрҳои ҳуқуқӣ маҳдуд менамоянд. Дар чунин шакли ҷомеаҳо ғайриқонунии сиёсӣ танҳо дар асоси ирода ва манфиатҳои табақаи ҳукмронии ҷомеа ба роҳ монда мешавад.

Донишмандон Г. Алмонд ва С. Верба ғайриқонунии сиёси ҷавонон дар доираи ҷомеаҳои дорои режими сиёсии демократӣ ба таври махсус ва диққатҷалбкунанда баррасӣ намудаанд. Онҳо дар асари худ “Маданияти шаҳрвандӣ” таваҷҷуҳи бештаре ба масъалаи тавозун миёни ғайриқонунии шаҳрвандӣ ва иштироки сиёсӣ равона кардаанд.¹ Ба назари донишмандони мазкур дар ҳоли ғайриқонунии шаҳрвандӣ баланд будан, эҳтимолияти бесарусомонӣ дар кишвар бештар мегардад, зеро ғайриқонунии бемаҳдудро шаҳрвандон ва гурӯҳҳои манфиатхоҳ эҳтимолан ба манфиати шахсӣ истифода менамоянд. Дар ҳоле, ки дар ҷомеа шаҳрвандон танҳо иштироки сиёсӣ намоянд, эҳтимолияти худсариин элита бештар мегардад. Вобаста ба гуфтаҳои боло ва ҳолати ғайриқонунии сиёсиашон шаҳрвандонро ба се гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст: табааҳо, беруниқавмиҳо, иштирокчиён. Дарачаи ғайриқонунии сиёсӣ дар байни ин табақаҳо зина ба зина ташаккул меёбад. Дар ҷомеаҳои демократӣ байни табақаҳои болозикр мувозинат ҷой дорад, яъне вобастагӣ аз ҳамдигар ба назар мерасад. Дар ҳоли вайрон гардидани

¹ Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура: политические установки и демократия в пяти странах [Текст] / Пер. с англ. – М., 2014. – 502 с.

мувозинат дар байни онҳо, эҳтимолияти аз байн рафтани эътидоли сиёсӣ ва ҳатто системаи сиёсӣ ҷой дорад. Навъи фаъолнокии ормонӣ дар ягон шакли ҷомеа ҷой дошта наметавонад. Дар ягон маврид шахс наметавонад дар доираи ҳарсе табақа фаъолнокии сиёсӣ нишон диҳад.

Фаъолнокии сиёсӣ дар ҳолатҳои бухронӣ, мураккаб гардидани ҳаёти сиёсӣ тамоман хосияти дигарро касб менамояд. Дар чунин ҳолат шахрвандоне, ки танҳо иштирокчӣ буданд, якбора фаъол мегарданд ва дар равандҳои сиёсӣ таъсир мерасонанд. Пас аз бартараф гардидани ҳолати ҷойдошта боз ба ҳолати ибтидоии худ бармегарданд. Дар чунин ҳолат агар тамоми шахрвандон баногоҳ иштирокчии фаъоли раванди сиёсӣ гарданд, он гоҳ эҳтимолияти азбайнравии системаи сиёсӣ ҷой дорад. Вале ин ҷо масъалаи асосӣ он аст, ки на дар ҳама ҳолат тамоми шахрвандон дар асоси масъалаи ягона бо ҳадафҳои ягона фаъолият менамоянд. Шахрвандон ҳангоми фаъолнокии худ дар равандҳои сиёсӣ ҳадафи муайянро доро мебошанд. Ҳар қадаре, ки иштирокчиёни равандҳои сиёсӣ зиёд бошанд, он ҳамон андоза мураккабтар мегардад, зеро андешаҳои зиёде ба миён меоянд. Дар чунин сурат зарурати ҳарчи зудтар ҳал намудани масъалаҳо пеш меояд.

Маҷмуан шакли фаъолнокии сиёсии шахрвандон ва хосса ҷавонон дараҷаи маданияти сиёсии онҳоро ифода менамояд. Маданияти сиёсӣ асосан дар заминаи мавҷудияти дониши сиёсӣ ва фаъолнокии сиёсӣ рушд мекунад. Аз ин хотир, ҳангоми қабули қарорҳои сиёсӣ дар ҷомеаи демократӣ ба инобат гирифтани андешаи иштирокчиёни равандҳо манфиатовар мебошад. Новобаста аз ин ҳолатҳои дигар мисли ҳиссиёт, таасуррот ва дигарон ба рафти қабули қарор таъсири ҳудро мегузоранд.

Дар ҷомеаи демократӣ ҷавонон низ яке аз иштирокчиёни бевосита дар равандҳо мебошанд. Онҳо ҳангоми фаъолнокии сиёсӣ бештар кӯшиш менамоянд, ки барои ояндаи худ ва ҷомеа замина гузоранд. Бинобар ин, ҳангоми роҳандозии ҳадафҳои бузург, ки ба рушди минбаъдаи ҷомеа таъсиргузор аст ба инобат гирифтани андешаи ҷавонон ҳатмӣ мебошад.

Қарои сиёсӣ яке аз асосҳои бунёди барои ғаълонокии сиёсии ҷавонон доништа мешавад.

Донишманди дигар К. Пейтман дидгоҳи «демократияи иштирок» - ро коркард намудааст. Консепсияи мазкур барои асоснок кардани зарурати бунёди ва рушди демократия зимни иштироки мустақилонаи бисёре аз шаҳрвандон саҳм гузоштааст¹. Ҳолати мазкур дараҷаи идоракунии ақалиятро дар ҷомеа маҳдуд намуда, барои ғаълонокии сиёсӣ шароити бештарро ба вуҷуд меорад. Бояд қайд намуд, ки танҳо чунин шакли ғаълонокии сиёсӣ дар равандроҳои сиёсӣ ифодакунандаи арзишҳои олитарини ҷомеаи демократӣ мебошад. Озодӣ яке аз арзишҳои асоситарини ҷомеаи демократӣ ба шумор меравад ва бидуни риояи ин арзиш бунёди ҷомеаи демократӣ дар амал номумкин мебошад.

Таснифоти шаклҳои ғаълонокии сиёсии ҷавонон дар бештари маврид таваҷҷуҳи муҳаққиқонро ба худ ҷалб намудааст. Муҳаққиқи дигари баҳши илмҳои сиёсӣ С. Хантингтон сатҳи ғаълонокии сиёсии шаҳрвандонро дар ҳолати ниҳодигардондашуда мавриди баррасӣ қарор додааст. Ӯ асосан дараҷаҳои зерини ғаълонокии сиёсии аҳолиро ҷудо намудааст: паст, миёна, баланд. Ба назари мутафаккир сатҳи ниҳодигардондашавии сиёсат ба ду намуд тақсим мешавад: сатҳи баланди ниҳодишавии ғаълонокии сиёсӣ ва сатҳи пастии он². С. Хантингтон ҷомеаҳоеро, ки дар онҳо ниҳодҳои сиёсӣ пешрафтаанд аммо дараҷаи ғаълонокии сиёсии шаҳрвандонашон паст аст, ҷомеаи шаҳрвандӣ меномад. Ва он ҷомеаҳоеро, ки дар онҳо ғаълонокии сиёсии шаҳрвандон баланду ҳамзамон сатҳи рушди ниҳодҳои сиёсиашон паст аст, ҷомеаҳои худташакулёбанда номгузорӣ мекунад.

Олими амрикоӣ Л. Милбрейт намудҳои ғаълонокии сиёсиро ба ду навъи асосӣ ҷудо намудааст: қонунӣ будан ва ғаъломандӣ. Навъи аввал дар

¹ Pateman, C. Participation and Democratic Theory / C. Pateman. – Cambridge: Cambridge University Press, 1970. – 132 p.

² Хантингтон, С. Политический порядок в меняющихся обществах [Текст] / Пер. с англ. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.

навбати худ ба ду навъи дигар чудо карда мешавад: фаъолнокии сиёсии муқарраршуда – бо қонун иҷозатдодашуда ва муқаррарнашуда – берун аз доираи қонун амалкунанда. Мутафаккири мазкур сатҳи фаъолнокии сиёсиро ӯ ба мисли С. Хантингтон вобаста ба се нишондиҳанда чудо кардааст.

Нисбат ба муҳаққиқони дигар сатҳи фаъолнокии сиёсӣ дар ҷомеа ба таври васеътар аз ҷониби С. Верба ва Н. Наем мавриди таҳлиду баррасӣ қарор дода шудааст. Муҳаққиқони мазкур бори аввал тадқиқоти васеъи таҷрибавиро вобаста ба масъалаи фаъолнокии сиёсӣ гузарониданд. Онҳо асосан таҷрибаҳои худро дар якҷанд системаҳои сиёсӣ гузаронидаанд. Ҳадафи асосии таҳқиқоти онҳоро дақиқ намудани дараҷаи таъсири системаи сиёсӣ ба фаъолнокии сиёсӣ ва фарқияти фаъолнокии сиёсии озод ва ниҳодишуда ташкил менамуд. Дар воқеъ системаи сиёсӣ ба дараҷа ва шакли фаъолнокии сиёсӣ таъсири худро мегузорад. Чунин таъсиррасонии системаи сиёсӣ ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон бештар эҳсос мегардад. Шакли фаъолнокии сиёсии ҷавонон аз талаботи системаи сиёсии амалкунанда вобаста мебошад. Мушоҳидаҳо ва натиҷаи омӯзишҳои назариявӣ нишон медиҳад, ки фаъолияти ниҳодишуда барои ба даст овардани натиҷаҳои самарабахш барои рушди давлат бештар манфиатнок аст. Махсусан барои ҷавонон чунин шакли фаъолият бештар манфиатнок аст. Онҳо дар асоси манфиатҳои муқаррарнамудаи ниҳоди сиёсӣ амал менамоянд ва иродаи шахсии онҳо ҳангоми иштирок дар раванди сиёсӣ ба инобат гирифта мешавад. Ҳамин тариқ, тамоми раванди фаъолнокии сиёсӣ бо ҳамкории байни шахрвандон ва ниҳодҳо ғайримустақим алоқаманду вобаста гардонда шудааст.

Қайд кардан бамаврид аст, ки рушди назарияи калассикии сиёсӣ барои дарки табиати фаъолнокии сиёсӣ дар давраи мураккаби ҷамъиятӣ сурат гирифтааст. Фаъол гаштани ҳаракатҳои оммавии эътирозӣ бар зидди ҷангҳо ва «инқилоби ҷавонон» таваҷҷуҳи муҳаққиқонро маҳз ба шаклҳои зухури эътирози онҳо тавассути фаъолнокии сиёсӣ равона карданд.

Муҳаққиқон дар давраи мазкур бештар ба тақсимбандии шаклҳои ғаёлнокии сиёсӣ диққати худро равона намудаанд. Онҳо шаклҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавии ғаёлнокии сиёсиро ба риштаи таҳлил кашидаанд. Таваҷҷуҳи бештар ба иштирок дар доираи ҳизбҳои сиёсӣ, овоздиҳӣ, намоишҳои эътирозӣ ва монанди инҳо равона карда шудааст. Таҳлилгарон ҳангоми баррасии масъалаҳои зикргардида ҳолати ҷамъиятию сиёсии ҳамон давраро ба инобат гирифтаанд.

Ҳамин тариқ, муҳаққиқони номбаршуда барои тадқиқи иштироки сиёсии шахрвандон ва ғаёлнокии сиёсии ҷавонон заминаи назариявӣ гузоштаанд. Ба тадқиқи шаклҳои ҳозираи иштироки сиёсии ҷавонон ин дастовардҳо заминаи бозтағйи назариявӣ гузоштанд.

Ҷаёлнокии сиёсии ҷавонон дар давраҳои муҳталиф бо шаклҳои гуногун намудор шудааст. Аммо таҷриба ва натиҷаи тадқиқот нишон медиҳад, ки ғаёлнокии ҷавонон вобаста ба давраҳои муайян ва сохторҳои гуногуни иҷтимоии ҷомеа аз ҳамдигар фарқкунанда аст. Тадқиқоти ғаёлнокии сиёсии ҷавонон, ки олимони анҷом додаанд, исбот менамояд, ки шаклҳои зоҳиршавии ғаёлнокии сиёсӣ дар байни ҷомеаҳо вобаста ба хусусиятҳои он аз ҳамдигар қомилан тафовут доранд. Агар дар ҷомеаи Аврупо омили асоси барои ғаёлнокии сиёсӣ иродаи фардии ҷавонон бошад, дар Бразилия ба сифати илҳомбахши ғаёлнокии сиёсии ҷавонон ташкилотҳои дастаҷамъӣ, ҳаракатҳо, ширкатҳо ва ғайра нақши қалон мебозанд. Ин аз як тараф, бо пешрафта будани шабакаи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, аз дигар қониб, бо фарҳанги бразилиягӣ рабт медиҳанд, ки дар он таъсири оила – субъекти муҳими дастаҷамъии ҷомеа хеле бузург аст.

Масъалаи дигар ин робитаи байни ғаёлнокии сиёсӣ ва системаи сиёсии ҷомеа мебошад, зеро байни падидаҳои мазкур робитаи зич мавҷуд мебошад. Чунин натиҷаро олимони ҳангоми таҳлили муқоисавӣ дар кишварҳои гуногун ба даст овардаанд. Ҳангоми анҷом додани тадқиқоти муқоисавии дар байни 26 кишвари Аврупо олимони ба ҳулосае

расиданд, ки ҳар қадаре дараҷаи нобаробарии иҷтимоӣ дар мамлакат баланд бошад, ҳамон қадар камтар одамон дар равандроии сиёсӣ барои беҳтаргардонии шароити ҷамъиятӣ иштирок менамоянд. Натиҷаи таҳқиқоти мазкур аҳмияти бузургро барои бунёди оянда соҳиб мебошад. Он ҳам аз ҷиҳати назариявӣ ва ҳам аз ҷиҳати амалӣ арзиши калон дорад. Ин ҷо муҳим он аст, ки робитаи байни нобаробарии сиёсӣ ва иштироки шаҳрвандӣ нишон дода шудааст. Мо метавонем ба хулосае расем, ки барои тағйирёбии дараҷаи ғайриқонунии шаҳрвандӣ тағйироти сохтори сиёсӣ дар ҳуди ҷомеа зарур аст.

Таҳлилгарон бар он боваранд, ки ба ғайриқонунии сиёсии шаҳрвандон танҳо омилҳои сиёсӣ таъсиргузор намебошанд. Ҳамзамон тағйирёбандаҳои хурд дар сохтори сиёсӣ, ба мисли вазъи демографӣ, эътидоли сиёсӣ, шакли низоми интихоботӣ, амалияҳои фарҳангӣ, ҳолати макроиқтисодии мамлакат низ беаҳамият буда наметавонанд.

Таҳлилгари дигар Г. Нигрон хангоми таҳлилномаи равандроии муҳоҷират ва таъсири муҳити иҷтимоӣ ба ғайриқонунии сиёсӣ андешаҳои ҷолибе пешниҳод намудааст. Ба назари он, будубоши тӯлонӣ дар кишри поёнӣ ва дар мақоми нимақонунӣ метавонад ҳолати ба истилоҳ «ғайриқонунӣ будан» - ро ташаккул диҳад, ки хориҷ будан аз аксарияти соҳаҳои иқтисодиёт, иҷтимоиёт ва ҷанбаи сиёсии зиндагиро ифода мекунад¹. Ҳолати мазкур метавонад ба гурӯҳҳои иҷтимоии дигар, аз ҷумла муҳоҷирони ҳуҷҷатнадошта тадриҷан таъсир расонида, дар замири онҳо ҳаракати мувофиқан муҳолифонаю эътирозӣ ба вучуд орад. Ҳамин тариқ, гуфтан мумкин аст, ки ин гуна номувофиқии сиёсӣ равандроии эътирозиро ташаккул дода, метавонанд, ки барои рушди давлат хатарнок бошанд.

Таҳқиқоти илмӣ анҷомдода дар кишварҳои аврупоӣ аз рӯи масъалаи ғайриқонунии ҷавонон дар сиёсат натиҷаҳои ҷолиб додаанд. Аз ҷумла пажӯҳишгарон дигаргуншавии шаклҳои иштироки ҷавононро дар

¹ Negron-Gonzales, G. Navigating «illegality»: Undocumented youth & oppositional consciousness // Children and Youth Services Review. – August 2013. – Volume 35. – Issue 8. – P. 1284-1290.

сиёсат давоми 8 сол ҳамачониба мавриди омӯзиш қарор дода, ба натиҷаҳои назаррас расидаанд. Тадқиқоти дар асоси мушоҳидаи бисёрсолаву муқоисавии дигаргуншавии қавоиду қонунҳо, дидгоҳҳо, арзишҳо ва рафтори аҳолии Аврупо гузарондашуда нишон медиҳад, ки фаъолнокии иштироки ҷавонон дар чунин шаклҳои анъанавии фаъолияти сиёсӣ, ба мисли овоздиҳӣ, коҳиш меёбад, ҳамзамон бо ин, нақши иштироки ҷавонон дар шаклҳои ғайрианъанавию нисбатан ҷадид, амсоли имзои арзномаҳо, иштирок дар намоишҳо ва ғайра меафзояд.

Барои илмҳои ҷомеашиносӣ ва махсусан сиёсатшиносӣ дар давраи муосир мавриди омӯзиш қарор додани фаъолнокии сиёсии ҷавонон ва паҳлуҳои мухталифи он муҳимият пайдо кардааст. Дар қатори шаклҳои анъанавии фаъолнокии сиёсии ҷавонон имрӯзҳо шаклҳои навӣ он бо махсусияти худ рӯи қор омадаанд. Яке аз шаклҳои муосири фаъолноки дар байни ҷавонон ин фаъолнокии онлайнӣ мебошад, ки аз шаклҳои қабли қомилан дар тафовут аст.

Тадқиқоти дигаре, ки ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон бахшида шудааст, ҷолиби диққат мебошад. Он бештар ба сабабҳои дигаргуншавии фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар системаҳои сиёсии гуногун бахшида шудааст. Дар рафти омӯзиш дақиқ қарда шудааст, ки дар ҷомеаҳое, ки дар муассисаҳои таълимии он ба тарбияи ватандӯстии шахрвандон қам таваҷҷуҳ қарда мешавад, фаъолнокии эътирозӣ бештар ба вуҷуд меояд. Аз ин хотир, барои ҷомеаҳои муосир ташаккули ҳисси ватандӯстӣ дар замири ҷавонон дар муассисаҳои таълимӣ ва ниҳодҳои дигар шартӣ асосӣ мебошад. Дар ҳоли бепарвоӣ ба ин масъала эҳтимолияти таъсири манфӣ қасонидан ба системаи сиёсӣ аз ҷониби ҷавонон ҷой дорад. Ин ба он рабт дорад, ки ҷавонони бақамолқасида қун ба бозори меҳнат қорид мешаванд, дигар барои фаъолияти мунтазами сиёсӣ дар қорҷӯбаи ниҳодҳои қавҷудаи сиёсӣ вақт намеёбанд. Дар давраи ҷавонӣ бошад, имқонияти иштирок қардан дар сиёсати воқеиро надоранд, азбаски ниҳодҳои ҷомеаи шахрқандӣ қайф рушд қардаанд. Дар қунин шароит ба

пиндори муаллифон, интернет ва шабакаҳо тавассути онлайн ба рушди ҷаҳоннокӣ нақши бузург мебозанд.

Дар тадқиқоти баъдӣ, бо мурури амиқтар омӯхтани мавзӯ, масъалаи муҳиме ба миён гузошта мешавад, ки чаро шабакаҳои иҷтимоӣ ба рафтори ҷавонон дар кишварҳои гуногун таъсири гуногун мерасонанд. Масалан, дар тадқиқот дар мисоли истифодаи Twitter ва Facebook оммавиғардонии эътирозҳои оммавии ҷавонони кишварҳои Африқои шимолӣ мисол оварда мешаванд. Дар ИМА, масалан, ҳамаи шабакаҳои иҷтимоӣ барои зиёд кардани ҳузури интихобкунандагон истифода мешаванд. Ин ҷо суоле пайдо мешавад, ки чаро истифодаи озодонаи як ва ҳамон як абзор, яъне шабакаҳои иҷтимоӣ дар баъзе аз кишварҳо ба инқилоб, дар дигар мамлакатҳо бошад ба ҷаҳонлашавии иштирок дар шаклҳои ниҳодии ҷаҳоннокии сиёсӣ бурда мерасонад? Ё масъала фақат марбут ба фарҳанги сиёсӣ аст, ё мушкилот умуман дар фарҳанги ҷомеа дар маҷмӯъ аст? Ба ин суолҳо бештари муҳаққиқон кӯшиш намудаанд ҷавоби то андозае эътимодбахшро ба даст оранд.

Оид ба аҳамияти нақши навовариҳои баланд дар ҷаҳоннокии сиёсии имрӯза П. Лаварасон муҳаққиқи ҳиндӣ низ пажӯҳишҳои алоҳидаро анҷом додааст¹. Ӯ сатҳи баланди рағбатнокии сиёсиро миёни ҷавонони ҳиндӣ ошкор карда, мутаҳаййир мешавад, ки ин рағбатнокӣ чаро ба маҷрои ҷаҳоннокии сиёсии бомувофиқаю ниҳодишуда намерасад. Таваҷҷуҳ ба ҷаҳоннокии шаҳрвандӣ пайваستا тағйир мепазирад, на ин ки ба маҷрои ҷаҳоннокии сиёсии муназзам ворид мегардад. Фанновариҳои муосир дар ин ҷо ҳамчун василаи ҳамроҳгардонии кӯшишҳо баромад мекунанд, инчунин, таъсири манфиро аз инфрасохтори заиф рушдёфта ба худ мегиранд.

Шакли хеле ҷолибу ҷиддии таъмини иштироки сиёсии ҷавонон ин пайваستا мавриди омӯзиш қарор додани мушкилоти онҳо дар шароити зудтағйирёбандаи муосир аст. Ба қатори ин мушкилот аксари олимон

¹ Lavarasan, P. Community work and limited online activism among India youth // International Communication Gazette. – 2013. – Volume 75. – Issue 3. – P. 284–299.

тамоюли авҷгирии нобаробариҳои сиёсии ба ҷавонон хосро таъкид менамоянд. Ба андешаи онҳо бо роҳи таҳияи барномаҳои махсуси амалию маърифатӣ нуқсонҳои дар ин самт вучуддоштаро давлат метавонад бартараф намояд.

Дар тадқиқоти Н. Кортин ва ҳамкорунаш низ натиҷаи ҷолибе барои дарёфти роҳҳои тақвиятбахшии ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон дар марҳилаи имрӯза ба назар мерасад. Нишон дода шудааст, ки оне, ки таҷрибаи бештар дорад дар сиёсат ҷаҳолнокии бештаре зоҳир менамояд.

Алоқамандии ҷаҳолнокии сиёсӣ бо хусусиятҳо ва ангеҷаҳои равонии ҷавонон низ дар сиёсатшиносии муосир пайваста мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтааст. Муҳаққиқон суол доданд, ки чӣ гуна дараҷаи худтаъсирбахшӣ, яъне ҳангоми ҳалли мушкилоти худ, қабл аз ҳама, ба қувваҳои шахсии худ таъсия кардан ба ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон таъсир мерасонад. Онҳо ошкор кардаанд, ки ҷавонон бо камоли майл дар интиҳобот иштирок меварзанд. Олимон қайд мекунанд, ки агар пештар мафҳуми самарабахшӣ асосан нисбат ба сиёсат ё ҳукумат истифода шуда бошад, ҳоло бошад, он ҳарчӣ бештар воситаи густаришёфтаи таҳлили амали интиҳобкунандагонӣ ҷавон мегардад. Инчунин, онҳо қайд мекунанд, ки ҷавонон ҳарчӣ бештар на аз рӯи афқору дидгоҳҳои сиёсии худ, балки бо назардошти ангеҷаҳои нисбатан васеътаре, амал мекунанд.

Ба таҳқиқи масъалаи хусусияти ангеҷаҳои ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон тадқиқоти Т. Дешрус ва С. Керлан бахшида шудааст. Ин олимон дар асоси омӯзиши сабабҳои сар задани эътирозҳо дар Мароко қайд кардаанд, ки ҳамрадифи он ки ҷавонон шиорҳои беғаразонаи ширкатварзиро эълон карданд, ҳолати пардохти ошкорои маблағҳои пулӣ ва тухфа додан барои ҷаҳолнокӣ ҷой дошт. Нисбат ба иштироки сиёсӣ бошад, ошкор гардид, ки он муҳите, ки дар он ҷомеапазирии ҷавонон сурат гирифт, ба интиҳоби сиёсӣ ба тарзи барҷастае таъсир расонд. Ҷавонон аз оилаҳои сиёсатзада, инчунин,

онҳое, ки дар донишгоҳҳо муҳассил буданд, дар сиёсат бо камоли майл иштирок карданд.

Муҳаққиқ Қ. Слоам қайд мекунад, ки баъди бӯҳрони молиявӣ – иқтисодии ҷаҳонӣ дар бештари ҷомеаҳои пешрафта афзоиши иштироки сиёсии эътирозии ҷавононро интизор доштанд, зеро зарбаи асосӣ маҳз ба насли ҷавон рост омада буд. Бекорӣ бинобар коҳиши суръати бунёди ҷойҳои нави корӣ ба таъминоти ҷавонон ба кор зарба зад, дар донишгоҳҳо арзиши таҳсил боло рафт, ки ин ба дастрасии насли ҷавон ба маълумоти олӣ таъсири манфӣ гузошт. Дар тадқиқоти «Ривоят оид ба бетаваҷҷуҳии ҷавонон: муносибати интиқодии аврупоӣҳои ҷавон ба ҳаёти демократӣ» муаллифон масоили иштироки ҷавононро дар сиёсат ба миён мегузоранд. Хулосаашон дар шакли фишурда чунин пешниҳод шудааст: «мо бояд ҳуқуқи иштирок накардан дар сиёсатро эҳтиром гузорем». Нишон дода шуд, ки бо рағбати зиёди ҷавонон ба сиёсат нигоҳ накарда, нақши ҷавонон дар қиёс бо дигар қисми шаҳрвандон, ки ба сиёсат майл доранд, хеле кам аст. Муҳаққиқон ишора мекунанд, ки ин, қабл аз ҳама ба он рабт дорад, ки ниҳодҳои мавҷудаи демократии расмӣ дар ҳадди лозима интизориҳои ҷавононро бароварда намегардонанд. Афзоиши фаъолнокии эътирозӣ дар баъзе кишварҳо аз ҳамин ҷост. Ва ин мантиқист, зеро ки агар фарзия оид ба безъитиноии ҷавонон ба сиёсат тасдиқ ҳам намегардид, фаъолнокии эътирозӣ низ ҳамрадифи фаъолнокии сиёсии расмӣ ва ниҳодӣ зоҳир гашта наметавонист.

Фаъолнокии сиёсӣ ва махсусан фаъолнокии сиёсии ҷавонон яке аз масоили муҳими илмҳои ҷомеашиносӣ ва махсусан сиёсатшиносӣ ба шумор меравад, ки асосҳои он диққати аксарияти донишмандони тоҷикро низ ба худ ҷалб намудааст. Донишмандон дар рафти таҳлил ва пайгирии масъалаҳои марбут ба фаъолнокии сиёсӣ назару андешаҳои гуногунеро ибраз намудаанд. Масъалаи мазкур дар шароити муосир, ки ҷомеаи ҷаҳониро равандҳои зиёде фаро гирифтааст, давра ба давра муҳимтар гардида истодааст. Аз ин хотир,

таваҷҷуҳ намудан ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон муҳим ва саривақтӣ мебошад.

Дар шароити кишварҳои мухталиф фаъолнокии сиёсии аҳли ҷомеа ва хоса ҷавонон, вобаста ба дараҷаи маданияти сиёсӣ ва меъёрҳои муқаррарнамудаи режими сиёсии амалкунанда дар шаклҳои мухталиф амал менамояд. Фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон низ хосиятҳои хоси худро доро мебошад. Он, пеш аз ҳама, аз дараҷаи дарки масоили сиёсӣ ва дастгирии ин қишри ҷомеа, ки аксарияти аҳолиро ташкил медиҳад, вобаста мебошад. Масъалаи мазкур ҳамеша зери таваҷҷуҳи ҳукумати кишвар дар асоси барномаҳои муҳими давлатӣ ва доираи васеи муҳаққиқон қарор гирифтааст. Вобаста ба масъалаи фаъолмандии сиёсии ҷавон муҳаққиқони ватанӣ низ андешаҳои зиёде пешниҳод намудаанд. Онҳо омилҳои фаъолнокии сиёсии ҷавонро аз дидгоҳҳои мухталиф ба нуктаи таҳлил кашидаанд.

Таҷрибаи таърихӣ исбот намудааст, ки дар ҳама давраҳо ҷавонон нерӯи созанда ва иштирокчиёни фаъол дар равандҳои сиёсӣ мебошанд. Аз ин хотир бунёди шароити мусоид барои ҷавонон ин заминаи асосӣ барои рушди минбаъдаи давлат ба шумор меравад. Дар ҳақиқат кишваре, ки дар он барои сабзишу инкишоф ва рушди нумӯи ҷавонон имконияту шароити мусоид фароҳам оварда мешавад ва иқдому ташаббусҳои онҳо мавриди пазириши насли бузург мегардад, бешак, роҳаш мунаввар ва фардош дурахшон аст¹.

Фаъолияти сиёсӣ яке аз шаклҳои асосии фаъолияти инсон дар ҷомеа ба шумор меравад. Он вобаста ба шароит ва дараҷаи баамалоии худ дар шаклҳои мухталифт намудор шуда, ба ҳаёти сиёсии ҷомеа таъсири худро мерасонад. Он вобаста ба сатҳи зоҳиршавиаш метавонад таъсири манфӣ ё мусбат ба бор орад. Вобаста ба масъалаи фаъолияти сиёсӣ муҳаққиқи ватанӣ Маҳмадов А. Н. андешаҳои диққатҷалбкунандае пешниҳод намудааст. Ба андешаи муҳаққиқ, мафҳумҳои фаъолияти сиёсӣ, иштироки сиёсӣ ва рафтори

¹ Мактаби давлатдорӣ Эмомалӣ Раҳмон: масъалаҳои ташаккул ва рушд [Матн]. Ҷ.3. – Душанбе, 2021. –С.328.

сиёсӣ аз ҷиҳати маъно бо ҳам наздиканд. Иштироки сиёсӣ ин ҷалб шудани аъзоёни ҷомеа дар ин ё он шакл дар равиши дохилии муносибатҳои сиёсӣ ҷамъиятӣ мебошад. Инчунин муҳаққиқ ба он андеша муътақид аст, ки мафҳуми рафтори сиёсӣ аз ҷиҳати ҳаҷм нибат ба мафҳуми фаъолияти сиёсӣ васеътар мебошад¹.

Фаъолияти сиёсӣ дар ҷомеа бидуни зарурат ва ё сабаб ба амал намеояд. Ҳар шакли фаъолияти, ки ба амал меояд, ҳатман сабаби пайдоиш ва оқибатҳои худро дорад. Ба назари Маҳмадов А. Н. асоси фаъолияти сиёсии одамонро ин қонеъ сохтани талаботҳои иқтисодӣ моддӣ ташкил медиҳад².

Солҳои охир ҷомеаи ҷаҳониро ҳатари мушкilotи нав ба нави ҳосияти глобализацта пайгирӣ намуда истодааст. Яке аз ин ҳатарҳои муосири глобалӣ, ки ҷомеаи ҷаҳониро ба ташвиш овардааст, экстремизми динӣ ба шумор меравад. Падидаи мазкур ба тамоми кишрҳои ҷомеа таъсиргузор аст, аммо ҳатари он ба ҷавонон бештар ба назар мерасад. Чунин нуқтаи назарро муҳаққиқон Муҳаммад А.Н. ва Сафарализода Х.Қ. махсус таъкид намудаанд. «Экстремизми динӣ падидаи номатлуби ҷаҳони муосир буда, бештар ба кишри фаъоли ҷомеа – ҷавонон таъсири манфӣ мерасонад»³.

Ҳатарҳои муосири ҷаҳонӣ дар шаклҳои гуногун инсониятро ҳамроҳӣ намуда истодааст. Имрӯзҳо бо пешрафти техника ва фанновариҳои иттилоотӣ шакли нави терроризм, яъне терроризми кибернетикӣ рӯи кор омадааст, ки ҳосияти махсуси зоҳиршавӣ дошта, он низ бештар барои ҷавонон ҳатарнок аст, зеро истифодабарандаи асосии фанновариҳои иттилоотӣ маҳз ҷавонон мебошанд. Муҳаммад А.Н. ва Сафарализода Х.Қ. дар асари худ вобаста ба оқибати ин ҳатар ба ҷавонон чунин андешаро баён намудаанд: «Ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, солҳои охир боз баъзе ҳизбу созмонҳои ғайриқонунӣ ва нафарони ноошнои миллати мо бештар ба

¹ Маҳмадов, А.Н. Риторика ва баҳси сиёсӣ [Матн] / А.Н. Маҳмадов. – Душанбе: «Ирфон», 2011. – С.170.

² Ҳамон ҷо. – С.171.

³ Муҳаммад, А.Н. Амнияти миллӣ [Матн] / А.Н. Муҳаммад, Х.Қ. Сафарализода. – Душанбе, 2019. – С.115.

туҳмату бӯхтон даст зада, ҷанги иттилооти ро пешаи кори худ намудаанд, ки ин ҳам ба зехну тафаккури ҷавонон таъсири манфӣ расонида метавонад»¹.

Муҳаққиқи дигари ватанӣ Миралиён Қ. А. низ ба масоили гуногуни ҷаҳониро ҷавонон дар давраи муосир ва махсусан дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон андешаҳои худро баён намудааст. Номбурда бештар ба омӯзиши масъалаҳои ахлоқии ҷавонон ва даст задани онҳо ба амалҳои гуногуни номатлуб таваҷҷуҳ намудааст. Ӯ заминаи пайдоиши амалҳои номатлуб дар байни ҷавононро чунин баён намудааст: «Албатта, зухуроти номатлуб дар байни ҷавонон худ аз худ пайдо намешаванд ва афзоиш низ намеёбанд, дар ин роҳ сабабу омилҳои зиёде вуҷуд доранд, ки ба ҷавонон дар ҷараёни бавоярасӣ, аз ҷумла дар ташаккули муносибатҳо дар оила, ҷамъият ва мактаб-таълимгоҳ пешорӯ мегарданд»².

Ба назари муҳаққиқи мазкур сабаби дигари зухури амалҳои номатлуб дар байни ҷавонон ин идеологияи нокомил мебошад. Идеологияи нокомил дар навбати худ, ҳамчун талқиндиҳанда ва ё ангишидиҳандаи зухуроти номатлуб дар байни ҷомеа, бахусус ҷавонон баромад менамояд, ки ин амал дар роҳи ба вуҷуд овардани нооромӣ ва зиддияти ҷомеа нисбат ба давлат, инчунин зиёд намудани сафи худ (ифротгароён) аз ҳисоби ҷавонон ба анҷом расонида мешавад.

Падидаи дигаре, ки имрӯзҳо ҷомеаи моро ба ташвиш овардааст, ин зиёд гардидани амалҳои ифротгароии динӣ дар байни ҷавонон мебошад. Рӯй овардан ба ифротгароии динӣ сабабу оқибатҳои худро доро буда, барои аҳли ҷомеа мушкилоти зиёди равонию сиёсиро ба бор меорад. Муҳаққиқи ватанӣ Маҳмадизода Н. Д. низ ба масъалаи мазкур таваҷҷуҳ намуда, чунин андешаро қайд намудааст: «номукамал будани дастгирии моддию иҷтимоии ҷавонон, ба ифрот роҳ доданҳо дар муҳокимаронию баҳогузорию ҷавонон, камтаҷрибагии равонӣ, вобастагии онҳо аз ақидаю фикри дигарон ва амсоли

¹ Муҳаммад, А.Н. Амнияти миллӣ [Матн] / А.Н. Муҳаммад, Х.Қ. Сафарализода. – Душанбе, 2019. – С.118.

² Миралиён Қ.А. Идеологияи миллӣ ва ҷавонон [Матн] / Қ.А. Миралиён. – Душанбе, 2016. – С.30.

инҳо, омилҳои асосии паҳншавии ифротгароии динӣ – сиёсӣ байни ҷавонони тоҷик мебошад»¹.

Тарбияи насли наврас ва махсусан ҷавонон дар руҳияи инсондӯстӣ ва таҳаммулпазирӣ яке аз воситаҳои самаранок ва беҳтарини пешгирии ифротгароӣ мебошад. Ин масъаларо Маҳмадизода Н.Д. ба таври васеъ омӯхта, қайд менамояд, ки тарбияи насли наврас дар руҳияи инсонгароӣ, таҳаммулпазирӣ, эҳтироми инсон новобаста аз миллат, дин ва баромади иҷтимоӣ воситаи муҳимми пешгирии ин зуҳурот мебошад. Ҳамзамон муҳаққиқи мазкур бо таассуф қайд менамояд, ки идеологҳои гурӯҳҳои динӣ – ифротгароӣ, мағз, тафаккур ва назари ҷавононро бо идеологияи динӣ – тундравии табиати ормонӣ дошта, олуи карда, онҳоро аз қорҳои созанда ва бунёдкорӣ дур месозанд².

Ҳаёти иҷтимоӣ ва хосса соҳаи сиёсӣ ҳамеша тағйироту дигаргуниҳои муҳталифро дар пай дорад, зеро соҳаҳои мазкур падидаҳои шахшуда набуда, ҳамеша дар пайи худ дигаргуниҳоро доранд. Сабабу омилҳои муҳталиф дар рафти инкишофи ҷомеа боиси ба амал омадани тағйирот мегарданд. Масъалаи омӯзиши тағйироти иҷтимоӣ аз назари муҳаққиқони ватанӣ низ дар қанор намондааст. Ба омӯзиши масъалаи мазкур бештар Усмонзода Х. У. машғул гардидааст. Ба андешаи Усмонзода Х. У. дар рафти ҷомеасозӣ омилҳои муҳталиф таъсир мерасонанд. «Дар амалияи ҷомеасозии кишварҳои дар ҳоли тағйирёбӣ қарордошта дар баробари шарту омилҳои айни, инчунин аҳёнан таъсири омилҳои субъективӣ ба тамоюлҳо ва ҳодисаҳои ҷамъиятӣ мушоҳида мешавад»³. Муҳаққиқ ҳангоми таҳлили масъалаи тағйироти иҷтимоӣ дар баробари ҷиҳатҳои назариявӣ, бештар ба омӯзиши ҳолати тағйироти иҷтимоӣ дар шароити Тоҷикистон таваҷҷуҳ зоҳир намудааст. Ба

¹ Маҳмадизода, Н.Д. Зоҳиршавии ифротгароии динӣ-сиёсӣ дар шароити инкишофи ҷомеаи тоҷик ва роҳҳои пешгирии он [Матн] / Н.Д. Маҳмадизода. – Душанбе: «Эр-граф», 2022. – С.225-226.

² Маҳмадизода, Н.Д. Зоҳиршавии ифротгароии динӣ-сиёсӣ дар шароити инкишофи ҷомеаи тоҷик ва роҳҳои пешгирии он [Матн] / Н.Д. Маҳмадизода. – Душанбе: «Эр-граф», 2022. – С.239.

³ Идиев, Х.У. Тоҷикистон дар масири тағйироти иҷтимоӣ [Матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе: «Дониш», 2016. – С.55.

назари муҳаққиқ яке аз ҷанбаҳои мусбат дар раванди тағйироти иҷтимоӣ дар шароити ҷомеаи тоҷикистонӣ ин пеш аз ҳама дар заминаи шароитҳои фароҳамоварда мутобиқ шудан ва фаъолият намудани аҳли ҷомеа мебошад¹.

Муҳаққиқи дигари ватанӣ Шайбонов Н.Н. дар рафти фаъолияти худ бештар ба омӯзиши маданияти сиёсии ҷавонон таваҷҷуҳ намудааст. Ба назари ин муҳаққиқ, маданияти сиёсӣ тавассути идеологияи сиёсӣ, психологияи сиёсӣ ва рафтори сиёсӣ метавонад ба фаъолияти сиёсии одамон таъсир расонад.²

Фаъолияти сиёсӣ шаклҳои ба худ хосро доро буда, вобаста ба ҳолати баамаломатаи худ ба ҷомеа ва равандҳои сиёсӣ таъсир мерасонад. Муҳаққиқи ватанӣ Зокиров Г. Н. ба масъалаи фаъолияти сиёсӣ таваҷҷуҳ намуда, андешаҳои арзандаеро пешниҳод кардааст. Ӯ ҳангоми таҳқиқи масъалаи мазкур, фаъолияти сиёсиро ба шаклҳои инфиродӣ, дастаҷамъӣ, стихиявӣ, муташаккилона, озод, иҷборӣ, легалӣ ва ғайриқонунӣ, вобаста ба доираи амал ва сатҳи шиддатнокӣ ҷудо намудааст³. Ҳамзамон масъалаи бефаъолияти сиёсиро низ баррасӣ намуда, онро навъи маҳдуди фаъолияти сиёсӣ донистааст⁴. Шакли дигари фаъолияти сиёсӣ, ин иштироки сиёсӣ мебошад, ки муҳаққиқ ба масъалаи мазкур диққат дода, асоси иштироки сиёсиро меъёрҳо ва арзишҳои нав меҳисобад⁵.

Донишманди дигари тоҷик З. Сайидзода ба масъалаи омилҳои таъсиррасон ба ҷавонон дар раванди ҷаҳонишавӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир намудааст. Ба андешаи ин донишманд истифодаи бемаҳдуд ва назоратнашавандаи интернет ва барномаҳои моҳвораӣ ба хурофотпарастӣ

¹ Идиев, Х.У. Тоҷикистон дар масири тағйироти иҷтимоӣ [Матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе: «Дониш», 2016. – С.61.

² Шайбонов, Н.Н. Ташаккули падидаи маданияти сиёсӣ ҳамчун раванди сиёсӣ дар шароити дигаргуншавии ҷомеа [Матн] / Шайбонов Н.Н. – Душанбе, 2014. – С.107.

³ Зокиров, Г.Н. Донишномаи сиёсӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Деваштиҷ», 2007. – С.543-544.

⁴ Ҳамон ҷо. – С.49.

⁵ Зокиров, Г.Н. Системаи сиёсӣ: масъалаҳои рӯз ва дурнамои инкишоф [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Истеъдод», 2011. – С.278.

бурда мерасонад¹. Инчунин ў, фаъолияти чамъиятии насли даврони шуравиро бо имрӯз муқоиса намуда бартариятҳои онҳоро нишон додааст. Аз он нигаронӣ кардааст, ки насли нав бидуни интернет ва фанновариҳои дигар фаъолият намекунад ва ин боиси таассуф аст. Ба масъалаи ҳувиати миллӣ низ диққат дода, онро асоси фаъолияти ҷавонон унвон кардааст ва онро ҳувиати омехтаи дигар арзишҳо унвон кардааст.

Асоси тамоми шакли фаъолиятро дар ҳаёти сиёсӣ захираҳо муҳайё менамоянд. Аз ин хотир, бе бунёд ва мачудияти захираҳои зарурӣ роҳандозӣ намудани шаклҳои фаъолият ва хосса фаъолияти сиёсӣ номумкин мебошад. Фаъолнокии сиёсии ҷавонон низ дар ҳоле дар сатҳи хуб ба роҳ монда мешавад, ки заминаҳои зарурӣ мавҷуд бошанд. Ҷавонон бо фаъолияти худ дар тамоми соҳаҳо новобаста аз шакли амалашон нишон медиҳанд, ки барои рушди ҷомеаҳо таъсири калидӣ доранд.

Ба сифати захираҳои фаъолнокии ҷавонон, пеш аз ҳама, имкониятҳои аз ҷониби ниҳодҳои сиёсӣ фароҳамоварда баромад менамояд. Ҳар қадар ниҳодҳо шароити фаъолият намуданро бештар ба роҳ монанд, ҳамон андоза ҷавонон низ фаъолияти назаррас ва манфиатбор анҷом медиҳанд.

Дар рафти омӯзиш ва таҳлили асосҳои назариявии фаъолнокии сиёсии ҷавонон мо ба чунин хулосаҳо расидем:

Омӯзиши асосҳои назариявии фаъолнокии сиёсии ҷавонон, яке аз омилҳои асосӣ барои натиҷагирии фаъолияти онҳо дар амалия мебошад, зеро бидуни дақиқ намудани заминаҳои назариявӣ баҳогузори ба фаъолнокии сиёсии онҳо ғайриимкон мебошад. Маҳз асосҳо метавонанд барои фаъолнокии сиёсӣ шароит фароҳам оваранд. Аз ин рӯ бунёди асосҳои зарури барои фаъолнокии ҷавонон боз ҳам бештар муҳим мебошад.

Дараҷаи фаъолнокии сиёсии ҷавонон аз имкониятҳои барои онҳо фароҳамоварда вобастагии зиёд дорад. Ҳар қадар асосҳо барои фаъолноки

¹ Сайидзода, З.Ш. Густариши ахлоқи миллӣ – посух ба пайомадҳои манфии ҷаҳонишавӣ [Матн] / З.Ш. Сайидзода. – Душанбе: «Контраст», 2014. – С.45.

зиёд бошад ҳамон андоза ғаёлноки сиёсӣ беҳтар мегардад. Аз ин хотир бунёди шароити арзанда барои ғаёлнокии ҷавонон яке аз масъулиятҳои авалиндарачаи давлат аст.

Вобаста ба тадқиқоти анҷомдодашуда тарзи ғаёлнокии сиёсии ҷавонро ба ду гурӯҳ: анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ ҷудо намудан мумкин аст. Тарзҳои зоҳиршавии онҳо аз шароити мавҷуда вобаста мебошад.

Дар рафти омӯзиши ғаёлнокии сиёсии ҷавонон маълум гардид, ки ба ғайр аз омилҳои сиёсӣ омилҳои дигар ба монанди иқтисодӣ, иҷтимоӣ, равонӣ ва ғайра таъсир мерасонад. Бештари маврид таъсири омили равонӣ зиёдтар ба назар мерасад. Аз ин хотир, ҷавонон бояд дар руҳияи созандагӣ тарбият карда шаванд.

Асоси дигар барои ғаёлнокии сиёсӣ дар байни ҷавонон ин дастрасӣ ба шабакаҳои иҷтимоӣ мебошад. Он дар шароити муосир аз дигар шаклҳои ғаёлият қомилан фарқ дорад ва таъсири бештар мегузорад.

1.3 Ҷавонон ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ дар ҷомеа:

ҳолат ва таъволиҳои инкишоф

Таҳқиқотҳо вобаста ба ғаёлнокии сиёсии ҷавонон ва иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсӣ дар солҳои охир ба таври ҷашмрас анҷом дода шудаанд. Ҷавонон вобаста ба вазъият метавонанд ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ баромад намојанд. Насли ҷавон яке аз гурӯҳҳои ғаёли ҳаёти сиёсӣ ба шумор рафта, ғаёлияти онҳоро бештар мавқеи иҷтимоияшон муайян менамояд. Ҷавонон бо баъзе аз хусусиятҳои худ, ба монанди ғаёлият ва ҳаракатнокӣ аз гурӯҳҳои дигари иҷтимоӣ қомилан дар тафовут мебошанд. Чунин ҳолат барои ташаккули онҳо ҳамчун субъект дар муносибатҳои сиёсӣ шароит фароҳам меорад. Ба андешаи О.А. Коряковтсева, ҷавонон манбаи

кудрат ва объекти таъсиррасон барои расидан ба ҳадафҳои муайяни сиёсӣ мебошанд.¹

Ба масъалаи ҷавонон ва иштироки онҳо дар шароитҳои муайян ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ дар тамоми давраҳо андешаҳо пешниҳод гардидааст. Мутафаккирони бузурги аҳди қадим ба монанди Сукрот, Афлотун, Арасту ва дигарон низ масъалаи мазкурро аз мадди назари худ дур намонда, оид ба ин табақаи ҷомеа андешаҳо пешниҳод намудаанд. Мутафаккирони мазкур ба масъалаҳои ахлоқӣ ва иҷтимоии ҷавонон бештар назар намуда, онҳоро пешбарандагони ҷомеа меҳисобиданд.

Бузурғтарин намоёндагони илмҳои ҷомеашиносии муосир – Ж. Ж. Руссо, Д. Дидро, И. Кант ва дигарон оид ба масъалаи ҷавонон андешаҳои зиёде пешниҳод намудаанд. Онҳо ба масъалаҳои иштироки сиёсии ҷавонон чандон аҳамият надода, бештар самтҳои дигари онро таҳлил намудаанд. Афкори донишмандони мазкур бештар ба масъалаҳои тарбия, таълим, хусусиятҳои психологияи ҷавонон ва муносибати онҳо ба давлат ҳамчун воситаи тағйироти иҷтимоӣ нигаронда шудааст.

Таърихи башарият шаҳодат медиҳад, ки дар тамоми давраҳо ҷавонон ҳамчун як қисми фаъоли ҷомеа дар раванди сиёсӣ фаъолияти хосае нишон медоданд. Ҳар як марҳилаи таърихӣ барои рушди минбаъдаи соҳаҳои ҳаёт шароит ва талаботи навро ба миён меорад. Ҳанӯз дар асри XIX чунин фаъолнокии сиёсии ҷавонон боиси аз байн рафтани режимҳои худкома ва ба вучуд омадани шаклҳои нави идоракунӣ гардида буд. Ҳолати бамиёномада марҳила ба марҳила бо таъсири омилҳои сиёсӣ иҷтимоӣ ба кишварҳои дигар гузаштанд. Дар ибтидои асри XX дар аксарияти кишварҳои Аврупо бо таъсиррасонии фаъоли ҷавонон тағйироти кулӣ ба миён омаданд. Ин раванд барои ба вучуд омадани ташкилотҳои фарогири манфиатҳои ҷавонон, махсусан иттифокҳои ҷавонон мусоидат намуд. Ин ҳолатҳо боиси он гардид,

¹ Коряковцева, О.А. Развитие общественно-политической активности молодежи в условиях модернизации общества [Текст] / О.А. Коряковцева // Среднерусский вестник общественных наук. – 2009. – № 2. – С.120.

ки ҷавонон дар ҷомеа мавқеи хуро пайдо намуда, ҳамчун яке аз субъектони фаъол эътироф карда шаванд. Омилҳои зикргардида боиси ба миён омадани равандҳои нави сиёсӣ, аз қабилӣ интиҳоботи демократӣ, ки бо иштироки бевоситаи оммаи мардум баргузор мегардиданд, шуданд.

Ба масъалаи дарки нақши ҷавонон дар сиёсат ва ҳаёти сиёсӣ асосан дар охири асри XIX ва ибтидои XX таваҷҷуҳ карда шудааст. Омилҳои таъсиррасон боиси он мегардад, ки мо оид ба мушкилоти бамиёномада андеша намоем ва роҳҳои ҳалли онро пайдо созем. Сабаби ба масъалаи мазкур рӯй овардани сиёсатмдорон ва донишмандон, пеш аз ҳама, актуалӣ гардидани масъалаи номбурда ба шумор меравад. Ҳолати мазкур ба ду омил асосӣ пайвастагӣ дорад. Аввал ин, ки ҷавонон ҳамчун як гурӯҳи бузурги ҷомеа ба муқобили буржуазия ва давлатҳои буржуазӣ баҳри мубориза равона карда шуданд, сипас бо ташкил ва аъзо шудан ба ҳизбҳои сиёсӣ, иштироки фаъолона дар интиҳоботи демократӣ мавқеаашонро муйяян намуданд. Ҳамин ду омил боиси он гардид, ки ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ мавқеъ пайдо намуда, ҳамчун субъекти сиёсат дар равандҳои сиёсӣ иҷтимоӣ иштироки фаъолона намоянд.

Ба масъалаи ҷалби ҷавонон ба соҳаҳои муҳими ҳаёт таълимоти марксизм низ назари хосаро соҳиб мебошад. Махсусан машҳуртарин намояндагони ин таълимот К. Маркс ва Ф. Энгелс ба ин масъала диққат намуда, қайд кардаанд, ки дар истехсолоти мошинӣ меҳнати наврасону ҷавонон ба таври васеъ истифода карда мешавад.¹ Ҳолати мазкур боиси ташаккули насли ҷавони пролетариат гардида буд. Ба андешаи намояндагони классикии марксизми Аврупо фаъолияти сиёсии ҷавонон асосан аз рӯи пайдоиши синфӣ муайян карда мешавад. Онҳо бештар ба ҷавонони майдабуржуазӣ ва деҳқонон таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, қайд менамоянд, ки ҷавонон ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ як қатор хусусиятҳои хоси худро доранд, ки ин пеш аз ҳама, неруи ҷавонӣ ва номуайянии мавқеи идеологии

¹ Павловский, В.В. Ювентология: проект интегративной науки о молодежи [Текст] / В.В. Павловский. – М.: Академический проект, 2001. – С.27.

онҳо мебошад.¹ Ба андешаи К. Маркс, таҷрибаи ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ онҳоро ба объекти фаъоли ҳаракатҳои сиёсӣ мубаддал мегардонад. М. Бакунин яке аз муносибатҳои асосиро вобаста ба масъалаи зикршуда ихтиёр кардааст. Ба ақидаи ӯ аввалин рӯйдодҳое, ки ҷавонон ҳамчун субъекти сиёсӣ худро зоҳир мекунанд, аз як тараф ба рушди муносибатҳои сармоядорӣ ва аз ҷониби дигар ба рӯйдодҳои ҳаёти ҷомеа алоқаманд аст.

Вобаста ба масъалаи мавқеи ҷавонон дар шароити Иттиҳоди Шуравӣ В.И. Ленин андешаҳои зиёде пешниҳод намудааст. Ба андешаи ин донишманд насли навро ҳамаҷониба дастгирӣ намуда, ҳолатҳои истисмори онҳоро баргараф бояд намуд. Ба ин восита Ленин ҷойгоҳи коргарони ҷавонро ба таври васеъ мавриди таҳлил қарор дода, идеалҳои марксистиро дар ин табақа инкишоф дод, ки боиси баланд рафтани мавқеъ ва нуфузи ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ гардид.

Ҳамин тариқ, ҷавонон яке аз субъектҳои асосии равандҳои иҷтимоию сиёсӣ шинохта шуда, дар тафаккури онҳо мустақилияти сиёсӣ ҳамчун як нерӯи рушд ташаккул дода шуд. Пас аз инқилоби Октябр ба насли ҷавон ва дастовардҳои онҳо таваҷҷуҳи хоса зоҳир карда шуд. Раванди сотсиализатсияи сиёсӣ дар Иттиҳоди Шуравӣ пурра аз ҷониби давлат идора карда мешуд. Бо вучуди ин давлат пайваستا кӯшиш менамуд, ки бо ҷавонон ҳамкориро дар самти зарурӣ ба роҳ монад. Аммо масъалаи ҷалби ҷавонон ба идоракунии корҳои сиёсӣ дар сатҳи махсус қарор дошт.

Ҷавонон дар асри XIX дар инқилобҳои бузурги кишварҳои аврупоӣ фаъолона иштирок намуда, аз мавҷудияти худ ҳамчун як қишри фаъоли ҷомеа дарак доданд. Ҳолати мазкур боиси он гардид, ки насли ҷавон ҳам дар давраи гузашта ва дар замони муосир мавқеи муайяно соҳиб гардиданд. Фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар нимаи дууми асри XX боиси он гардид, ки ин қишри ҷомеа дар доираи ду равия муттаҳид шуданд. Гурӯҳи ҷавононе буданд, ки шикасти сохтори қаблро намехостанд, гурӯҳи дигар бошанд

¹ Маркс, К. Классовая борьба во Франции с 1948 по 1950 г. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.esperanto.mv.ru/Marksismo/Klass/klass-01.html> (дата обращения: 25.01.2022 г.)

бештар хостори тағйироти иҷтимоӣ гардида буданд. Ҳамзамон фаъолияти ҷавонон вобаста ба минтақаҳои алоҳида хосиятҳои фарқкунандаро соҳиб мебошанд. Ин ҳолат, пеш аз ҳама, ба дараҷаи дониш, маданият ва шуури сиёсии онҳо вобаста мебошад. Асосан асри XX барои кишварҳои Ғарб ибтидои институтсионалии сиёсати давлатии ҷавонон ба шумор меравад. Ҳолати мазкур қадами аввалин баҳри ташаккул ёфтани сиёсати давлатии ҷавонон ба шумор рафта, баҳри фаъолияти сиёсӣ дар давраҳои минбаъда шароити хубе ба миён овард. Олмон яке аз кишварҳое буд, ки дар давраҳои аввали ташаккули сохтори давлатдорӣ худ ба масъалаи ҷавонон тавачҷуҳ намудааст. Мақомоти расмӣ ин кишвар ҳанӯз дар соли 1922 аввалин қонуни беҳбудии вазъи иҷтимоии ҷавононро ба таври расмӣ қабул намуд. Ин санади меъёрии мазкур маҷмуи уҳдадорӣҳои давлатро оид ба таъмини меҳнат ва ҳуқуқҳои дигари марбут ба ҷавононро дар бар мегирифт.

Охири асри XX марҳилаи муҳими рушди ҳамкории ҷавонон дар байни кишварҳо шинохта шудааст. Дигаргуниҳои назарраси иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ва сиёсӣ фарҳангӣ дар кишварҳо боиси он гардид, ки ҷавонон ҳамчун як гурӯҳи фаъол шинохта шаванд. Ҳолати мазкур, пеш аз ҳама, ба имкониятҳои бамиёномада алоқаи зич дошт. Баҳри фаъолияти онҳо имкониятҳои зарурӣ пайдо шуданд. Дар айни ҳол институтҳои давлатӣ баҳри фаъолияти ин гурӯҳи калони иҷтимоӣ шароит фароҳам оварданд. Бидуни мавҷудияти шароити зарурӣ баҳри рушд, фаъолияти сиёсиро дар доираи масъалаҳои сиёсӣ тасаввур кардан ғайриимкон аст. Ҳама шакли фаъолият новобаста аз самташ дар асоси имкониятҳо ташаккул меёбад. Инсон танҳо дар асоси шароитҳои муҳити иҷтимоии худ фаъолият намуда, натиҷа ба даст меорад. Агар шароитҳои иҷтимоӣ баҳри фаъолият мавҷуд набошанд, он наметавонад ҳамчун субъект дар ҷомеа фаъолият намояд.

Ба масъалаи ҷавонон дар нимаи дууми асри гузашта аз ҷониби аксарияти кишварҳо ба таври васеъ омӯзишҳо анҷом ёфтаанд. Аз ҷумла А. Кож дар асари худ «Ҳизбҳои деликвент: фарҳанги гурӯҳӣ» ба омӯзиши

масъалаи ишорашуда пардохтааст. Дар ин асари худ ӯ изҳор менамояд, ки наврасон бо фаъолияти алтернативии худ ба инкишофи ҷомеа таъсири калон мерасонанд. Ҳамзамон муҳаққиқ рафтори ҷавонони маҳалҳои коргарро тавассути категорияи субмаданияти ҷавонон бар зидди асосҳои иҷтимоӣ тасвир мекунад. Ҷавонон бояд ба гурӯҳҳои асосии ҷамъият ҳамроҳ шуда, фаъолият намоянд. Агар онҳо аз гурӯҳҳои асосии ҷамъият дур монанд, эҳтимолияти дар шакли мухтор пайдоиши ҳаракатҳои зидиҷамъиятӣ афзоиш меёбад.

Дар давраҳои минбаъда дар шароити кишварҳои гуногуни ҷаҳон тағйироти зиёде ба миён омаданд. Ҳолати аввал, пеш аз ҳама, ин раванди урбанизатсия ба шумор рафта, миқдори зиёди ин наслро фаро мегирифт. Раванди мазкур ба якчанд самти фаъолияти ҷавонон таъсири худро гузошт. Ташаккули давлатҳои иҷтимоӣ ва барқароршавии иқтисодиёт боиси он гардид, ки зиддиятҳои синфӣ коҳиш ёбад.

Тибқи маълумоти ЮНЕСКО то аввали солҳои 70 - ум нисфи аҳолии кураи замиро ҷавонони то 25 – сола ташкил медоданд.¹ Насли нав дар аксарияти ҳолатҳо ҷонибдори тағйирот ва адолати иҷтимоӣ мебошанд ва барои дар амал татбиқ намудани он низ пайваста кӯшиш менамоянд.

Дар кишварҳои собиқ лагери сотсиалистӣ, ки режимҳои то андозае хосияти демократидоштаро соҳиб буданд, вобаста ба масъалаи ҷавонон қонунҳои алоҳида қабул карда шуданд. Масалан дар, РДГ солҳои 1950, 1964, 1973, Маҷористон соли 1971, Куба соли 1978 ва ғайра. Ҳамзамон дар солҳои 80 – ум ба ин қишри ҷомеа диққати бештар ҷалб карда шуд ва хосияти ҳавасмандкуниро соҳиб буд. Равандҳои бамиёномада заминаҳои хуби сиёсиро ба миён овард, ки боиси қабули муқаррароти дахлдор дар конститутсияҳои як қатор кишварҳо, ба монанди Булғория, Куба, Руминия ва дигарон гардид. То солҳои 90 - ум аксарияти кишварҳо масъалаи мазкурро дар ҳуҷҷатҳои сиёсии худ ҷой доданд. Қонун дар бораи ҳифзи иҷтимоии

¹ Чупров, В.И. Социология молодежи [Текст] / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок. – М.: Норма: 2011. – С.36.

ҷавонон дар Австралия, Ҳиндустон, Чин, Туркия ва дигар кишварҳо амал мекарданд. Дар бисёре аз кишварҳо мақомоти давлатӣ оид ба кор бо ҷавонон таъсис дода шуданд.

СММ низ ба масъалаи сиёсти давлатии ҷавонон диққати махсус равона карда, вобаста ба ин масъала чорабиниҳои махсусро роҳандозӣ менамояд. Тағйироти вазъи демографӣ дар кишварҳои Ғарб агарчӣ дурнамои эътирозҳоро номумкин месозад, аммо ин ҳолат доимӣ буда наметавонад. Ҷавонон ҳамеша ба масъалаҳои сиёсӣ тавачҷуҳ доранд ва ин ҳолат моро водор месозад, ки мавқеи онҳоро дар меъмории муносибатҳои сиёсӣ ҳамеша ба инобат гирем. Ҳолати мазкурро ҳодисаҳои солҳои охир, ки дар аксарияти кишварҳои ҷаҳон ба амал омадаанд, исбот намуд. Вобаста ба ин қомеашиноси маъруфи рус И. М. Илинский қайд менамояд, ки ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ дар танҳои фаъолият накарда, бо насли калонсол якҷоя амал мекунанд, зеро онҳо ҳарду қисмҳои ҷамъиятанд.¹

Дар ташаккули ҷавонон ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ нақши иттилоот басо бузург мебошад. Бо таъсири раванди мазкур тарзи ташаккули шуури сиёсии насли наврас комилан тағйир меёбад. Он ҳамзамон дар шаклирии фаъолнокии сиёсии ҷавонон таъсиргузор мебошад. Ба назари донишманд О.Е. Гришин, интернет дар рафти фаъолияти сиёсии ҷавонон ба яке аз минбарҳои асоситарин табдил меёбад.² Дар натиҷаи таъсири иттилоот арзишҳои анъанавӣ марҳила ба марҳила аз байн мераванд ва ҷойи онро арзишҳои нав бо махсусияти хоссашон ишғол менамоянд. Дар чунин ҳолат ҷавононро зарур аст, ки аз арзишҳои зарарнок худдорӣ намоянд. Зеро онҳо ба ҳаёти сиёсӣ таъсири манфӣ расонда, дар баъзе ҳолатҳо боиси пайдоиши равандҳои сиёсии ғайриосоишта мегарданд, ки иштирокчиёни фаъоли онҳо

¹ Ильинский, И.М. Гуманистическая концепция молодежи [Текст] / И.М. Ильинский // Знание. Понимание. Умение. – 2006. – №2. – С.53.

² Гришин, О.Е. Политическая видеореклама в Интернете как инструмент выражения политической позиции молодежи [Текст] / О.Е. Гришин, Т.Б. Атаев // Youth World Politic. – 2013. – №2. – С.77-84.

ҷавонон мебошанд. Он боиси паст задани арзишҳои анъанавӣ ва элитаи ҳукмрон мегардад.

Субъектҳои татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон, пеш аз ҳама, мақомоти давлатӣ, мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва амсоли инҳо мебошанд. Омили дигар барои рушди ҷавонон ҳамчун субъект дар муносибатҳои сиёсӣ ин бунёди системаи сиёсӣ дар заминаи модели гуногунандешӣ мебошад. Чунин система имконият медиҳад, ки ҷавонон ҳангоми фаъолнокии сиёсӣ озод, ташаббускор ва эҷодкор бошанд. Дар баробари ниҳодҳои давлатӣ рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ низ барои ташаккулёбии ҷавонон мусоидат мекунад. Субъектҳои сиёсати ҷавонон диққати худро бештар ба мушкилоти иҷтимоӣ-иқтисодии онҳо равона мекунад. Сиёсати давлатӣ асосан ба амалисозии лоиҳаҳои таҳиягардида, ки ҳадафи онҳо созандагӣ мебошад, машғул аст. Дар шароити Тоҷикистон ҳангоми қабули қарорҳо ва барномаҳо ба масъалаи ҷавонон диққати ҷиддӣ дода мешавад. Барномаҳои мазкур имкониятҳои хубро барои фаъолият фароҳам овардаанд, аммо набудани огоҳии комил аз ҷониби ҷавонон дар бораи онҳо ҳолати самаранокии онро коҳиш медиҳад.

Барои баромадан аз ҳолати мазкур баланд бардоштани мақоми иҷтимоии ҷавонон шартӣ асосӣ мебошад. Зеро бунёд ва рушди давлат дар ҳоле имконпазир мегардад, ки ҷавонони он дорои иродаи қавӣ, ҳувияти миллӣ, худшиносӣ ва амсоли инҳо бошанд. Ҳамзамон бо таблиғи арзишҳои мазкур мо бояд бегонапарастии ҷавонро коҳиш диҳем. Бартараф сохтани монеаҳои бюрократӣ яке аз воситаҳои асоситарин баҳри фаъолнокии сиёсии ҷавонон мебошад. Ҳамзамон ихтилофи байни ҷавонон ва қудрат ҳамчун объекти муносибатҳои сиёсӣ баромад мекунад. Барои бартараф намудани зидияти байни ҷавонон ва ҳокимият бояд арзишҳои зерин ба инобат гирифта шавад:

- Аз тарафи элита сиёсати шафоф ва ошкоро роҳандозӣ карда шавад;
- Роҳҳои муносиби муколама бо ҷавонро пайдо намоянд;

- Таваҷҷуҳи бештар ба барномаҳои стратегӣ вобаста ба шароити воқеӣ дода шавад;
- Татбиқи барномаҳои давлатии ҷавонон баробар ба роҳ монда шавад.

Иштирок ва таҳлили ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ ин ва ё он кишвар дар баробари шаклҳои гуногуни зоҳиршавияш инчунин дар заминаи зуҳури ғаёлнокии сиёсии ӯ ба амал меояд. Ғаёлнокии сиёсии ҷавонон дар навбати худ яке аз намунаҳои бисёрҷонибаи зуҳури ғаёлнокии инсон буда, он дорои хусусияти универсалӣ аст. Бинобар ин, барои дарки мазмуну мундариҷаи падидаи ғаёлнокии сиёсии ҷавонон ғаҳмиши моҳияти он хеле муҳим аст.

Дар илмҳои ҷамъиятшиносӣ, аз ҷумла сиёсатшиносӣ, фалсафаи сиёсат, ҷомеашиносии сиёсӣ ғаёлнокиро ҳамчун сифати ҷудоношавандаи инсон мешуморанд. Ин ҳолат имкон медиҳад, ки шахс дар муносибатҳои сиёсӣ ҳамчун субъект баромад намояд. Бинобар ин, ғаёлноки ҳамчун қобилияти қонеъ сохтани талаботи ақл, тан, руҳ, нишонаи доштани таваҷҷуҳ ба зиндагӣ доништа мешавад. Ғаёлноки имконияти робита бо муҳит, мутобиқшавӣ бо он, тағйири онро фароҳам меорад. Ғаёлноки ба ғаёлият алоқамандии бевосита дошта, ҷанбаи ҳаракати мунтазами онро ифода мекунад. Тибқи андешаи З. Фрейд ғаёлнокии сиёсии инсон аз ғаризаҳои ва ҳолати бешуурӣ сарчашма мегиранд. Яъне, ӯ авлабияти ҷанбаи биологиро дар ғаёлияти инсон таъкид мекунад, ки дар ин маврид таъсири хусусияти муносибатҳои ҷамъиятӣ қамаҳамият шуморида мешавад. Вале олимони дигар таъкид намуданд, ки инсон на танҳо мутеи ғаризаҳои, балки қобилияти таҳти идора қарор додани онҳоро дошта, метавонад субъекти бевоситаи ташкили ҳаёти сиёсӣ бошад.

Ғаёлнокии сиёсӣ бо мафҳумҳои «ангеа», «ирода», «амал», «рафтор» алоқамандии зич дорад. Дар зуҳури ғаёлнокии сиёсӣ ҳамеша нақши ангеаҳо хеле бузург аст. Ирода низ ҳамчун шакли махсуси зуҳури ғаёлнокии сиёсӣ ба шумор рафта, нақшаш дар танзими он низ зиёд аст.

Дар масъалаи муайян кардани алоқамандии фаъолнокии сиёсӣ ва фаъолияти сиёсӣ ду равиш мавҷуд аст. Дар равиши аввал фаъолнокӣ дар ҷаҳорҷӯбаи фаъолият ҳамчун омили худҳаракаткунии он маънидод мешавад. Бинобар ин, фаъолият ҳамчун зина барои аз як шакл ба шакли дигар гузаштани фаъолнокии сиёсӣ хизмат мекунад. Дар ин замина фаъолнокӣ ҳамчун сифати бевоситаи инсон доништа шуда, қобилияти худтағйирёбӣ, худташаккулдиҳӣ ва худинкишофёбии ӯро нишон медиҳад. Бо таъна аз ин маънидодкунӣ фаъолнокӣ дар ду ҷанбаи асосӣ шарҳ дода мешавад.

1. Инсон фаъолнокиашро нишон медиҳад ва дар ин сурат ҷанбаи сифатии ӯ зоҳир мешавад, ки дар он шаклу тарзҳои муносибати субъект ба олам баргариштдоранд. Аз ҷумла ҷунин муносибатҳо фаъолияти предмет, маърифат, муошират, дарк ва рафтор ба шумор мераванд.
2. Меъёру миқёси зуҳури фаъолнокии инсон аз дараҷаи иштироку саҳмаш дар фаъолият, маърифат, муошират вобастагӣ дорад. Яъне, дар ин маврид ҷанбаи миқдорию сифатии баҳодиҳии зуҳури фаъолнокӣ дар якҷоягӣ аҳамият пайдо мекунад.

Бо вучуди ҷунин вижагиҳо, ҳардуи ин равишро як чиз бо ҳамдигар мепайвандад ва ин аз он иборат аст, ки инсон ҳамеша моили нигоҳ доштани робита бо оламу муҳити атрофаш аст. Дар раванди татбиқи ҷунин робитаҳо ӯ на ба ҳайси мулоҳизакору иҷрокунандаи оддӣ, балки ҳамчун ҷузъи фаъоли он баромад мекунад. Бинобар ин, аҳёнан таъкид мешавад, ки дар ин равандҳо инсон на фақат ба ҳодисаҳо наздику ворид мешавад, балки дар аксар маврид самти ҷараёни онҳоро дигар мекунад, боиси зуҳури ҳодисаю ҳолатҳои нави зуҳуру самтгирии онҳо низ мешавад.

Омӯзиши масъалаҳои ҷавонон ва махсусан иштироки онҳо дар равандҳои сиёсӣ ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ, яке аз масъалаҳои асосӣ дар ҳар як давра ба шумор меравад. Давлатҳои гуногун ба масъалаи рушди ҷавонон ва иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсӣ диққати ҷиддӣ дода, онҳоро ҳамчун як воситаи асосӣ баҳри рушди имрӯзу ояндаи давлати худ

мешуморанд. Дар шароити муосир рушди ҷомеаи ҷаҳонӣ бо махсусиятҳои хосааш аз давраҳои қаблӣ инкишоф ба кулӣ фарқкунанда аст ва рӯй овардан ба ин масъала амри зарурӣ ба ҳисоб меравад. Махсусан дар ҳоле, ки таъсири равандҳои иттилоотӣ аз ҳарвақта дида бештар эҳсос мешавад ва ин ҳолат бештар ба ҷавонон таъсиргуздор аст, тавваҷҷуҳ намудан ба ин раванд саривақтӣ мебошад. Рушди давлати муосирро бе фаъолияти назарраси ҷавонон дар тамоми соҳаҳо тасаввур намудан ғайриимкон мебошад, зеро онҳо яке аз зарфиятҳои бузурги давлати муосир ба шумор мераванд.

Дар шароити давраи нав аксарияти кишварҳои ҷаҳони муосир масъалаи сиёсати давлатии ҷавонро масъалаи актуалӣ шуморида, воситаҳои гуногунро баҳри амалӣ намудани ҳадафҳои барномавии худ дар ин самт амалӣ месозанд. Чунин ҳолат беасос набуда, баҳри рушди нумӯи тамоми шаклҳои давлатдорӣ мусоидати назаррас менамояд. Дар айнаи ҳол кӯшиш карда мешавад, ки бо истифода аз воситаҳои ҷойдошта баҳри фаъолияти назаррас ба ин қишри ҷомеа шароитҳои хубтар муҳайё карда шавад. Тадқиқоти илмӣ дар ин самт анҷомдодашуда нишон медиҳанд, ки яке аз воситаҳои самараноки ба роҳ мондани фаъолияти натиҷавари ҷавонон, пеш аз ҳама, истифодаи таҷрибаи гузашта бо назардошти талабот ва рушди ҷомеаи муосир аст. Ҳолати мазкурро аксарияти кишварҳои ҷаҳон дар шароити асри нав баҳри пешрафти худ самаранок истифода мебаранд. Бо назардошти ҳимояи манфиатҳои миллию давлатӣ истифода намудани таҷрибаи кишварҳои пешрафтаи олам дар ин самт ба манфиати кор хоҳад буд.

Дар баробари ин ташаккул ва инкишофи ҷомеаи шахрвандӣ дар шароити кишвари мо имконияти фаъолият намудани ҷавонро дар ҳаёти сиёсӣ ба миён овардааст. Фаъолияти ҷавонон ба ҳайси сиёсатмадор, аъзои парламент ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ нишонаи он аст, ки онҳо яке аз субъектҳои асосӣ дар мақомоти давлатӣ ва ҳамзамон ташаббускор баҳри рушди ҷомеа мебошанд. Ин категорияи одамон бештар ба таҳсил ва

фаъолияти касбию меҳнатӣ машғул мебошанд. Дар ҳамин марҳила тарзи рафтор ва муносибати онҳо шакл мегирад, ки нақши асосиро ниҳодҳои анъанавӣ мегузоранд. Аз ин хотир дастгирии ҳамаҷонибаи ҷавонон боиси рушди давлат мегардад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун кишвари тозаистиклол ба масъалаи фаъолнокии сиёсии аҳли ҷомеа ва махсусан ҷавонон диққати махсус додааст. Мувофиқи моддаи 29 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон шаҳрванд ҳуқуқ дорад, ки дар равандҳои сиёсии озоишта, ки қонун муқаррар кардааст, ширкат варзад.¹ Моддаи зикргардидаи Конститутсия имконияти хуби фаъолияти қонуниро барои шаҳрвандон ба вуҷуд овардааст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз кишварҳои мебошад, ки аксарияти аҳолиашро наврасону ҷавонон ташкил менамоянд. Дар ҳоле, ки аксарияти аҳолии кишварро ин гурӯҳ ташкил менамояд, бояд ба ин масъала таваҷҷуҳи ҷиддӣ равона карда шавад. Ҳукумати кишвар аз рӯзҳои аввали соҳибистиклолиаш новобаста аз мушкилиҳои ҷойдошта дар ҳамаи самтҳо ба ин масъала диққати хоса равона намудааст. Махсусан, қабули як қатор санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, ба монанди Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон”, Низомномаи грантҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи тарбияи ватанпарастии ҷавонон, Барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016- 2018, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи волонтерӣ”, Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020 ва ғайраҳо, ки фарогири фаъолияти тамоми ҷавонони кишвар аст, аз ҳамин қабиланд. Қабули барномаҳои мазкур имконият медиҳад, ки ҷавонон ҳамчун субъекти фаъол дар ҷомеа амал намоянд. Бояд таъakkур дод, ки имрӯзҳо рушди масъалаҳои ҷавонон яке

¹ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]. – Душанбе, 2016. – С.17.

аз самтҳои асоситарини фаъолияти давлатиро дар кишвар ташкил медиҳад.

Мушкилот ва дурнамои фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар шароити Тоҷикистон низ хосиятҳои худро дорад. Тибқи тадқиқоти анҷомдодашуда дар шароити кишвар 37 % - и ҷавонон ба равандҳои сиёсӣ таваҷҷуҳ намуда, фаъолона ва мақсаднок иштирок менамоянд ва қисми боқимонда дар аксарияти мавридҳо иштирокчии равандҳои сиёсӣ ҳастанд, аммо чандон мақсаднок иштирок намеkunанд.¹ Бо вучуди соҳаи муҳими ҳаёт будани сиёсат аксарияти ҷавонон дар бисёри мавридҳо ба соҳаи мазкур бетаваҷҷуҳӣ зоҳир мекунанд.

Ҷавонон яке аз нерӯҳои фаъол дар тамоми давраҳо ва қисми ҷудонашавандаи ҳар як кишвар ба ҳисоб рафта, бо фаъолияти пурсамари худ ба тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ таъсири назаррас мегузоранд. Ин қишри фаъоли ҷомеа дар таркиби тамоми сохторҳои давлатӣ фаъолият намуда, бо рафтор ва нерӯи хоссашон мавқеи худро муайян месозанд. Ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ дар аксарияти мавридҳо яке аз субъектҳои асосӣ ва фаъол баромад намуда, кӯшиш менамоянд, ки баҳри рушди ҷомеаи худ ҳиссагузор бошанд. Ин гурӯҳи бузурги иҷтимоӣ ҳам дар равандҳои сиёсии ошӯшта ва ҳам дар равандҳои сиёсии ғайриошӯшта фаъолият менамоянд, ки боиси тағйироти бузург дар сатҳи давлатҳо ва умуман ҷомеаи ҷаҳонӣ мегардад. Муносибати ҷавонон ба равандҳои сиёсӣ дар рафти фаъолияти онҳо аз омилҳои гуногун вобастагии калон дорад. Махсусан дараҷаи дониши сиёсӣ, маданияти сиёсӣ, худшиносии миллии онҳо ба фаъолнокии ин гурӯҳ таъсири хоса мегузорад. Дониши сиёсӣ барои ҳар як фард имконият медиҳад, ки он равандҳои сиёсиро дуруст дарк намуда, дар асоси он фаъолият намояд. Вақте ки ҷавонон дониши кофии сиёсӣ дошта бошанд, онҳоро гурӯҳҳои манфиатдор ба фоидаи шахсияи гурӯҳии худ истифода намебаранд. Онҳо худ тасмимгирандаи ҳадафҳои худ мешаванд. Ҳамзамон маданияти сиёсӣ низ

¹ Шоисматуллоев, Ш. Таджикистан в зеркале преемственности и смены поколений [Текст] / Ш. Шоисматуллоев. – Душанбе: Ирфон, 2008. – 320 с.

омили таъсиргузор ба фаъолияти ҷавонон ҳисобида мешавад. Дар ҳоле, ки маданияти сиёсии ҷавонон баланд бошад, онҳо масъалаҳои ҳаёти сиёсиро хуб дарк намуда, фаъолияти самаранокро анҷом медиҳанд, ки ин боиси рушди ҷомеа мегардад. Худшиносии миллӣ низ ба рафти фаъолияти сиёсии ҷавонон бетаъсир буда наметавонад. Он вазифаҳои бузургро анҷом медиҳад. Дар мавриде, ки худшиносии миллӣ баланд бошад, рушди давлат беҳтар ба роҳ монда мешавад, зеро он худ қувваи ҳаракатдиҳандаи асосӣ баҳри фаъолияти самаранок мебошад.

Ҷаҳони муосир бо таҳаввулоти махсуси худ аз давраҳои қаблӣ ба кулӣ фарқ намуда, таъсиррасониҳои мушаххас ба равандҳои сиёсӣ ва гурӯҳҳои иҷтимоиро доро мебошанд, ки оқибатҳои мусбат ва манфиро барои инсоният оварда истодааст. Дар чунин ҳолат ҳама гуна қишри аҳоли ба ин равандҳо бо диди худ назар андӯхта, вобаста ба манфиатҳо ва қобилияту имкониятҳои дошташон дар ин равандҳо иштирок меkunанд ва таъсир мерасонанд. Натиҷаи чунин фаъолиятҳо ба рушди минбаъдаи ҳам инсони алоҳида ва ҳам рушди давлат мусоидат менамояд. Агар фаъолнокии сиёсии аҳли ҷомеа ва махсусан ҷавонон дар асоси манфиатҳои давлатию миллӣ ба миён омада бошад, пас дар чунин ҳолат баҳри рушди ҷомеа шароитҳои мусоидтар фароҳам меояд ва баръакс дар равандҳои сиёсӣ иштирокчиёни он дар асоси мақсадҳои шахсӣ ва манфиатҷӯии бемаврид, ҳамчунин бемақсад фаъолият намоянд, дар чунин сурат барои чунин ҷомеа хатарҳои гуногун баҳри рушди минбаъдаи он ба миён меояд.

Ҷавонон барои ҳар як ҷомеа қисми таркибии аҳоли ва иштирокчии фаъоли равандҳои сиёсӣ иҷтимоӣ ҳисобида мешаванд. Тибқи маълумоти омӯрӣ сеяки аҳолии ҷаҳонро ин қишри аҳоли, яъне ҷавонон ташкил меkunанд. Онҳо дар худ тафаккури созанда, зарфияти бузурги эҷодӣ, қобилияти ташкили чорабиниҳои бузурги иҷтимоӣ - сиёсӣ ва монанди инҳоро доро мебошанд. Ҷавонон, пеш аз ҳама, идомадиҳандаи фаъолияти наслҳои гузашта ва созандагони оянда барои ҳар як кишвар ба ҳисоб

мераванд. Ҳамчунин ин қишри аҳоли қувваи бузурги инноватсиониро доро буда, баҳри татбиқ ва пешрафти ҳар як самти ҷомеа кӯшиш менамоянд. Бо ғайбати худ арзишҳои навро низ ба равандҳои сиёсӣ ворид месозанд ва самти рушди ояндаро муайян мекунанд. Ҳолатҳои мазкур ба Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дахл дорад, зеро аксарияти аҳолии кишвари моро ҷавонон ташкил медиҳанд, онҳо дар равандҳои сиёсӣ ғайбати иштирок намуда, мавқеи худро нишон медиҳанд. Ҳамзамон ҷавонони муосир шахсиятҳои мебошанд, ки бо диди худ аз наслҳои дигар ба кулӣ фарқ мекунанд.

Дар ташаккули онҳо ба ҷуз аз фарҳанги маҳаллӣ омилҳои дигари глобалӣ низ таъсир мерасонад. Яъне, имрӯзҳо омехташавии фарҳангҳо низ яке аз мушкилоти давр буда, ба ҷавонон низ таъсир мерасонад. Вобаста ба оқибатҳои омехташавии фарҳангҳо дар ҷаҳони муосир муҳаққиқон назари хосаи худро доранд, аксарияти онҳо ҳолати бамиянамадаро ҳамчун мушкилоти давраи муосир меҳисобанд. “Шояд яке аз бузургтарин мушкилоти ҳозираи фарҳангии мо ҳамин омехтагии фарҳангӣ бошад”.¹

Мушоҳидаҳо нишон медиҳад, ки тайи солҳои охир иштироки ҷавонон дар раванди сиёсӣ давра ба давра боло рафта истодааст. Намояндагони соҳаҳои гуногун низ ақида доранд, ки ғайбати ҷавонон дар тамоми самтҳо ташаккул ёфта, боиси пешравӣ ва рушд гардида истодааст. Таҷрибаи солҳои охир нишон медиҳад, ки ҷавонон ба масъалаҳои сиёсӣ тавачҷуҳи хоса зоҳир менамоянд. Раванди интихобот яке аз равандҳои сиёсии ҷомеа мебошад, ки ба ҳар як шахс барои ибрази ақидаи сиёсии худ шароит фароҳам меорад. Он воситаи ҷомеа ва самараноки қонуни гардонидани ҳокимияти давлатӣ буда, ифодакунандаи иродаи шахсият дар ҳокимият аст. Ҷавонон ҳамчун қисми асосии давлат аз ин раванд дар канор нестанд. Онҳо дар равандҳои интихоботӣ яке аз қисмҳои асосии интихобкунандагонро ташкил медиҳанд ва бо иштироки ғайбати ба ин маъракаи муҳими сиёсӣ таъсири басо бузург мерасонанд. Дар шароити

¹ Сайидзода, З.Ш. Густариши ахлоқи миллӣ – посух ба пайомадҳои манфии ҷаҳонишавӣ [Матн] / З.Ш. Сайидзода. – Душанбе: «Контраст», 2014. – С.66.

Тоҷикистон низ ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ фаъолон ва озодона ширкат меварзанд. Дар шароити интиҳобот онҳо бештар фаъолияти назаррас доранд. Таҷрибаи солҳои охир нишон медиҳад, ки сиёсати давлатӣ дар ин самт боз ҳам хубтар фаъолият менамояд.

Давраи гузариш ҳамеша мушкилоти худро доро мебошад, лекин ин мушкилиҳо доимӣ набуда, марҳила ба марҳила ҳалли худро пайдо месозанд. Ҳолатҳои дилсардӣ нисбати равандҳои сиёсӣ ва ё бегонашавӣ аз ҳаёти сиёсӣ дар аксар мавридҳо дар дилҳои кишвари олам ба назар мерасад. Дар марҳилаи аввал аксарияти ҷавонон бо ҳадафҳои бузурге шомили равандҳои сиёсӣ гардида, дар онҳо иштирок мекунанд. Аммо ҳолатҳое ба назар мерасанд, ки иштироки ин қишри ҷомеаро то андозае коста мегардонад. Чунин муносибат дар ҷои ҳолӣ ба вучуд наомада, аз омилҳои гуногун вобаста мебошад. Яке аз омилҳои асосӣ, ки боиси косташавии фаъолнокии сиёсии ҷавонон мегардад, пеш аз ҳама, дарк намудани арзишҳои асосии ҷомеаи демократӣ ва таъсири онҳо ба муносибатҳои сиёсӣ ҳисобида мешавад. Дар воқеъ, вақте ки шахс дар раванди сиёсӣ манфиатҳои худро дарк карда наметавонад вай наметавонад ҳамчун субъекти фаъоли мақсаднок амал намояд. Ҳолати даркнашудаи манфиатҳо асоси камфаъолӣ дар ҷомеа мегардад.

Муносибати гендерӣ дар байни аҳли ҷомеа ва хоса ҷавонон дар шароити кишварҳо вобаста ба арзишҳои миллиашон гуногун арзёбӣ мегардад. Ҳар як кишвар вобаста ба режими сиёсиаш ин мавқеъро муқаррар намудааст. Ҳуҷҷатҳои байналхалқӣ мавқеи зану мардро дар ҷомеа новобаста аз давлату миллат ва мавқеи иҷтимоиашон баробар мегузоранд ва имконияти якхеларо барои фаъолият намудан фароҳам овардааст. Ҳолати мазкур низ аз аҳамият ҳолӣ набуда, таъсири асосиро соҳиб мебошад. Дар шароити кишвари мо низ масъалаи мазкур мушкилиҳои худро доро мебошад. Тибқи қонунгузориҳои амалкунанда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқҳои зану мард

баробар мебошад¹. Аммо дар амалияи ҷамъиятӣ ҳолатҳои дур мондани қанон аз ҷаъолияти сиёсӣ ва қамрангии иштироки онҳо дар равандҳои сиёсӣ зиёдтар ба мушоҳида мерасад. Ҳукумати кишвар сари масъалаи мазкур таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, қўшиш намуда истодааст, ки ин мушкилотро давра ба давра ҳал намояд. Муҳаққиқони тоҷику форс низ ба масъалаи мазкур таваҷҷуҳ кардаанд. Махсусан Низомулмулк иштироки қанонро дар сиёсат наменписандид.² Ҳолати мазкур аз омилҳои гуногун вобастагӣ дорад, ки ин ҳам бошад дар мадди аввал риояи анъанаҳо, ҳосиятҳои ҷомеаи суннатӣ ва омилҳои динӣ ба шумор мераванд.

Дар марҳилаҳои гуногуни рушди ҷомеа қавонун ба низоми сиёсӣ таваассути воридшавияшон ба арсаи муносибатҳои сиёсӣ таъсири муайяне расонидаанд. Рафти таъсиррасонии қавонун аз омилҳои гуногун ва нишондодҳои рушди ҷомеа вобастагии қалон доранд. Пеш аз ҳама идеологияи ҳукмрон, арзишҳои асосии ҷомеа, шумораи қавонун, ҷаъолнокии онҳо дар равандҳои сиёсӣ омилҳои асосии таъсиррасон ба ҳисоб мераванд. Қавонун гуруҳи иҷтимоию демографияе мебошанд, ки вобаста ба хусусиятҳои синнусолӣ, вазъияти иҷтимоӣ, вазифаҳо дар сохтори сиёсӣ иҷтимоии ҷомеа, манфиатҳо, арзишҳо ва монанди инҳо аз гуруҳҳои дигари иҷтимоӣ фарқ мекунанд.³ Дар бештари ҳолатҳо диққати асосӣ ба мавқеи қавонун дар ҷомеа, нақши онҳо дар ҳаёти сиёсӣ, хусусияти қалби қавонун ба соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ ва ғайра равона шудааст. Барои фаҳмидани мавқеи қавонун дар ҳаёти сиёсӣ ва қаланд бардоштани мавқеи онҳо мушкилоти зиёде қой дорад. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки омӯзиши масъалаҳои қавонун ҳоси ҷомеаи муосир буда, дар давраҳои қаблӣ ба ин қишри ҷомеа қандон таваҷҷуҳ зоҳир нашудааст. Ҷомеаи суннатӣ ба масъалаи мазкур қандон таваҷҷуҳ накардааст ва дар баъзе ҳолатҳо аз ин қишр ном набурдааст.

¹ Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]. – Душанбе, 2016.

² Низомулмулк. Сиёсатнома [Матн]. – Душанбе, 1989. – С.140-141.

³ Социология молодежи. Энциклопедический словарь [Текст] / Отв. ред. Ю.А. Зубок и В.И. Чупров. – М.: Academia, 2008. – С.267.

Агар ба таърихи сиёсии мардуми тоҷик назар афканем, воқеан ба ин қишри ҷомеа чандон назари ҳосеа зоҳир нашудааст. Мутафаккирони аҳди бостони мо бештар ба масъалаҳои ахлоқии онҳо аҳамият додаанд. Ҳатто дар баъзе аз мавридҳо ҷавононро сабаби шикасти мулк ном бурдаанд.¹ Шояд ҳолати мазкур ҳоси давраи таърихии муайян бошад, аммо дар ҳолатҳои алоҳида таъсири худро гузоштааст.

Фаҳмиши муносири ҷавонон ва масъалаҳои марбут ба онҳо, ки пеш аз ҳама фарогири ҷамолияти сиёсии онҳо мебошад, ба рушди ҷомеаи сармоядорӣ алоқаманд аст. Ҳамзамон бо рушд ёфтани илмҳои ҷомеашиносӣ, алаҳхусус сиёсатшиносӣ, муҳаққиқони соҳаҳои мазкур ба ин масъала таваҷҷуҳи ҳоса зоҳир намудаанд. Гуфтан бамаврид аст, ки намоёндагони насли ҷавон дар ҳолатҳои бӯҳрони ҷомеа ҷойгоҳи асосиро соҳиб мебошанд, ки оид ба ин масъала мутафаккирон назари махсус доранд.²

Масъалаи нақши ҷавонон дар шароити Тоҷикистон махсусиятҳои худро соҳиб буда, аз минтақаҳои дигар ба қулли фарқ менамояд. Роҳҳои рушди масъалаҳои ҷавонон дар кишвари мо самти худро доро мебошад. Дар шароити Тоҷикистон масъалаи ҷамолиҳои сиёсии ҷавонон нисбат ба кишварҳои Аврупо каме дертар ташаққул ёфтааст. Масъалаи мазкур давра ба давра аз кишварҳои Аврупо ба минтақаҳои дигар паҳн гардидааст. Рафти ҷамолияти иҷтимоию сиёсии ҷавонон дар кишварҳои ғайриаврупоӣ ҳосиятҳои махсуси худро доро мебошанд.

Тибқи тадқиқоти анҷомдодашуда дар шароити Тоҷикистон низ ҷамолиҳои ва таваҷҷуҳ нисбат ба равандҳои сиёсӣ дар шаклҳои гуногун сурат мегирад. Дар шароити кишвари мо натиҷаи тадқиқот ҷунин ҷамолинокиро дар байни ҷавонон нишон медиҳад:

¹ Низомулмулк. Сиёсатнома [Матн]. – Душанбе, 1989. – С.143.

² Маркина, Н.Л. Государственная молодежная политика: мировой и отечественный опыт [Текст] / Н.Л. Маркина, Ю.А. Тви́рова, О.Е. Шумилова // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2010. – №2. – С.151-160.

- Шахсоне, ки бо хоҳиши худашон дар равандҳои сиёсӣ иштирок намуданд 2%;

- Шахсоне, ки ба маълумотҳои сиёсӣ дар кишвар таваҷҷуҳ намуданд 14%;

- Шахсоне, ки ба баъзе аз ҳодисаҳои сиёсӣ диққат додаанд 35%;

- Шахсоне, ки умуман ба масъалаҳои сиёсӣ таваҷҷуҳ накардаанд 49%.¹

Дар кишварҳои, ки сохтори иҷтимоӣ сиёсии нав ташаккул меёфтанд, ба ин қишри ҷомеа бештар назар карда мешуданд. Дар воқеъ давраи гузариш мушкилоти зиёдеро доро мебошад. Бо вучуди ин вобаста ба ҷойгоҳи ҷавонон дар ҷомеа аҳамияти махсус дода мешуданд. Дар асоси тадқиқот олимони ба ҳулосае омаданд, ки насли ҷавон ҳамеша тағйиротро дастгирӣ намуда, кӯшиши дар амал татбиқ намудани онро мекунанд.

Фаъолнокии сиёсии ҷавононро бидуни таъсири ҳизбҳои сиёсӣ ва равандҳои интиҳобот тасаввур кардан ғайриимкон аст. Зеро ниҳодҳо ва равандҳои сиёсӣ асоси фаъолияти сиёсӣ дар ҷомеа ба ҳисоб мераванд. Тамоми кишварҳо принципҳои асосии ҳамкории ҷавононро ба таври мушаххас баррасӣ намуда, онҳоро гурӯҳи фаъол баҳри рушд эътироф намудаанд.

Тавре ки таҳлилҳо нишон медиҳанд, ҷавонон ҳамчун эҳёкунандаи ҳаёти иҷтимоӣ дар аксарияти ҷомеаҳо баромад намудаанд, аммо ҳамчун субъекти мустақили сиёсӣ чандон пазируфта нашудаанд. Ҳолати худтанзимкунӣ дар байни аксарияти ҷавонон дар сатҳи нокифоя қарор дорад. Системаҳои иҷтимоӣ – сиёсӣ баҳри ҳифзи худ пайваста кӯшиш менамоянд, ки фаъолияти иҷтимоӣ сиёсии ҷавононро зери назорат қарор диҳанд. Низомҳои сиёсӣ бештар кӯшиш менамоянд, ки фаъолияти насли навро идора кунанд. Ин ҳолат, пеш аз ҳама, ба зерсистемаи фарҳангии ҷомеа марбут мебошад.

Ҷавонон бо назардошти вазифаҳои асосии худ дар ҷомеа марҳила ба марҳила мавқеи иҷтимоӣ сиёсии худро соҳиб гардида, ба яке аз субъектҳои

¹ Аналитический доклад ИСИ «Зеркало» [Текст]. – Душанбе, 2007. –С.36.

асосӣ ва ғаёлол дар муносибатҳои сиёсӣ табиол меёбанд. Чунин зухуроти иҷтимоӣ ба сифатҳои иҷтимоӣ сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ ва маданияту фарҳангии онҳо вобастагӣ дорад. Ҳамзамон қонунҳои амалкунанда дар ҳар як кишвар ба рафтор ва ғаёлоли ин гурӯҳ таъсир мерасонад. Ин ҳолатҳо ба таври объективӣ дар шаклирии дараҷаи ғаёлоли сиёсии ҷавонон осори бузурге мегузорад ва ин боиси он мегардад, ки ҳамчун субъекти ғаёлоли муносибатҳои сиёсӣ маъқашонро муайян намоёнд.

Омилҳои зиёде ба назар мерасад, ки ба таҷаққулёбии ҷавонон ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ боис мегардад. Онҳо бо таъсири муносибатҳои иҷтимоӣ ва равандҳои сиёсӣ ба субъекти бевоситаи раванди сиёсӣ мубадал мешаванд ва ба рафти равандҳо таъсири асосиро мегузоранд. Дар баъзе ҳолатҳо маҳдудиятҳои синнусолӣ, ки қонунгузори амалкунанда муқаррар кардааст, барои ғаёлол намудани ин гурӯҳи иҷтимоӣ имкониятҳоро то андозае маҳдуд менамояд.

Дар маъридҳои алоҳида таъсиррасонии ҳилофи қонун бар муқобили ҷавонон ба назар мерасад, ки ин ба ғаёлоли минбаъдаи онҳо асар мегузорад. Поймол гардидани ҳуқуқҳои шахрвандии баъзе ҷавонон, имконият надодан барои амалӣ кардани манфиатҳои сиёсӣ боиси бегонашавии онҳо аз равандҳо ва институтҳои сиёсӣ мегардад. Бо вучуди ин синну сол яке аз омилҳои асосӣ баҳри иштирок дар равандҳои сиёсӣ мебошад. Иштироки ҷавонон вобаста ба ҳусусияти синнусолиашон дар кишварҳои олам аз ҳамдигар фарқ менамоянд. Ба ғаёлоли ҷавонон, ки ҳамчун гурӯҳи асосӣ дар ҷомеа эътироф мешаванд, омилҳои фарҳангӣ низ таъсир мерасонанд. Зеро заминаи асосии ғаёлоли сиёсӣ, пеш аз ҳама, маданияти сиёсӣ мебошад. Ҳар қадар маданияти сиёсии ин гурӯҳ ҳуб таҷаққул ёфта бошад, дар раванди сиёсӣ онҳо мақсаднок ва ғаёлола иштирок мекунанд. Агар маданияти сиёсии пастро соҳиб бошанд, онҳо бемақсад ғаёлол менамоянд. Таҷриба нишон медиҳад, ки ғаёлоли сиёсии бемақсад оқибатҳои манфиро ба бор меорад. Аз ин рӯ, ҷавонони

соҳиби донишу заковати хуб ҳеҷ гоҳ бе мақсад фаъолият намеkunанд ва баҳри рушди ҷомеа монеа намегузоранд. Вобаста ба хусусиятҳои минтақавӣ низ фаъолияти ҷавонон аз ҳамдигар фарқ мекунад.

Ҳолати дигари муайян кардани мавқеи ҷавонон дар ташаккули муносибатҳои сиёсии ҷомеа ҷой дорад. Ин ҳолат мавқеи иҷтимоии онҳо ба ҳисоб меравад. Мавқеи иҷтимоӣ низ барои фаъолияти сиёсӣ дар раванди сиёсӣ ва табдил шудан ба субъекти сиёсат таъсир мерасонад. Ин ҳолат, пеш аз ҳама, ба зудҳаракатии мавқеъҳои ҷавонон, сохтори иҷтимоӣ, шароитҳои муайяни иҷтимоӣ, маҳдудиятҳои иҷтимоӣ ва монанди инҳо вобастагӣ дорад. Чунин ҳолат боиси пайдоиши нобаробарӣ дар байни ҷавонон мегардад, ки эҳтимолияти ба вучуд омадани зиддиятҳои сиёсӣ иҷтимоиро ба миён меорад.

Дар ҷомеаҳои ноустувор ва равандҳои бухронидошта чунин ҳолат боиси пайдоиши нобоварӣ ба равандҳо мегардад. Ниҳоят он ба табақабандии бенизومي иҷтимоии ҷавонон мусоидат менамояд, ки эҳтимолияти ба миён овардани муқовиматҳои сиёсиро низ дорад. Ин раванд беасос ба амал намеояд. Он дар натиҷаи фарқияти назарраси иҷтимоӣ сиёсӣ ва иқтисодӣ байни минтақаҳо ба амал меояд. Чунин ҳолат бояд дар шароити давлати миллий ҷой надошта бошад, зеро он оқибатҳои бади худро дорад. Ҳамзамон раванди ташаккули ҷавонон ҳамчун субъект ба дараҷаи шуурнокии онҳо низ алоқаманд мебошад. Агар дараҷаи шуурнокии сиёсии ҷавонон вобаста ба арзишҳои ҷомеа дуруст ташаккул ёбад, он боиси ташаккули муносибатҳои солими сиёсии ин қишр мегардад. Шуури сиёсӣ дар ташаккули фаъолияти инфиродӣ ва дастаҷамъии аҳли ҷомеа, хоса ҷавонон мусоидат менамояд. Ҷавонон дар ҷомеа гурӯҳи ташаккулёбанда ва ивазкунандаи мавқеъ шинохта шудаанд. Ба шуури ҷавонон омилҳои гуногун таъсир мерасонанд. Ин таъсирот ва махсусан таъсироти сиёсӣ боиси тағйирот дар рафтори ин гурӯҳ мегардад. Бо таъсири омилҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ фарҳангӣ ҷавонон мавқеашонро дарк намуда, баҳри ҳимояи манфиатҳои худ муттаҳид

мегарданд. Дар чунин ҳолат онҳо ба нерӯи сиёсӣ мубаддал мешаванд ва ба равандҳои сиёсӣ таъсир мерасонанд.

Васоити ахбори омма низ яке аз воситаҳои асосии таъсиррасон ба муносибатҳои сиёсӣ ва рафтори ҷавонон ба ҳисоб мераванд. Он қодир аст, ки ҷавонро ба як нерӯи ғайрӣ аз нигоҳи сиёсӣ табдил диҳад. Дар айни ҳол имкон дорад, ки ин тоифа ба бепарвой нисбат ба ҳаёти сиёсӣ равона кунад. Имрӯзҳо васоити ахбори омма воситаи асосӣ баҳри ҳифзи манфиатҳои сиёсӣ гардидааст. Ҳамин тариқ, иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ шакли махсуси муттаҳидсозии манфиатҳои гурӯҳии онҳо мебошад, ки бо чунин рафторашон онҳо мавқеашонро дар ҷамъият муайян намуда, ғайрият менамоянд.

Хусусиятҳои баррасии масъалаҳои ҷавонон ва махсусан муносибати сиёсии онҳо ба равандҳои иҷтимоӣ сиёсӣ танҳо ҳоси ҷомеаи Тоҷикистон набуда, ҳар як кишвар ба он диққати асосиро равона месозад. Ҳар як ҷомеа хусусиятҳои ба худ хосро доро мебошад, ки онҳо аз ҳамдигар ба кулӣ фарқ мекунанд. Бо вуҷуди ин қонунгузориҳои ҳар як кишвар вобаста ба арзишҳои худ мавқеи ҷавонро баҳри иштирок дар равандҳои сиёсӣ муайян намудааст. Шаклҳои таъйини нисбати ҷавонон дар соҳаи сиёсӣ аз ҳамдигар ба кулӣ фарқ менамояд. Омилҳои миллию қавмӣ, маҳалӣ, динӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ ва монанди инҳо ба дараҷаи ғайрият ва шуури ҷавонон таъсир мерасонанд.

Ҷавонон дар мамлакати мо воқеан нерӯи асосии ҷомеа буда, нисбат ба дигар табақаҳои иҷтимоӣ бештар ғайранд. Имрӯз ҷавонони мо, ки таъғоҳ, умед ва ифтихори давлату ҷомеа ба шумор мераванд, дар пешрафти иқтисодиву иҷтимоии кишвар нақш ва мавқеи басо муҳимро касб кардаанд. Ҳукумати Тоҷикистон ягон масъалаи ҷавонро аз мадди назар дур намегузорад ва дар ин раванд тамоми ҷораҳоро амалӣ менамояд, то ки ҷавонону наврасони мамлакат ҳамқадами замон ба камол расанд. Ҷавонон, воқеан, пешбарандаи илму маориф, фарҳангу маданият, таъриху адабиёти бойи мо ҳастанд. Онҳо нерӯ ва қувваи хеле азиманд, ҳастии миллат ва ояндаи

Тоҷикисони соҳибистиклол аз онҳо вобастагии калон дорад. Маҳз онҳо имрӯзу фардои Тоҷикистони азизро дар арсаи байналхалқӣ муаррифӣ менамоянд ва созандагони ҷомеаи ояндаанд. Ҳамеша ба ҳаёти сиёсии мо пайванданд ва дар ин роҳ барои пешбурди ҳаёти иҷтимоию сиёсӣ сахм мегиранд. “Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон барҳақ зикр кардаанд, ки: Дар ҷаҳони муосир рӯ овардан ба масъалаи ҷавонон ва истифода аз имкониятҳои зехнӣ ҷисмонӣ онҳо яке аз шартҳои ноил шудан ба инкишофи устувори давлат ва ҷомеа мебошад. Воқеан имрӯз ҷавонони мо ҳамчун нерӯи бузурги бунёдгари созандаи мамлакат эътироф шудаанд”¹.

Аз ин рӯ, таваҷҷуҳ ба ҷавонон ва нақши онҳо дар ҷомеа, ҳаракат ва иқдомҳои онҳо, ташкилот ва созмонҳои ҷавонон, фаъолият ва густариши сиёсии онҳо, созандагӣ ва нақши онҳо дар бунёди ҷомеаи демократӣ хеле назаррас аст. Лозим ба таъкид ва ёдоварист, ки маҳз ҷавонони эҷодкор, бонангу номус, ватандӯсту ватанпарвар, ки тафаккури созанда доранд, метавонанд дирӯзу имрӯз ва фардои ин миллати бузургро пайвандгар бошанд. Ҷавонон дар тамоми даври замон пешбарандаи андешаҳои тавонон тамаддунӣ ва илмию адабӣ буданду ҳастанд. Аз ин рӯ, ҷавонони тоҷик пайвандгари наслҳо ва фарҳанги имрӯзу фардои моянд. Дар бунёди давлати демократию дунявӣ мақоми ҷавонон бағоят бузург аст. Воқеан, дар тамоми мамлакатҳои ҷаҳон ҷавонон як қувваи пешбарандаи ҷомеа муаррифӣ мешаванд ва онҳо нерӯи пуриқтидоранд. Таърихи Тоҷикистони соҳибистиклол нишон дод, ки ҷавонон барои муттаҳид намудани ҷомеа, барои ба эътидол овардани авзои иҷтимоию сиёсӣ, истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ, пешбурди хоҷагии халқ, илму маориф, таъриху фарҳанг сахм доранд ва таҷрибаи кофӣ андӯхтаанд.

Мушкилоти тарбияи ватандӯстии ҷавонон дар шароити тамоми кишварҳо ва махсусан Тоҷикистон дорои аҳамияти муҳими сиёсӣ мебошад. Зеро рушди устувори кишварро бидуни ифтихори миллӣ ва ҳифзи арзишҳои

¹ Эмомалӣ Раҳмон. Ҷавонон - созандагони фардои ҷомеа. – Душанбе: Деваштич, 2008. – С.26.

миллӣ тасаввур кардан ғайриимкон аст. Омӯзиши мушкилоти сиёсии шаҳрвандон дар тамоми кишварҳо ба шароитҳои дохилию хориҷӣ ҳамбастагӣ дорад. Бояд қайд намуд, ки омӯзиши мушкилоти сиёсӣ ва тарбияи ватандӯстии ҷавонон асосан баъди қабули истиқлолият рӯзмарра гардид.

Ҷавонон ояндаи кишвар ва давомдиҳандаи кори неки падару модарон ҳастанд. Дар руҳияи некахлоқиву некурафторӣ ва меҳанпарастӣ тарбия намудани онҳо метавонад ба ояндаи кишвар нафъ ва барои тараққиёти ҷумҳурӣ заминаи нек ба бор орад. Набояд фаромӯш кард, ки қувваи пешбаранда ва таҳрикдиҳандаи ҷомеа ҷавононанд ва бетарафӣ нисбати ҳаёти онҳо метавонад ҳар гуна ҷомеаи пурзӯр ва орому қавиро ба бунбаст ворид созад. Ҳодисаҳои солҳои охир дар баъзе аз кишварҳои ҷаҳон ва воқеаҳои рӯи коромада ҳар яки моро бояд ба андеша намудан водор созад. Ба самти муайян равона нагардидани қувваи корӣ ва қобилияти фикриву ақли ҷавонон ва бетарафии ҷомеа нисбати онҳо метавонад падидаҳои нохушERO дар пас дошта бошад. Чун ҳамагон ба хотири дарёфти ҳалли проблемаҳо ва беҳтар намудани тарбияи ватанпарастии ҷавонон бояд дар талош бошем.

Асри навин асри пешрафти олии тараққиёти илму техника, бархӯрди тамаддунҳо, манфиатҷӯии давлатҳои абарқудрат ва асри бозёфтҳои навин ба ҳисоб меравад. Тоҷикистон ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳонӣ, ки як гӯшаи ҳамин тамаддуни башарист, аз ин ҳодисаҳои дар олам рухмедода наметавонад барканор бошад. Проблемаҳои асосие, ки имрӯз ҷомеаи ҷаҳониро ба таҳлука андохтаанд, дар асри навин хело зиёд ва ташвишоваранд. Нашъамандӣ, терроризм, экстремизм ва дигар амалҳои номатлуб, ки ҷавонон ба онҳо ҷалб карда мешаванд, имрӯз дар Тоҷикистон ҳам реша давонда истодаанд.

Шароити нави инкишофи ҷаҳонӣ барои ҳимояи манофеи миллӣ, таъмин намудани субот дар кишвар аз ҳар як ҷавони кишвар масъулияти бештарро талаб менамояд. Масъулияти аввалиндараҷаи ҷавонон дар

кишвари тозаистиклоламон ин анҷом додани фаъолнокии сиёсии мақсаднок ва бо назардошти ҳифзи манфиатҳои Тоҷикистони азиз мебошад. Барои фаъолнокии самаранок дар кишвар тамоми заминаҳо ҷой доранд ва ин беҳтарин имконият барои насли ҷавон мебошад. Яке аз масъулиятҳои бузургтарин барои ҷавонон ҳангоми муносибатҳои сиёсӣ дар ҳоли ҳозир ин пешгирии омилҳои манфӣ, ба монанди нашъамандӣ, аъзо нагардидан ба ҳаракатҳои хусусияти экстремистӣ ва ҷинояткоридошта мебошад, ки ба суботу оромӣ ҳалал ворид менамояд.

Тарбияи ватанпарастии насли ҷавон дар марҳилаҳои ҳозира ва тараққиёти ҷомеаи Тоҷикистони соҳибистиклол яке аз масъалаҳои асосии идеологии давлат дар замони муосир ба шумор меравад.

Имрӯз дар тамоми ҷаҳон ҷавонон як қувваи асосии барпокунанда ва пешқадами ҳаёти ҷамъиятӣ эътироф шуда, таъмини мустаҳками иқтисодии сиёсӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ ва маданияи мамлакатро бе иштироки фаъолони онҳо тасаввур кардан нашомад. Ҷавонон аз нерӯҳои пурқуввати ташаккулёбии ҷомеа ба ҳисоб мераванд. Айни ҳол зиёда аз нисф зиёди аҳолии ҷаҳонро ҷавонон ташкил дода, шумораашон бо суръат афзоиш меёбад.

Дар кишварамон тӯли солҳои соҳибистиклолӣ шумораи ҷавонон ба маротиб афзоиш ёфта, мувофиқи дурнамои давлатӣ ин шумора сеяки аҳолии кишварро ташкил хоҳад дод. Вақте сухан дар мавриди мафҳуми ҷавонон меравад, бояд ёдовар шуд, ки дар марҳилаи имрӯзаи рушди ҷомеа саҳми ҷавонон дар ташаккулёбии ҳувиати миллӣ беандоза баланд буда, онҳо чун унсури таркибии ҳастии миллат ва рукни бунёдии ҳувиати миллӣ баромад мекунанд. Масъалаи таъсири ҷавонон ба ташаккулёбии ҳувиати миллӣ аз масъалаҳои хеле қадимаи илмҳои ҷомеашиносӣ ба ҳисоб рафта, он таърихан дар раванди инкишофи миллат ташаккул ва тақомул ёфта, дар фарҳанг ва маънавияташ зухур мекунад, зеро ҷавонони имрӯза асоси ҷомеаи оянда мебошанд. Ҳувиати миллӣ сарчашмаи маънавӣ, муайянкунандаи арзишҳои зехнӣву ақлонӣ ва ҷавҳари фарҳанги миллӣ буда, дар миёнаҳои асри XX он

яке аз ифодакунандаи асосии чанбаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии миллат ба ҳисоб мерафт. Тавассути эҳёи хувияти миллӣ, арзишҳо, маданият, асотир ва муайянкунии он бо арзишҳои умумиинсонӣ, миллати тоҷик мекӯшад бо ҷаҳони муосир мувофиқа карда, дар навбати худ мавқеи худро дар ҷомеаи ҷаҳонӣ муайян намояд. Барои амалӣ гардидани ин равандҳо ҷавонони имрӯзаи кишварро зарур аст, ки ба талаботи иҷтимоӣ-маданӣ худро мувофиқ ва ҷавобгӯи манфиатҳои миллӣ кунанд.

Имрӯз замонест, ки тақдири ояндаи миллат ба ҷавонон вобаста буда, мустақкам кардани хувияти миллӣ, дар руҳияи ватандӯстиву ифтихори миллӣ, садоқат ба анъанаҳои суннатҳои таърихиву фарҳангии миллат ва эҳтиром ба арзишҳои умумибашарӣ вазифаи аввалиндараҷаи ҳамаи мо мебошад. Аз ин рӯ, ҷавонон бояд шахсони соҳибмаърифат, бофарҳанг, эҷодкор, номбардори миллати қадима ва давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон бошанд. Мафкураи ҷавонони имрӯзаи солимфикрро на ақидаҳои иртиҷой, балки арзишҳои созандаи ҷомеаи анъанавии фарҳангӣ, аз қабилӣ майл ба сӯи донишандӯзӣ ва раҳой аз ҷаҳолати динию дунявӣ чун рукни асосии маданиятдорӣ фаро гирад.

Дар шароити Тоҷикистон ҷавонон захираи асосии иқтисодӣ ва меҳнатиро ташкил медиҳанд. Нисфи зиёди қувваи кориро дар шароити кишвари мо насли ҷавон ташкил медиҳад. Аз ин хотир дастгирии ин қишри фаъоли ҷомеа, пеш аз ҳама, баҳри рушди ояндаи кишвар мебошад, зеро онҳо қувваи боэътимод ва пешбарандаи ҷамъият мебошанд. Ҷавонони муосир, пеш аз ҳама, идоракунанда ва иштирокчиёни фаъоли равандҳои сиёсӣю иҷтимоӣ дар оянда мебошанд.

Ҷавонон ҳамчун субъекти фаъоли муносибатҳои байналмилалӣ пайваста дар доираи созмонҳои мухталиф фаъолият менамоянд, ки ин баҳри мавқеи онҳо дар ҷомеаи ҷаҳонӣ мусоидат менамояд. Тағйироти сиёсӣ дар ҷаҳон, дигаргуниҳои геополитикӣ, эволютсияи арзишии системаҳои бисёр кишварҳо ҳамкориҳои бисёрсамтаи ҷавонро дар арсаи байналмилалӣ меафзояд.

Ҳамин тариқ, дар доираи муносибатҳои сиёсӣ, вобаста ба ҳолатҳои баамаломатада ҷавонон метавонанд ба ҳайси ҳам объект ва ҳам субъект баромад намоянд. Вобаста ба омӯзиши масоили ҷанбаҳои гуногуни ҷавонон ҳамчун объект ва субъекти муносибатҳои сиёсӣ дар ҷомеа: ҳолат ва тамоюлҳои инкишоф ба чунин хулосаҳо расидем:

Дар ташаккули ҷавонон ҳамчун субъект нақши иттилоот басо бузург мебошад. Он асосан дар шаклгирии тафаккури ҷавонон бештар таъсигузор аст. Зарур аст, ки фазои иттилоотӣ дар асоси арзшҳои миллӣ пурра карда шавад.

Заминаи асоси барои ташаккули ҷавонон ҳамчун субъект ин гуногунандешӣ дар ҷомеа, ташаккули ҷомеаи шахрвандӣ ва фаъолияти воқеии ниҳодҳои марбут ба ҷавонон мебошад. Барои он ки ҷавонон ҳамчун субъекти фаъол амал намоянд бояд ҳарчӣ бештар принципҳои ҷомеаи шахрвандӣ дар амал татбиқ када шавад. Ҳамзамон фаъолияти ташкилотҳои ҷавонон хуб ба роҳ монда шавад.

Мақоми иҷтимоӣ низ дар ташаккули ҷавонон ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ ҷойгоҳи арзанда доранд. Мақоми иҷтимоии ҷавонон боз ҳам боло бардошта шавад. Дар чунин маврид дар онҳо ҳисси миллӣ, худшиносӣ ва монанди инҳо ташаккул меёбад.

Фаъолияти сиёсии ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи асосӣ ва рӯзмара мебошад. Инро як қатор санадҳои меъёрию ҳуқуқии қабулшуда исбот менамояд. Барои рушди ҷавонон қабули барномаҳои нав зарур аст.

Яке аз роҳҳои баланд бардоштани фаъолнокии сиёсии ҷавонон ин дар сатҳи байнидавлатӣ ва ё дар доираи созмонҳо ба роҳ мондани ҳамкориҳо мебошад. Равандҳои ҷаҳонӣ чунин ҳолатро талаб мекунад.

БОБИ II. ХУСУСИЯТҲОИ ЗУҲУРИ ФАЪОЛНОКИИ СИЁСИИ ҶАВОНОН ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

2.1 Ниҳодигардонии иштироки ҷавонон дар сиёсат ва хусусияти он дар шароити Тоҷикистон

Ниҳодигардонии иштироки ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ дар шароити муосир яке аз масоили асосӣ ва муҳим барои ҷалби ҷавонон ба фаъолнокии сиёсӣ ба шумор меравад. Он воситае мебошад, ки тавассути он ҷавонон имкон пайдо менамоянд, ки дар равандҳои сиёсӣ бо шакли дастаҷамъона ва ё инфиродӣ амал намоянд. Он асосан имконияти муттаҳид гардидан ва фаъолият намудани ҷавононро дар доираи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, парлумонҳо ва амсоли инҳо ба вуҷуд меорад. Хусусияти асосии ниҳодишавии ҷавононро дар доираи ниҳодҳо, пеш аз ҳама, мақсаднок ва дастаҷамъона амал кардан, арзишҳои ягона, идеологияи иштирокчиён, зиддиятҳои сиёсӣ, психологӣ ва монанди инҳо ташкил менамояд.

Хусусияти асосии ниҳодҳои ҷавонон дар он мебошад, ки онҳо метавонанд ҳам ҳамчун субъекти сиёсати давлатии ҷавонон (муассисаҳои кор бо ҷавонон) ва ҳам ҳамчун объекти он, (муттаҳид кардани ҷавонон ва дар амал татбиқ намудани ҳолати иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсӣ) баромад намоянд. Ин исботи он аст, ки ниҳодҳо барои амалӣ сохтани ҳадафҳои сиёсӣ, афзоиши ҳавасмандӣ барои иштирок дар равандҳои сиёсӣ, ҳамгироӣ дар доираи манфиатҳои умумӣ мусоидати бевосита менамоянд.

Ниҳодигардонӣ — ҷараёни ба ниҳодҳо табдил додани ҳама гуна муносибатҳо, яъне шакли ташкили муносибатҳо бо қоида, меъёрҳои муқарраршуда ва ҳолати худтанзимкунандагии онҳо мебошад.

Ниҳодҳои ҷавонон асосан дар заминаи омилҳои зерин бунёд карда мешаванд:

1. Ниҳодҳое, ки дар заминаи сохтори ниҳодҳои қаблӣ бунёд карда мешаванд.

2. Ниҳодҳое, ки дар заминаи ниҳодҳои байналмилалӣ бунёд карда мешаванд.

3. Ниҳодҳои нави ҷавонон, ки аъзоёни худро дар асоси манфиатҳои умумӣ муттаҳид менамоянд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди расман соҳибистиклол гардидан ба масоили мухталифи ҷавонон таваҷҷуҳи бевосита равона намуда, онҳоро яке аз пойдеворҳои асоси барои ташаккули давлати миллии тозаистиклол мешуморид. Махсусан ниҳодигардонӣ ва дар доираи ниҳодҳои муайян фаъолияти самаранок намудани ҷавонон, ба даст овардани натиҷаҳои самарабахш барои рушди оянда ҳадафҳои асосии давлату ҳукумати кишварро ташкил медоданд. Масъалаи ниҳодигардонии иштироки ҷавонон дар сиёсат, дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз масоили рӯзмара барои кишвари мо ба шумор меравад. Зеро баъди соҳибистиклоли дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дар доираи ниҳодҳои муайян амал намудани ҷавонон масъалаи муҳим доништа мешуд. Бунёди шароити арзанда барои фаъолияти ҷавонон дар доираи ниҳодҳо ба рушди минбаъдаи давлат мусоидат менамояд. Зеро асоси фаъолияти ҷавонон бештар дар доираи ниҳодҳо ба роҳ монда мешавад. Ҳамзамон фаъолияти сиёсии ҷавонон дар доираи ниҳодҳо натиҷаи хуб медиҳад. Натиҷаи фаъолияти ҷавонон дар аксари кишварҳо нишон медиҳад, ки фаъолияти сиёсии дастаҷамъона ва ниҳодишуда самаранок ва барои ҳалли мушкилоти асосии аҳли ҷомеа ва ҷавонон мусоидат менамояд. Ҳолати мазкур дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон низ бараъло ба мушоҳида мерасад. Тайи солҳои охир ҷавонон як қисми фаъоли аҳли ҷомеаи тоҷикистониро ташкил менамоянд ва иштирокчиҳои фаъолу бевосита дар равандҳои сиёсӣ мебошанд. Онҳо бештар дар чорабиниҳои сатҳи баланди давлатӣ фаъолият менамоянд. Ҳамзамон дар доираи ниҳодҳои муайян, махсусан ҳизбҳои сиёсӣ ва ташкилотҳои ҷавонон бештар амал менамоянд. Ин ҳолат аз як тараф ба рушди маърифати сиёсии ҷавонон мусоидат намояд, аз ҷониби дигар имкони иштирок дар раванди сиёсӣ

барои ҷавононро муҳаё месозад. Самти дигари манфиатноки дар доираи ниҳодҳо амал намудани ҷавонон дар он аст, ки дар чунин ҳолат онҳо дар доираи манфиатҳои миллӣ амал намуда, эҳсоси баланди худшиносии миллӣ дар онҳо ташаккул меёбад.

Ибтидои солҳои 90 – уми асри гузашта барои Ҷумҳурии Тоҷикистон марҳилаи нави инкишоф оғоз гардид, ки махсусиятҳои хоси худро доро буд. Дар ин марҳила ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ қомилан тағйир ёфта, дар шаклҳои нав зоҳир мегардид. Ҳамзамон он марҳилаи нав барои рушди ҳаракатҳои ҷамъиятию сиёсӣ ва институтҳои дигари сиёсӣ доништа мешуд. Солҳои 90 – ум барои бунёди ташкилоту иттиҳодияҳои ҷавонон раванди хеле пурҷӯшу хурӯш доништа мешавад. Дар ин марҳила созмонҳои зиёде ташаккул ёфтанд, ки дар асоси манфиатҳои муайяни гурӯҳӣ ҷавононро ба сафи худ ҷалб менамуданд. Мақсади асосии ташкилотҳои зикргардида қонеъ сохтани талаботу манфиатҳои онҳо ба ҳисоб мерафт.

Ба андешаи И.М. Илинский, ташкилотҳои ҷавонон системаи иҷтимоист, ки мувофиқи мафкураи муайян, мақсади умумӣ ва вазифаҳои мушаххас дар асоси манфиатҳо ва талаботҳои одамон, ки онҳо муттаҳид мешаванд, ташаккул меёбанд.¹ Ҳолати амалишавии ғаълонокии сиёсии ҷавонон аз системаи сиёсӣ, муносибати ғаълои ниҳодҳои ҷавонон ба низоми сиёсӣ, вазъи иқтисодию сиёсии кишвар ва шавқу рағбати онҳо вобаста мебошад. Системаи сиёсӣ низ ба ғаълонокии сиёсии ҷавонон ва ҳолати ниҳодишавии онҳо таъсири бузурге мерасонад. Зеро бидуни мавҷудияти заминаҳои ҳуқуқӣ, ки аз ҷониби низоми сиёсӣ муқарар карда мешавад, бунёди ниҳодҳои сиёсӣ ва ниҳодишавии кишрҳои гуногуни ҷомеа, махсусан ҷавонон ғайриимкон мебошад. Ҳолатҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ дар рафти ниҳодишавии ҷавонон таъсиргузор аст. Соҳаҳои зикршуда дар сатҳи қаноатбахш ташаккул ёбанд, ин ҳолати ниҳодишавии ҷавононро дар шакли самаранок ба вуҷуд меорад. Дар сатҳи ҳуб қарор

¹ Ильинский, И.М. Молодежь и молодежная политика. Философия. История. Теория [Текст] / И.М. Ильинский. – М.: Голос, 2001. – С.46.

гирифтани соҳаҳои мазкур имкони дар доираи манфиатҳои миллӣ амал кардани ҷавонро бештар менамояд. Дар ҳоли ҳудуд будани низомии сиёсӣ, ғайриқаноатбахш будани соҳаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, ҷавонон бештар фаъолияти махфӣнаи дастаҷамъонаро роҳандозӣ мекунанд, ки бар зарари аҳли ҷомеа мебошад. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз огози давлатдорӣ худ ба масоили ҷалби ҷавонон дар доираи ниҳодҳо, ниҳодишавӣ онҳо, бо қабули як қатор барномаҳои қонунҳо ва таъсиси ниҳодҳои марбут ба ҷавонон, барои самаранокии фаъолнокии сиёсии ҷавонон шароити арзандаро ба миён овардааст. Боиси қаноатмандист, ки ХҚТ барои рушди ҷавонон ва фаъолияти онҳо иқдомҳои лозимаро анҷом медиҳад ва пайвасти дастгирии ҳамаҷониба менамояд.

Вобаста ба таъсири созмонҳои ҷавонон ба фаъолнокии сиёсии онҳо таҳқиқоти хеле зиёд ва ҷолиби диққат анҷом дода шудааст. Мавриди зикр аст, ки созмонҳои ҷавонон, ҳизбҳо, парлумонҳо ва ҳукуматҳо шаклҳои нисбатан густаришёфтаи ҷалби ҷавонон ба фаъолияти сиёсӣ дар аксари кишварҳо ва махсусан Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд. Ҷавонон асосан аз рӯи принцип, қоида ва тартиби хос дар равандҳои сиёсӣ ва махсусан интиҳобот иштирок менамоянд. Муҳаққиқони масъалаи омӯзиши фаъолнокии сиёсии ҷавонон масъалаи ниҳодишавӣ ин равандҳоро дар он мебинанд, ки иштироки сиёсӣ ин фақат раванди иштирок дар овоздиҳӣ нест, балки амалиёти дастаҷамъӣ, таъсири воқеӣ, инчунин, фаъолияти муҳолифона низ мебошад. Муҳаққиқон зикр намудаанд, ки хатари табдилёбии созмони ҷавонон ба сохторҳои нухбавӣ ва ғайринамояндагӣ вучуд дорад, ки ҷавонро аз сиёсати воқеӣ мумкин аст дур кунанд. Таҳлилгарон ба созмонҳои ҷавонон тавсия медиҳанд, ки бо ҳаракату иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ҳамкориҳои зич дошта бошанд, то ин ки аз манфиатҳои маҳдуди иттиҳодиявӣ не, балки аз манофеи теъдоди ҳарчӣ бештари ҷавонон намояндагӣ кунанд. Ҳолатҳои иштироки сиёсии ҷавонон берун аз ҳудуди сиёсати воқеӣ баъзан дар пажӯҳишҳо ба ҷашм мерасад. Чунончи, олимони Австралия ба ҳулосае

омаданд, ки бисёр шаклҳои иштироки ҷавонон дар сиёсат (ки давлат онҳоро андешидааст), бештар на ба иштироки сиёсӣ, балки ба дур кардани ҷавонон аз сиёсати воқеӣ мусоидат мекунанд. Ба андешаи ин донишмандон, роҳҳои ҳалли ин масъала танҳо аз тариқи ниҳодҳои таълимӣ имконпазир мебошад, яъне омӯхтани ҳисси шаҳрвандӣ аз тариқи барномаҳои таълимӣ имконпазир аст. Барои ниҳодишавии ҷавонон нақши ниҳодҳои таълимӣ басо бузург мебошад, зеро онҳо ибтидои шаклгирии рафтори ҷавонро поягузорӣ мекунанд.

Ҳамзамон бо ин, фарқиятҳои гендерӣ дар гурӯҳҳои мухталифи этникӣ таъсири гуногун доштанд. Олимон С.Албанеш, Б. Зани, Э. Чиконяни нишон доданд, ки волидайн дар сатҳи бештаре на ба мардон, балки бо занону духтарон таъсир мерасонанд. Ҳангоми интихоби навъи ғаълонокӣ тафовути гендерӣ низ ба қайд гирифта шуд: мардон бештар ба ғаълонокии сиёсӣ, занон бошанд, ба ғаълонокии шаҳрвандӣ афзалият додаанд. Таҳти ғаълонокии сиёсӣ амалӣ ё (беамалӣ) бо мақсади таъсиррасонӣ ба қарорҳои аз тарафи мақомоти ҳокимият қабулшуда ғаҳмида мешавад, дар ҳоле ки ғаълонокии шаҳрвандӣ бо ғаълоияти ихтиёрие ифода меёбад, ки ба кӯмакрасонӣ ба дигарон, барои ба даст овардани неъматҳои ҷамъиятӣ ё ба ҳалли проблемаҳои ҷамъа нигаронида шудааст. Ҳолати мазкур асосан ҳоси ҷомеаи суннатӣ мебошад. Ҳамзамон аз шакли режими сиёсӣ низ вобаста мебошад. Дар шароити кишвари мо низ мушкилоти мазкур ҷой дорад. Бо вучуди ғаълоияти ниҳодҳои махсус барои занон ҳоло низ дар амалия мушкилиҳо ҷой доранд.

Ба проблемаи таъсири даромадҳо ва маълумот ба сатҳи ғаълонокии сиёсӣ тадқиқоти дастаҷамъонаи муаллифон А. Барбоз, Ф. Портилло, Ҷ. Уилкинсон ва В. Дубеукс бахшида шудааст. Онҳо робитаи байни даромади моддӣ, синнусол, дараҷаи маълумот ва сатҳи иштироки сиёсиро ошкор кардаанд. Маълум шудааст, ки ба дараҷаи иштироки сиёсӣ сатҳи даромадҳои

моддӣ, синнусол ва маълумот таъсиргузор аст.¹ Дар шаклгирии фаъолнокии сиёсии ҷавонон ва ниҳодишавии онҳо нақши даромадҳои моддӣ низ арзиши бузурге доранд. Ҷавононе, ки даромадҳои моддӣ хуб доранд асосан ба ду қисм вобаста ба дараҷаи фаъолиятҳои ҷудо мешаванд:

- а) ҷавононе ки сатҳи баланди ниҳодишавии сиёсиро доро мебошанд;
- б) ҷавононе ки ба ниҳодишавии сиёсӣ бетаваҷҷуҳанд ва онҳо бештар ба омилҳои дигар ба монанди даромади бештари молиявӣ, вақтхушӣ ва монанди инҳо машғуланд.

Вобаста ба хусусиятҳои синусоли низ ниҳодишавӣ дар байни ҷавонон қомилан дар тафовут мебошад. Ҳар марҳилаи синусоли хосиятҳои хосро доро мебошад. Дар ҷавонии ибтидоӣ ҷавонон бештар бемақсад ва аз руи завқ дар доираи иттиҳодияҳо фаъолият менамоянд. Дар давраҳои баъдина бошад ҷавонон бештар мақсаднок дар равандҳои иштирок меkunанд. Аз ин хотир нақши омили синусоли низ бузург мебошад.

Ҳолати дигари таъсиргузор ба дараҷаи ниҳодишавии ҷавонон ин сатҳи маълумотнокии онҳо мебошад. Ҳар қадаре дараҷаи маълумотнокии онҳо баланд бошад, ниҳодишавии онҳо самаранок ва манфиатбахш мегардад. Паст будани маълумотнокии боиси фаъолнокии сиёсии бемақсад дар байни ҷавонон мегардад.

Аммо натиҷаҳои додашуда ба натиҷаҳои тадқиқоти соли 2012 гузаронидашуда аз ҷониби олимони амрикоӣ Л. Рей-Лейк ва Д. Хорт муҳолиф баромаданд. Муҳаққиқон дараҷаи фаъолнокии сиёсӣ миёни ҷавонро вобаста аз дараҷаи маълумотнокиашон баҳогузорӣ намудаанд. Таҳти фаъолнокии сиёсӣ иштирок дар овоздиҳӣ ва иштирок дар фаъолияти сиёсӣ (машваратҳо, маҷлисҳо ва монанди инҳо) фаҳмида мешавад. Л. Рей-Лейк ва Д. Хорт ошкор кардаанд, ки сатҳи фаъолнокии сиёсии ҷавонони

¹ Barbosa, L. Trust, participation and political consumerism among Brazilian youth / L. Barbosa, F. Portilho, J. Wilkinson, V. Dubeux // Journal of Cleaner Production. 15 January 2014. – Vol. 63. – P.59.

соҳиби дараҷаи баланди маълумотнокӣ дар овоздиҳӣ баланд аст.¹ Ҳамин тариқ, дараҷаи пасти ғайронокии сиёсӣ ба ҷавонони дараҷаи пасти маълумотнокӣ хос мебошад. Яъне, ин ҳолат бо болоравии сатҳи маълумотнокӣ, афзудани ҷараёни ниҳодишавии ғайронокии сиёсӣ ҷавонон мусоидат намуд.

Хулосаҳои олимони амрикоиро олимони аврупоӣ низ қисман тасдиқ кардаанд. Олимон дар назди худ чунин мақсад гузоштаанд: муайян созанд, ки оё нобаробарӣ дар маълумот бо ягон тарзе ба коҳиши ниҳодишавии ғайронокии электоралии интихобкунандагон таъсир мерасонад ё не? Муаллифон нишон медиҳанд, ки коҳиши ҳозиршавӣ ба афзоиши нобаробарӣ дар ҷомеа ба соҳаи маориф рабт дорад. Ин, дар навбати худ, ба фарқияти калоне дар даромадҳои одамон бо дараҷаи гуногуни маълумотнокӣ бурда расонид. Билохир, одамон ба хулосае меоянд, ки нобаробарии иҷтимоӣ дар соҳаи маориф дар сатҳи бештаре ба дараҷаи ғайронокии электоралӣ миёни интихобкунандагони камбизоат таъсир расонидааст, дар ҳоле, ки шаҳрвандон бо даромадҳои зиёд (ва бо маълумоти олӣ) дараҷаи ғайронокии электоралии худро амалан тағйир намодаанд.

Ҳамин тариқ, тадқиқоти гузаронидашуда се натиҷаи гуногун доранд: аз як тараф, дараҷаи маълумот ба сатҳи ғайронокии сиёсӣ таъсири мусбат дорад (Бразилия), дигар олимон бошанд, нишон додаанд, ки миёни ҷавонони амрикоӣ тамоюли хоҳиши сатҳи ғайронокии сиёсӣ бо боло рафтани дараҷаи маълумот вучуд дорад. Муҳаққиқони аврупоӣ робитаи байни тағйироти дараҷаи маълумот ва ғайронокии электоралиро фақат дар одамони камбизоат ошкор кардаанд, дар ҳоле ки одамон бо даромадҳои бештар (ва бо маълумоти олӣ) рафтори худро тағйир додаанд.

Тадқиқоти хеле ҷолибе ба омӯзиши иртиботи ниҳодишавии ғайронокии сиёсӣ ва сармояи иҷтимоӣ бахшида шудааст. Муҳаққиқон ошкор кардаанд,

¹ Wray-Lake, L. Growing social inequalities in youth civic engagement? Evidence from the national election study / L. Wray-Lake, D. Hart // Political Science and Politics. July 2012. – Vol.45. – №3. – P.459.

ки ҷавонон бо мақоми баланди иҷтимоӣ ва сармояи баланди иҷтимоӣ асосан дар шаклҳои ниҳодигардонидашудаи ҷаҳолнокии сиёсӣ ширкат меварзанд: аъзои ҳизбҳо, ҷумбишҳои расман ба қайд гирифташуда, созмонҳо ва монанди онҳо мебошанд. Ҷавонон бо мақоми пасти иҷтимоӣ, ки дорои сармояи ночизи иҷтимоианд, дар бештари мавридҳо ин ҳолатро тасдиқ карданд. Ҳамзамон муаллифон оид ба номунтазам будани робита байни сармояи иҷтимоӣ ва ҷаҳолнокии сиёсӣ ибрази назар кардаанд. Ҳамин тариқ, ба андешаи ҷамъбасти муаллифон, дар ҷустуҷӯи қонуниятҳо истифода бурдани абзори нисбатан мураккабтар ва миёни бисёрии омилҳо ҷустани он авомиле зарур аст, ҳамрадиқ бо сармояи иҷтимоӣ ба ниҳодишавии ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон таъсир мерасонанд.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар шароити муосир баҳри ниҳодишавии ҷавонон дар шароити аксари кишварҳо мусоидат мекунанд. Дар зери мафҳуми иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ташкилоте дар назар дошта мешавад, ки дар он асосан ҷавонони синну соли аз 14 то 35 сола бо мақсади ҳимояи ҳуқуқи озодиҳои худ, манфиатҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва ҷаҳолияти сиёсӣ муттаҳид мешаванд. Ин ташкилот дар асоси оиннома таъсис дода мешаванд ва дар асоси принципҳои муайян ҷаҳолият намуда, вазифаҳои худро анҷом медиҳанд.¹

Ниҳодигардонии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон ҳамзамон барои рушди минбаъдаи онҳо, ҷаҳолияти сиёсӣ, эҷодӣ ва баланд бардоштани ҷаҳонбинии онҳо мусоидат менамояд. Зеро ин ташкилотҳо дар асоси мақсадҳои муайян ташкил карда шудаанд ва ҳамзамон ҳадафҳои муайяни худро доранд.

Дар ҳамин асос рафтори ҷавонон ва ташкилоти онҳоро ба таври мушаххас, ки ҳоси онҳо мебошад, муайян намудан имкон дорад. Марҳилаи дигари ташаккули иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавононро ин ташкили рамзҳои

¹ Донская, И.Н. Правовое регулирование молодежных общественных организаций [Текст] / И.Н. Донская // Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями. – 2013. – № 11. – С.15-17.

сиёсии онҳо ташкил медиҳад, зеро яке аз хосият ва талаботи асосии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсиро ин мавҷудияти рамзҳои мушаххаси сиёсӣ, ки ифодакунанда ва муаррификундаи манфиатҳои онҳо мебошад, ташкил медиҳад. Ташкили рамзҳои сиёсӣ барои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсӣ шароит фароҳам меорад, ки барои аҳли ҷомеа муаррифӣ карда шаванд. Дар марҳилаи кунунӣ мақсади асосии ташкил намудани иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ки аз ҷониби мақомоти давлатӣ таъсис дода мешавад, ин ҳимояи манфиатҳои ҷавонон ба ҳисоб рафта, мақсади онҳо, пеш аз ҳама, ҷавонро ҳамчун пешбарандагони сиёсати давлатӣ нишон додан мебошад.

Ташкилотҳои иҷтимоие, ки дар байни ҷавонон таъсис дода мешаванд, вобаста ба хусусияти фаъолият ва фарогирии масъалаҳо аз ҳамдигар фарқ менамоянд ва ҳар кадоми онҳо вазифаҳои худро доро мебошанд, аммо новобаста аз ин ҳолат дар байни онҳо робитаи доимӣ қой дорад. Ҳамзамон ин иттиҳодияҳо метавонанд боиси рушди ҷавонон гарданд, агар дар ҳоле ки манфиатҳои онҳоро ба пуррагӣ фаро гирифта тавонанд. Натиҷаи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ аз омилҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ, шакли татбиқи ҳадафҳои гузошташуда ва роҳҳои ҳалли масъалаҳо вобаста мебошад.¹

Ба андешаи донишмандон Бутрим Н.А., Хотимова Л.В. иттиҳодияҳои ҷамъиятиро ба се гурӯҳ тақсим намудан мумкин аст:

1. Ташкилоти ҷамъиятию сиёсии ҷавонон;
2. Ташкилоти иттифокҳои касабаи донишҷӯён;
3. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ғайрисиёсӣ.²

Ҳамзамон вобаста ба типологияи ташкилотҳои ҷавонон назарияҳои дигари илмӣ низ қой дорад. Тақсимои мазкур ташкилотҳои ҷавонро

¹ Чуйков, О.Е. Молодежная общественная организация как институт гражданского общества [Текст] / О.Е. Чуйков // Известия Юго-Западного государственного университета. Серия: История и право. – 2015. – №1. – С.11-16.

² Бутрим, Н.А. Общественные и добровольческие объединения: сущность и практика деятельности [Текст] / Н.А. Бутрим, Л.В. Хотимова. – Сыктывкар, 2014. – 19 с.

вобаста ба имконият, шаклҳои қонунгузорӣ ва шароитҳои минтақаҳои гуногун аз ҳамдигар фарқ мекунонад. Вобаста ба ин, шаклҳои зерини ташкилотҳои иҷтимоии ҷавонон ҷой дорад:

- **ташкilot ва иттиҳодияҳои ҷамъиятии ғайритиҷоратии ҷавонон**, ба монанди ташкилотҳои сиёсӣ, динӣ, донишҷӯён ва дигарон мебошанд, ки аз ҷиҳати иқтисодӣ манфиат ба даст оварда наметавонанд, зеро ҳуди ташкилотҳо чунин ҳадафро фарогир нестанд;

- **ташкilotи тиҷоратии ҷавонон**, ки ҳадафашон пеш аз ҳама дар доираи фаъолияти оинномавиашон ба даст овардани манфиатҳои иқтисодӣ мебошад;

- **корхонаҳои ҷавонон**, ки ташкilotи ғайритиҷоратии ҷавонон буда, танҳо дар он аксарияти коргаронро ҷавонони қобили меҳнат ташкил медиҳанд.

Вобаста ба тарзи фаъолияти худ ташкilotи ҷавононро ба ду гурӯҳи асосӣ тақсим намудан мумкин аст, ки ҳар яки онҳо дар алоҳидагӣ вобаста ба манфиатҳояшон фаъолият менамоянд. **Гурӯҳи аввали** ташкilotи ҷавононро ин ташкилотҳои тиҷоратӣ ва **гурӯҳи дуюмро** бошад ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ташкил медиҳад. Тафовути асоси дар байни ташкилотҳои мазкур, пеш аз ҳама, шакли фаъолият ва дастрасӣ ба манфиатҳо мебошад. Агар мақсади аъзо шудан ба ташкилотҳои хусусияти иқтисодидоштаро гирифтани манфиатҳои иқтисодӣ ташкил намояд, пас мақсади узвият ба иттиҳодияҳои иҷтимоиро ҳалли мушкилоти иҷтимоии ҳуди шахс, ташкилот ва аҳли ҷомеа ташкил менамояд. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон нисбат ба дигар шакли иттиҳодияҳо таъсири бештарро ба ҳаёти сиёсӣ ва шаклгирии равандҳои сиёсӣ мерасонанд. Онҳо иштирокчии бевоситаи равандҳои ҳассоси ҳаёти сиёсии ҷомеа мебошанд. Дар айни замон онҳо ҳам ба сифати объект ва ҳам ба сифати субъект дар ҳаёти сиёсии ҷомеа баромад менамоянд.

Ба андешаи Накашидзе Д. Д. сиёсати давлатии ҷавонон дар асоси фаъолияти ташкилотҳои ҷавонон ба роҳ монда мешавад. Ҳамзамон онҳо ба рушди минбаъдаи ҳаёти сиёсӣ ва равандҳои сиёсӣ таъсир мерасонанд.¹

Ҳолати мазкур барои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар шароити муосир рӯзмара мебошад, зеро аксарияти аҳолии кишварро ҷавонон ташкил менамоянд ва онҳо дар доираи ниҳодҳои таълими фаъолият менамоянд. Ниҳодҳои мазкур заминаи асосиро барои марҳилаи минбаъдаи рушди онҳо мегузорад. Ҳукумати кишвар ба масъалаи фаро гирифтани ҷавонон ба таълим ва ташаккул додани нерӯи зеҳнии онҳо таваҷҷуҳи махсус зоҳир менамояд. Бо мақсади баланд бардоштани сатҳи сифати таълим дар кишвар аз ҷониби мақомотҳои марбута ва хосса сарвари давлат кӯшишҳои зиёд анҷом дода мешаванд, ки ҷавонон ба дастовардҳои бузург ноил гарданд. Махсусан бо мақсади ҷалби ҷавонони болаёқат, аз ҷумла духтарон аз ҷониби пешвои миллат квотаҳои президентӣ таъсис дода шуданд, ки дар баланд бардоштани сатҳи маърифатнокии ҷавонон мусоидат намуд. Танҳо дар даҳ соли охир 11 ҳазор нафар духтарон муассисаҳои таҳсилоти олии касбиро бо квотаи президентӣ хатм кардаанд.² Масъалаи дигаре ки ХҚТ нисбат ба ҷавонон тавваҷҷуҳ зоҳир намудааст, ин ҷалби ҷавонони лаёқатманд, тавассути барномаҳои махсуси давлатӣ барои таҳсил дар хориҷи кишвар мебошад. Ҳадафи асосии барномаи мазкурро омода намудани мутахассисони баландихтисос, ки барои ояндаи кишвар муҳиманд ташкил менамояд. Чуноне ки Пешвои миллат дар паёмашон ба парлумони кишвар қайд намуданд, ки ҳоло дар давлатҳои хориҷӣ 41232 донишҷӯёни тоҷик таҳсил мекунанд. Нишондиҳандаи мазкур исботи он аст, ки ҳукумати кишвар барои баланд бардоштани сатҳи донишандӯзии ҷавонон дар

¹ Накашидзе, Д.Д. Молодежные общественные организации как принципиально новое явление для российского общества [Текст] / Д.Д. Накашидзе // Проблемы общественного развития. – 2016. – №7 (7). – С.202-205.

² Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 28.12.2023 [Захираи электронӣ]. – URL: <http://president.tj/node/1084> (санаи мурочиат: 25.09.2024)

кишвар мароқи зиёд дорад. Ҳамзамон омили мазкур ба он боис мегардад, ки ҷавонон дар ҳама самтҳои ҳаёти ҷомеа ғаёлнокии самаранок нишон диҳанд.

Яке аз масъалаҳо афзалиятнок барои кишвар ин ҷалби ҷавонон ба варзиш ва омавигардонии он ба шумор меравад, зеро варзиш қосиди сулҳ ва солими дар ҷомеа мебошад. Ҳукумати кишвар ба масъалаи зикргардида низ диққати махсус зоҳир намудааст, ки ин ба ғаёлнокии ҷавонон дар соҳаи варзиш мусоидат намудааст. Махсусан навсозии иншооти варзишӣ, баргузори чорабиниҳои бузурги варзишӣ дар кишвар, дастгирии ҳамаҷонибаи варзишгарон аз ҷониби ҳукумати кишвар боиси ташаккули соҳа гардидааст. Ҳамин дастгириҳои варзишгарон барои муаррифии кишвар дар сатҳи байналхалқӣ мусоидат намудааст. Чуноне ки Пешвои миллат дар паёми худ ба Маҷлиси Олӣ қайд намуданд, танҳо соли 2023 варзишгарони Тоҷикистон аз мусобиқаҳои сатҳи байналмилалӣ 343 медал, аз ҷумла 108 тилло, 76 нуқра ва 159 биринҷӣ ба даст оварданд, ки нисбат ба соли 2022-юм 226 медал зиёд мебошад¹.

Яке аз роҳҳои самаранокӣ ҷалби ҷавонон ба донишандӯзӣ ва дарёфти истеъдодҳо ин ташкил намудани озмунҳо мебошад. Бо ин мақсад дар кишвар якчанд озмунҳо баргузор карда мешаванд, ки самарани хуб ба бор овардаанд. Махсусан ташкил ва баргузори озмунҳои «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст» ва «Илм – фурӯғи маърифат» натиҷаҳои ҷашмрас ба бор оварданд, ки бештари штирокчиёни он ҷавонон мебошанд. Чуноне ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳанронии худ дар мулоқот бо аҳли илм ва маорифи кишвар қайд намуданд дар озмунҳои мазкур зиёда аз 265 ҳазор нафар

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 28.12.2023 [Захираи электронӣ]. – URL: <http://president.tj/node/1084> (санаи муроҷиат: 25.09.2024)

иштирок намуданд, ки аксари онҳоро ҷавонону наврасон ташкил менамуданд.¹

Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба ҷавонон ва масоили марбут ба онҳо, аз ибтидои фаъолияташон таваҷҷуҳ намуда, барои дастгирии онҳо заминаҳои мусоидро бунёд намудаанд. Ҳанӯз аз ибтидои фаъолияти худ Пешвои миллат вобаста ба масъалаи фаъолияти сиёсӣ ҷамъиятии ҷавонон як қатор барномаҳои муҳими давлатиро қабул намуданд, ки барои ташаккули насли ҷавон мусоидат намуд. Пас аз ба даст овардани Ваҳдати миллӣ дар кишвари мо 16 ташкилоту созмонҳо таъсис ёфтанд, ки ин нишонаи дастгирии ин табақа мебошад. Паёмҳои Пешвои миллат, ки ҳамасола пешниҳод карда мешаванд, яке аз барномаҳои муҳим барои рушди кишвар ба шумор меравад. Сарвари кишвар масъалаҳои марбут ба ҷавонон ва фаъолияти онҳоро дар ҳаёти ҷамъиятии кишвар дар ҳама паёмҳояшон пайваستا таъкид менамоянд. Аз ҷумла соли 2017 - ро ба ҷавонон бахшидани сарвари кишвар боварии он касро ба ин қишри созанда исбот намуд. Чуноне ки Пешвои миллат дар паёми соли 2016 қайд намуданд: «бо назардошти сахми ҷавонон дар рушди ҷомеа ва иштироки фаъолонаи онҳо дар ҳаёти сиёсӣ иқтисодии мамлакат пешниҳод менамоям, ки соли 2017 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Соли ҷавонон эълон карда шавад»². Эълон доштани соли ҷавон барои боз ҳам беҳтар гардидани шароити ҷавонон заминаҳои мусоидро фароҳам овард.

Сарвари давлат ҷавонро нерӯи тақондиҳанда унвон намуда, онҳоро асос барои рушди минбаъдаи кишвар донистаанд. Ба таъкиди сарвари давлат, ҷавонон, ки 70 фоизи аҳолии ҷумҳуриро ташкил медиҳанд, нерӯи

¹ Суҳанронӣ дар мулоқот бо аҳли илм ва маорифи кишвар. 30.05.2024 [Захираи электронӣ]. –URL: <http://president.tj/node/32047> (санаи мурочиат: 16.10.2024)

² Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 22 декабри соли 2016.

такондиханда ва пешбарандаи ҳаёти ҷамъиятӣ мебошанд. Ҳама чиз вобаста ба он аст, ки аз ин нерӯи азим чи тавр истифода бурда мешавад¹.

Ҳаводиси солҳои 90 - уми қарни гузашта ва аланга гирифтани ҷанги шаҳрвандӣ собит намуд, ки ҷавонон қишри хеле ҳассоси ҷомеа мебошанд. Ҳамин боис гардид, ки муносибати давлат ва ҳукумат дар марҳилаи пас аз ҷанги шаҳрвандӣ ҷиддан ба масъалаи дар руҳияи ватандӯстӣ тарбия намудани ҷавонон ва аз таъсири ҳар гуна қувваҳои манфиатхоҳ эмин доштани онҳо равона гардад. Дар ҳамин марҳила бо ташаббуси роҳбари давлат фаъолияти иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон тақвият ёфта, мақомоти махсуси давлатӣ, яъне Кумитаи кор бо ҷавонони назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуд.

Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиши назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мақомоти ваколатдори давлатӣ дар самти татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон дар кишвар ба ҳисоб рафта, солҳои охир фаъолияти назаррасро ба роҳ мондааст. Мувофиқи маълумоти кумитаи мазкур дар давоми соли 2019 дар ҳудуди кишвар баҳри амалӣ намудани сиёсати давлатии кор бо ҷавонон зиёда 17210 чорабинӣ бо фарогирии 2,960 429 нафар сокинони кишвар баргузор карда шудааст. Аз маълумоти пешниҳоднамудаи кумитаи мазкур ба хулосае омадан мумкин аст, ки ин ниҳод баҳри дастгирии ҷавонон пайваستا кӯшиш менамояд. Ҳамин дастгириҳо боиси он мегардад, ки ҷавонон ҳамчун субъекти фаъол дар ҷомеа ташаккул ёбанд.

Дар ҷомеаҳои суннатӣ таъсири оила, арзишҳои анъанавӣ ба фаъолнокии сиёсӣ таъсири зиёд дошта, дар ниҳодишавии он низ нақш доранд. Тадқиқотҳои хеле густариш ёфтаанд, ки дар онҳо таъсири ниҳодҳои ибтидоии ҷомеапазирӣ, амсоли оила ё мактаб ба сатҳи фаъолнокии сиёсии ҷавонон омӯхта мешаванд. Интиҳоби ин мавзӯ аз таъсири зиёд расондани оила ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон бармеояд ва ин дар пажӯҳиши С.

¹ Эмомалӣ Раҳмон. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат [Матн] / Эмомалӣ Раҳмон. – Ҷ.2. – Душанбе: Ирфон, 2002. – С.193.

Швасер ва Д. Коннор¹ нишон дода шудааст. Онҳо ошкор кардаанд, ки ба сатҳи иштироки сиёсӣ мактабу оила таъсири бештар мерасонанд. Таъсири арзишҳои анъанавӣ ва оила дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми ниҳодигардони чавонон дар сиёсат баръало мушоҳида мешаванд. Чавонон ҳангоми иштирок дар доираи ниҳодҳои муайяни сиёсӣ ва ё фаъолияти худ дар равандҳои сиёсӣ арзишҳои анъанавӣ ва диниро бештари ҳолат ба инобат мегиранд. Дар баъзе мавридҳо ин омилҳо боиси он мегардад, ки чавонон аз иштирок дар ниҳодҳо ва равандҳо даст кашанд. Муҳити оила ва махсусан падару модар низ дар шакли рафтори сиёсии чавонон бетаъсир нестанд. Ҳолати вобастагии чавонон аз волидайн ҳангоми ниҳодишавии онҳо ба назар мерасад. Ҳолати зикршуда аз як тараф ҷанбаи мусбат дошта, дар пешгирии баъзе амалҳои манфи мусодат менамояд, аммо суръати ниҳодишавии чавононро то андозае суст мегардонад. Бо мақсади баланд бардоштани дараҷаи ниҳодишавии чавонон дар шароити кишвари мо, бояд омилҳои зерин ба инобат гирифта шавад:

- а) таълими ибтидоӣ дар сатҳи баланд ва боназардошти ҳифзи манфиатҳои миллӣ ба роҳ монда шавад.
- б) чавонон дар руҳияи худшиносӣ, ватандустӣ ифтихори миллӣ тарбия карда шаванд.
- в) барои тамоми қишрҳои ҷомеа имкониятҳои баробар фароҳам оварда шавад.

Таъсири ниҳодҳои ҷомеапазирии сиёсӣ - мақомоти ҳокимият, ВАО, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ҳизбҳои сиёсӣ ва монанди инҳо камтар ба назар мерасид. Муаллифон бар ин назаранд, ки сатҳи иштироки сиёсӣ аз ҷониби оилаву мактаб якуякбора ва барои ҳамеша ба вучуд оварда намешавад. Инсон ба андозаи ба камол расидан метавонад дидгоҳҳои сиёсиашро тағйир диҳад ва самти фаъолнокиашро ислоҳ намояд.

¹ Schwarzer, S. Political Engagement Among the Youth: Effects of Political Socialization Across Europe // Democracy in Transition. Political Participation in the European Union. – Springer-Verlag Berlin Heidelberg. – 2013. – P.253-272.

Вале таъсири оила вобаста аз мансубияти этникии оила метавонад таъсири қавӣ ё ин ки заиф дошта бошад. Олими амрикоӣ М. Даймер таъсири волидайнро ба ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон миёни намоёндагонӣ се гурӯҳи этникии ҷомеаи амрикоӣ: латиниюамрикоӣ, осиеӣ ва афроамрикоӣ таҳлил намудааст. Ошкор карда шуд, ки таъсири бештарро волидайн ба кӯдакони худ дар самти иштироки сиёсӣ дар оилаҳои латиниюамрикоӣ ва осиеӣ мерасонанд, дар ҳоле ки таъсири волидайн дар муҳити афроамрикоӣ хеле камтар ба ҷашм мерасад. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон низ таъсири муҳити оила ба ниҳодишавӣ ва ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон ба назар мерасад ва он то андозае таъсири қавӣ дорад. На дар ҳама ҳолат ҷавонон арзишҳои қаблӣро қомилан ғайрӣ ва интиқол медиҳанд. Мушоҳидаҳои нишон медиҳад, ки дар шароити муосир бештар мадони омехтаи ниҳодишавӣ ва ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон амал мекунад. Ҷавонон дар қатори арзишҳои сунатӣ арзишҳои навро ба раванди сиёсӣ ворид месозанд ва онро дар амал татбиқ менамоянд.

Яке аз равандҳои мураккаби ҷаҳони муосир, ки аксарияти кишварҳоро фаро гирифтааст, муҳочират мебошад. Он дар шаклҳои гуногун намудор гардида, сабабҳои пайдоишаш омилҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ мебошад. Имрӯз кишвареро дарёфт кардан мушкул аст, ки аз таъсири раванди муҳочират дар қанор бошад. Муҳочират низ ба ҷаҳолнокии сиёсии ҷавонон ва ҳолати ниҳодишавии он таъсиргузор аст: ҷавонони маҳаллӣ нисбати ҷавонони аз ҷойи дигар омада қомилан дар тафовут мебошанд. Онҳо ба намудҳои қонунии ҷаҳолнокии сиёсӣ бештар афзолият медиҳанд. Муҳочирон бошанд дар навбати худ, ба намудҳои ғайрирасмии ин афзолият бештар таваҷҷуҳ мекунанд.

Раванди муҳочират ба Ҷумҳурии Тоҷикистон низ таъсиргузор мебошад. Имрӯзҳо кишварро мавҷи қалони муҳочират фарогир мебошад, ки иштирокчиҳои асосӣ дар он ҷавонон ба ҳисоб мераванд. Сабабҳои пайдоиши муҳочират дар кишвар бештар ба омилҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ вобаста

мебошад. Ҳолати мазкур ба ҳаёти сиёсии кишвар таъсири манфӣ ва мусбати худро мегузорад. Амалияи ҷамъиятӣ нишон медиҳад, ки ҷавонон дар раванди муҳочират фаъолиятҳои гуногун анҷом медиҳанд. Гурӯҳе аз муҳочирон дар хориҷи кишвар бо мақсади муайян ҷамъиятҳои худро ташкил намудаанд, аммо боз ҳастанд нафароне, ки ба ташкилотҳои ғайриқонунӣ пайваست мегарданд. Раванди муҳочират барои ниҳодигардонии ҷавонон дар сиёсат яке аз монеаҳои бузург ба шумор меравад. Зеро бештари ҷавонони дар раванди муҳочират фаъолияткунанда ба масоили сиёсӣ ва равандҳои сиёсӣ чандон таваҷҷуҳ надоранд, ки ин ба бегонашавии онҳо оварда мерасонад. Муҳочират хоси ҳама давраҳои таърихи ва муосир буд, ҳаст ва хоҳад монд. Он равандест, ки ҳамеша ҳамқадами инсонҳост. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мавҷи калони муҳочират онро фарогир аст, таъсири амиқе мегузорад. Мушкилоти дигари муҳочират ин дар ҳоли муқоиса қарор додани қонунҳо, равандҳо ва ниҳодҳои кишвари муҳочиратқабулкунанда бо кишвари худӣ мебошад. Ин ҳолат метавонад ба бетаваҷҷуҳии онҳо ба равандҳои сиёсӣ гардад.

Омили дигар, ки ба раванди ниҳодишавӣ таъсиргузор аст, ин тафовутҳои этникӣ ва динӣ мебошанд. Омили зикршуда боиси пайдоиши ниҳодҳои наवे мегарданд, ки дар натиҷа гурӯҳи муайяни ҷавонон бо мақсади ягона муттаҳид гашта, фаъолият мекунанд. На танҳо тафовутҳои этникӣ, балки фарқиятҳои динӣ ва ҷинсӣ низ ба сатҳи фаъолмандии сиёсии ҷавонон муассир буда метавонанд.

Машғули қор будани ҷавонон низ ба иштироки сиёсии онҳо таъсир мерасонад. Ба қор машғул будани инсон (яъне мақоми «қорқун»- «бекор») ба ниҳодишавии фаъолнокии сиёсии ӯ таъсири қамтар мерасонад ва қақат афзалиятҳои истеъмолии ўро муайян менамояд. Вале таҷрибаи кишвари мо солҳои охир нишон дода истодааст, ки ташкили созмонҳои ибтидоии ҳизбӣ дар қорхонаву муассисаҳо имқонияти қалби бештари ҷавононро ба фаъолнокии сиёсӣ фароҳам оварда истодаанд. Масалан, Ҳизби халқии

демократии Тоҷикистон алҳол дорои 3500 ташкилоти ибтидоии хизбӣ мебошад, ки 48 фоизи аъзоёни онро ҷавонон ташкил медиҳанд.

Дар заминаи така бо маҷмӯи таълифоту интишороти дар боло овардашуда дар мавзӯи фаъолнокии сиёсии ҷавонон ба чунин хулосаҳо расидан мумкин аст, ки омӯзиши ниҳодишавии фаъолнокии сиёсӣ аз дидгоҳи баҳодихӣ ба таъсири чунин омилҳо, ба мисли мансубияти гендерӣ ва этникӣ, дараҷаи маълумот, даромадҳо ва мақом дар бозори меҳнат сурат мегирад. Инчунин муҳаққиқон ба масъалаҳои таъсири равандҳову падидаҳои макроиҷтимоӣ ба сатҳу хусусияти ниҳодишавии фаъолнокии иҷтимоӣ диққат додаанд. Ба ин минвол афзалан робитаи сармояҳои физиологӣ ва қисман шахсиятӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ бо дараҷаи фаъолнокии сиёсии ҷавонон таҳлил шудааст. Ҳангоми таҳлили таъсири дараҷаи маълумот ба сатҳи иштироки сиёсӣ олимон се натиҷаи гуногунро ба даст овардаанд: мусбат таъсир мекунад, манфӣ таъсир мекунад, таъсир намекунад. Ҳамин тариқ, натиҷаҳои пурихтилоф ва пажӯҳиши нокифояи проблема боиси мубрамияти мавзӯи тадқиқоти диссертатсионӣ мегарданд. Ин ҳолатро дар мисоли ниҳоди маорифи кишварамон омӯхтан ҷолиб аст.

Хусусиятҳои зоҳиршавии ниҳодишавии фаъолнокии ҷавононро дар ҷорҷӯбаи фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва хизбҳои сиёсӣ хубтар мушоҳида кардан мумкин аст. Дар марҳилаи муосир ҷомеаи ҷаҳониро равандҳои нав фаро гирифта, марҳила ба марҳила афзоиш ёфта истодаанд, ки ба фаъолияти минбаъдаи ҷавонон ва рушди давлатҳо таъсири амиқ мегузорад. Яке аз чунин равандҳои муосир ин афзоиш ёфтани фаъолияти сиёсии ҷавонон дар доираи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба шумор меравад. Имрӯзҳо насли ҷавон ба тамоми масъалаҳои давлатию ҷамъиятӣ, аз ҷумла сиёсати дохилию хориҷии кишварашон таваҷҷуҳи ҷиддӣ доранд. Ҷавонони муосир танҳо муҳокимакунандаи мушкилоти даври худ набуда, ҳамзамон кӯшиш ба харҷ медиҳанд, ки тавассути фаъолият дар ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва хизбҳои сиёсӣ баҳри ҳал намудани мушкилоти ҷойдоштаи ҷомеа

сахмгузорӣ намоянд ва ҳолати мазкур дар амалияи ҷамъиятӣ ба хубӣ намурад мебошад. Ҳолати мазкур нишонаи боло рафтани маданияти сиёсии онҳо мебошад, зеро фаъолнокии сиёсӣ ва муҳокимарониҳо бидуни донишҳои ҷамъии сиёсӣ ҷой дошта наметавонанд.

Ҳизбҳои сиёсӣ дар раванди ҳаёти ҷомеа нақш ва мавқеи асосиро ишғол намуда, баҳри фаъолияти сиёсӣ имкониятҳои васеъро фароҳам меоваранд. Онҳо дар равандҳои сиёсии ҷомеа яке аз иштирокчиёни асосӣ ба шумор рафта, бо фаъолияти худ ба равандҳои сиёсӣ таъсиргузор мебошанд. Махсусан, дар шароити бунёди ҷомеаи демократӣ мавҷудият ва фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ амри зарурӣ мебошад, зеро яке аз нишонаҳои асосии ҷомеаи демократӣ низ мавҷудияти ҳизбҳои сиёсӣ аст.

Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми бисёрҳизбӣ амал менамояд, ки ин барои боз ҳам вусъат ёфтани гуногунандешӣ, ки яке аз принципҳои асосии ҷомеаи демократӣ мебошад, заминаи асосиро мегузорад. Имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳафт ҳизби сиёсӣ расман амал менамояд ва дар равандҳои интиҳоботӣ бо барномаҳои мушаххаси худ иштирок менамоянд. Барномаҳои пешазинтиҳоботии ҳизбҳои сиёсӣ бештар ба масоили рушди соҳаҳои асосии кишвар нигаронида шудааст.

Қавонон қисми ҷудонашаванда, нерӯи пешбаранда ва иштирокчии бевосита дар рафти интиҳоботҳо мебошанд. Аз ин хотир ҳизбҳои сиёсии амалкунанда дар шароити мо низ ба масъалаи қавонон дар барномаҳои пешазинтиҳоботии худ таваҷҷуҳ намудаанд. Яке аз ҳизбҳои фаъол дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ин Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон мебошад, ки дар рафти фаъолияти худ ба масъалаи қавонон ва фаъолияти онҳо дар ҳаёти сиёсӣ бештар таваҷҷуҳ намудааст. «ҲХДТ ба қавонон ҳамчун нерӯи созанда, бозғоштӣ ва сармояи пойдевори инсонӣ таъкиқ карда, онҳоро дар таҳаккул ва амалисозии иқдомҳои созгор ва таҷаббусҳои навоҳар дар самти

рушди илму техника ва технологияҳои муосир ва ободиву пешрафти босуботи кишвар дастгирӣ менамояд»¹.

ҲХДТ ба самти сиёсати ҷавонон таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, дар рафти фаъолияти худ кӯшиш мекунад, ки шароити иҷтимоӣ ва зисту зиндагонии ҷавонон, паст кардани сатҳи бекорӣ, пешгирии зухуроти номатлуб дар байни ҷавонон ва монанд ба ҳамин масъалаҳоро ҳал намояд. Ҳамзамон ба масоили маълумотнокии ҷавонон эътибори махсус зоҳир карда, барои баланд бардоштани савияи дониши онҳо аз тамоми зинаҳои маълумот самаранок истифода намояд. Густариши фарҳанги сиёсӣ ва маърифати ҳуқуқии ҷавонон яке аз масъалаҳои меҳварии барномаи ҳизбро ташкил менамояд.

ҲХДТ “Сиёсати рӯй овардан ба ҷавонон” – ро яке аз самтҳои асосии марҳалаи имрӯзаи рушди давлатдорӣ миллӣ меҳисобад. Заминаҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар самти ташаккули фарҳанги сиёсӣ, маърифати ҳуқуқӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва густариши худшиносии миллии ҷавонон якҷо бо мақомоти ваколатдори соҳа - Кумитаи кор бо ҷавонон ва варзиши назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ташкилоти ҷамъиятии ҷавонон “Созандагони Ватан” ва Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон тақвият дода мешаванд².

ҲХДТ вобаста ба масъалаи бахши сиёсати ҷавонон бештар диққатро ба равандҳои объективӣ рушди сиёсати ҷомеа равона намуда, кӯшиш карда истодааст, ки шароитҳои иқтисодӣ иҷтимоӣ ҷавонон боз ҳам хубтар гардида, дараҷаи худшиносии онҳо баланд бардошта шавад ва барои давлат хизмати арзанда намоянд.

ҲХДТ бо мақсади ҳарчӣ бештар ҷалб намудани ҷавон ба ҳаёти сиёсӣ ва фароҳам овардани шароти арзанда барои фаъолнигии сиёсии ҷавонон соли 2011 Ташкилоти ҷамъиятии ҷавонон «Созандагони Ватан» - ро таъсис дод. Ҳадафи асосии Ташкилоти ҷамъиятии ҷавонон «Созандагони Ватан» иштирок дар ҳаёти иҷтимоӣ сиёсии ҷомеа, дар

¹ Барномаи Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025.

² Ҳамон ҷо.

амал татбиқ намудани ҳадафҳои ХХДТ ва тарғибу ташвиқи онҳо, ҷалби бештари ҷавонон ба корҳои созандагӣ, фароҳам овардани шароити иҷтимоӣ - иқтисодӣ, сиёсӣ, инчунин инкишофи ҳамаҷонибаи ҷавонон, баланд бардоштани донишҳои ақлонӣ, зеҳнӣ ва ҷисмонии ҷавонон ва ҷалби бештари онҳо дар идораи давлатӣ, корҳои хизбӣ ва маъракаҳои сиёсӣ, дастгирии барномаҳои пешазинтихоботии ХХДТ ва номзадҳои пешбарикардаи он дар интихоботҳо, татбиқи тарбияи ифтихори ватандориву ватандӯстӣ ва ҳидояти ҷавонон ба ояндаи ободу осудаи кишвар ва монанди инҳоро ташкил медиҳад. Ташкилоти мазкур имрӯз дар кишвар яке аз ниҳодҳои фаъоле мебошад, ки аъзоёни онро ҷавонон ташкил менамоянд. Онҳо барои пешрафт ва шукуфоии кишвар ҳиссагузор мебошанд.

Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон низ дар самти фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар шароити муосири кишвар нақши бағоят бузург дорад. Ҳадафи асосии ташкилоти мазкур таблиғи ғояҳои ватандӯстӣ дар замири ҷавонон, ҷалби онҳо ба корҳои созандагӣ, ҳифзи арзишҳои миллӣ ва амсоли инҳо мебошад. Ташкилоти мазкур дар самти ниҳодишавии ҷавонон низ ҳисагузор мебошад. Дар шароити муосир ин ташкилот зиёда аз 10 ҳазор аъзоёни худро дар саросари кишвар доро мебошад, ки барои пешравии кишвар ва субот дар ҷомеа ҳиссагузоранд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хизбҳои сиёсии дигаре ҳам фаъолият менамоянд, ки масъалаи сиёсати давлатии ҷавононро дар барномаҳои худ сарфи назар накардаанд. Аммо онҳо масъалаи сиёсати давлатии ҷавонон ва иштироки онҳоро ба таври маҳдудтар дар барномаи худ ҷой додаанд. Онҳо бештар ба масъалаҳои иқтисодии кишвар ва роҳҳои ҳалли он диққат додаанд. Масалан, Ҳизби Ислоҳоти Иқтисодии Тоҷикистон дар барномаи пешазинтихоботии худ самти сиёсати ҷавононро дар алоҳидагӣ баррасӣ накардааст. Танҳо дар оғози барнома ба ин масъала каме ишора шудааст, ки

«ҲИИТ ба таҳияи барномаи мукаммали нави сиёсат оид ба ҷавонон рӯ меорад».¹

Ҳизбҳои сиёсии дигаре, ки дар кишвар фаъолият менамоянд, нисбат ба ҲХДТ ба масоили марбут ба ҷавонон кам тавачҷуҳ намуда, дар барномаҳои худ танҳо аз ин қишр ном бурдаанду ҳалос. Онҳо баҳри амалӣ намудани сиёсати ҷавонон ва ё иштироки онҳо дар равандҳои сиёсӣ ба таври мушаххас ё дар доираи ягон иттиҳоди махсус имкониятро ба миён наовардаанд. Ин агар аз як тараф гувоҳи ҷонибдорӣи онҳо аз сиёсати татбиқшавандаи давлатӣ дар соҳаи ҷавонон бошад, аз тарафи дигар ин ҳолат аз нокифоя будани зарфияти таҳлили онҳо дар ҳаёти сиёсии мамлакат гувоҳӣ медиҳад. Ҳизбҳои сиёсии амалкунанда дар кишвар аз як тараф ба бунёди гуногунандешӣ замина гузорад, аз ҷониби дигар ба ниҳодишавӣ ва фаъолнокии сиёсии ҷавонон мусоидат менамояд.

Ташкилотҳои ҷавонон инчунин метавонанд дар шакли байналхалқӣ низ фаъолияти худро анҷом диҳанд. Ин гурӯҳи ташкилотҳо дар асоси шартномаҳои байналмиллалӣ амал менамоянд. Дастгирии ин шакли ташкилотҳо ба манфиати давлатҳо буда, он метавонад ба дӯстии байни ҷавонони кишварҳои гуногун мусоидат намояд. Барои мисол 25 ноябри соли 2015 аз ҷониби ИДМ созишнома барои ҳамкории байни ҷавонон баста шуд. Дар асоси ин созишнома ИДМ созишнома дар бораи таъсиси шурои ҷавонони ИДМ - ро қабул намуданд.

Яке аз дастовардҳои Тоҷикистони соҳибистиклол ин фароҳам овардани шароити хуб барои фаъолияти озодонаи ҳамаи ҳизбҳои сиёсӣ, ҳаракатҳои ҷамъиятӣ ва созмонҳои ғайриҳукуматӣ мебошад. Гузаронидани дигаргуниҳои сиёсӣ дар кишвар, шароит ва имкониятҳои заруриро барои ворид намудани шахрвандони мамлакат ба раванди идоракунии ҷомеа фароҳам оварданд. Ин имкониятҳо дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барои шахрвандон кафолати фаъолияти баробарро дар

¹ Барномаи пешазинтихоботии ҲИИТ барои соли 2015.

ташкил ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ медиҳанд, таҷассум ёфтаанд. Заминаҳои ҳуқуқии иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҷавонон инчунин дар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон, дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дарҷ гардидаанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон кишварест, ки ҷавонони он маданияти сиёсии хос доранд ва дар равандҳо фаъолият мекунанд. Имрӯзҳо дар кишвар шаклҳои гуногуни ниҳодҳо амал менамоянд, ки аъзоёни фаъоли онҳо ҷавонон мебошанд. Ниҳодҳои мазкур, аз ҷумла ҳизбҳо, созмонҳои ҷавонон, ташкилотҳои ҷавонон дар ниҳодигардонӣ ва шакли иштироки ҷавонон таъсиргуздор аст. Дар қатори ниҳодҳо ба шакли фаъолияти сиёсии ҷавонон дар Тоҷикистон омилҳои дигар низ таъсир мерасонад. Мушоҳидаҳо нишон медиҳад, ки ҷавонон солҳои охир дар равандҳои сиёсӣ фаъолияти хуб доранд, аммо то ба ҳол дар ин самт баъзе мушкилот қой дорад.

Омӯзиши ниҳодигардонии ҷавонон дар давраи муосир, ки ҷомеаро равандҳои зиёду печидае фарогир аст, масъалаи муҳим мебошад. Имрӯз ҷавонон ба равандҳои сиёсӣ таваҷҷуҳи хоса доранд ва ҳангоми фаъолияти худ дар доираи ниҳодҳо кӯшиши ҳифзи манофеи худро менамоянд. Ин ҳолат зарурияти боз ҳам бештар ташақкул додан ва дар доираи манфиатҳои ҷавонон ташкил намудани ниҳодҳоро пеш овардааст. Ҳамзамон ниҳодҳои ҷавонро зарур аст, ки ҳангоми ҷалби онҳо ба фаъолиятҳои гуногун ба масоили рушди дониши сиёсии онҳо низ таваҷҷуҳ зоҳир намоянд. Дар асоси омӯзиши ниҳодигардонии иштироки ҷавонон дар сиёсат ва хусусияти он дар шароити Тоҷикистон мо ба чунин хулосаҳо расидем:

Шакли фаъолияти ниҳодишуда имконият медиҳад, ки ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ иштирок намуда, талаботи худро қонеъ созанд. Аз ин хотир, ташақкул додани ҳолати ниҳодишавии ҷавонон яке аз роҳҳои самараноки ҷалби онҳо ба ҳаёти сиёсӣ мебошад.

Ҷавонон дар доираи ниҳодҳои сиёсӣ ба ҳайси ҳам объект ва ҳам субъект фаъолият менамоянд, ки ин ҳолат зарурати боз ҳам бештар таваҷҷуҳ намудан

ба ин қишрро пеш меорад. Ниҳодҳои сиёсӣ дар рафти ҷалби ҷавонон ба фаъолноки ҳатман манфиатҳои онҳоро ба назар гирифта амали намоянд, зеро дар ҳоли баъақси онҳо натиҷаи ниҳодишавӣ ва раванди сиёсӣ паст мегардад.

Тарзи фаъолнокӣ ва ниҳодишавии ҷавонон дар ҷомеаи суннатӣ махсусиятҳои худро дорад ва ҳангоми ниҳодишавии ҷавонон дар ин ҷомеаҳо таъсири анъана ва оила бештар ба назар мерасад. Аз ин хотир, ҳангоми амалисозии ниҳодигардонии ҷавонон бояд ин арзишҳо ҳатман ба инобат гирифта шаванд.

Муҳоҷират низ дар рафти ниҳодишавии ҷавонон таъсиргуздор мебошад. Махсусан дар шароити кишвари мо, ки мавҷи калони муҳоҷирати меҳнатӣ фаро гирифтааст ва иштирокчии асосии ин раванд ҷавонон мебошанд, ба рафти ниҳодишавии онҳо таъсиргуздор аст. Ҳангоми роҳандозии барномаҳои давлатӣ манфиатҳои муҳоҷирони ҷавон ба инобат гирифта шаванд.

Системаи бисёрҳизбӣ низ ба раванди ниҳодишавии ҷавонон ва иштироки онҳо дар сиёсат мусоидат менамояд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолати ҷалби ҷавонон ба ҳизбҳои сиёсӣ ба истиснои ХХДТ суҳт ба назар мерасад. Хуб мешуд агар ҳизбҳои дигар низ дар доираи манфиатҳои ҷавонон амал намуда, барои рушди онҳо мусоидат намоянд.

Ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавононро ҳарчӣ бештар фаъол намудан зарур мебошад. Зеро фаъолияти ибтидоии ҷавонон дар ҳаёти сиёсии ҷомеа аз ҳамин ташкилотҳо сарчашма мегирад ва онҳо дар ташаккули маърифати сиёсии ҷавонон саҳмгузоранд. Ҳамзамон тавассути ВАО фаъолияти ташкилотҳои ҷавонон ва натиҷаҳои он таблиғ карда шаванд. Ин ҳолат ба ҷалбшавии ҷавонони камфаъол оварда мерасонад.

2.2 Таъсири маданияти сиёсӣ ба зуҳури фаъолнокии сиёсии ҷавонон

Дар низоми илмҳои сиёсӣ мафҳуми маданияти сиёсӣ аҳамияти хосаро доро мебошад. Омӯзиши дақиқи он аз ҷиҳати назариявӣ ва методологӣ заминаи асоси барои татбиқи амалии он мебошад. Ҳангоми

баррасии масъалаи мазкур таҳлилгарон назарияҳои гуногунро ба риштаи баҳс кашида, аҳамияти онро барои ҷомеа нишон додаанд. Омӯзиш ва баҳогузорӣ ба масъалаи маданияти сиёсӣ бидуни дарки мафҳум ва моҳияти он басо мушкил мебошад. Зеро он заминаи асосӣ барои ташаккули андешаҳои нав вобаста ба масъалаи маданияти сиёсӣ доништа мешавад. Аз ҳамин ҷиҳат маданияти сиёсӣ яке аз категорияҳои марказии низоми илмҳои сиёсӣ ба шумор рафта, дар давраҳои гуногун донишмандон ба ин масъала назар намуда, оид ба он андешаҳо пешниҳод кардаанд. Маданияти сиёсӣ омиле мебошад, ки дараҷаи фаъолияти сиёсии шахсро дар равандҳои сиёсӣ муайян менамояд. Истилоҳи маданияти сиёсиро аввалин маротиба сиёсатшиноси амрикоӣ Г. Алмонд дар шакли илмӣ истифода намудааст. Ба андешаи ин донишманд, он шакли махсуси муайянкунандаи рафтори сиёсӣ ба ҳисоб меравад, ки хусусиятҳои низоми сиёсиро дар худ инъикос мекунад. Ҳамзамон маданияти сиёсӣ ҷузъи фарҳанги умумии ҷамъият мебошад, ки бо системаи муайяни сиёсӣ алоқаманд аст. Дар воқеъ, маданият ин муайянкунандаи рафтор мебошад ва тамоми амалҳои инсон дар заминаи он пайдо мегардад. Маданияти сиёсӣ бошад, шакли рафтори сиёсиро дар ҳаёти сиёсӣ ба вуҷуд меорад ва ин шакли рафтори сиёсӣ рушди минбаъдаи давлатро муайян менамояд.

Баррасии масъалаи маданияти сиёсӣ дар илми сиёсатшиносӣ яке аз масъалаҳои актуалӣ ба шумор меравад. Он дар ҳама ҳолатҳо барои рушди ҷомеа муҳим арзёбӣ гардидааст. Дар ҳоле, ки маданияти сиёсии аҳли ҷомеа дар сатҳи хуб қарор дошта бошад, фаъолияти сиёсии онҳо низ самаранок мегардад. Шахс дар ҳоле рафтори сиёсии хуб менамояд, ки агар раванди сиёсиро дарк намояд, дар он бо маданияти баланд ва бо риояи меъёрҳои муайяншуда иштирок намояд.

Маданияти сиёсӣ падидае мебошад, ки аз ибтидо башариятро ҳамроҳӣ намудааст. Он дар давраҳои гуногун вобаста ба талаботи сохтори сиёсӣ дар шаклҳои мухталиф мавриди омӯзиш қарор

гирифтааст. Оид ба баррасии масъалаи маданияти сиёсӣ ҳанӯз мутафаккирони аҳди қадим Афлотун, Арасту назарҳои хешро пешниҳод намуда буданд. Мутафаккирони аҳди қадим бештар ҳангоми таҳлили масъала иштироки ғаёлони мақсаднокро асоси маданияти сиёсӣ нишон додаанд. Баррасии категорияи маданияти сиёсӣ дар шакли илмиаш низ аҳмияти бузургро доро мебошад. Танҳо дар чунин маврид категорияи мазкур асоси дақиқи назариявиро соҳиб гардида, барои татбиқи амалии он имкониятҳо ба миён меоянд. Истилоҳи маданияти сиёсиро аввалин маротиба дар шакли илмиаш дар асри XVII файласуфи немис И. Гердер пешниҳод намудааст. Ин донишманд таъсири маданияти сиёсиро барои рушди минбаъдаи инсоният бисёр муҳим арзёбӣ намудааст.¹

Дар давраҳои минбаъда низ донишмандон масъалаи таҳлили маданияти сиёсиро аз мадди назари худ дур насохтаанд ва ҳамеша мавриди омӯзишҳои нав ба нав қарор додаанд. Махсусан дар охири солҳои 50 – 60 – уми асри XX дар ташаккули назарияи мазкур дар кишварҳои аврупоӣ таҳаввулоти ҷиддие ба миён омаданд. Шароитҳои бамияномада имконияти беҳтареро баҳри таҳлили ин масъала ба вуҷуд оварданд. Ҳолати мазкур боиси ташаккулёбии кансепсияҳои нави илмӣ дар соҳаи мазкур гардид. Муҳаққиқони кишварҳои гуногуни олам, махсусан кишварҳои Аврупо ба таҳлили маданияти сиёсӣ бештар машғул гардидаанд. Махсусан саҳми калонро дар рафти омӯзиши маданияти сиёсӣ олимони амрикоӣ Г. Алмонд, С. Верба, Л. Пай, У. Розенбаум ва олимони англис Д. Каванах, Р. Роуз ва дигарон гузоштаанд².

Г. Алмонд заминаи асосиро барои рушди маданияти сиёсӣ асос гузошт, ки баҳри омӯзишҳои ояндаи падидаи мазкур шароити хубро ба миён овард.

¹ Гердер, И.Г. Идеи к философии истории человечества [Текст] / Пер. с немец. – М.: Наука, 1977. – 703 с.

² Ниг.: Алмонд, Г.А. Гражданская культура и стабильность демократии [Текст] / Г.А. Алмонд, С. Верба // Политические исследования. – 1992. – №4. – С.122-124; Verba S. Comparative Politics // Political Culture and Political Development / L.W. Pye, S.Verba (eds.). – Princeton, 1965; Rosenbaum W. Political culture: basic concept in political science. – N.Y., 1975. – P.6-9; Kavanagh D. Political Science and Political Behavior. – L., 1983; Rose R. The Variability of Party Government // Political Studies. – 1969. – Vol.17. – №4.

Аввалин маротиба таърифи илмии маданияти сиёсиро Г. Алмонд пешниҳод намудааст, ки онро ҳамчун таърифи классикӣ эътироф менамоянд. Ба андешаи ин муҳаққиқ маданияти сиёсӣ ҳамчун намуна барои фаъолияти инфиродӣ ва хидмат намудан дар системаи сиёсӣ баромад мекунад.¹ Чунин ҳолати муносибат дар фаҳмиши маданияти сиёсӣ имконият медиҳад, ки он ҳамчун объекти фаъоли илмҳои сиёсӣ таҳқиқ карда шавад. Дар ин ҳолат маданияти сиёсӣ натиҷаи андешаи умумӣ ва рафтори тамоми аъзоёни аҳли ҷомеа мебошад.

Масъалаи асосии омӯзиши маданияти сиёсиро ҷанбаҳои методологияи он ташкил медиҳад. Методологияи тадқиқи илмии падидаи мазкур имконият медиҳад, ки моҳияти он ҳамчун падидаи иҷтимоӣ – сиёсӣ муайян карда шавад. Инчунин тавассути таҳлили методологӣ моҳият, хусусият, пайдоиш ва сохтори он низ муайян карда мешавад. Баҳри таҳлили ҳамаҷонибаи маданияти сиёсӣ дарк намудани равандҳои сиёсӣ ва огоҳӣ доштан аз назарияи илми сиёсӣ амри зарурӣ мебошад. Бидуни мавҷудияти донишҳои сиёсӣ ва худшиносии миллӣ ташаккули маданияти сиёсӣ ғайриимкон аст, чунки он сарчашмаи асосиро аз ҳамин манобеъ мегирад.

Дар илмҳои ҷомеашиносӣ, алаҳхусус сиёсатшиносӣ, ҳангоми омӯзиши маданияти сиёсӣ бештар ба ду тарзи муносибат така менамоянд. Муносибати аввалро метавон ҳамчун муносибати психологӣ арзёбӣ намуд. Мувофиқи ин муносибат маданияти сиёсӣ ҳамчун маҷмуи ҷанбаҳои иҷтимоию сиёсӣ ва психологие, ки дар фаъолияти шахсӣ зоҳир мешаванд, тафсир карда мешавад. Аз ин рӯ, гуфтан мумкин аст, ки маданияти сиёсӣ, пеш аз ҳама, натиҷаи таҷрибаи муайяни сиёсӣ ё шароити мавҷудбудаи шахс ва ё гурӯҳи одамон мебошад. Муносибати дигар бошад дар заминаи индивидуализм инкишоф ёфтааст. Нуқтаи назари мазкурро олимони Г. Алмонд ва С. Верба мавриди таҳлил қарор додаанд. Онҳо бар он андешаанд, ки рафтори сиёсии шахс ва маданияти сиёсии онҳо дар заминаи манфиатҳои оқилонаи ҳуди онҳо

¹ Алмонд, Г.А. Гражданская культура и стабильность демократии [Текст] / Г.А. Алмонд, С. Верба // Политические исследования. – 1992. – №4. – С.122-124

ташаккул меёбад. Он ҳамзамон муносибатҳои гуногуни иҷтимоиро муайян карда, вазъиятро ташвиқ менамояд.¹

Дар асоси тадқиқотҳо ва назарияҳои пешниҳоднамудаи Т. Парсонс муҳаққиқоне, ки мушкилоти маданияти сиёсиро мавриди таҳлил қарор додаанд, унсурҳои самарабахшро пешниҳод намудаанд. Бояд қайд намуд, ки мафҳуми маданияти сиёсиро аз ҷиҳати назариявӣ дар ду сатҳ - байнидавлатӣ ва бархӯрди фарҳангӣ мавриди омӯзиш қарор додаанд. Бартарии муҳими тадқиқотҳо дар он мебошад, ки бо истифода аз усулҳои миқдорӣ он мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Инчунин дар доираи ин муносибат омӯзиши маданияти сиёсӣ ҳамчун як механизми мураккаб имконият медиҳад, ки зерфарҳангҳои дар ҷомеа мавҷудбуда дар баробари маданияти анъанавии сиёсӣ мавриди омӯзиш қарор дода шавад. Ҳолати мазкур имконият медиҳад, ки тафовути асосӣ байни фарҳангҳо муайян карда шавад ва ин барои омӯзиши маданияти сиёсӣ имкониятҳои навро фароҳам меорад. Дар доираи ин муносибат маданияти сиёсӣ ҳамчун падидаи динамикаи иҷтимоӣ баррасӣ карда мешавад.²

Илова бар ин, омӯзиши маданияти сиёсӣ дар доираи фазои раванӣ нокифоя мебошад, зеро механизмҳои дигари омӯзиши маданияти сиёсӣ ҷой дорад. Усули дигари омӯзиши маданияти сиёсӣ, ки онро ҳамчун як ҷузъи ҳаёти иҷтимоӣ муайян менамоянд, ин усули ҷамъиятӣ ба шумор меравад. Ин усул таърихан дар тафаккури инсонҳо ҷой гирифтааст ва дар амалияи иҷтимоӣ инъикос ёфтааст, ки амалҳои онҳоро дар фаъолияти баъзе институтҳои иҷтимоӣ пешакӣ муайян мекунанд. Усули иҷтимоӣ роҳҳои гуногуни тафсири маданияти сиёсиро пешниҳод намудааст. Ҳангоми омӯзиши маданияти сиёсӣ бояд ба унсурҳои асосии фарҳангӣ низ диққат равона карда шавад.

¹ Киричек, А.И. Исследовательские социолого-политологические подходы к молодежной проблематике [Текст] / А.И. Киричек // Социодинамика. – 2012. – №1. – С.131.

² Сорокин, П.А. Таинственная энергия любви [Текст] / П.А. Сорокин // Социс. – 2010. – №8. – С.128.

Унсурҳои фарҳангӣ барои бунёд ва ташаккули маданияти сиёсӣ омили марказӣ мебошад. Заминаҳои асосии маданияти сиёсӣ дар тамоми кишварҳо, новобаста аз шакли идоракуниашон ба унсурҳои фарҳангии онҳо вобастагии амиқ дорад. Махсусан дар шароити муосир маданияти сиёсии ҷавонон аз ду манбаи фарҳангӣ дар омехтагӣ ташаккул меёбад.

1. фарҳанги милли
2. фарҳанги байналхалқӣ

Чигунагии шакли маданияти сиёсии ҷавонон аз таъсири ҳамин ду омил вобаста мебошад. Агар дараҷаи таъсири фарҳанги милли ва арзишҳои милли баланд бошад, маданияти сиёсии онҳо низ дар асоси ҳамон арзишҳо ташаккул меёбад. Дар ҳолати баръакс, яъне дар ҳолати баланд будани таъсири фарҳанги байналхалқӣ арзиши фарҳанги милли то андозае коста гашта, маданияти сиёси дар асоси арзишҳои бегона ташаккул меёбад.

Маданияти сиёсии ҷавонон категорияи алоҳида ба ҳисоб меравад ва он махсусиятҳои омӯзиши худро дорад. Насли ҷавон бо шакли фаъолияти ҳосаи худ дар равандҳои маданияти махсусро, ки танҳо ба худи онҳо хос аст, ташаккул медиҳанд. Махсусияти маданияти сиёсии ҷавонро асосан ҷаҳолнокӣ ва мақсаднокии иштироки онҳо дар ҳаёти сиёсӣ ташкил медиҳад. Ба андешаи В.А. Крикунова, фаҳмиш ва омӯзиши масъалаҳои маданияти сиёсии ҷавонон ҳамчун категорияи алоҳидаи тадқиқот имконпазир мебошад.¹

Яке аз қисмҳои маданияти сиёсиро маданияти сиёсии ҷавонон ташкил медиҳад, ки масъалаи баҳснок ва доманадор дар робита ба дарки нақши он дар таҳарруки сиёсӣ мебошад. Омӯзиши мафҳуми маданияти сиёсӣ ба мо имконият медиҳад, ки нақши онро дар масъалаи зикршуда дар сатҳи хубтар мавриди таҳлилу омӯзиш қарор диҳем. Маданияти сиёсӣ мафҳуми васеъ буда, тамоми фаъолияти сиёсии иштирокчиёни равандҳои сиёсии ҳаёти ҷомеаро дар бар мегирад. Маданияти сиёсии ҷавонон бошад хосиятҳои

¹ Крикунова, В.А. Формирование молодежной политической культуры в современной России [Текст]: автореф. дис. ... канд. полит. наук. – Чита, 2009. – С.12.

дигарро доро мебошад. Он пеш аз ҳама нисбат ба мафҳуми маданияти сиёсӣ маҳдудтар буда, қисми таркибии онро ташкил менамояд ва ҳангоми омӯзиш танҳо ба фаъолияти сиёсии ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ аҳамият медиҳад. Махсусияти омӯзиши маданияти сиёсии ҷавонон дар он зоҳир мешавад, ки бештар ба таҳлили фаъолнокии ҷавонон нигаронида шудааст.

Ба омӯзиши маданияти сиёсии ҷавонон як қатор муҳаққиқон рӯ овардаанд. Бояд гуфт, ки аксарияти онҳо ҷавононро ҳамчун як гурӯҳи иҷтимоӣ – демографӣ баҳогузорӣ намуда, хусусияти фарқкунандаро бештар вобаста ба нишондиҳандаҳои синусолӣ нишон додаанд. Ба андешаи Чупров В.И. ва Зубок Ю.А. онҳоро аз дигар гурӯҳҳои иҷтимоӣ метавон инчунин бо арзишҳои ахлоқӣ, орзуҳо, манфиатҳо ва мавқеъҳо дар муҳити иҷтимоӣ фарқ намуд¹. Ин омилҳои асосии фаъолияти онҳо дар раванди сиёсӣ мегардад, ки заминаи мусоиде баҳри ташаккули маданияти сиёсӣ мебошад.

Иконникова С. И. вобаста ба масъалаи мазкур чунин андешаро пешниҳод кардааст: «ҷавонон насли нав ба ҳисоб мераванд, ки хусусияти муҳими онҳо ягонагии манфиатҳо, ҳадафҳо, таҷрибаи умумӣ ва нигоҳ ба оянда мебошад»². Ба андешаи ин муҳаққиқ, бо мурури синну сол насли ҷавон хислатҳои иҷтимоиро, ки қаблан соҳиб буданд, аз даст медиҳанд ва ҷои онро арзишҳои дигар ишғол менамоянд.

Ҷавонон дар давраи ташаккул ҳамчун гурӯҳи иҷтимоӣ як қатор хусусиятҳоро фаро мегиранд, ки дар шаклгирии маданияти сиёсии онҳо таъсиргузор аст. Ба инҳо ташаккули физиологӣ ва биологӣ онҳо, марҳилаи ташаккулёбии онҳо ҳамчун шахсият ва монанди инҳо мисол шуда метавонанд.

¹ Чупров, В.И. Молодежь в общественном воспроизводстве: проблемы и перспективы [Текст] / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок. – М.: НИЦ ИСПИ РАН, 2000. – 116 с.; Социология молодежи [Текст] / Отв. ред. В.Т. Лисовский. – СПб.: СПбУ, 1996. – 361 с.

² Иконникова, С.Н. Молодежь. Социологический и социально-психологический анализ [Текст] / С.Н. Иконникова. – Л.: ЛГУ, 1974. – 174 с.; Положение молодежи Санкт-Петербурга. Проблемы, тенденции, перспективы [Текст] / Науч. ред. В.Т. Лисовский. – СПб., 2000. – 230 с.

Нишондиҳандаи асосии фарқкунанда барои ҷавонон аз дигар қишрҳои ҷомеа ин синну соли онҳо ҳисобида мешавад. Он яке аз омилҳои таъсиргузори равандҳо доништа мешавад, зеро ҷавонон дар марҳилаҳои гуногуни синнусолӣ фаъолиятҳои ҳархела нишон медиҳанд. Ҳолати мазкур ба маданияти сиёсии ҷавонон таъсири асосиро мегузорад. Вобаста ба фаъолнокии ҷавонон ва дараҷаи маданияти сиёсӣ, онҳоро асосан вобаста ба чор гурӯҳ тақсим менамоянд.

Гурӯҳи аввал, ки онҳоро ҳамчун наврасон эътироф намудаанд, сини 14 – 16 соларо дар бар мегирад. Дар гурӯҳи мазкур маданияти сиёсӣ ба таври кофӣ ташаккул наёфтааст, зеро қонунгузорӣ имконияти иштирок дар равандҳои сиёсиро барои онҳо муҳайё накардааст. Ҳамзамон ин гурӯҳ низ ба масъалаҳои сиёсӣ чандон тавачҷуҳ зоҳир намеkunанд. Сабаби бетаваҷҷуҳии онҳоро надоштани дониши сиёсӣ ва дарк накардани масъалаҳо ва равандҳои ҳаёти сиёсӣ ташкил медиҳад. Онҳо бештар ба масъалаҳои дигари ҳаёти ҷомеа, ба монанди омӯختани илм машғул мебошанд. Ба ин насл бояд диққати махсус равона карда шавад, зеро онҳо иштирокчиёни ояндаи равандҳо мебошанд. Заминаҳои ташаккули маданияти сиёсии ҷавонон асосан дар ҳамин синну сол бояд гузошта шавад. Агар дар ҳамин гурӯҳи синнусолӣ дар тафаккури ҷавонон арзишҳои миллӣ, дӯст доштани ватан, ҳимояи он ва монанди инҳо ташаккул дода шавад, дар марҳилаҳои минбаъдаи синнусолӣ, ҳангоми фаъолнокии сиёсӣ бештар манфиатовар мегардад. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаи мазкур тавачҷуҳи махсус зоҳир карда мешавад. Махсусан бо ҷалби ҷавонон дар доираи барномаҳои муайяни давлатӣ ба маҳфилҳо ва чорабиниҳои гуногун заминаҳои асосии ташаккул барои маданияти сиёсӣ гузошта мешавад. Ин ҳолат имконият медиҳад, ки ҷавонон дониши сиёсии худро ташаккул дода, дар марҳилаҳои оянда бо маданияти сиёсии баланди худ ҳамчун пешбарандагони сиёсати давлатӣ баромад намоянд.

Гурӯҳи дуюм, ки ҷавонони аз 17 то 19 соларо фаро мегирад ва онҳо дар марҳилаи ташаккули маданияти сиёсӣ қарор доранд. Дар ин марҳила қисми зиёди ҷавонон иштирокчии фаъоли равандҳои сиёсӣ баромад менамоянд. Ҳамзамон қонунгузории расмӣи кишварҳо барои иштироки онҳо шароитро ба миён меорад, ки ин ҳолат боиси ташаккули маданияти сиёсӣи ҷавонон мегардад. Иштирок дар амалияи ҳаёти сиёсӣ яке аз омилҳои асосии баланд бардоштани маданияти сиёсӣ ба шумор меравад.

Гурӯҳи сеюм ин фарогири ҷавонони аз 20 то 24 сола мебошад, ки онҳоро ҷавонони воқеӣ номидан мумкин аст. Дар ин марҳила ҷавонон мустақилона фаъолиятшонро ба роҳ мемонанд. Аксарияти онҳо дорои маълумоти олӣ буда, ҳуқуқи иштирок дар идоракуниро низ доро мебошанд. Ҳамзамон имконияти иштирок дар равандҳои сиёсиро ба таври комил дар ихтиёри худ доранд. Ҳолатҳои мазкур бахри ташаккули маданияти сиёсӣ ва фаъолнокии онҳо шароити мусоидеро ба бор меорад.

Гурӯҳи чорум ин ҷавонони аз 25 то 30 соларо фаро мегирад, ки онҳо барои иштирок дар равандҳои сиёсӣ қомилан мустақил буда, ҳамзамон тибқи қонунгузории амалкунанда ҳуқуқи интихоб гардидан ба мансабҳои олии давлатиро доранд. Ҳамин гурӯҳи ҷавонон қувваи асосӣ ва пешбарандаи ҳаёти сиёсӣ мебошанд ва рушди имрӯза ва минбаъдаи тамоми давлатҳо аз дониш ва дараҷаи маданияти сиёсӣи онҳо вобаста аст. Дараҷаи маданияти сиёсӣи онҳо нисбат ба қишрҳои болоии аҳли ҷомеа фарқкунанда аст. Онҳо вобаста ба фаҳмиш ва дараҷаи маданияти сиёсӣи онҳо дар раванди сиёсӣ иштирок мекунанд. Ҳар як гурӯҳи синнусолӣ хусусиятҳои хоси физиологӣ, психологӣ, ахлоқӣю ақлӣ, ҷаҳонбинӣ ва маданияти махсус доранд.

Баробари аз байн рафтани Иттиҳоди Шуравӣ дар низомии сиёсӣи ҷаҳон ва кишварҳои алоҳида, махсусан Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйироти зиёде рӯи кор омаданд. Солҳои 90 –уми қарни гузашта Тоҷикистон дар арсаи байналхалқӣ ҳамчун субъекти қомилҳуқуқ шинохта шуд ва ин ҳолат барои кишвари тозаистиқлол як қатор масъалаҳоро пеш гузошт. Дар баробари

ҳалли мушкилоти иқтисодию иҷтимоӣ ташаккули маданияти сиёсӣ, яке аз масосили маркази барои кишвар ба шумор мерафт. Ташаккули маданияти сиёсӣ барои мустаҳкам ва пойдорӣ истиқлолият, имконияти бештареро фароҳам меорад. Ҳамзамон он барои ғайлонокии сиёсии босамар, ки барои рушди давлат мусоидат менамояд, воситаи асоситарин ба шумор меравад.

Арзишҳо, урфу одатҳо ва анъанакое, ки муддати тӯлонӣ ва бо мурури замон боқӣ мемонанд, дар раванди ҷомеапазирии сиёсӣ аз насл ба насл мегузаранд унсурҳои устувор ва марказии маданияти сиёсиро ташкил мекунанд. Маданияти сиёсӣ, арзишҳои сиёсӣ, меъёрҳо ва анъанакҳои аз ҷониби умум қабулшуда ва ақидаҳои устувореро фаро мегирад, ки муносибатҳои мутақобилаи дохили сиёсатро ба танзим медарорад. Дар ҳолати таъсири мутақобилаи маданияти сиёсӣ бо системаи сиёсӣ сатҳи инфиродии маданияти сиёсӣ бо сатҳи маданияти сиёсии миллӣ муттаҳид мегардад. Маданияти сиёсӣ ҳамчун шакли рафтор дар натиҷаи ғайлоияти объективӣ пайдо шуда ташаккул меёбад.

Дар шароити Тоҷикистон ташаккули маданияти сиёсӣ бараъло ба мушохида мерасад. Дар ташаккули он асосан нақши арзишҳои муосири байналхалқӣ ва омехташавии он бо фарҳанги сиёсии миллӣ басо бузург мебошад. Маданияти сиёсӣ дар шакли муайян зухур мекунанд ва он ифодакунандаи дараҷаи маърифат ва симои ҳуду аъзоёни ҷомеа мебошад. Тағйироте, ки дар даҳсолаи охир дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсии кишвари мо ба миён омадааст, асосан ба арзишҳои нави сиёсии ҷомеа нигаронида шудааст. Арзишҳои қаблие, ки ҷомеаро дар сатҳи зарурӣ идора мекарданд, моҳияти худро аз даст додаанд ва барои марҳилаи нав қамаҳмаият мебошанд. Ташаккули системаи нави ҷамъиятӣ, пастишавии сатҳи зиндагии мардум, набудани суботи сиёсӣ дар оғози солҳои 90 - ум боиси ивазшавии арзишҳо дар ҷамъият гардиданд. Дар марҳалаи ҳозира бисёр равоншиносон аҳамияти маданияти сиёсиро ҳамчун яке аз ҷузъҳои асосии бунёди ҷомеаи шаҳрвандии демократӣ меҳисобанд. Роҳи асосии инкишофе, ки миллат дар назди худ гузоштааст ва меҳодад ба он рафта

расад танҳо бо маданияти сиёсии баланд имконпазир аст. Маданияти сиёсӣ таҳкурсии мебошад, ки тавассути он сиёсати воқеӣ дар давлат амалӣ карда мешавад. Донишони имкониятҳои психологӣ ташаккули маданияти сиёсӣ имконият медиҳад, ки ояндаи ҳаёти сиёсӣ ва татбиқи самаранокии онҳо дар шароити муайян дақиқ карда шавад.

Маданияти сиёсии ҷавонон низ дар ҳаёти сиёсӣ, махсусан дар шаклирии равандҳои сиёсӣ ва ғайриқонунии сиёсии ҷавонон таъсиргузор аст. Зеро маданияти сиёсӣ асос барои ғайриқонун намудан дар равандҳои сиёсӣ донишона шудааст. Дарҷаи таъсири маданияти сиёсӣ ба ғайриқонунии сиёсӣ дар шароити кишварҳои гуногун якранг сурат намегирад. Он вобаста ба махсусиятҳои аз ҳамдигар дар тафовут мебошад. Ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон маданияти ба худ хосро доро мебошанд. Дар бештари мавридҳо ҳангоми ғайриқонунии сиёсӣ онҳо ба арзишҳои анъанавӣ такя менамоянд. Ҳамзамон дар рафти ғайриқонунии худ дар равандҳои сиёсӣ аз муҳитҳои гуногун, аз ҷумла оила вобаста будани онҳо ба назар мерасад.

Яке аз масъалаҳои асосиро дар давраи муосир барои аксарияти кишварҳои олам новобаста аз шакли идоранамоияшон таҳлили ҳамаҷонибаи таъсири маданияти сиёсӣ ба ғайриқонунии сиёсии аҳли ҷомеа ва махсусан ҷавонони он ташкил менамояд. Маданияти сиёсӣ ин воситаи асоситарин баҳри ғайриқонунӣ босамар дар равандҳои сиёсӣ ба ҳисоб рафта, натиҷаи ниҳии аксарияти равандҳои сиёсӣ аз он вобаста мебошад. Танҳо ғайриқонунӣ сиёсии мақсаднокӣ дар асоси арзишҳои волеи инсонӣ бамияномада метавонад ба рушди минбаъдаи ҷомеа мусоидат намояд. Ҷавонон қисми таркибии аҳолии ҳар як кишварро ташкил менамоянд ва ҳамзамон иштирокчиҳои ғайриқонунии бевосита дар равандҳои сиёсӣ низ мебошанд. Нодида гирифтани ғайриқонунӣ сиёсии ҷавонон оқибатҳои манфиро ба бор меорад. Аз ҳамин хотир ташаккули маданияти сиёсии ҷавонон бояд яке аз ҳадафҳои давлати муосирро ташкил намояд. Чунки ҷавонон ҳамеша қувваи пешбарандаи ҷомеа буданд ва дар оянда низ хоҳанд монд. Вақте ки

маданияти сиёсии шахс ва махсусан ҷавон дар сатҳи зарурӣ қарор дошта бошад ин барои рушди давлат мусоидат менамояд. Баланд будани маданияти сиёсии ҷавонон иштироки мақсадноки онҳоро дар равандҳо афзоиш медиҳад, ки ин ҳолат барои рушди минбаъдаи давлат нақши асосиро дорад ва ҳамзамон пояҳои давлатдориро мустаҳкам менамояд. Ҳолати мазкурро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ибтидои соҳибистиклолии кишвар дарк намуда, барои ташаккули маданияти сиёсии ин қишри ояндасоз заминаҳои заруриро бунёд намудааст. Таъсиси як қатор созмону ташкилотҳои ҷавонон, қабули барномаҳои муайяни давлатӣ, имконияти васеи иштирок дар равандҳои сиёсӣ ва корҳои идоракунӣ барои рушди ҷавонон мусоидат намуд. Амалияи ҷамъиятӣ нишон медиҳад, ки маданияти сиёсии ҷавонон дар кишвар дар сатҳи зарурӣ ташаккул ёфтааст. Ҷавонон ҳамчун нерӯи пешбаранда дар ҷамъият, дар соҳаҳои мухталиф, махсусан самти сиёсат ва идоранамой муваффақона фаъолият менамоянд. Барои рушди маданияти сиёсӣ заминаҳои фаъолнокии сиёсӣ аҳамияти бештар дорад. Зеро бидуни мавҷудияти заминаҳои зарурӣ, ташаккули маданияти сиёсӣ ғайриимкон мебошад. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ташаккули маданияти сиёсӣ имкониятҳои зиёде ҷой дорад. Ҳуҷҷатҳои сиёсии амалкунанда, махсусан Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои фаъолнокии сиёсии ҷавонон, ки яке аз омилҳои ташаккули маданияти сиёсӣ дар байни онҳо мебошад, имкониятҳои хубро бунёд гузоштааст. Махсусан, он тағйиру иловаҳое, ки дар соли 2016 ба он ворид карда шуд, синни роҳбари ҷавон карда шуд, ки ин беҳтарин имконият барои ҷавонон ҳангоми фаъолнокии сиёсӣ мебошад. Ҳамзамон дар кишвар як қатор ниҳодҳои марбут ба ҷавонон амал менамоянд, ки дар онҳо асосан ҷавонон фаъолият карда, маърифати сиёсии худро ташаккул медиҳанд. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми татбиқи сиёсати хориҷии худ низ масъалаи ҷавононро сарфи назар накардааст. Махсусан дар доираи ҳамкори бо СХШ, ИДМ ва дигар созмонҳои байналхалқӣ ҳамкории ҷавононро дар сатҳи байналхалқӣ ва

минтақавӣ амалӣ менамояд. Маҳз ҳамин омилҳо ва имкониятҳо мебошад, ки имрӯз ҷавонон дар амалияи ҷамъиятӣ фаъолона иштирок намуда, аз худ маданияти сиёсии баланд нишон медиҳанд. Ҳолати мазкур барои кишвари тозаистиклоли мо дастоварди беназир мебошад. Зеро шахсе, ки дониши сиёсии баланд ва маданияти сиёсии хубро доро аст, он давлату миллати худро содиқона ҳифз менамояд ва барои рушди он кӯшиш мекунад. Аз ин хотир барои рушди бештари ҷомеа ташаккули маданияти сиёсии ҷавонон яке аз масоили марказӣ мебошад. Давлатро зарур аст, ки ҳарчӣ бештар имкониятҳоро барои ташаккули маданияти сиёсӣ равона намояд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон кишварест, ки арзишҳои фарҳангии бою ганиро дар худ соҳиб аст. Барои ташаккули маданияти сиёсии ҷавонон дар асоси арзишҳои миллӣ имкониятҳои зиёд ҷой дорад. Ҷавонон ин ҳолатро ҳангоми фаъолияти сиёсии худ ба инобат мегиранд, ки инро амалияи ҷамъиятӣ нишон медиҳад. Ҳамзамон барои тарбияи насли наврас дар руҳияи ватандӯстӣ ва ҳифзи арзишҳои миллӣ ҳукумати кишвар низ пайваста талош менамояд ва ин ҳолат низ натиҷаовар мебошад. Дар раванди ҷаҳонишавӣ, ки бештари кишварҳоро фаро гирифтааст аз унсурҳои фарҳанги байналхалқӣ дар канор будан номумкин аст. Он дар шаклҳои мухталиф ба фарҳанги миллӣ таъсир мегузорад ва дар шаклгирии маданияти сиёсӣ таъсиргузор мебошад. Яке аз роҳҳои самаранок барои ташаккули маданияти сиёсӣ дар байни ҷавонон ин вобаста ба ҳифзи арзишҳои миллӣ роҳандозӣ намудани фаъолнокии сиёсии онҳо мебошад.

Муносибатҳои сиёсӣ яке аз роҳҳои асосии барои ташаккули маданияти сиёсӣ ҳисобида мешавад. Дар заминаи муносибатҳои сиёсӣ омехташавии фарҳангҳо ва бархӯрдоршавӣ аз таҷрибаи ҳамдигар ба амал меояд, ки боиси ташаккули маданияти сиёсӣ шуда метавонад. Барои ташаккул ва таъсиси институтҳои сиёсӣ ба роҳ мондани муносибатҳои сиёсӣ аҳамияти бузургро доро мебошад. Маданияти сиёсӣ яке аз пайвандҳои муайянкунанда барои

рушди равандҳои сиёсӣ мебошад. Ҳамоҳангии институтҳои сиёсӣ имконият медиҳад, ки меъёрҳои маданияти сиёсӣ инкишоф дода шавад. Маданияти сиёсӣ маҷмуи махсуси усулҳо ва роҳҳои ҳалли мушкилот мебошад, ки инсонҳо дар ҳаёти сиёсии худ пайваста ба он рӯ ба рӯ мешаванд.

Маданияти сиёсӣ бо сиёсат ва муносибатҳои сиёсӣ пайванди ногузастанӣ дорад, зеро маданияти сиёсӣ асосан дар заминаи муносибатҳои сиёсӣ ташаккул меёбад. Ҳамзамон узви фаъоли ҷомеа будан тавассути муносибат ва фаъолияти бошууронаи сиёсӣ дар системаи сиёсии ҷомеа муайян карда мешавад. Ҳамин тавр, дар зери мафҳуми маданияти сиёсӣ системаи муайяни ғояҳо, эътиқод, муносибатҳо, шаклҳои рафтори одамон, ки дар таҷрибаи таърихӣ давраи гузашта сабт шудааст, фаҳмида мешавад.

Имрӯз дар ҷомеа шаклҳои гуногуни рафтор мавҷуд аст, ки вобаста ба дараҷаи фаъолияти ҳар як фард, гурӯҳи одамон ва ё кишварҳои гуногун аз ҳамдигар фарқ менамоянд. Яъне, маданияти сиёсӣ барои ҳар як кишвар ё шахси алоҳида якхела буда наметавонад. Он дар асоси фаъолияти сиёсии аҳли ҷомеа ва иштирокчиёни раванди сиёсӣ муайян карда мешавад. Муайян намудани маданияти сиёсӣ бисёр мушкил мебошад ва онро бидуни мушоҳидаи рафтори сиёсӣ муайян намудан ғайриимкон мебошад. Сарчашмаи муайянкунандаи маданияти сиёсӣ дар ҳама ҳолатҳо рафтори сиёсии шахс дар равандҳои сиёсӣ ва баҳодиҳии онҳо оид ба масъалаҳои ҳаёти сиёсӣ мебошад.

Ҳолати дигар, ки ҳангоми фаъолнокии сиёсии ҷавонон таъсиргузор аст, ин чигунагии хусусиятҳои маданияти сиёсии онҳо мебошад. Ҷавонон ҳангоми фаъолнокии худ маданияти сиёсии хосаро нишон медиҳанд, ки ин аз маданияти наслҳои дигар қатъан дар тафовут мебошад. Хусусияти маданияти сиёсии ҷавонон ба рафти раванди сиёсӣ, шакл ва натиҷаҳои он таъсир мерасонад. Дар ҷавонон ҳангоми фаъолнокии сиёсӣ дар равандҳо асосан иродаи қавӣ, завқи баланд, ҳадафи муайян, неруи бунёдкорона ва монанди инҳо ба назар мерасад. Ҳар як падида ва ё

раванд новобаста аз дараҷаи фароғии масъалаҳояш махсусиятҳои худро доро мебошад. Маданияти сиёсӣ низ дорои як қатор хусусиятҳо мебошад, ки он муҳимияти онро дар равандҳои сиёсӣ инъикос менамояд. Яке аз хосиятҳои асосии маданияти сиёсиро нигоҳ доштани муносибат дар байни қисмҳои таркибии раванди сиёсӣ, яъне иштирокчиёни он ташкил медиҳад. Танҳо маданияти сиёсӣ воситаи асосии танзимкунанда дар байни иштирокчиёни равандҳо буда метавонад. Хосияти дигари маданияти сиёсиро натиҷаи фаъолияти якҷояи сиёсӣ, ки марҳилаи муайянро дар бар мегирад, ташкил менамояд. Фаъолияти якҷояи иштирокчиёни равандҳо дар як марҳилаи муайян боиси он мегардад, ки маданияти сиёсӣ дар сатҳи кифояткунанда ташаккул ёбад. Ҳолати мазкур боиси он мегардад, ки дар марҳилаҳои минбаъда иштироки фаъолна ва мақсадноки аҳоли таъмин карда шавад.

Ҳар як фард дар асоси маданияти сиёсии худ равандҳоро дарк менамояд ва иштирокчиӣ бевоситаи он мегардад. Маданияти сиёсии ҷавонон яке аз воситаи асосии фаъолнокии онҳо ба шумор рафта, дар аксарияти ҳолатҳо мавриди баррасии васеъ қарор гирифтааст. Ба омӯзиши маданияти ҷавонон донишмандони соҳаҳои гуногуни илмҳои ҷомеашиносӣ машғул гардидаанд. Ҳар як соҳаи илм иштироки ҷавононро дар равандҳо вобаста ба масъалаҳои фароғии ҳамон илм мавриди омӯзиш қарор додаанд. Таҳлил ва баррасии маданияти сиёсии ҷавонон масъалаи рӯзмара ба шумор рафта, ба омӯзиши он бештар муҳаққиқони соҳаҳои ҷомеашиносӣ ва сиёсатшиносӣ тавачҷуҳ намудаанд.

Дар маҷмӯъ ояндаи ҳар як ҷомеа аз мавқеи насли ҷавон, ҷаҳонбинии онҳо, рушди соҳаҳои иҷтимоию сиёсӣ, дараҷаи маданияти сиёсӣ ва маънавияти ҷавонони он вобаста мебошад. Ҷавонон тақдир ва ояндаи ҳар як ҷомеаро муайян менамоянд. Дар ин робита тавачҷуҳи ҷиддӣ намудан ба баррасии илмии категорияи маданияти сиёсӣ барои фаҳмиш ва дар амал татбиқ намудани он имкониятҳои бештарро ба миён меорад. Мафҳуми

маданияти сиёсӣ яке аз мафҳумҳои мураккабтарин дар низоми илмҳои сиёсӣ ба шумор рафта, мавриди омӯзиши доираи васеи муҳаққиқон қарор гирифтааст. Сабаби мураккабии масъалаи мазкур дар он зоҳир мегардад, ки маданияти сиёсӣ сохтор ва заминаҳои ташаккулёбии гуногунрангро доро аст.

Вобаста ба хусусиятҳои синнусолӣ иштироки ҷавононро дар шароити Тоҷикистон чунин тақсим намудан мумкин аст:

1. Гурӯҳи ҷавонони хурд, ки маданияти сиёсии онҳо аз таъсири марҳилаи пештараи истиқлолёрӣ кишварамон «тоза» мебошад ва дар асоси арзишҳои миллӣ ташаккул меёбанд.
2. Гурӯҳи ҷавонони миёна, ки дар ҳолати гузариш аз наврасӣ ба ҷавони калонсол қарор доранд. Ин гурӯҳ аллакай ба ҳаёти сиёсӣ таъсири бевосита мегузоранд ва дар пайи амалӣ сохтани ҳадафҳои худ мебошанд.
3. Гурӯҳи ҷавонони калонсол, ки ин қисм оқибати ислоҳоти давлатро ба дӯш доранд ва ояндаи ҷомеа аз дараҷаи маданияти сиёсӣ ва сатҳи ғайолияти онҳо вобастагии калон дорад.

Дар шароити Тоҷикистон омӯзиши масъалаи ҷавонон ва махсусан маданияти сиёсии онҳо аз назари донишмандон дар канор намондааст. Зеро Тоҷикистон кишварест, ки маданияти сиёсии ба худ хосро соҳиб аст ва ин махсусиятҳо маданияти сиёсии моро аз маданияти кишварҳои дигар фарқ мекунонад. Дар раванди ташаккули муносибатҳои иҷтимоӣ – сиёсӣ омилҳои зиёде мавҷуданд, ки ба рафти шаклгирии маданияти сиёсии ҷавонон бевосита таъсир мерасонанд. Омилҳои иқтисодӣ – иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ таъсири асоситарро барои шаклгирии маданияти сиёсӣ мерасонанд. Ҳамзамон ғайолнокии ҷавонон ва маданияти онҳо аз режими сиёсӣ низ вобаста мебошад. Низоми сиёсии амалкунанда ба рафти шаклгирии маданияти сиёсии аҳли ҷомеа ва махсусан ҷавонон таъсири бештарро доро мебошад. Маданияти сиёсӣ асосан дар заминаи санадҳои меъёрию ҳуқуқии амалкунанда дар омехтагӣ бо арзишҳои миллӣ ташаккул

меёбад. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаи ташаккули маданияти сиёсӣ бештар диққат дода мешавад. Низоми сиёсии кишвар дар асоси арзишҳои демократӣ ташаккул меёбад ва ин ҳолат барои инкишофи маданияти сиёсии ҷавонон дар сатҳи хуб шароит фароҳам меорад. Ҳамзамон барои ғаълонокии сиёсии ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ имкониятҳои зиёд мавҷуданд.

Вазъи демографӣ яке аз сабабҳои асосӣ дар ин раванд ба шумор меравад, зеро тибқи маълумоти расмӣ наздики 70 % - и аҳолии кишварро ҷавонони то 30 сола ташкил менамоянд ва ин шумора ҳамасола тахминан 2% афзоиш ёфта истодааст. Ҳамзамон наздики 80 % қувваи ғаълои меҳнатро дар кишвар ҷавонон ташкил медиҳанд¹. Ҳолати мазкур таваҷҷуҳи ҳарчӣ бештарро ба ҷавонон барои рушди минбаъдаи кишвар пеш меорад. Ҷавонони муосир идомадиҳандаи сиёсати давлати муосир ва меросгузори маданияти худ ба наслҳои минбаъда мебошанд. Ҳар қадар дар замири онҳо маданияти сиёсӣ ташаккул ёбад ҳамон андоза барои бақои давлат ва рушди минбаъдаи он имкониятҳо фарох мегарданд.

Ҷомеаи ҷаҳонии муосирро равандҳои зиёде фаро гирифтаанд, ки аз як ҷониб манфиатовар ва аз ҷониби дигар зараровар мебошад. Яке аз чунин равандҳое, ки дар бештари мавридҳо ҷомеаи инсониро ҳамқадам мебошад, ин муҳоҷират аст. Ин раванDEST, ки бештар ҷавононро фаро мегирад. Раванди муҳоҷирати меҳнатӣ дар шаклгирии маданияти сиёсии ҷавонон таъсири калон мерасонад. Дар ҷавонон ҳангоми муҳоҷирати меҳнати омехташавии маданияти гуногун ба миён меояд. Дар натиҷа шакли навӣ маданияти сиёсӣ ташаккул меёбад, ки чандон ифодакунандаи арзишҳои миллий намебошад. Ҷумҳурии Тоҷикистон кишварест, ки аз ин раванд дар канор нест, махсусан кишварро мавҷи калони муҳоҷирати меҳнатӣ фарогир аст. Муҳоҷирати меҳнатӣ, яке аз равандҳое мебошад ки аксари аҳолии ҷавони кишварро ба гирдобии худ кашидааст. Муҳоҷирати меҳнатӣ низ дар шаклгирии рафтори ҷавонон

¹ Омори сиёсати давлатии ҷавонон-2018 // Вазъи иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

бетаъсир буда наметавонад. Агарчи раванди мазкур барои аҳолии кишвар манфиатҳои иқтисодиро ба бор меорад, аз ҷониби дигар таъсирҳои манфии иҷтимоӣ – сиёсиро дар паи худ дорад. Раванди мазкур ба маданияти сиёсии ҷавонон таъсири калон мерасонад. Тибқи маълумоти оморӣ 56% – и муҳоҷирони меҳнатиро ҷавонон ташкил медиҳад¹. Чунин ҳолат ба он боис мегардад, ки дар ҷомеаи нави маданияти сиёсӣ дар байни ҷавонон, ки хосиятҳои махсуси худро дорад ташаккул ёбад.

Шахси ҷавон хислати зудбаварӣ ва зудтағйирёбандагиро доро мебошад. Дар рафти муҳоҷирати меҳнатӣ ҳамин хислатҳои онҳоро метавонанд гурӯҳҳои манфиатдор ба манфиати худ истифода намоянд. Вобаста ба масъалаи мазкур донишманди рус В. Т. Лисовский қайд менамояд, ки шахси ҷавон ҳамчун шахсият то ҳамон андозае ташаккул меёбад, ки ба ҳамон андоза сифатҳои иҷтимоии ӯ ҳамчун узви ҷамъияти мушаххаси таърихӣ муайянгашта рушд ёфта истода бошад.²

Аз ин хотир, гуфтан мумкин аст, ки шахси ҷавон табиатан аз ҷиҳати психологӣ заиф мебошад ва зарурат ба тарбияро дорад, зеро бидуни тарбияи хуби ахлоқӣ пайдоиши маданияти сиёсии хуб ғайриимкон аст.

Таъсири маданияти сиёсӣ ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар шароити Тоҷикистон махсусиятҳои худро доро мебошад. Ҷавонон дар ҳаёти сиёсии кишвар ба таври васеъ фаъолият менамоянд. Ҳамзамон барои фаъолияти онҳо заминаҳои асосӣ низ ҷой дорад. Ҳукумати кишвар низ ба масъалаҳои марбут ба ҷавонон диққати махсус зоҳир менамояд, ки ин ҳолат метавонад ба баландравии маданияти сиёсӣ ва фаъолияти хуби ин гурӯҳ мусоидат намояд.

Вобаста ба масъалаи Таъсири маданияти сиёсӣ ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон мо ба чунин хулосаҳо расидем:

¹ Тоҷикистон дар рақамҳо [Матн] // Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2013.

² Лисовский, В.Т. Социальные изменения в молодежной среде [Текст] / В.Т. Лисовский // CREDO NEW (теоретический журнал). – 2002. – №1. – С.71.

Ташаккули маданияти сиёсӣ дар байни ҷавонон, яке аз масъалаҳои асосӣ ва рӯзмара ба шумор меравад, зеро он барои ояндаи ҷомеаи тоҷикистонӣ биёр муҳим аст. Барои ташаккули он дар сатҳи зарурӣ бояд тамоми аҳли ҷомеа дар якҷоягӣ амал намоянд.

Ҷалби ҷавонон ба равандҳои сиёсӣ, ки дар онҳо манфиатҳои онҳо бароварда мегардад яке аз воситаи муҳимтарин барои ташаккули маданияти сиёсии онҳо мебошад. Ҳамзамон ҷалби онҳо ба идоракунии корҳои давлатӣ низ бояд ба таври воқеӣ ба роҳ монда шавад.

Бурдани корҳои таблиғоти тавассути ВАО ва гузаронидани чорабиниҳои махсус барои ҷавонон, ки моҳияти маданияти сиёсӣ ва самараи фаъолияти онҳоро инъикос менамояд воситаи муҳимтарини ташаккули маданияти ҷавонон мебошад. Ҳамзамон ҳизбҳои сиёсӣ низ ҳарчӣ бештар ҷавонро барои иштирок дар равандҳои сиёсӣ ҷалб намоянд.

Ҳамгироии ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ тавассути фаъолияти ҷамоаҳои давлат бо созмонҳои ҷавонон ба мақсади баланд бардоштани фаъолияти онҳо бояд ба роҳ монда шавад. Сиёсати муосири ҷавонон бояд фарогири манфиатҳои мушаххаси ҷавонон бошад ва ҳангоми равандҳои сиёсӣ он ба инобат гирифта шавад. Дар ҳоли бетаваҷҷуҳӣ ба ҷавонон дар онҳо дараҷаи пасти фаъолнокӣ ба вуҷуд меояд, ки ин ҳолат ба режими сиёсӣ ва мавқеи давлат таъсир мерасонад. Ҳолати мазкур ба пайдоиши ҳиссиёти оппозитсионӣ дар тафаккури ҷавонон оварда мерасонад.

Вобаста ба воқеияти замони муосир зарурияти як навъи бозсозии маданияти сиёсӣ дар байни ҷавонон ба миён омадааст. Маданияти сиёсии кишвари худро, ки бо арзишҳои мадании кишварҳои дигар омехта гаштааст, вобаста ба манфиатҳои миллии худ ташаккул диҳем ва таъсири манфии онро дур созем. Барои анҷоми муваффақонаи ин амал бояд ҳар як фарди ҷомеа масъулияти баланд эҳсос намоянд.

2.3 Таъсири технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар замони соҳибистиқлолӣ

Давраи муосирро бе иттилоот ва технологияҳои нави иттилоотӣ тасаввур намудан мушкил мебошад, зеро иттилоот ба яке аз ниёзҳои аввалиндараҷа барои инсоният дар ин давра мубаддал гардидааст. Дар асри XXI технологияи иттилоотӣ дар шаклҳои гуногун ташаккул ёфта истодааст, ки аз шаклҳои таърихӣ худ қомилан тафовут дорад. Ба ҳамин хотир ояндаи ҳар як ҷомеаро дар ҳоле пешбинӣ намудан мумкин мегардад, ки рушди иттилоотии он таъмин карда шавад, зеро бидуни он пешрафти аксарияти соҳаҳои ҳаётро таъмин намудан ғайриимкон мебошад. Технология вобаста ба он, ки мо онро чигуна истифода мекунем, ба соҳаҳои гуногун таъсири худро мерасонад. Вобаста ба ин мо метавонем онро ҳам хуб ва ҳам бад ном барем. Гардиши аз ҳад зиёди иттилоот, пайдоиши шабакаҳои бузурги иттилоотрасонӣ, фаъолияти пурқуввати ВАО, пайдоиши технологияи нави рақамӣ, ҷараёнҳои нави иттилоотӣ ва махсусиятҳои дигараш давраи муосирро аз давраҳои қаблӣ қомилан дар тафовут гузоштааст. Дар ин давра шабакаҳои иҷтимоӣ ҳамчун манбаи асосӣ барои дастрасӣ ба маълумот ба шумор меравад. Дастрасӣ ба он яке аз нишонаҳои ташаккул ва пешрафт низ дониста мешавад.

Технологияи иттилоотӣ дар шароити нави инкишоф ташаккул ёфта истодааст. Мо ҳамагӯза шоҳиди навоариҳои беҳтари он мегардем. Дарачаи тараққиёти технологияи муосир ва рушди минбаъдаи он тасаввурнашаванда мебошад. Ба ояндаи рушди иттилоот баҳогузори намудан бисёр мушкил мебошад, зеро ҳар лаҳза эҳтимолияти ба вучуд омадани тағйироти бузург ҷой дорад. Танҳо тахмин кардан мумкин аст, ки инсоният дар ояндаи наздик технологияҳои аз ин ҳам пешрафтатарро барои худ эҷод менамояд. Ҳанӯз дар қарни гузашта асосгузори бузургтарин ширкати ҷаҳонӣ Apple Стив Џобс гуфта буд: «Компютер бебаҳотарин таҷҳизотест, ки то ҳол мо дидаем. Онро метавон ҳамчун таҷҳизоти матнӣ, банақшагирӣ, ҳисобкунӣ истифода намуд.

Ягон таҷҳизоти дигар қобилияти онро надорад ва он ҳамасола барои мо беҳтар кор хоҳад кард».¹ Дар воқеъ суҳанони ин шахсияти бузург пешгӯие буданд, ки имрӯз мо воқеияти онро дида истодаем. Воситаҳои иттилооти рӯз то рӯз барои мо заруртар шуда истодаанд ва фаъолияти мо низ аз он вобастагии калон дорад. Дар ҳақиқат суръати рушди технологияи муосир сол то сол афзоиш ёфта истодааст.

Таъсири технологияҳои иттилоотии муосир ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар доираи илмҳои сиёсӣ падидаи нав, мураккаб ва доманадор мебошад. Дар асри XXI технология ба тамоми ҷабҳаҳои ҳаёти инсон таъсири худро расонида истодааст. Он ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон низ таъсиргузор аст. Имрӯз шаклҳои фаъолнокии сиёсии ҷавонон, вобаста ба талаботи замон аз шаклҳои анъанавӣ тафовути калон дорад. Ҷавонон бештар ба шакли муосири фаъолнокии сиёсӣ, ки тавассути технологияи иттилоотӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ роҳандозӣ карда мешавад амал менамоянд. Истифодаи самараноки технологияҳои иттилоотӣ дар ҳаёти сиёсӣ ва роҳандозии равандҳои сиёсӣ ба манфиати аҳли ҷомеа мебошад. Истифодаи мақсаднок ва бомаърифати технологияи иттилоотӣ имконият медиҳад, ки вақт сарфа шавад, шафофият таъмин гардад, маълумот саривақт ҷамъоварӣ ва таҳлил карда шавад, масраф камтар карда шавад. Ҳолати дигар дар давраи муосир ин ғайриимкон будани роҳандози намудани равандҳои сиёсӣ бидуни технологияи иттилоотӣ мебошад. Дар равандҳои сиёсӣ ҳангоми фаъолнокии худ ҷавонон аз технологияи муосир ба таври густурда истифода менамоянд. Аз ҳамин хотир технологияи иттилооти ва иттилоот ба яке аз ниёзҳои аввалиндараҷаи инсоният мубаддал гардидааст. Қайд кардан ба маврид аст, ки технологияҳои иттилоотии замони муосир, пеш аз ҳама, ба муносибатҳои сиёсӣ, равандҳои сиёсӣ, фаъолияти сиёсӣ ва ниҳодҳои сиёсӣ таъсири бештар расонида, шаклҳои зоҳиршавии онҳоро дигаргун

¹ Зулъкорнеева, Л.И. Ценности современной молодежи и научно-технический прогресс [Текст] / Л.И. Зулъкорнеева. – Астрахань, 2014. – С.117.

намуда истодаанд. Дар чунин шароит роҳу воситаҳои таъсиррасонӣ ба афкори ҷамъиятӣ ба амал меоянд. Иттилоот ҳамчун манбаи асосии ҷомеаи иттилоотӣ ва технологияҳои иттилоотӣ омили муҳимми пешрафт барои ҷомеа ба ҳисоб меравад. Дар ҷомеа истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт ба амал меояд.

Рушди босуръати технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ барои идоранамоии равандҳои сиёсӣ шароити бузургеро ба миён овардааст. Ин раванд шакли нави ғайриҳолии сиёсиро дар ҷомеа ба вуҷуд овардааст, ки ин ҳам бошад онлайн ғайриҳолии мебошад. Дар оғози пайдоиш ва ташаккули худ агар интернет ва технологияҳои муосир танҳо инъикоскунандаи равандҳои сиёсӣ бошанд, дар давраи муосир яке аз воситаҳои тавоноии дар амал татбиқ намудани ҳадафҳои сиёсии элитаи ҳукмрон мебошад. Имрӯз технологияҳои коммуникатсионӣ ба равандҳо ва натиҷаҳои онҳо таъсиргузор мебошад. Натиҷаи таҳлилҳои нишон медиҳад, ки онлайн – ғайриҳолии дар ҳоли ҳозир ба болоравии мавқеи ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ мусоидат менамояд. Чунин мақеъро дар рафти ғайриҳолии сиёсии ҷавонон бештар шабакаҳои иҷтимоӣ иҷро намуда истодаанд. Дар гузашта агар Интернет як қисми ночизи раванди сиёсӣ арзёбӣ мешуд, имрӯз бошад, ба сабаби ҷалби ҷавонон ба он ҳангоми ғайриҳолии дар ҳаёти сиёсӣ метавонад ба ҳайси яке аз шаклҳои муҳими ғайриҳолии сиёсӣ мавриди баррасӣ қарор дод. Масъалаи мазкур зимни омӯзиши мавзӯҳои алоқаманд бо воситаҳои нави иттилоотӣ ҳамчун яке аз воситаи баландбардории маърифати шаҳрвандӣ низ баррасӣ гардида, таваҷҷуҳи бештар ба омӯзиши нақши шабакаҳои иҷтимоӣ, блогҳо ва ғайра дар танзими ғайриҳолии шаҳрвандию сиёсӣ нигаронда шудааст.

Сарвари давлат дар Паёми худ ба Маҷлиси Олӣ вобаста ба масъалаи мазкур андеша баён намуда, чунин иброз намуданд, ки бо ин восита имкони ба таври электронӣ сари вақт ва босифат расонидани номгӯи зиёди хизматрасониҳои давлатӣ ба шаҳрвандон ва тадриҷан аз

байн бурдани зухуроти номатлубе чун бюрократия ва коррупсия чой дорад. Ҳамзамон, таъкид намуданд, ки муносибати мутақобилаи ҷомеа бо сохторҳои давлатӣ таҳким меёбад, ки ин яке аз рукнҳои муҳими ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ҳисоб меравад.¹

Ҳолати мазкур барои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ таъсири гуногуни худро расонида истодааст. Мушоҳидаҳо нишон медиҳад, ки солҳои охир таъсири иттилооти беруна ба аҳли ҷомеа бештар шуда истодааст. Махсусан дастраси ба шабакаҳои маҳвораи ба рафтор ва шакли тафаккури ҷавонон бештар таъсиргузор аст. Он боиси гардидааст, ки ҷавонон аз арзишҳои худ дар канор монда ба арзишҳои бегона рӯ оваранд. Истифодаи васеъ аз шабакаҳои иҷтимоӣ тавассути технологияи муосир ба маданият ва ғайолнокии сиёсии ҷавонон низ таъсир мерасонад. Онҳо бо таъкид ба арзишҳои бегона, ки тавассути ВАО ба он ошно гардидаан дар равандҳои сиёсӣ амал намуда, арзишҳои қонуниро поймол месозанд.

Дастовардҳои нав дар самти технологияи иттилоотӣ дар ҷомеаи муосир яке аз самтҳои асосии рушди ҷомеа дониста мешавад, зеро он ҷузъи ҷудонашавандаи ғайолияти инсон мебошад. Ҷомеаи ҷаҳонӣ тадриҷан ба шабакаи глобалии иттилоотии ҷаҳонӣ ворид гардида истодааст. Шабакаҳои иҷтимоӣ бо сели бузурги иттилоот ва бо мақсадҳои гуногун дар фазои иттилоотӣ ғайолият намуда, дар ҳар ҳолат метавонанд ҳам таъсири манфӣ ва ҳам таъсири мусбати худро ба аҳли ҷомеа, хоса ҷавонон расонанд. Ҳолати мазкурро дар ҳаёти сиёсӣ мушоҳида намудан имконпазир мебошад. Инсонҳо дар бисёрии маврид баҳри бартараф намудани мушкилоти шахсӣ, гурӯҳӣ, сиёсӣ ва ҷамъиятии худ аз шабакаҳои иҷтимоӣ ва технологияи иттилоотӣ ҳамчун воситаи кӯмакрасон истифода менамоянд. Хосияти асосии онҳо дар он зоҳир мегарадад, ки мушкилоти ҷойдошта дар муддати кӯтоҳи вақт, бо сифати хубтар бартараф карда мешавад. Ҳолатҳое чой дорад, ки истифодаи

¹Послание Президента Республики Таджикистан Маджлиси Оли РТ. -Душанбе. [Текст] / [Электронныйресурс]. URL: <http://www.president.tj/node/10842012>. (дата обращения: 29.09.2019).

нодуруст аз иттилоот ва шабакаҳои иҷтимоӣ барои шахс метавонанд зарарнок ва ҳатто хатарнок бошад. Аз ин хотир истифода аз технологияи муосир дониши дурусти касбиро аз ҳар як шахс, махсусан ҷавонон талаб менамояд. Махсусан, истифодабарандаи иттилоот ҳангоми таҳлили масоили иҷтимоӣ ва равандҳои сиёсӣ бояд дақиқкор бошад, то ба иштибоҳ роҳ надиҳад. Раванди истифодаи технологияи иттилоотии муосир дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон низ марҳила ба марҳила беҳтар гардида истодааст. Имкониятҳои хубтаре барои дастрасӣ ба технология пайдо гардидааст, ки ин барои рушди минбаъдаи ҷомеа таъсир мерасонад. Ҷавонон низ ҳамчун қишри фаъоли ҷомеа технологияи иттилоотиро ба таври васеъ дар ҳаёти худ истифода мебаранд. Истифодаи васеи технология барои рушди маънавия ва ҷаҳонбинии онҳо таъсир мерасонад. Ҳамзамон ҳолатҳое ба назар мерасад, ки истифодаи нодурусти технология барои онҳо зараровар аст.

Ҳамзамон иттилоот ва технологияҳои нави иттилоотӣ ба тамоми қишрҳои ҷомеа ва махсусан ҷавонон таъсири бузург расонида истодааст. Сабаби асосии таъсири иттилоот ба ҷавонон дар он мебошад, ки аксарияти истифодабарандагони шабакаҳои иҷтимоиро ҳамин қишри ҷомеа ташкил менамоянд. Имрӯз ҷавонон мисли онҳе ҳастанд, ки бо сели иттилоот рӯ ба рӯ гардидаанд. Барои аксарияти онҳо иттилоотро дарк намудан мушкул мебошад. Дар айни замон ҳолати таъсирнокии он аз истифодабарандагони раванди иттилоот низ вобаста мебошад. Барои ҷавонон истифода аз интернет ҳамчун як роҳи зиндагӣ ва лаззати ҳаётӣ мебошад, ки онро бо тарзҳои гуногун истифода менамоянд. Ҷавонон дар бештари мавридҳо аз хидмати шабакаҳои иҷтимоӣ ба таври васеъ истифода менамоянд. Онҳо шабакаҳои мазкурро барои қонун намудани ниёзҳои худ, фаъолият ва пеш аз ҳама барои фароғат истифода менамоянд. Ин ҳолат маҷбур менамояд, ки барои ҳифзи манфиатҳо усулҳои нави ҷамъиятӣ коркард карда шавад. Истифодаи нодурусти технологияи иттилоотӣ барои шаклирии афкори ҷамъиятии нокомил ва зараровар мусоидат менамояд. Шабакаҳои иҷтимоӣ бояд тарзе

истифода карда шаванд, ки дар ояндаи наздик аз он манфиатҳои калон ба даст оварда шавад. Он бояд афкори ҷамъиятиро бо назардошти манфиатҳои ҷамъиятӣ ташаккул диҳад. Ба ғайр аз ҷавонон назовариҳои иттилоотӣ диққати ходимони сиёсӣ давлатиро низ ба худ ҷалб намудааст ва дар шаклҳои мухталиф ба онҳо таъсир мерасонад. Онҳо мехоҳанд, ки мавқеи ҷавонро баҳри рушди ҷомеаи шахрвандӣ, демократия, волоияти қонун ва монанди инҳо тавассути ҳамин шабакаҳои иҷтимоӣ пайдо намоянд.

Шабакаҳои иҷтимоӣ имрӯзҳо ба яке аз ВАО - и маъмулӣ табдил ёфтаанд, аммо онҳо хосиятҳои нотақрори худро соҳиб мебошанд. Пеш аз ҳама, ба он маълумотҳои гуногун, ки назоратнашаванда ва барои ҳамагон дастрас мебошад, ворид мегардад. ВАО – и интернетӣ аз воситаҳои дигар ба қулли фарқкунанда мебошад, дар он оид ба дилхоҳ масъала маълумоти зиёде ҷой дорад, ки ҳар яки он дар доираи манфиати гурӯҳи ё шахсӣ паҳн карда шудааст. Масъалаи асосӣ он мебошад, ки дар ин ҷо маълумот дар бештари ҳолатҳо беном нашр карда мешавад. Хосияти дигари интернет - ВАО дар он дида мешавад, ки воридкунандаи маводҳо на дар ҳама ҳолат назорат карда мешавад. Аз чунин ҳолат истифода намуда, шахсони алоҳида метавонанд баҳри манфиатҳои худ дар ин шабакаҳо маводҳои хусусияти миллатпарастӣ, зӯроварӣ, ифротгароӣ ва ғайраро ҷой диҳанд. Чунин ҳолат ба рафтор ва ғайриҷамъияти истифодабарандагони ин шабакаҳо, махсусан ҷавонон, ки дар ҳоли рушд қарор доранд, таъсири калон мерасонад. Як қисми маводҳо ба таври ғаразнок истифода карда мешаванд, ки дар натиҷа гурӯҳи муайяни ҷавонон онро қабул менамоянд ва оқибат ба ҷинояткорӣ ва рафторҳои ғайримеъёрий оварда мерасонад. Чуноне ки мушоҳидаҳо нишон медиҳад интернет ин сирф иттилоот мебошад ва гурӯҳҳои манфиатдор аз он бо мақсадҳои гуногун истифода менамоянд. Бештари мавридҳо аз он ҳамчун воситаи таблиғоти бо мақсадҳои муайян истифода менамоянд.

Дар шароити муосир таъсири шабакаҳои иҷтимоӣ ба тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа, алаҳусус соҳаи сиёсӣ ба назар мерасад. Онҳо дар бештари

маврид образи ҳаётии гурӯҳи муайян гардидаанд, ки бидуни он фаъолият намуда наметавонанд. Ҳолатҳое ҷой доранд, ки гурӯҳҳои ҷиноӣ аз ҷунин шабакаҳо ба таври васеъ истифода намуда, шахсони алоҳидаро ба воситаи таблиғоти идеяҳои худ ба гурӯҳҳои худ ҷалб менамоянд. Махсусан ташкилотҳои террористӣ тавассути таблиғи идеяҳои барои худ манфиатовар, аммо барои ҷомеа зараровар ба ҳаёт ва амнияти ҷамъиятӣ ҳалал ворид менамоянд.

Рафти таҳлилҳо нишон медиҳад, ки захираҳои иттилоотии шабакаҳои иҷтимоӣ дар шаклирии рафтори ҷавонон ҳангоми фаъолнокии сиёсӣ низ таъсиррасон мебошад. Ин ҳолат, пеш аз ҳама, муносибати ҷавонро ба ҷомеа ва равандҳои сиёсӣ ба кулли тағйир медиҳад. Он имрӯз ҳамчун як воситаи мушаххаси муносибати сиёсӣ дониста мешавад. Таъсири шабакаҳои иҷтимоӣ ба ҳамаи гурӯҳҳои иҷтимоӣ, махсусан гурӯҳҳои синнусолӣ таъсири худро мерасонад. Махсусан, ба фаъолияти сиёсӣ ва маданияи ҷавонон бештар таъсир мерасонад. Ҷавонон аксари ҳолатҳо баҳодихиҳои сиёсиро дар асоси маълумоти гирифтаи худ аз шабакаҳои иҷтимоӣ пешниҳод менамоянд. Маълумот дар шабакаи иҷтимоӣ на дар ҳама ҳолат ифодагари манфиатҳои умумӣ мебошад. Аз ин хотир эҳтимолияти ба гурӯҳҳо ҷудо шудани ҷавонон ба амал меояд, ки ин барои рушди минбаъда монеаҳоро эҷод мекунад. Дар натиҷа дар байни ҷавонон иерархияи дохилии иҷтимоӣ инкишоф меёбад ва ду шакли роҳбарон: расмӣ ва ғайрирасмӣ пайдо мегардад. Шакли нави муносибатҳо дар ҷомеа ба амал меоянд, ки хосиятҳои ба худ хосро дошта, шаклҳои анъанавии муошират ва муносибатро аз байн мебаранд.

Мушоҳидаҳо нишон медиҳад, ки дар қатори муҳити табиӣ ҳамзамон муҳити сиёсӣ низ дар шаклирии рафтори шахсият махсусан ахлоқ ва ҷаҳонбинии он таъсири калон мерасонанд. Барои таъсиррасонии худ шабакаҳои иҷтимоӣ аз омилҳои зиёд ба монанди омили иқтисодӣ ва ҳавасманднамои ба таври васеъ истифода менамоянд. Дар шабакаҳои иҷтимоӣ ҳангоми таҳқиқот ё пешниҳоди маълумот истифодабарандагон ё

маълумот пешниҳодкунандагон бештар ба хислат ва мушкилоти худ така намуда, пайи ҳал намудани он мебошанд. Ахборе, ки дар шабакаҳои иҷтимоӣ пешниҳод мегардад на дар ҳама ҳолат ба меъёрҳои қонунгузорӣ ва муносибатҳои сиёсӣ мувофиқат менамояд. Аз ҳамин хотир он метавонад дар байни ҷавонон рафторҳои ғайримеъриро ба вуҷуд оварад, ки оқибат шаклҳои анъанавии рафторҳо аз байн мераванд ва ҷойи онҳоро рафторҳои нав ишғол менамоянд. Бояд гуфт, ки дар айни замон шабакаҳои иҷтимоӣ ва технологияҳои нави иттилоотӣ ба фаъолияти шахсони алоҳида ва шаклгирии рафтори ҷамъиятӣ таъсири аввалиндараҷа мерасонад. Бузургии иттилоот дар он мебошад, ки ба дилхоҳ мушкилоти ҷамъиятӣ таъсири худро мерасонанд. Махсусан ба фарҳанг ва маданияти аҳли ҷомеа бештар таъсиргуздоранд. Чунин ҳолатро дар шароити муосир, махсусан ҷавонон бештар истифода менамоянд. Онҳо барои ҳалли аксарияти мушкилоти иҷтимоӣ сиёсӣ аз чунин шабакаҳо ба таври васеъ истифода менамоянд.

Ҷавонони муосир, ки дар чунин муҳити иттилоотӣ фаъолият намуда ба камол мерасанд, сифатҳои психикии ба худ ҳоро соҳиб мегарданд, ки аз наслҳои қаблӣ қомилан тафовут доранд. Онҳо барандаи тамоюлҳои арзишӣ, меъёрҳо, муносибат, қоидаҳои рафтор ва шакли махсуси ҷаҳонбинии худ мебошанд. Онҳо дар натиҷа марҳила ба марҳила муносибатҳои нави ҷамъиятиро дар ҷомеа ташаккул медиҳанд, ки омехтаи фарҳанги глобалӣ аст ва он бо таъсири ғанновариҳои иттилоотӣ ташаккул ёфтааст. Чунин ҳолат метавонад дар марҳилаи муайян ба фарҳанги миллий зарба занад ва ба ҷойи он фарҳанги бегона дар байни ҷавонон ташаккул ёбад, ки арзишҳои ҳоси худро дорад. Технологияи иттилоотӣ ин хусусияти асри мост ва бидуни он фаъолият намудан мушкил ва дар баъзе ҳолатҳо ғайриимкон мебошад, аммо он дар мавриди дигар ҳатари асри мо низ мебошад.

Технологияҳои нави иттилоотӣ имконият медиҳад, ки инсоният бидуни тарки ҳона ва сарфакории вақт кор, таҳсил ва муошират намояд. Махсусан технологияи муосир ҷузъи ҷудонашавандаи ҳаёти ҷавонон

гардидааст. Ҳоло ҳам насли калонсол ва ҳам насли ҷавон барои пайдо намудани аксарияти саволхояшон ба интернет таваҷҷуҳ менамоянд. Бо вучуди ин технологияи муосир таъсироти манфӣ ва мусбати худро доро мебошад, аммо фақат қисми ками насли наврас онро самаранок истифода мебаранд. Бештари онҳо бо мақсади дилхушӣ онро истифода менамоянд.

Омилҳои манфӣ ва мусбати таъсиррасон ба фаъолияти сиёсии ҷавонон.

Омилҳои мусбат:

1. Пайдоиши воситаҳои нави таълим, сарфаи вақт барои ҷустуҷӯ ва дарёфти иттилоот, омӯзиши мавзуҳои гуногун тавассути онлайн бидуни тарки манзил ва монанди инҳо;
2. Имконияти беҳтарин барои муошират ва дастрасӣ дар шакли том ба ҳама намуди ВАО;
3. Имконияти беҳтарин барои пайдо намудани ҷойи кор ва ё тиҷорати молу маҳсулот;
4. Имконияти вақтхушӣ.

Вобаста ба таъсири омилҳои мусбат ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки технологияи муосир ҷавононро бештар муоширатпазир намуда, шароит барои пешниҳоди назарро ба вучуд меорад. Бо таъсири технологияи муосир арзишҳои нав ба нав дар байни ҷавонон ҳам дар сатҳи давлатӣ ва ҳам дар сатҳи байналмилалӣ ба вучуд омада истодаанд. Насли нав бо арзиш ва ҷаҳонбинии комилан нав ба воя мерасад, ки ин ҳам натиҷаи таъсири технологияи муосир мебошад. Чунин ҳолат дар шароити Тоҷикистон низ ба мушоҳида мерасад, аммо он ҳоло дар сатҳи комил қарор надорад.

Омилҳои манфӣ:

1. Шабакаҳои иҷтимоӣ ва истифода аз онро ҷавонон барои худ як чизи бисёр муҳим меҳисобанд ва аксари вақти холигии худро барои истифодаи он сарф менамоянд;

2. Дар шабакаҳои иҷтимоӣ иттилооти хусусияти шахвонӣ, ҷиноӣ, амалҳои ғайриинсонӣ, зуроварӣ, бераҳмӣ ва амсоли инҳоро дар шаклҳои гуногун пахш менамоянд ва диққати истифодабарандаро ҷалб менамоянд, ки ин ҳолат боиси шаклгирии рафтори нав дар байни ҷавонон мегардад;
3. Тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ шахсиятҳои алоҳида ба қалобӣ даст мезананд, ки дар натиҷа ба гурӯҳи дигар зарар мерасонанд;
4. Ҳамзамон истифодаи барзиёд ва бемавриди он ба саломатӣ низ зарари калон мерасонад. Махсусан барои наврасон ва кӯдакон бештар зарарҳои равониро дар пайи худ меорад. Махсусан ҳолатҳои асабоншавӣ ва ҳастагӣ бештар мушоҳида мешавад.¹
5. Ҷавонон дар рафти истифода аз шабакаҳои иҷтимоӣ иттилооти зиёдро истифода мекунанд, аммо на дар ҳама ҳолат моҳияти онро дарк менамоянд.
6. Вобастагӣ аз технологияи муосир бузургтарин мушкилот барои насли ҷавон мебошад, махсусан вобастагӣ ба бозихҳои компютерӣ, филмҳо, киморбозӣ ва амсоли инҳо, ки оқибати бад дошта инсонро ба ҳолати бадтарини равонӣ (мания) оварда мерасонад. Он ҳолатест, ки инсон бидуни технологияи зиндагии худро тасавур карда наметавонад. Ҳолати мазкурро равоншиносон ба як бемории рӯҳӣ монанд мекунанд, ки аз майзадагӣ ва нашъамандӣ низ хатарноктар мебошад.

Ҳамин тариқ ҷавонон имрӯз дар як даврае фаъолият доранд, ки аз як тараф душвор ва аз самти дигар судманд мебошад. Ҳолати манфӣ ва ё мусбаташ аз ҳар як нафар вобаста мебошад. Технологияи муосир имкон медиҳад, ки ба соҳаҳои нави донишҳо дастрасӣ пайдо карда шавад. Дар ҳоли истифодаи нодурусти он насли нав дар раванди сиёсӣ қарорҳои самаранок

¹ Бобахо, В.А. Современные тенденции молодежной культуры: конфликт или преемственность поколений? [Текст] / В.А. Бобахо // Общественные науки и современность. – 2006. – №3. – С.56-65.

қабул намекунанд ва ё барои амалӣ кардани он қобилият надоранд. Чунин насл барои давлат зарари бузургро ба миён меоранд.¹

Чизи асосие, ки бояд қавонони имрӯза ҳадафи худ қарор диҳанд он аст, ки онҳо танҳо ба технологияи муосир така накарда, балки онро ҳамчун васила барои расидан ба ҳадафҳои гузоштаи худ истифода намоянд. Бояд қайд намуд, ки инсон аз ҳама намуди техника болотар аст ва техника маҳсули тафаккури он мебошад. Инсон набояд дар ягон маврид худро ба техника вобаста намояд, балки онро барои ҳалли масоили худ истифода намояд, зеро инсон мавҷуди дорои тафаккур мебошад. Қавонони муосир низ бояд технологияи муосирро самаранок истифода намуда, барои ноил шудан ба қомеъҳои бузургтар кӯшиш намоянд. Онҳо набояд худро ба техника вобаста намуда ба ҳолатҳои равоӣ гирифта намоянд.

Барои истифодаи дурусти технологияи иттилоотии муосир дар чунин раванди ғуртазод иродаи сиёсии қавӣ метавонад ҳамчун воситаи асосии амалнамоӣ баромад намояд. Дар ҳамин маврид таваҷҷуҳ ба масъалаи хусусияти иродаи сиёсии қавонон низ меафзояд. Иродаи сиёсӣ яке аз масъалаҳои асосии илмҳои қомеашиносӣ ба шумор рафта, дар тамоми давраҳо ба он таваҷҷуҳ зоҳир шудааст. Фаҳмиши иродаи сиёсӣ дар назар ағарчӣ осон ва сода намояд ҳам, аммо дар асл ҷандон сода ва осон нест. Зеро он яке аз шаклҳои ҳастие мебошад, ки таввасути он инсоният дар ҷамъият ва махсусан равандҳои сиёсӣ фаъолият менамояд. Он қобилияти ба амал баровардани ҳадафҳои субъектони сиёсат ва иҷро намудани вазифаҳои ҷамъиятии онҳо мебошад. Мавҷудияти иродаи сиёсӣ дар ҳаёти сиёсӣ бисёр муҳим мебошад. Он имконият медиҳад, ҳар як шахс дар ҳаёти сиёсӣ ва равандҳо мақсаднок иштирок намуда, натиҷаи заруриро ба даст орад. Ҳамзамон барои сафарбарнамоӣ ва идоранамоӣ мавҷудияти ирода яке аз шартҳои асосӣ мебошад.

¹ Балла, О. Человек Возможный: Компьютерная игра как этап в истории человека [Текст] / О. Балла // Знание - сила. – 2012. – №8. – С.23-31.

Масъалаи омӯзиши иродаи сиёсӣ дар ҳамаи давраҳо мавриди таҳлили донишмандон қарор гирифтааст. Онҳо вобаста ба ин масъала назарияҳои зиёде пешниҳод намудаанд. Махсусан донишмандони аҳди қадим ва асрҳои миёна низ ба масъалаи ирода таваҷҷуҳ намуданд. Фаҳмиши масъалаи мазкур дар ин давра хосияти махсусро соҳиб буд. Онҳо ин масъаларо бештар аз нигоҳи теологӣ шарҳу тавзеҳ додаанд. Ба назари донишмандони давраи мазкур иродаи сиёсӣ танҳо ба гурӯҳи муайяни одамон хос буда, барои омма дастнорас мебошад. Иродаи сиёсӣ дар давраҳои мазкур ҳамчун мавҷуди муқаддас доништа мешуд ва ин танҳо хоси сиёсатмадорон мебошад.

Бештари донишмандон иродаи сиёсиро асоси ҳаёт унвон намудаанд. Ба андешаи Шопенгауэр асоси эволютсияи инсон ҳам аз ҷиҳати биологӣ ва ҳам аз нигоҳи иҷтимоӣ иродаи ӯ мебошад. Нитше бар он андеша аст, ки ирода ва қудрат омили асоси барои муайян намудани рушди минбаъда мебошад. Асоси ҳамаи чизҳои мавҷуда аз ирода вобаста мебошад ва он меъёр барои ҳар як падидаи иҷтимоист.

Ба андешаи Гумилев асоси муваффақияти сиёсии сиёсатмадорон аз иродаи сиёсии онҳо вобаста мебошад. Ё ҳамзамон қайд менамояд, ки ҳастии иродаи сиёсӣ имконияти пешрафтро ба вуҷуд меорад ва баръакс вақте ки иродаи сиёсӣ аз байн меравад ҳолати тирашавӣ дар идоракунӣ оғоз мегардад. Дар давраҳои сафарбарнамоӣ мавҷудияти иродаи сиёсӣ барои сиёсатмадорон ва оммаи мардум яке аз шартҳои асоси баҳри муваффақият мебошад.

Асоси иродаи сиёсиро арзишҳо, сохти шуури ҷамъиятӣ, фарҳангӣ сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва ҷаъолияти субъектони сиёсат ташкил менамоянд. Он метавонад дар шаклҳои бошууруна ва стихиявӣ (рӯякӣ) намуддор гардад. Чунин ҳолат ҳам хоси пешвоёни сиёсат ва ҳам оммаи мардум мебошад. Ин шакли ҷаъолияти сиёсӣ вобаста ба давраи мушаххаси таърихӣ, аз рӯи шакли идоракунӣ, мақсадҳои бадастомада ва натиҷаҳои ниҳони он аз ҳамдигар фарқ менамоянд.

Хусусияти асосии иродаи сиёсиро бошад қобилият ташкил медиҳад, ки баҳри пай дар пай амалӣ намудани мақсадҳои сиёсии гузошташуда ва вазифаҳои минбаъда мусоидат менамояд. Иродаи сиёсӣ бо тарзи дигар ин зидияти дохилӣ мебошад. Иродаи сиёсӣ ин пеш аз ҳама муборизаи сиёсӣ барои қудрат мебошад.

Иродаи сиёсӣ - ин қобилияти бошууруна фаъолият намудани шахси алоҳида ё гурӯҳи одамон вобаста ба ҳадафи сиёсии гузошташуда бо мақсади бартараф намудани мушкилоти онҳо дар ҳаёти сиёсӣ мебошад. Иродаи сиёсӣ, яке аз шаклҳои барҷаста ва муҳимтарини иродаи ҷамъиятӣ ҳисобида мешавад. Дар асоси мавҷудияти иродаи сиёсӣ инсоният тайи ҳазорсолаҳои охир ҳадафҳои бузурги сиёсиро роҳандозӣ намуда, сохторҳои гуногуни идоранамоӣ, шаклҳои гуногуни институтҳои сиёсӣ, фарҳанг ва тамаддунҳои гуногунро ташаккул додааст. Мавқеи давлат, ҳолати инкишофи он аз мавҷудияти иродаи сиёсии бошандагони он вобастагии калон дорад.

Иродаи сиёсӣ асосан ҳангоми фаъолияти сиёсӣ дар ду шакл намуддор мегардад:

1. Шакли инфиродӣ – ҳар як шахс дар алоҳидагӣ дар равандҳои сиёсӣ, бо мақсадҳои гузоштаи худ, ки он метавонад ифодакунандаи манфиатҳои ҳам ҷамъиятӣ ва ҳам шахсӣ бошад амал менамояд.
2. Шакли гурӯҳӣ – шакли мазкур бештар хусусияти ҷамъиятӣ дошта, фард дар асоси иродаи ягонаи гурӯҳӣ бо мақсади ҳалли мушкилоти ҷамъиятӣ амал менамояд.

Шаклҳои мазкур метавонанд дар тамоми равандҳои сиёсӣ, аз ҷумла озоишта ва ғайриозоишта намуддор гарданд. Рафти амалишавии он аз ҳолати равандҳои сиёсӣ ва иродаи иштирокчиён вобаста мебошад. Ҳамзамон он вобаста ба шакли фаъолият метавонад дар шаклҳои манфӣ ва мусбат низ зоҳир гардад.

Инсон ҳангоми фаъолият бештар дар асоси мақсади сиёсӣ амал менамояд. Он низ қувваи асосӣ барои амал намудан дар равандҳо мебошад.

Ба андешаи Ю.М. Павлова мақсади сиёсӣ танҳо дар асоси иродаи сиёсӣ муайян карда мешавад. Ичунин иродаи сиёсӣ бояд ба нигоҳ доштани вазъияти сиёсӣ, баланд бардоштани мақоми шахс дар ҷомеа, неқӯаҳволии моддӣ ва таъсири манфӣ расонидан ба гурӯҳҳои муҳолиф (оппозитсияи сиёсӣ) нигаронида шуда бошад.¹

Иродаи сиёсӣ дар рушди сиёсати хориҷии давлат низ нақши асосӣ дорад. Он дар баланд бардоштани мавқеи давлат дар арсаи байналмиллалӣ мусоидати бевосита менамояд. Он бештар аз иродаи роҳбарияти олии кишварҳо вобаста мебошад, чунки онҳо муарификунандаи давлат дар арсаи ҷаҳонӣ мебошанд. Онҳо бояд бо иродаи мустаҳкам амал намоянд. Иродаи сиёсии мустаҳкам ва санҷидашуда омили асосӣ барои расидан ба мақсадҳо мебошад.

Иродаи сиёсӣ амали ихтиёрии дар заминаи таҳлилҳои сиёсӣ ва психологӣ бавучудода мебошад, ки ангеҷаҳои гуногуни сиёсиро дар худ фаро мегирад. Натиҷаи асосии иродаи сиёсиро қарори сиёсии қабулшуда ва ҳолати иҷроиши он ташкил менамояд. Бидуни мавҷудияти иродаи сиёсӣ аз қолабҳои кӯҳнаи сиёсӣ берун баромадан ғайриимкон мебошад. Танҳо мавҷудияти иродаи сиёсӣ имконият медиҳад, ки шахс дар асоси мақсади муайян ба ҳадафҳои нав расад. Таърих исбот намудааст, ки сабаби шикасти аксарияти империяҳо ин пеш аз ҳама набудани иродаи сиёсӣ дар роҳбарияти сиёсии он мебошад.

Шахс ҳамчун субъекти дорои ирода ҳамеша дар ҷамъият кӯшиш менамояд, ки тағйиротро ба вучуд орад. Асоси иродаи шахсро сифатҳои махсуси он ба монанди фидокорӣ, мустақилият, нерӯю матонат, худбаҳодиҳӣ ва дигарон ташкил медиҳад. Ин сифатҳо ҳолат ва мавқеи онро дар ҷамъият муайян менамояд.

Дар давраи муосир идоракунии давлатӣ ва натиҷаи ниҳоии он маъалаи актуалӣ ва рӯзмара мебошад. Бештари маврид барои татбиқи идоракунии

¹ Павлов, Ю.М. Политическая воля и цель в современном мире [Электронный ресурс]. – URL: <http://utopiya.spb.ru/index.php?option> (дата обращения: 23.10.2013 г.)

бомувафақияти давлатӣ пеш аз ҳама мавҷудияти заминаҳои кофӣ, қабули стратегияи дуруст ва дақиқро зарур мешуморанд. Дар воқеъ бидуни инҳо рушди давлат номумкин аст, аммо баҳри дар амал татбиқ намудани ҳадафҳои гузошташуда пеш аз ҳама иродаи сиёсии мустаҳкам заруртар мебошад. Танҳо иродаи сиёсӣ метавонад ҳадафҳои гузошташударо ба воқеият табдил диҳад, ки ин натиҷаи ниҳони идоракуниро ташкил медиҳад.

Иродаи сиёсӣ хусусияти догматикӣ надошта, ҳамеша дар ҳоли тағйирот ва дигаргунӣ мебошад. Падидаи мазкурро ташаккул ва инкишоф додан мумкин аст. Он дар ҳолате ташаккул меёбад, ки талаботи мавҷуда дар амал татбиқ карда шавад.

Иродаи сиёсиро бо мақсадҳои гуногун истифода бурдан мумкин аст. Онро метавон бо мақсади амалӣ намудани барномаҳои давлатӣ ва пешрафти ҷомеа истифода намуд. Ҳамзамон онро метавон бо мақсади манфӣ ва харобкорӣ истифода намуд. Он қувваи идеалии махсус аст, ки инсон онро бо таъсири равандҳо аз ҷамъият мегирад. Он асосан натиҷаи муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошад, ки субъектон дар асоси он ба самти муайян равона карда мешаванд ва мақсадҳои гузошташуда амалӣ карда мешавад.

Иродаи сиёсӣ шакли махсуси зухуроти сиёсӣ мебошанд, ки пеш аз ҳама ба фаъолият, рафтори субъектони сиёсат, амалӣ гардонидани манфиатҳо, нигоҳ доштан ва мустаҳкамнамоии ҳокимият нигаронида шудааст. Дар давраи муосир, ки инсониятро равандҳои мухталифи сиёсӣ фаро гирифтааст, мавҷудияти иродаи сиёсӣ шартӣ зарурӣ мебошад. Зеро фаъолияти бидуни ирода ва мақсад ҳам барои ҷамъият ва ҳам шахси алоҳида таъсири манфӣ мерасонад.

Таъсири технологияи иттилоитии муосир ба ҷавонон дар шароити муосири рушди давлатдорӣ мушоҳида мешавад. Ҷавонон имрӯз аксарияташон аз технологияи муосир ва шабакаҳои иҷтимоӣ истифода меkunанд. Ҳолати мазкур ба фаъолнокии сиёсии онҳо бетаъсир буда наметавонад. Ҷавонон асосан маълумот оид ба ҳаёти сиёсиро низ аз ҳамин

шабакаҳо дастрас менамоян. Дар чунин маврид танҳо иродаи солиму созанда ва мустаҳкам метавонад аз таъсири манфии ин раванд ҷавононро боз дорад ва ҳамчун инсони комил ташаккул диҳад. Дар шароити Тоҷикистон низ масъалаи мазкур рӯзмара мебошад, зеро ҷавонон ҳамчун қисми фаъоли ҷомеа аз технологияи муосир ба таври васеъ истифода менамоянд. Ин ҳолат ба фаъолнокии сиёсии онҳо ҳангоми иштирок дар равандҳо таъсир мерасонад.

Вобаста ба омӯзиши таъсири технологияҳои иттилоотии муосир ба фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар Тоҷикистони муосир мо ба чунин хулосаҳо расидем:

Истифодабарандагони Технологияи иттилоотӣ дар шароити кишвари мо аксаран ҷавонон мебошанд ва ин ба фаъолияти онҳо таъсир мерасонад. Ҷавонон бештари мавридҳо технологияро бо мақсадҳои иқтисодӣ ва дилхушӣ истифода мебаранд, ки ин нишонаи паст будани маданияти истифодаи технологияи муосир мебошад. Бо роҳандозии барномаҳои махсуси давлатӣ баланд бардоштани маданияти истифодаи технологияи муосир зарур мебошад.

Кам будани мутахассисони сатҳи олӣ низ барои истифодаи технологияи муосир яке аз мушкилоти дигар ба шумор меравад. Бештари маврид нодуруст истифода намудани технология барои истифодабарандагон мушкилоти гуногуни равонию сиёсиро ба бор меорад.

Иродаи сиёсӣ яке аз воситаҳои асосии барои мақсаднок истифода намудани технологияи иттилоотӣ ба шумор меравад. Он имкон медиҳад, ки шахс ҳангоми фаъолият мақсади муайяни сиёсиро пеш гузорад ва баъдан амал намояд. Ташаккули иродаи сиёсии ҷавонон низ дар шароити муосир амри зарурӣ мебошад.

ХУЛОСА

Масъалаи ҳарчӣ бештар самаранок ва ғаёлнокии сиёсии бунёдкорона намудани насли ҷавон бо назардошти рушди манфиатҳои иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангии кишвар дар солиёни охир ба яке аз масъалаҳои муҳими давлатӣ табдил ёфтааст. Ин бо таҷрибаи андӯхтаи кишварҳои ҳамсоя дар самти истифодаи ҷавонон дар ҳалли масъалаҳои сиёсӣ, пешгирии шомилшавии ҷавонон ба ҳамоишу иқдомҳои гуногуни носолими сиёсӣ низ иртибот дорад, ки дар аксари кишварҳо ба вуқӯъ меоянд.

Баромадҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамоишҳои мухталифи ҷавонон мавқеи роҳбарияти кишварро дар муносибат ба ин гурӯҳи синнусолии ҷомеа, яъне ҷавонон возеҳ нишон медиҳанд. Ҷавонон захираи стратегии давлатанд, аз мавқеи онҳо дар ҳаёти ҷамъиятӣ – сиёсӣ ва иқтисодӣ, аз эътимоди онҳо ба фардову ғаёлнокиашон суръату самти рушди давлати мо вобаста хоҳад буд.

Меъёрҳои ғаёлнокии сиёсии ҷавонон ва дигар вижагиҳои муносибати сиёсии онҳоро шароитҳои мушаххаси таърихӣ ҷомеа ва анъанаҳои фарҳангии сиёсӣ муайян мекунанд. Ҳолати амалии ғаёлнокии сиёсии ҷавонон дар кишвар якранг сурат намегиранд. Он аз сарҳадоти синусолӣ, давраҳои мухталифи сиёсӣ, шароитҳои муайяни иҷтимоӣ, иқтисодӣ, низоми сиёсии ҷомеа, дараҷаи рушди давлат ва монанди инҳо вобаста мебошад.

Якчанд нишонаҳои имконпазире барои баҳогузори ба ғаёлнокии сиёсии ҷавонон мавҷуд мебошад. Инҳо пеш аз ҳама манфиатҳои ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ, имконияти иштироки ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ, имконоти баҳодиҳӣ ба ҳаводиси сиёсӣ, ҷалбнамоии онҳо ба ҳаводиси мушаххаси сиёсӣ, аз ҷумла интиҳоботҳо ва ғайра мебошанд.

Яке аз омилҳои ғайримустақиме ки ба ғаёлнокии сиёсӣ ҷавонон, рушди минбаъдаи онҳо ва муносибати онҳо ба ҳаёти сиёсӣ таъсиргузор буда метавонад, ин таваҷҷуҳ ба мавзӯҳои сиёсӣ дар ВАО мебошад. Аз ВАО аксаран ҷавонон навигариҳои сиёсатро фаҳмида мегиранд, ки ин ба

фаъолияти онҳо таъсири худро мерасонад. Чавонон иттилоъро оид ба рӯйдодҳои ҳаёти сиёсӣ ҳамрадиф бо дигар ахбори навин ба даст меоранд. Ба ғайр аз манобеи иттилооти ба ҳузури чавонон дар ҳаёти сиёсат омилҳои дигар ҳам таъсиргузоранд. Аз ҷумла тамосҳои мустақим бо намояндагони ин ё он нерӯи сиёсӣ, ширкат дар маҷлисиҳо, гирдиҳамоиҳо, суҳбатҳои шахсӣ бо сиёсатмадорон ва монанди инҳо.

Мутаассифона, аз ин пажӯҳишот он чӣ ба назар мерасад, ки намояндагони ҳизбҳои сиёсӣ ба масъалаи «наздик кардан» - и аъзоёни ҳизбҳо ба ин ё он табақаи аҳолии камтар таваҷҷуҳ зоҳир мекунанд. Инчунин ба чорабиниҳои дохилиҳизбие, ки баргузор карда мешавад, маъмулан фақат аъзои ҳизб даъват карда мешаванд. Иртибот бо муҳити беруна, аз ҷумла чавонон, нокифоя ба назар мерасад. Намояндагони ин ё он ҳизби сиёсӣ, масалан, хеле кам ба муассисаҳои таълимӣ мераванд, то бо чавонон муошират кунанд ва нишон диҳанд, ки ба чавонон ширкат дар сиёсат чаро муҳиму судманд аст. Майлу рағбат ба ин ё он соҳаи фаъолият ё ҳаёти сиёсӣ бештар (махсусан барои чавонон) бо обрӯву нуфузи шахси дар ҳамин соҳа шинохтаю намоён алоқаманд аст. Вале бо кам будани рағбати чавонон ба сиёсат нигоҳ накарда, аксарияти намояндагони насли чавон муътақид бар онанд, ки ҳаёташон аз сиёсат вобастагӣ дорад. Яъне сиёсат чун арзиш, чун омили ангежавӣ дар шуури чавонон ҳузур дорад, муҳим он аст, ки майлу рағбаташонро ба ин соҳаи ҳаёт бояд бештар кард ва нишон дод, ки маҳз фаъолияти чавонон дар сиёсат метавонад ба беҳбудии минбаъдаи ҳаёти сиёсии ҳама гурӯҳҳои аҳолии минҷумла, худ чавонон таъсир расонад.

Омили дигар майлу рағбати хосса ба сиёсат аз ҷониби чавонон - ин муҳокима кардани рӯйдодҳои сиёсӣ бо одамони наздик аст. Онҳое, ки ба сиёсат мароқ доранд рӯйдодҳои сиёсиро аксари вақт бо ҳамсолони худ ба муҳокима мекашанд. Ин масъала ба он далолат мекунад, ки гурӯҳҳои баландзахиравии чавонон натавонанд нисбат ба гурӯҳҳои пастзахиравии онҳо бештар иттилоии сиёсиро мепазиранд, балки онро дар гурӯҳи худ

мешунавонанду шарҳ медиҳанд. Ин ҳолат аз муҳити ҷавонон вобаста буда, ба фаъолияти минбаъдаи он дар ҳаёти сиёсӣ таъсир мерасонад. Умуман ҳангоми таҳқиқи масъалаи фаъолнокии электоралии ҷавонон дар навбати аввал бояд дараҷаи дониши сиёсӣ ва муносибати онҳоро ба ҳаёти сиёсӣ ба назар гирифта шавад. Маҳз дониши сиёсӣ қодир аст, ки омили дар ҷавонон мавҷуднабудаи фаъолнокии сиёсиро ташаккул диҳад. Яке аз нишондиҳандаҳои муҳими фаъолнокии сиёсии ҷавонон тарзи муносибати онҳо ба равандҳои сиёсӣ мебошад. Таҳқиқотҳои анҷомдодашуда дар ин самт исбот менамояд, ки аксари ҷавонон, бинобар сабаби огоҳ набудан аз барномаҳои созмонҳои сиёсӣ аъзогӣ ба онҳоро наменвисанданд. Аксарияти ҷавонон имконияти фаъолмандии сиёсиро дар доираи ҳизбҳои сиёсӣ надоранд ва ё худ аъзои ҳизб шуданро наметавонанд, ки ин ҳолат аз пастравию нофаъолиии зиёди сиёсии ҷавонон гувоҳӣ медиҳад. Сабабҳои чунин пастравию нофаъолиҳо дар байни ҷавонон аз омилҳои гуногун вобастагӣ дорад. Омили асоси ин дарк накардани манфиатҳо дар доираи фаъолият дар ҳизбҳо мебошад. Аз тарафи дигар, ҷавонон малакаҳои худташқилдиҳӣ, ва ҳифзи манофеи худро надоранд, ки ин омил низ ба камфаъоли оварда мерасонад. Аз дигар ҷониб, ҳуди ҳизбҳои сиёсӣ ба фаъолият оид ба ҳимояи манфиатҳои ин ё он қисмати аҳолии мамлакат, аз ҷумла ҷавонон камтар таваҷҷуҳ зоҳир менамоянд. Дар иртибот ба ин, дар замири ҷавонон ташаккул додани малакаҳои фаъолияти сиёсӣ, худидоракунии, ҳифзи манфиатҳои худ дар марҳилаҳои аввали муносибатҳои сиёсӣ ҳангоми фаъолнокӣ муҳим аст. Ба ҷавонон додани имконияти иштирок дар фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ, маъракаҳои интихоботӣ, худро чун иштирокчии ин равандҳо ҳис кардан ва ба даст овардани таҷрибаи рафтори сиёсии иштирок дар ҳаёти сиёсии мамлакат ва қисман минтақа зарур аст.

Таҳлили маълумоти назарсанҷиҳои гуногуни афкори умумӣ ба фаҳмидани он имкон медиҳад, ки интихоби сиёсии ҷавонон то кадом андоза санҷидашуда, андешидашуда ва мустақилона аст, ширкат дар овоздиҳӣ

натичаи қарори санчидаи сиёсӣст ё ки амале, ки бо таъсири омилҳои берунӣ сар задааст. Тибқи маълумоти таҳлилии ба мақоми ҷавонон дар Тоҷикистон бахшидашуда 70 % ҷавонон боварӣ доранд, ки ба қабули қарор оид ба ширкат варзидан ё наварзидан дар интиҳобот андешаи дигар одамон ба онҳо таъсир намегузорад. Миёни ҷавонон ҳиссаи аз ҳама пасттарин аз онҳоест, ки як ҳафта пеш аз овоздиҳӣ дар мавқеи худ устувор истодаанд ва ҳиссаи аз ҳама баландтарин аз онҳоест, ки боварӣ надоштанд ба интиҳобот мераванд ё не. Мутаассифона ҷавонон раванди интиҳобот ва фаъолият дар онро на зарурати ҷиддӣ, на ифодаи эътироз қабул кардаанд. Бинобар ин, яке аз вазифаҳои муҳим дар қор бо ҷавонон ташаккул додани муносибати шахсиятӣ ба интиҳобот, тобиши ҳиссиётӣ додан ба ин ҳодиса аст.

Дар ин маврид, бояд ёдовар шуд, ки истифодаи усулҳои рӯшод ба болоравии сатҳи фаъолнокии сиёсии насли ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ мусоидат менамояд. Усулҳои дигар барои ҷалби ҷавонон ба фаъолияти сиёсӣ баръакс кинаву адоватро бармеангезад. Маҳз барои ҳамин ҳам, тамоми чораҳои ба хотири болобарии фаъолнокии ҷавонон андешидашуда бояд бештари маврид характери ғайримустақим дошта бошанд. Ин ҳолат ба боло бурдани майлу рағбаташон ба ҳаёти сиёсӣ, минтақа, кишвар, рағбат ба раванди интиҳоботӣ ва боло бурдани фарҳанги ҳуқуқӣ ва фаъолнокии шаҳрвандии ҷавонон бурда мерасонад. Инчунин зарур аст, ки ин тадбирҳо маҷмаавӣ ва гуногунсамт бошанд ва дар худ кӯшишҳои ниҳодҳои гуногуни сиёсиро мутаҷхид намоянд.

Ҳамин тариқ, масъалаҳои гуногуни “Хусусиятҳои фаъолнокии сиёсии ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон” - ро мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор дода ба чунин хулосаҳо расидем:

1. Ҷавонон гурӯҳи иҷтимоӣ – демографияе мебошанд, ки ҳангоми фаъолияташон маҷмуи тавсифоти синнусолӣ ва вижагиҳои мақоми иҷтимоии онҳо ба назар гирифта мешавад. Ҷавонӣ марҳилаи муайян, давраи силсилаи ҳаётӣ ҳар як шахс аст ва фаъолияти сиёсӣ нишон додан дар ин марҳила дар

ибтидо аз худи шахсият ва баъдан шароитҳои мавҷуда дар ҳаёти сиёсӣ вобаста мебошад. Аз ин хотир, тамоми кишварҳо новобаста аз дараҷаи инкишофи худ ба ин табақа таваҷҷуҳ зоҳир намудаанд. Омӯзиши ҷавонон ва ҷалби онҳо ба ҳаёти сиёсӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз мадди назари донишмандон дар қанор намондааст, зеро рушди минбаъдаи кишвар аз шакли фаъолият ва назари онҳо ба ҳаёти сиёсӣ вобастагии қалон дорад [6 -М].

2. Мавҷудияти асосҳо ва захираҳо барои фаъолнокии сиёсии ҷавонон яке аз шартҳои асосӣ мебошад, зеро бидуни мавҷудияти онҳо ҷавонон наметавонанд фаъолияти сиёсӣ намоянд. Маҳз асосҳо ва захираҳо метавонанд барои иштироки сиёсӣ шароит фароҳам оваранд. Аз ин рӯ, бунёди асосҳои зарурӣ барои фаъолнокии ҷавонон боз ҳам бештар муҳим мебошад. Дараҷаи фаъолнокии сиёсии ҷавонон аз имкониятҳои барои онҳо фароҳамоварда вобастагии зиёд дорад. Ҳар қадар асосҳо ва захираҳо барои фаъолнокӣ зиёд бошад, ҳамон андоза иштироки сиёсӣ бештар мегардад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаҳои зарурӣ барои фаъолнокии сиёсии ҷавонон ба таври кофӣ мавҷуданд, танҳо ҷавононро зарур аст, ки дар асоси онҳо фаъолияти самаранок намоянд [2 -М].

3. Дар ташаккули ҷавонон ҳамчун субъект нақши иттилоот басо бузург мебошад. Он асосан дар шаклгирии тафаккури ҷавонон бештар таъсигузор аст. Заминаи асоси барои ташаккули ҷавонон ҳамчун субъект ин гуногунандешӣ дар ҷомеа, ташаккули ҷомеаи шахрвандӣ ва фаъолияти воқеии ниҳодҳои марбут ба ҷавонон мебошад. Барои он ки ҷавонон ҳамчун субъекти фаъол амал намоянд бояд ҳарчӣ бештар принципҳои ҷомеаи шахрвандӣ дар амал татбиқ қада шавад. Фаъолияти сиёсии ҷавонон дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи асосӣ ва рӯзмара мебошад. Инро як қатор санадҳои меъёрию ҳуқуқии қабулшуда исбот менамоянд [1 -М]; [5 -М].

4. Барои рушди ҳамаҷонибаи ҷавонон, ҷалби онҳо ба ҳаёти сиёсӣ дар шароити муосир яке аз воситаҳои асосӣ мебошад. Ташаккули ҷавонон ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ ба дараҷаи фаъолнокии сиёсии онҳо дар равандҳои сиёсӣ вобаста аст. Ин раванд дар синни ҷавонӣ бештар самарабахш чараён мегирад. Дар ин синнусол ҳадафҳои сиёсии инсон ташаккул меёбанд, ӯ ғоя ва арзишҳои муайянро мепазирад ва дар амалия тавассути шомилгардӣ ба ҳаёти сиёсӣ фаъолона амалӣ мегарданд. [5 -М].

5. Ҷумҳурии Тоҷикистон кишварест, ки ҷавонони он маданияти сиёсии хос доранд ва дар равандҳо фаъолият мекунанд. Имрӯзҳо дар кишвар шаклҳои гуногуни ниҳодҳо амал менамоянд, ки аъзоёни фаъоли онҳо ҷавонон мебошанд. Ниҳодҳои мазкур, аз ҷумла ҳизбҳо, созмонҳои ҷавонон, ташкилотҳои ҷавонон дар ниҳодигардонӣ ва шакли иштироки ҷавонон таъсиргуздор аст. Шакли фаъолияти ниҳодишуда имконият медиҳад, ки ҷавонон дар равандҳои сиёсӣ иштирок намуда, талаботи худро қонеъ созанд. Аз ин хотир, ташаккул додани ҳолати ниҳодишавии ҷавонон яке аз роҳҳои самараноки ҷалби онҳо ба ҳаёти сиёсӣ мебошад [3 -М]; [10 -М].

6. Ташаккули маданияти сиёсӣ дар байни ҷавонон яке аз масъалаҳои асосӣ ва рӯзмара ба шумор меравад, зеро он барои ояндаи ҷомеаи тоҷикистонӣ биёр муҳим аст. Барои ташаккули он дар сатҳи зарурӣ бояд тамоми аҳли ҷомеа дар якҷоягӣ амал намоянд. Ҷалби ҷавонон ба равандҳои сиёсӣ, ки дар онҳо манфиатҳои онҳо бароварда мегардад, яке аз воситаи муҳимтарин барои ташаккули маданияти сиёсии онҳо мебошад. Вобаста ба воқеияти замони муосир зарурияти як навъи бозсозии маданияти сиёсӣ дар байни ҷавонон ба миён омадаст. Маданияти сиёсии кишвари худро, ки бо арзишҳои мадании кишварҳои дигар омехта гаштааст, вобаста ба манфиатҳои миллии худ ташаккул диҳем ва таъсири манфии онро дур созем. Барои анҷоми муваффақонаи ин амал бояд ҳар як фарди ҷомеа масъулияти баланд эҳсос намоянд [3 -М]; [10 -М].

7. Истифодабарандагони технологияи иттилоотӣ дар шароити кишвари мо аксаран ҷавонон мебошанд ва ин ба фаъолияти онҳо таъсир мерасонад. Ҷавонон бештари мавридҳо технологияро бо мақсадҳои иқтисодӣ ва дилхушӣ истифода мебаранд, ки ин нишонаи заиф будани маданияти истифодаи технологияи муосир мебошад. Бо роҳандозии барномаҳои махсуси давлатӣ баланд бардоштани маданияти истифодаи технологияи муосир зарур мебошад. Иродаи сиёсӣ яке аз воситаҳои асосии барои мақсаднок истифода намудани технологияи иттилоотӣ ба шумор меравад. Он имкон медиҳад, ки шахс ҳангоми фаъолият мақсади муайяни сиёсиро пеш гузорад ва баъдан амал намояд. Ташаккули иродаи сиёсии ҷавонон низ дар шароити муосир амри зарурӣ мебошад [9 -М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

- Рушду инкишофи ҳар як кишвар аз дараҷаи фаъолнокии сиёсии ҷавонон ва таваҷҷуҳ ба фаъолияти онҳо аз ҷониби мақомоти муайян вобаста мебошад. Ҷавонон қувваи асосӣ, нерӯи созанда, пешбаранда ва аксари аҳолиро ташкилкунанда мебошанд. Ба инобат гирифтани назари онҳо ҳангоми амалисозии ҳадафҳои бузург, яке аз шартҳои асосии муваффақият мебошад. Ҳар як кишварро зарур аст, ки дар низоми идоракунии худ мавқеи ҷавонро дар сиёсат ба инобат гирад, барои фаъолнокии сиёсии онҳо шароити созгор бунёд созад.

- Иштирок дар равандҳои сиёсӣ ва нишон додани фаъолнокии сиёсии самаранок аз ҷониби ҷавонон дар шуури онҳо мавҷуд мебошад. Ҷавонон аҳамияти ин соҳаи муҳими ҳаётро дарк менамоянд ва сатҳи таъсири равандҳои сиёсиро ба ҳаёти худ баҳогузорӣ менамоянд.

- Барои ташаккул додани фаъолнокии сиёсии ҷавонон ташаккули симои мусбати сиёсат дар муҳити ҷавонон, додани тобиши мусбати ҳиссиётӣ, инчунин, ба роҳ мондани раванди ташаккули муносибати бошууруна ба интиҳобот дар зехни ҳар як ҷавон аз синни мактабӣ зурур аст. Бинобар ин,

ташаккул ва рушди донишҳои сиёсӣ дар муҳити ҷавонон, ки муҳимияти ширкати ғаёлнокии сиёсиро дар ҳаёти сиёсии кишвар ва ҷаҳон хоҳанд шунавонид, ба болоравии ғаёлмандии ин гурӯҳи синнусолӣ дар ин соҳаи муҳими ҳаёти ҷамъиятӣ мусоидат хоҳад намуд.

- Ҳангоми кор бо ҷавонон бояд ба хотир дошт, ки истифодаи усулҳои рӯшод ба тақвияти ҳузури интиҳобкунандагон равона шуда ва бо истифодаи захираи маъмурӣ шидатнокгардида воқунишҳои баръакси намоёндагони ҳамин гурӯҳи синнусолиро ба бор меорад. Аз ҷониби намоёндагони ҳизбҳои сиёсӣ ҳарчи бештар диққат додан ба масъалаи «наздикшавӣ», ба роҳ мондани робитаи аъзоёни ҳизб бо ин ё он қишри аҳоли, аз ҷумла, бо ҷавонон зарур аст. Ҳангоми кор бо ҷавонон ҳосатан метавон зарфияти сиёсатмадорони ҷавонро истифода намуд, ки бо ҷавонон бо «як забон» муошират карда метавонанд.

- Бо мақсади боз ҳам боло бурдани дараҷаи ғаёлнокии сиёсии ҷавонон зарур аст, ки дар онҳо маҳоратҳои ғаёлияти сиёсӣ, идоранамой ва ҳимояи манфиатҳоро ташаккул диҳем. Барои иштирок намудан дар ҷорабиниҳои ҳизбҳои сиёсӣ, равандҳои сиёсӣ, интиҳоботҳо ва дигарон, барои ҷавонон шароити бештарро фароҳам овардан зарур мебошад. Ҳолати мазкур боиси он мегардад, ки дар ҷавонон малакаи иштирок дар ҳаёти сиёсӣ пайдо шавад ва онҳо дар оянда ҳамчун шахсони ғаёл ва бунёдкор барои рушди ҷомеа хизмат намоёнд.

РҶҶХАТИ АДАБИЁТ

Санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ

- [1]. Консепсияи миллии сиёсати ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] // Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 июни соли 2014, №760 тасдиқ гардидааст.
- [2]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти волонтерӣ» [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2013, № 8 - 9, мод. 652. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25.12.2015, №1268.
- [3]. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон» [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2004, №7, мод. 459; соли 2011, № 6, мод. 429.
- [4]. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи барномаи миллии рушди иҷтимоии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016 - 2018» аз 13 январи соли 2016, № 4.
- [5]. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи барномаи низомномаи грантҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи тарбияи ватанпарастии ҷавонон» аз 10 майи соли 2005, № 167.
- [6]. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи стратегияи сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020» аз 04 октябри соли 2011, № 480.
- [7]. Низомнома «Дар бораи Шурои миллии кор бо ҷавонон дар назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон» [Матн] // Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18 июни соли 2015, № 526 тасдиқ шудааст.
- [8]. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 80 с.

Китобҳо

- [9]. Абдрашев, А.Б. Политико-терминологический словарь [Текст] / А.Б. Абдрашев, А.К. Эшиев. –Джалал-абад, 2012. – 32 с.
- [10]. Асадуллоев, Р.Н. Молодёжь в процессах демократизации общественной жизни страны (на примере Республики Таджикистан) [Текст] / Р.Н. Асадуллоев. – Душанбе, 2004. – 142 с.
- [11]. Ашуров, С. Государственная молодежная политика Таджикистана: состояние и перспективы [Текст] / С. Ашуров. – Душанбе, 2002. –280 с.
- [12]. Бурдые, П. Социология социального пространства [Текст] / пер. с англ. – СПб., 2005. – 288 с.
- [13]. Балла, О. Человек Возможный: Компьютерная игра как этап в истории человека [Текст] / О.Балла. – М., 2012. – 31 с.
- [14]. Бутрим, Н.А. Общественные и добровольческие объединения: сущность и практика деятельности [Текст] / Н.А. Бутрим, Л.В. Хотимова. – Сыктывкар, 2014. – 19 с.
- [15]. Вишневский, Ю.Р. Гражданская культура студентов. Тенденции и проблемы формирования. Социологические исследования [Текст] / Ю.Р. Вишневский. – М., 2009. – 116 с.
- [16]. Гончаров, Д.В. Теория политического участия [Текст] / Д.В. Гончаров. – М., 1997. – 208 с.
- [17]. Даль, Р. Демократия и ее критики [Текст] / Пер. с англ. – М., 2003. – 576 с.
- [18]. Дарендорф, Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы [Текст] / Пер. с нем. Л.Ю. Пантиной. – М.: РОССПЭН, 2002. – 284 с.
- [19]. Запесоцкий, А.С. Молодежь в современном мире: проблемы индивидуализации и социально-культурной интеграции [Текст] / А.С. Запесоцкий. – СПб., 1995. – 350 с.

- [20].Заславская, Т.И. Социетальная трансформация российского общества; деятельно-структурная концепция [Текст] / Т.И. Заславская. – М.: Дело, 2003. – 568 с.
- [21].Зафар, С. Густариши ахлоқи миллӣ – посух ба пайомадҳои манфии ҷаҳонишавӣ [Матн] / С. Зафар. – Душанбе: ҶДММ «Контраст», 2014. – 256 с.
- [22].Зокиров, Г.Н. Сиёсатшиносӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «ЭР-граф», 2010. – 520 с.
- [23].Зокиров, Г.Н. Системаи сиёсӣ: масъалаҳои рӯз ва дурнамои инкишоф [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Истеъдод», 2011. – 352 с.
- [24].Зокиров, Г.Н. Истиқлолияти сиёсӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Деваштич», 2006. – 158 с.
- [25].Зокиров, Г.Н. Терроризм [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Хумо», 2004. – 56 с.
- [26].Зокиров, Г.Н. Донишномаи сиёсӣ [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Деваштич», 2007. – 602 с.
- [27].Зокиров, Г.Н. Давлат [Матн] / Г.Н. Зокиров. – Душанбе: «Истеъдод», 2012. – 384 с.
- [28].Зубок, Ю.А. Духовная жизнь молодежи в трансформирующемся обществе [Текст] / Ю.А. Зубок, Т.И. Яковук. – Брест: Альтернатива, 2008. – 204 с.
- [29].Зубок, Ю.А. Социология молодежи. Энциклопедический словарь [Текст] / Ю.А. Зубок, В.И. Чупров. – М.: Academia, 2008. – 267 с.
- [30].Идиев, Х.У. Фалсафаи иҷтимоӣ [Матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе: «Дониш», 2013. – 378 с.
- [31].Идиев, Х.У. Сотсиология [Матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе: «Дониш», 2006. – 320 с.
- [32].Идиев, Х.У. Тоҷикистон дар масири тағйиротҳои иҷтимоӣ [Матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе: «Дониш», 2016. – 119 с.

- [33].Ильинский, И.М. Молодёжь и молодёжная политика [Текст] / И.М. Ильинский. – М.: Голос, 2001. – 696 с.
- [34].Ильинский, И.М. Формирование европейского сознания молодого поколения [Текст] / И.М. Ильинский. – София: Знание, 1993. – 63 с.
- [35].Иконникова, С.Н. Молодежь как социальная категория [Текст] / С.Н. Иконникова. – М.: Мысль, 1970. –160 с.
- [36].Коновченко, С.В. Власть, общество и печать в России [Текст] / С.В. Коновченко. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Книга», 2003. –400 с.
- [37].Кон, И.С. Молодежь [Текст] / И.С. Кон // Большая Советская энциклопедия. 3-е изд. Т.16. –М., 1990. –С.478.
- [38].Каазе, М. Партиципация [Текст] / М. Каазе // Политология. Краткий тематический словарь: пер. с нем. и англ. Вып. 3. – М., 1993. – 607 с.
- [39].Ковлер, А.И. Демократия и участие в политике. Критические очерки истории и теории [Текст] / А.И. Ковлер, В.А. Смирнов. – М., 1986. – 192 с.
- [40].Козер, Л.А. Функции социального конфликта [Текст] / Пер. с англ. О. Назаровой. – М.: Идея-пресс, 2000. – 295 с.
- [41].Комилова, М.Д. Гражданская социализация молодежи в условиях трансформирующегося таджикистанского общества [Текст] / М.Д. Комилова. – Душанбе, 2018. – 157 с.
- [42].Курбанов, А.Ш. Оброзование в условиях трансформации таджикского общества [Текст] / А.Ш. Курбанов. – Душанбе: Дониш, 2009. – 320 с.
- [43].Лисовский, В.Т. Духовный мир и ценностные ориентации молодежи России [Текст] / В.Т. Лисовский. – СПб.: СПбГУП, 2000. – 508 с.
- [44].Лассуэлл, Г. Принцип тройного воздействия: ключ к анализу социальных процессов [Текст] / Г. Лассуэлл // Социологические исследования. – 1994. – №1. – С.133-145.
- [45].Липсет, С. Политический человек. Социальные основы политики [Текст] / Пер. с англ. – М., 1998. – 311 с.

- [46].Мелешкина, Е.Ю. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа [Текст] / Е.Ю. Мелешкина. – М.: «Весь мир», 2001. – 304 с.
- [47].Маҳмадизода, Н.Д. Зоҳиршавии ифротгароии динӣ – сиёсӣ дар шароити инкишофи ҷомеаи тоҷик ва роҳҳои пешгирии он [Матн] / Н.Д. Маҳмадизода. – Душанбе: «Эр-граф», 2022. – 324 с.
- [48].Миралиев, Қ.А. Қадамҳои нав дар татбиқи сиёсати давлатии ҷавонон [Матн] / Қ.М. Миралиев. – Душанбе, 2014. – 112 с.
- [49].Миралиён Қ.А. Идеологияи миллӣ ва ҷавонон [Матн] / Қ.М. Миралиев. – Душанбе, 2016. – 165 с.
- [50].Мертон, Р. Социальная структура и аномия [Текст] / Пер. с англ. – М.: Директ-Медиа, 2007. – 37 с.
- [51].Муҳаммад, А.Н. Сиёсатшиносӣ [Матн] / А.Н. Муҳаммад, М.У. Хидирзода, Х.Қ. Сафарализода. – Душанбе: «Паёми ошно», 2018. – 416 с.
- [52].Маҳмадов, А.Н. Сиёсатшиносӣ [Матн] / А.Н. Маҳмадов. – Душанбе: «Ирфон», 2010. – 442 с.
- [53].Маҳмадов, А.Н. Риторика ва баҳси сиёсӣ [Матн] / А.Н. Маҳмадов. – Душанбе: «Ирфон», 2011. – 192 с.
- [54].Низомулмулк. Сиёсатнома [Матн]. – Душанбе, 1989. – 259 с.
- [55].Ольшанский, Д.В. Политико-психологический словарь [Текст] / Д.В. Ольшанский. – Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – 573 с.
- [56].Олсон, М. Логика коллективных действий: общественные блага и теория групп [Текст] / Пер с англ. Е. Окороченко. – М., 1996. – 165 с.
- [57].Павловский, В.В. Ювентология: проект интегративной науки о молодежи [Текст] / В.В. Павловский. – М.: Академический проект, 2001. – 302 с.
- [58].Парсонс, Т. Система современных общества [Текст] / Пер. с англ. – М., 1997. – 270 с.

- [59].Патнем, Р. Чтобы демократия сработала: гражданские традиции в современной Италии [Текст] / Пер. с англ. А. Захаров. – М., 1996. – 287 с.
- [60].Поляков, Л. Основы политического консультирования. Теория и практика [Текст] / Л. Поляков. – М., 2004. – 240 с.
- [61].Пушкарева, Г.В. Политическое поведение: теоретико-методологические проблемы политологического анализа [Текст] / Г.В. Пушкарева. – М.: Унив. гуманит. Лицей, 2003. – 223 с.
- [62].Пейтмен К., Шенли Л.М. Феминистская критика и ревизия истории политической философии [Текст] / Пер. с англ. – М.: Росспэн, 2005. – 400 с.
- [63].Российская педагогическая энциклопедия [Текст] / гл. ред. В.В. Давыдов. – М., 1993. – 608 с.
- [64].Раддаев, В.В. Человек в социальной иерархии [Текст] / В.В. Раддаев. – М., 2005. – 428 с.
- [65].Рахимов, И. Формирование государственной молодежной политики в Республике Таджикистан [Текст] / И. Рахимов. – Душанбе, 2002. – 280 с.
- [66].Рахмонов, Э.Ш. Чавонон ояндаи миллат [Матн] / Э.Ш. Рахмонов. – Душанбе: Ирфон, 1998. – 100 с.
- [67].Рахмонов, Э.Ш. Молодёжь будущего суверенного Таджикистана [Текст] / Э.Ш. Рахмонов. – Душанбе: Ирфон, 1997. – 48 с.
- [68].Рахмонов, Э.Ш. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат [Матн] / Э.Ш. Рахмонов. – Душанбе: «Ирфон», 2002. – 320 с.
- [69].Рахмонов, Э.Ш. Таджикистан на пороге XXI века [Текст] / Э.Ш. Рахмонов. – Душанбе: Шарки озод, 2001. – 64 с.
- [70].Рахмонов, Э.Ш. Таджикистан на пороге будущего [Текст] / Э.Ш. Рахмонов. – Душанбе: Шарки озод, 1997. – 24 с.
- [71].Рахмонов, Э.Ш. Чавонон - созандагони фардои ҷомеа [Матн] / Э.Ш. Рахмонов. – Душанбе: Деваштиҷ, 2008. – 220 с.

- [72].Эмомалӣ Раҳмон. Уфуқҳои истиқлол [Матн] / Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе: «Ганҷ-нашриёт», 2018. – 433 с.
- [73].Смакотина, Н.Л. Основы социологии нестабильности и риска. Философский, социологический и социально-психологический аспекты [Текст] / Н.Л. Смакотина. – М., 2009. – 242 с.
- [74].Смирнов, В.А. Демократия и участие в политике. Критические очерки истории и теории [Текст] / В.А. Смирнов. – М.: Наука, 1986. – 192 с.
- [75].Сорокин, П.А. Социальная стратификация и мобильность [Текст] / П.А. Сорокин. – М.: Директ-Медиа, 2007. – 346 с.
- [76].Социология молодежи: энциклопедический словарь [Текст]. – М.: Академия, 2008. – 608 с.
- [77].Теория и практика устойчивого ценностно-позитивного развития молодёжи. Коллективная монография [Текст] / Под ред. С.В. Тетерского, Т.К. Ростовской. – М.: ПЕРСПЕКТИВА, 2016. – 280 с.
- [78].Тетерский, С.В. Международный опыт государственно-общественной поддержки социальных инициатив детей и молодежи [Текст] / С.В. Тетерский. – М.: Реглант, 2003. – 60 с.
- [79].Тилли, Ч. Демократия [Текст] / Пер. с англ. – М., 2007. – 263 с.
- [80].Усмонзода, Х.У. Амалияи ҷомеасозӣ ва муосирӣ [Матн] / Х.У. Усмонзода. – Душанбе: «Дониш», 2020. – 211 с.
- [81].Хантингтон, С. Политический порядок в меняющихся обществах [Текст] / Пер с англ. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.
- [82].Хидирова М.У. Политическое поведение и его особенности [Текст] / М.У. Хидирова. – Душанбе, 2007. – 180 с.
- [83].Чупров, В.И. Актуальные проблемы взаимодействия молодежи и общества в современном мире [Текст] / В.И. Чупров // Ювенология и ювенальная политика в XXI веке / под ред. Е.Г. Слущкого. – СПб., 2004. – 245 с.

- [84].Чупров, В.И. Методология целостного подхода в социологии молодежи [Текст] / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок // Россия: новые цели и приоритеты / под ред. Г.В. Осипова, В.Н. Кузнецова, В.В. Локосова. – М.: РИД ИСПИ РАН, 2006. – 258 с.
- [85].Чупров, В.И. Молодежный экстремизм: сущность, формы проявления, тенденции [Текст] / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок. – М.: Academia, 2009. – 320 с.
- [86].Чупров, В.И. Молодежь в обществе риска [Текст] / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок, К. Уильяме. – М.: Наука, 2001. – 257 с.
- [87].Чупров, В.И. Молодежь и кризис: диалектика неопределенности и определенности в социальном развитии [Текст] / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок, Е.А. Певцова. – М.: ООО «ТИД «Русское слово», 2009. – 176 с.
- [88].Шаъбонов, Н.Н. Ташаккули падидаи маданияти сиёсӣ ҳамчун раванди сиёсӣ дар шароити дигаргуншавии ҷомеа [Матн] / Шаъбонов Н.Н. – Душанбе, 2014. – 126 с.
- [89].Штомпка, П. Социология социальных изменений [Текст] / Пер. с англ. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 416 с.
- [90].Шестопал, Е.Б. Психологический профиль российской политики 1990-х [Текст] / Е.Б. Шестопал. – М.: РОССПЭН, 2000. – 431 с.
- [91].Шкаратан, О.И. Социальная стратификация России и Восточной Европы: сравнительный анализ [Текст] / О.И. Шкаратан. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. – 468 с.
- [92].Шоисматуллоев, Ш. Таджикистан в зеркале преемственности и смены поколений [Текст] / Ш. Шоисматуллоев. – Душанбе: Ирфон, 2008. – 320 с.
- [93].Энциклопедический словарь политологических терминов [Текст]. – СПб.: Изд-во «Петрополис», 2013. – 552 с.

- [94].Алмонд, Г. Гражданская культура и стабильность демократии [Текст] / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. – 1992. – №4. – С.122-135.
- [95].Асанкулов, Н. Молодежь и молодежная политика в условиях перемен [Текст] / Н. Асанкулов // Вестник современной науки. – 2015. – №3. – С.99-103.
- [96].Амбарян, Т.Р. Общественный информационный портал: задачи и принципы функционирования [Текст] / Т.Р. Амбарян // Технологии информационного общества - Интернет и современное общество: Труды VIII Всероссийской объединенной конференции (Санкт-Петербург, 8-11 ноября 2005 г.). –СПб., 2005. –С.75-82.
- [97].Волкова, О.В. Особенности общественно-политического участия молодежи РФ в условиях модернизационных перемен [Текст] / О.В. Волкова, О.С. Городнина // Записки философского факультета Орловского государственного университета. – 2015. – №4. – С.36-46.
- [98].Гамидова, Н.В. Глобализация и менталитет молодежи [Текст] / Н.В. Гамидова // Общество и право. – 2016. – № 2 (56). – С.337-341.
- [99].Джалилов, К. Идеология молодежной политики [Текст] / К. Джалилов // Бизнес и политика. – 2003. – 7 февраля.
- [100].Зайниева, Л.Ю. Становление государственной молодежной политики в Казахстане [Текст] / Л.Ю. Зайниева // Ярославский педагогический вестник. – 2013. – №3. – С.133-137.
- [101].Зубок, Ю.А. Проблемы социального развития молодежи в условиях риска [Текст] / Ю.А. Зубок // Социологические исследования. – 2003. – №4. – С.42-51.
- [102].Зубок, Ю.А. Риск в социальном развитии молодежи [Текст] / Ю.А. Зубок // Социо-гуманитарная знания. – 2003. – №1. – С.147-162.
- [103].Зубок, Ю.А. Социальная интеграция молодежи в условиях нестабильного общества [Текст] / Ю.А. Зубок // Социум. – 1998. – № 8. – С.47-56.

- [104].Ильинский, И.М. Молодежь в контексте глобальных процессов развития мирового сообщества [Текст] / И.М. Ильинский // Молодежь и общество на рубеже веков. – М.: Голос, 1999. – С.23-44.
- [105].Карпенко, О.М. Молодёжь в современном политическом процессе в России [Текст] / О.М. Карпенко, И.А. Ламанов. – М.: Изд-во СГУ, 2006. – С.135-143.
- [106].Кастельс, М. Глобальный капитализм [Текст] / М. Кастельс // Экономические стратегии. – М., 2000. – С.22-33.
- [107].Клюенко, Э. Политическое участие: теория, методология и измерение с применением метода шкалограммирования по Гуттману [Текст] / Э. Клюенко // Социология: теории методы, маркетинг. – 2005. – №4. –С.46-72.
- [108].Маркина, Н.Л. Молодежь и политика [Текст] / Н.Л. Маркина, Ю.А. Твиорова, О.Е. Шумилова // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2014. –№1. –С.139-151.
- [109].Накашидзе, Д.Д. Молодежные общественные организации как принципиально новое явление для российского общества [Текст] / Д.Д. Накашидзе // Вестник науки и творчества. – 2016. – № 7 (7). – С.202-205.
- [110].Охотникова, О.В. Политическая активность молодежи как отражение конституционного права на участие в управлении делами государства [Текст] / О.В. Охотникова // Материалы ежегод. регион. Форума молод.учен. Гл. ред. Денисевич М.Н. – Екатеринбург: УрГИ, 2013. – С.156- 165.
- [111].Петухов, В.В. Политическое участие и гражданская самоорганизация в России [Текст] / В.В. Петухов // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 8. – С.26-35.
- [112].Шилова, Л.С. Образ успеха и жизненные стратегии молодёжи [Текст] / Л.С. Шилова // Вестник Омского университета. – 2008. – № 1/2. –С.89-96.

- [113]. Исанбаева, С.Д. Взаимосвязь иррациональности в Институте образования и социализации молодёжи [Текст] / С.Д. Исанбаева // Сборник трудов Международной научно- практической конференции на тему: Мировоззренческие и поведенческие стратегии социализации молодёжи в глобальном мире (Саратов, 4-15 октября 2010 г.). –Саратов, 2010. – С.218-229.
- [114]. Исманова, Р.З. Молодежь и государственная политика на сегодняшний день [Текст] / Р.З. Исманова // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2014. – №2. – С.127-129.
- [115]. Холмская, М.Р. Политическое участие как объект исследования [Текст] / М.Р. Холмская // Полис. – 1999. – №5. – С.170-176.

Диссертация ва авторефератҳо

- [116]. Гарибшоев, Г.К. Роль образования в социальном развитии молодежи [Текст]: автореф. дисс. ... канд. филос. наук. – Душанбе, 2000. –24 с.
- [117]. Икромов, Г. Деятельность молодёжных организаций по укреплению независимости Республики Таджикистан (1991-2008 гг.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Душанбе, 2009. –24 с.
- [118]. Козырева, П. Процессы социальной адаптации россиян в трансформирующемся обществе [Текст]: дис. ... д-ра соц. наук. – М., 2004. – 380 с.
- [119]. Калонов, А.Г. Роль семьи в формировании жизненных ориентаций молодежи [Текст]: автореф. дис. ... канд. филос. наук. – Душанбе, 2000. – 24 с.
- [120]. Князькова, Е.А. Муниципальная молодежная политика на современном этапе: тенденции, противоречия, механизм реализации [Текст]: дисс. ... канд. полит. наук. – М., 2013. – 303 с.

- [121]. Комилова, М.Д. Гражданская социализация молодежи в условиях трансформирующегося таджикистанского общества [Текст]: автореф. дис. ... канд. филос. наук. – Душанбе, 2015. – 24 с.
- [122]. Крикунова, В.А. Формирование молодежной политической культуры в современной России [Текст]: автореф. дисс. ... канд. полит. наук. – Чита, 2009. – 25 с.
- [123]. Макаров, Д.В. Проблема политического участия: историко-теоретический анализ [Текст]: дисс. ... канд. полит. наук. – М., 1995. – 160 с.
- [124]. Минников, В.К. Политическая активность представителей различных социальных групп [Текст]: автореф. дис. ... канд. псих. наук. – Кострома, 2006. – 26 с.
- [125]. Насурова, Б.А. Социальные проблемы формирования молодежи в трансформирующемся таджикистанском обществе [Текст]: автореф. дис. ... канд. филос. наук. – Душанбе, 2012. – 25 с.
- [126]. Пфетцер, С.А. Политическое участие молодежи российской провинции: структурно-содержательные характеристики и ценностные доминанты [Текст]: автореф. дис. ... канд. полит. наук. – Нижний Новгород, 2013. – 24 с.
- [127]. Суровова, О.В. Политическая социализация Российской молодёжи в условиях трансформации общества [Текст]: дис. ... д-ра полит. наук. – Саратов, 2006. – 405 с.
- [128]. Тихонов, В.Г. Социально-политическая активность российской студенческой молодежи: Социологический анализ [Текст]: дис. ... канд. соц. наук. – Краснодар, 2011. – 177 с.
- [129]. Фролова, М.Е. Формирование гражданской активности будущих учителей в системе воспитательной работы педагогического университета [Текст]: дис. ... канд. пед. наук. – М., 2005. – 164 с.

- [130]. Ходибоев, Ф.А. Место и роль молодёжи в социальной структуре таджикского общества [Текст]: автореф. дис. ... канд. филос. наук. – Душанбе, 2016. – 25 с.
- [131]. Хусайнов, А. Формирование мировоззрения молодёжи в условиях демократизации общества [Текст]: автореф. дис. ... канд. полит. наук. – Душанбе, 2007. – 24 с.
- [132]. Черныш, М. Социальные институты и мобильность в трансформирующемся обществе [Текст]: дис. ... д-ра соц. наук. – М., 2005. – 314 с.
- [133]. Шаъбанов, Н.Н. Формирование политической культуры студенческой молодёжи в процессе трансформации общества (на материалах Республики Таджикистан) [Текст]: автореф. дис. ... канд. полит. наук. – Душанбе, 2014. – 24 с.
- [134]. Шоисматуллоева, З.Ш. Социальная интеграция молодежи в условиях трансформирующегося таджикского общества [Текст]: автореф. дис. ... канд. филос. наук. – Душанбе, 2010. – 25 с.
- [135]. Щенина, О.Г. Формы участия молодёжи в политическом процессе современной России [Текст]: дис. ... канд. полит. наук. – М., 2005. – 165 с.

Захираи электронӣ

- [136]. Борисов, А. Зачем молодежь идет во власть? [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.newparlament.ru/hall/view/75> (дата обращения: 16.01.2019 г.)
- [137]. Маркс К. Классовая борьба во Франции с 1948 по 1950 г. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.esperanto.mv.ru/Marksismo/Klass/klass-01.html> (дата обращения: 25.01.2022 г.)

- [138]. Николич, М. 1968: студенческий протест в Югославии // Скепсис. Научно-просветительский журнал [Электронный ресурс]. – URL: http://scepsis.net/library/id_1420.html (дата обращения: 25.01.2022 г.)
- [139]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22.12.2017 [Захираи электронӣ]. – URL: <http://president.tj/node/16771> (санаи муроҷиат: 25.02.2022)
- [140]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 20.01.2016 [Захираи электронӣ]. – URL: <http://www.president.tj/node/27417> (санаи муроҷиат: 25.02.2022)
- [141]. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 23.12.2022 [Захираи электронӣ]. – URL: <http://president.tj/node/29823> (санаи муроҷиат: 13.03.2023)
- [142]. Иванова-Гладильщикова, Н. Реформируйте детский сад [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.rass.ru/pole/Reformirujte-detskij-sad> (дата обращения: 29.10.2009)

Адабиёт бо забони англисӣ

- [143]. Anthony, D. Urban Problems and Prospects. – Chicago: Markham Publishing Co., 1970. – 293 p.
- [144]. Verba, S., Nie, N.H. Participation in America. – N.Y., 1972.
- [145]. Cote J.E., Allahar A.L. Generation and Hold. Coming of Age in the Late Twentieth Century. – N.Y.: University Press, 1996. – P.74.
- [146]. Lane R.A. Political Life and How People Get involved in Politics. – N.Y., 1965. – P.118.
- [147]. Michael Laver. Playing Politics: The Nightmare Continues. Oxford University Press, 1997. – 192 p.
- [148]. Milbrath L.W, Goel M.L. Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics. – N.Y., 1977. – 273 p.

- [149]. Jon Elster. Political Psychology. Cambridge University Press, 1993. – 216 p.
- [150]. Glass, D.V. Social mobility in Britain. – Illinois: Free Press, 1955. – 412 p.
- [151]. Cormier, J.J. Blocked Mobility and the Rise of Cultural Nationalism: A Reassessment // International Journal of Politics, Culture, and Society. – 2003. – Vol.16. – Issue 4. – P. 525–549.
- [152]. Zani, B. Engaged citizens? Political participation and social engagement among youth, women, minorities, and migrants // Human Affairs. – 2012. – Volume 22. – Issue 3. – P. 273–282
- [153]. Schwarzer, S. Political Engagement Among the Youth: Effects of Political Socialization Across Europe / S. Schwarzer, D. Connor // Democracy in Transition. Political Participation in the European Union / K.N. Demetriou (Ed.).– Springer-Verlag Berlin Heidelberg. – 2013. – P. 253–272.

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ МУАЛЛИФ ДОИР БА МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

- [1-М]. Асомадинов М. А., Абдуев Х. Н. Ниҳодигардонӣ - омили муҳимми таъмини ғаёлнокии сиёсии ҷавонон дар шароити муносири Тоҷикистон [Матн] / М. А. Асомадинов., Х. Н. Абдуев // Муносибатҳои байналмилалӣ ва амният. – 2024. - № 4 (12). – С. 67 – 76. ISSN 2790 – 3567.
- [2-М]. Фаттоҳзода С. С., Абдуев, Х.Н. Омилҳои таъсиргузор ба ғаёлнокии сиёсии ҷавонон ҳангоми муносибатҳои сиёсӣ [Матн] /С.С. Фаттоҳзода, Х.Н. Абдуев // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. – 2024. – №3 (87). – С.26-35. ISSN 2075 – 9584.
- [3-М]. Салимов А., Абдуев Х. Н. Маданияти сиёсии ҷавонон – асоси ғаёлии сиёсӣ дар ҷомеа [Матн] /А. Салимов, Х.Н. Абдуев // Авҷи Зухал. – 2024. - № 2 (55). – С. 162 – 168. ISSN 2616 – 5252.
- [4-М]. Абдуев, Х.Н. Таъсири равандҳои ҷамъиятӣ ба мавқеи ҷавонон дар мадори муносибатҳои сиёсӣ [Матн] / Х.Н. Абдуев // Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз. – 2022. – №3 (79). – С.244-253. ISSN 2075 – 9584.
- [5-М]. Абдуев, Х.Н. Ҷавонон ҳамчун субъекти муносибатҳои сиёсӣ дар ҷомеа [Матн] / Х.Н. Абдуев // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ. – 2022. – №1. –С.154-158. ISSN 0235 - 055X.
- [6-М]. Абдуев, Х.Н. Хусусиятҳои омӯзиши ғаёлнокии сиёсии ҷавонон дар ҳаёти сиёсӣ [Матн] / Х.Н. Абдуев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2021. – №8. –С.273-278. ISSN 2413-5151.

II.Маърузаҳои илмӣ дар конференсияҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ

- [7-М]. Абдуев, Х.Н. Иродаи сиёсии ҷавонон асоси ғаёлнокии сиёсии ҷавонон. [Матн] / Абдуев Х.Н. // Сиёсати аграрии Тоҷикистон: устуворӣ ва рақобатпазирӣ: маводи конференсияи байналмиллалӣ илмӣ-амалӣ (ДАТ ба номи Ш. Шохтемур, соли 2023). – Душанбе, 2023. – С.272-276.
- [8-М]. Абдуев, Х.Н. Самараи Иҷлосия 16 - уми Шурои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Абдуев Х.Н. // Рушди иқтисодӣ ва иҷтимоии Тоҷикистон: дастовардҳо, мушкилот ва дурнамои он: маводи конференсияи байналмиллалӣ илмӣ-назариявӣ (ш. Хоруғ, ДДХ ба номи М. Назаршоев, 13-14 июни соли 2023). –Хоруғ, 2023. – С.136-141.
- [9-М]. Абдуев, Х.Н. Таъсири фановариҳои иттилоотӣ ба рафтори ҷавонон. [Матн] / Абдуев Х.Н. // Масъалаи муҳими самаранок истифодабарии захираҳои обию заминӣ дар шароити иқтисоди бозоргонӣ ва тағирёбии иқлим: маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмиллалӣ (ДАТ ба номи Ш. Шохтемур, соли 2022). – Душанбе, 2022. – С.430-433.
- [10-М]. Абдуев, Х.Н. Маданияти сиёсии ҷавонон ва роҳҳои ташаккули он. [Матн] / Абдуев Х.Н. // Саноатикунонӣ ва истеҳсолоти кишоварзӣ: ҳолат ва дурнамои рушд: маводи конференсияи байналмиллалӣ илмӣ-амалӣ (ДАТ ба номи Ш. Шохтемур, соли 2021). – Душанбе, 2021. – С.873-880.
- [11-М]. Абдуев, Х.Н. Мақоми Тоҷикистон дар низоми нави ҷаҳонӣ [Матн] / Абдуев Х.Н. // Заминаҳои асосии рушди омӯзиши фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ, риёзӣ: масъала ва роҳҳои ҳали он: маводи конференсияи байналмиллалӣ илмӣ-амалӣ (ДАТ ба номи Ш. Шохтемур, соли 2021). – Душанбе, 2021. – С.22-26.

- [12-М]. Абдуев, Х.Н. Мавқеи созмонҳои байналмиллалӣ ва минтақавӣ дар рушди иқтисодиёти Тоҷикистон [Матн] / Абдуев Х.Н. // Баҳисобгирӣ муҳосибӣ ва тақмили он: маҷлаи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ (ДАТ ба номи Ш. Шохтемур, соли 2019). – Душанбе, 2019. – С.344-348.
- [13-М]. Абдуев, Х.Н. Эмомалӣ Раҳмон ва сиёсати хориҷии Тоҷикистон. [Матн] / Абдуев Х.Н. // Эмомали Раҳмон ва таъкиди давлатдорӣ миллии тоҷикон: маҷлаи конференсияи илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ (н. Рудакӣ, 13- уми октябри 2019.). – Душанбе, 2019. – С. 151-157.
- [14-М]. Абдуев, Х.Н. Мавқеи давлатҳои милли дар раванди глобализатсионӣ. [Матн] / Абдуев Х.Н. // Ҷаҳонишавӣ ва таҳдидҳои нави замони муосир: маҷлаи мизӣ гирди ҷумҳуриявӣ илмӣ-назариявӣ (ш. Душанбе, 05 декабри соли 2019). – Душанбе, 2019. – С.364-371.
- [15-М]. Абдуев, Х.Н. Пешвои миллат - Эмомалӣ Раҳмон ва мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар созмонҳои бонуфузи байналмиллалӣ ва минтақавӣ. [Матн] / Абдуев Х.Н. // Пешвоя, ки халқро аз парокандагӣ, миллатро аз нестшавӣ ва давлатро аз заволи наҷот дод: маҷлаи конференсияи илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ (ДАТ ба номи Ш. Шохтемур, соли 2016). – Душанбе, 2016. – С.255-261.